

Balatoni Monika

**Az állam, a nemzeti ünnepek és szimbólumok szerepe a
nemzeti identitás, önreprezentáció alakításában**

A rendszerváltás utáni generációk emlékezete

Témavezető: Prof. Dr. Halász Iván DSc
Társtémavezető: Prof. Dr. Demeter Márton

2025. április- NKE Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola

AZ ÁLLAM, A NEMZETI ÜNNEPEK ÉS SZIMBÓLUMOK SZEREPE A NEMZETI IDENTITÁS, ÖNREPREZENTÁCIÓ ALAKÍTÁSÁBAN	1
BEVEZETÉS	6
1. A NEMZETI IDENTITÁST FORMÁLÓ ÁGENSEK ÉS VIZSGÁLATUK	14
1.1. Az identitás és a nemzeti identitás viszonya	14
1.2. A kollektív nemzeti tudat folytonossága	21
1.3 Az enkulturáció, mint az identitásformálás eszköze	25
1.4. Nacionalizmus és a nemzeti identitás kapcsolata	28
1.5. Nemzeti identitás és a kollektív emlékezet viszonyrendszere	31
1.6. A nemzeti identitás és a szimbólumok kapcsolata	34
1.7. A nemzeti identitás az ifjúkorban- meghatározó alapok	41
1.8. Szocializáció és politikai szocializáció szerepe a nemzeti identitás és társadalmi aktivitás terén	45
1.9. Család és kultúra: a szocializáció eltérő mintái Európában	52
1.10. Változók egy globalizált világban	55
2. MAGYARORSZÁG NEMZETI JELKÉPEI ÉS AZOK JOGI SZABÁLYOZÁSA	57
2.1. Magyarország nemzeti szimbólumai	57
2.1.1 Magyar nemzeti jelképek- zászló, címer, himnusz valamint a Szent Korona	59
2.1.2. Állami lobogó, nemzeti lobogó	61
2.1.3. A magyar címer	62
2.1.4. A nemzeti himnusz	64
2.1.5.A Szent Korona	67
2.2. Alaptörvényben nem szabályozott nemzeti szimbólumok	69
2.2.1.Szózat	69
2.2.2.Koronázási palást	70
2.2.3.A magyar valuta: a forint	71
2.2.4.Magyar népviselet	72
2.2.5.A nyelv, mint a nemzeti szimbolika kifejezője	74
2.2.6.A főváros, mint szimbólum	75
2.2.7.Országzászló	78
2.2.8.Kitüntetések	78
2.2.9. A rítus, mint szimbólum, nem jogi kategóriaként	82
2.3. Nemzeti jelképek és ünnepek alkotmányos védelme	82
3. NEMZETI ÜNNEPEK SZABÁLYOZÁSÁNAK ÉS RÍTUSÁNAK VÁLTOZÓI AZ ELMÚLT ÉVTIZEDBEN ÉS AZOK HATÁSA A FIATALOKRA	86
3.1.1 A magyarországi németek elhurcolásának eltűnésének Emléknapja (január 19.)	89

3.1.2. Kommunizmus Áldozatainak Emlénapja (február 25.)	89
3.1.3 Holokauszt Magyarországi Áldozatainak Emlénapja (április 16.)	90
3.1.4 Magyar Hősök Emlékünnep (május utolsó vasárnapja)	91
3.1.5 Nemzeti Összetartozás Emlénapja (június 4.)	94
3.1.6 Nagy Imre és mártírjai újra temetésének Emlénapja (június 16.)	96
3.1.7 A nándorfehérvári diadal Emlénapja (július 22.)	97
3.1.9 Az Aradi Vértanúk Napja(október 6.)	97
3.1.10 Nemzeti gyász Emlénapja (november 4.)	98
3.1.11 A Szovjetunióba hurcolt magyar politikai rabok és kényszerszolgák Emlénapja (november 25.)	99
3.1.11 Magyarország Karácsonya (december 25.)	100
3.1.12 Totalitárius diktatúrák európai Emlénapja (augusztus 23.)	101
3.3. A jogszabályban rögzített nemzeti ünnepeink és emléknapjaink ismerete	108
4. A NEMZETI EMLÉKEZET INTÉZMÉNYI ÉS SZERVEZETI HÁTTERE	110
4.1.A nemzeti kánon intézményes konstruálódása a kulturális emlékezet struktúráin keresztül	110
4.2. ALAPÍTÁNYOK ÉS BIZOTTSÁGOK A KOLLEKTÍV EMLÉKEZET FORMÁLÁSÁRA	111
4.2.1 A Gulágokban Elpusztultak Emlékének Megörökítésére Alapítvány	111
4.2.2 Budapesti Holokauszt Múzeum és Oktatási Központ	112
4.2.3 Kiemelt Nemzeti Emlékhely Bizottság	113
4.2.4. Nemzeti Emlékezet Bizottság	113
4.2.5. Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság	114
4.2.6. Nemzeti emlékhelyek	115
4.1.7 1956-os Intézet Alapítvány	116
4.3. INTÉZMÉNYEK, INTÉZETEK A NEMZETI EMLÉKEZETPOLITIKA RENDSZERÉBEN	117
4.3.1 Emlékpont	117
4.3.2. Hadtörténeti Intézet és Múzeum	117
4.3.3.Hagyományok Háza	119

4.3.4 Holokauszt Emlékközpont	120
4.3.5.Kommunizmuskutató Intézet	121
4.3.6 Magyar Nemzeti Levéltár	122
4.3.7 Magyar Tudományos Akadémia, mint az emlékezetpolitika színtere	123
4.3.8 Magyarság Háza	125
4.3.9 Magyarságkutató intézet	126
4.3.10 Nemzeti Nyelvstratégiai Intézet	127
4.3.11 Nemzeti Múzeum	128
4.3.12 Nemzetpolitikai Kutatóintézet	129
4.3.13. Nemzetstratégiai Kutatóintézet	130
4.3.14 Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI)	131
4.3.15 Néprajzi Múzeum	131
4.3.16 Országház különleges helyzete, mint kiemelt nemzeti emlékhely	133
4.3.17 Országos Széchényi Könyvtár	136
4.3.18 Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár	137
4.3.19. Terror Háza Múzeum	138
4.3.20 Várpalotai Trianon Múzeum	139
4.3.21 Veritas Történetkutató Intézet és Levéltár	140
5.NEMZETI KULTURÁLIS INTÉZMÉNYEK, MINT A NEMZETI ENKULTURÁCIÓ SZÍNTEREI	143
5.1. Stratégiai intézmények a nemzeti azonosságtudat szolgálatában	143
5.2. Magyar Művészeti Akadémia, mint kiemelt kulturális erőter	146
5.3. Kulturális programok a nemzeti identitás erősítésére	148
5.3.1. Csoóri Sándor Alap Program	148
5.2.2. Lázár Ervin Program	149
5.2.3. Határtalan Program	150
5.2.4. Petőfi Kulturális Ügynökség	151
5.3. A nemzeti kánon intézményes konstruálódása a kulturális emlékezet struktúráin keresztül	152
6.ÚJ MEGKÖZELÍTÉSEK A NEMZETI SZIMBÓLUMOK SZEREPÉNEK KVANTITATÍV MÓDSZEREKKEL TÖRTÉNŐ KUTATÁSÁBAN A FIATALOK KÖRÉBEN	156

6.1.Nemzetközi és hazai gyakorlatok	156
6.2. Az online felméréseket megelőző interjúk módszertana	161
6.3. Az interjúk és a fókuszcsoportos beszélgetések eredményei a későbbi kutatás előkészítéseként és kiegészítőjeként	163
6.4. Az online közvélemény-kutatások és felmérések számos előnye, különösen a fiatalok körében	164
6.5. Kutatási módszertan bemutatása	165
6.5.1. Előtanulmány módszertana és eredményei	166
6.5.2.A második fázisban készült reprezentatív kutatás	176
6.7. A „narratíva nemzedék” ismeretei a köznevelésben szereplő, az emlékezetkultúrában kiemelkedő személyiségek kapcsán	184
7.MIT JELENT A SZIMBOLIZÁCIÓ ÉS AZ ÁLLAMPOLGÁRI AKTIVITÁS A FIATALOK SZÁMÁRA NAPJAINKBAN	186
7.1. Nemzeti szimbolizáció és aktív állampolgárság	186
7.2. A magyar fiatalok történelmi ismeretei és állampolgári attitűdje	187
7.3.A nemzeti szimbólumok ismerete a fiatalok körében	195
7.4. Vizuális szimbólumok felértékelődő jelentősége	198
7.5. Nemzeti emlékezet és a szimbolizáció kapcsolata a 21. században	202
8.MEGVÁLTOZOTT MÉDIAKÖRNYEZET, MINT ENKULTURÁCIÓS TÉNYEZŐ	212
8.1.Digitális történetmesélés a 21. században	212
8.2. Transzmédia- történetmesélés	214
8.3. A vizualitás varázsa, a szavak hiánya	217
8.4.Az újmédia globális hatása, hibrid szimbólumok és identitás	219
8.5.Új platformok és hívások a fiatalok állampolgári értékeinek alakításában	221
8.6. Politikai szocializáció és annak kihívásai digitális környezetben	225
8. ÖSSZEGZÉS	227
IRODALOMJEGYZÉK	233
INTERNETES FORRÁSOK:	256
A 2021-es online kérdőív kérdései	259
III. A 2023 májusában alkalmazott kérdőív adatai, kérdései	265

Bevezetés

A 21. századi ember identitása, állampolgári értékei, a saját nemzeti kultúrájának tradíciói, szimbólumrendszerének elsajátítása átalakulóban van. A nemzeti enkulturáció folyamatának fenntarthatósága, a média jelentős hatása komoly kihívások elé állítják mind az államok vezetőit, az iskolarendszerek, módszertanok megalkotóit, mind a művészeti élet képviselőit, továbbá a családokat. Kétségtelen, hogy a modern világ alapvető átalakuláson megy keresztül, és azok a kulturális keretek, amelyekben a korábbi generációk felnőttek, elveszítik legitimitásukat.

Az utóbbi húsz évben intenzív civilizációs változások történtek, napjainkban a globalizáció és a globalizmus jelensége kiterjedélyesedett (Beck, 2005; Beck, 2008; Jancsák, 2016), a kulturális és edukációs folyamatok jelentős formálódás alatt állnak, a globális hatásmechanizmusokat gyakorta nehezen követik le a szocio- illetve a kulturális régiók társadalmi intézményei, a nemzetállami intézményrendszerek (Bogár, 2006; Harcsa, 2022). A nevelés a legfontosabb eszköze annak, hogy egy-egy társadalom a kultúráját az egyénben reprodukálja (Kozma, 2022), és azt az egyes generációk közvetítésével tovább örökítse. Korunk jellemzője a közmegegyezésen alapuló normák és a társadalmi értékek válsága okozta instabilitás és elbizonytalanodás. A gazdasági és politikai válságok, az új migrációs áramlatok, a politikai populizmus erősödése és a technológiai változások új sebezhetőségeket okoztak gyermek és ifjúsági korosztályok számára, úgymint a szabadság, „a szolidaritás, az empátia, az autonómia, a felelősség értékeinek válsága, azaz az univerzális humanista értékek válsága, továbbá a post-truth korszak manipulációinak, azaz a félelemiparnak való kitettség.” (Jancsák, 2020:78)

Amikor egyetemi órákat tartok, vagy nyilvános városi előadásokat a média értékközvetítő szerepéről, gyakorta kerül elő témaként, hogy milyen történetekhez, szimbólumokhoz, tradíciókhoz vagy éppen ünnepekhez tudnak kapcsolódni ma a fiatalok. Mit éreznek magukénak? Mit tudnak, hogy magukénak kellene érezniük? Milyen saját családi történeteik vannak, melyek alapján kapcsolódhatnak a történelmi narratívák valamely formáihoz. Néha csak néznek rám, amikor a nagyszülők gyermekkoráról vagy családjuk különleges vagy teljesen hétköznapi tradíciójáról kérdezem őket. Esetleg egy vállrándítás a válasz, vagy „nem kérdeztem őket soha”, máskor: „nálunk nem szokás sztorizni a régi dolgokról”. Családnevük eredetét sem igazán kutatták soha, igaz, egyre

többször akadnak olyanok, akik szülői kérésre vagy nyomásra a családnévüket is megváltoztatják. Ezzel gyakran jár együtt az is, hogy a nagyszülőkkel megszakad a kapcsolatuk, néha „gyökértelenségről” beszélnek. Akadnak olyanok is, akikben egy emlék felsejlik: mintha valami más lett volna a család eredeti neve, a mostani talán felvett név – de hogy ki, mikor és miért változtatott nevet, azt legtöbbször nem tudják. Nagyon kevesen tudnak felidézni egy-egy konkrét beszélgetést, bensőséges emlékmegosztást, ami a család eredetéről, történetéről szólt volna az idősebbek és a fiatalok között. Rosszabb, mikor „hontalannak” érzik magukat, magányosan bolyonganak a globális világ fogyasztói rendszere szülte ünnepek világában és tárgyai között. Mintha ezekhez az eseményekhez több közük lenne, bár eredetük és rituáléik homályosak a fiatalok számára.

Egyre ritkulnak azok az emlékek is, amikor együtt jártak a szülőkkel színházban, vagy más kulturális eseményen. Már egy filmet sem tudnak a családban közös élményként feldolgozni, hiszen a streaming szolgáltatók megjelenésével az otthonokban mindenki saját szobájában, más-más eszközön, különböző tartalmat néz. Így nehéz a látott élményeket megvitatni. Kíváncsi voltam, ha interjúmban kérdezem meg ezt különböző fiataloktól, kiegészítve azzal, hogy néhány magyar szimbólumra, személyre, ünnepre, filmre rákérdezek, előkerülnek e családi pillanatok, sztorik vagy emlékek? 2021 tavaszán tizennyolc interjút készítettem magyar fiatal fiúval (9) és lánnyal (9) vegyesen, akik életkorukat tekintve a 15-23 év közöttiek voltak. Szerettem volna kideríteni, hogy volt e emlékük a családdal valamilyen nemzeti ünnephez kapcsolódva, esetleg fel tudnak e idézni olyan magyar történelmi eseményt vagy filmet, ami büszkeséggel töltötte el őket. Esetleg mesnének e nekem saját családjuk történetéről, különböző korokból, amiről még tudnak, őrzi a családi fotóalbum, vagy legendárium, ha van ilyen még egyáltalán. A leggyakoribb illetve legmeglepőbb válaszok a „fogalmam sincs”, „nem nagyon emlékszem ilyenre”, „nem ismertem a nagyszüleim” vagy a „nem gondolkodtam még ezen, nekik meg nem volt fontos”, vagy maradt a vállrándítás. Aztán felsejlett bennem az érzés, vajon én mit tudok a saját családjunk történetéről? Egy másik generáció, akinek életében még nem a technológia és a farmerzebben lapuló információdömping uralta életét?

A családnévünk, mely magyarosított Brodákról Balatonira. Hogy esett? Dédnagypapám még Brodák volt, de nagypapám és édesapám már Balatoni. Honnan jöttek? Hol éltek? A dédit nem ilyenekről kérdezgettem, amikor darálás süteménnyel a kezében az óvoda kerítéséhez jött minden délelőtt, hogy kisunokájának elemózsiát adjon. Később pedig már nem volt rá alkalmam, nyolc éves lehettem, amikor meghalt. Ahogy nagypapám is, nagymama pedig keveset mesélt. A másik nagyit nem ismertem, születésem előtt meghalt, ahogyan nagyapám

is. A családi név eredete gyermekként nekem nem jelentett sokat, hiszen olyan sok titok volt, és csendes hallgatás. Családunkat inkább a felejtés kényszere gyötörte, mint az emlékezés életben tartása. Himnuszt, Szózatot, Bányászhimnuszt, gyerekként tudtam, édesanyám megtanított rá, de az osztályban nem ismerte mindenki. Hogy lehet ez? Nem evidencia ez mindenkinek Tatabányán? Egy városban élünk, egy iskolában tanulunk, *Jó szerencsét!-tel* köszönünk, mégsem ugyanúgy látunk eseményeket, melyek a városban, a múltban történtek? Miért nem érti a gimis évfolyamtársam, hogy mi az a „*Nyúlkenyér*”? Hosszan sorolhatnánk a megélt történelmünk és történetünk sokszínűségét, és persze hasonlóságát az úttörő vagy örsi-gyűlés szertartásrendjéről. Ám az érettségim törölt 1956-os tétellel együtt ez is eltűnt. Ahogy a Lenin szobor is a Fő térről, átnevezték az utcákat és mi csak éltük a mindennapi tette kész életünket, mint magyar állampolgár, aki már szavazhatott! Vajon hány magyar családot jellemez ez a huszadik század történeteit túlélve? Ezt az interjút is megerősítették, hiányoztak az ismeretek, az emlékek, csupán néhány alkalommal sejlett fel egy-egy kép, érzés vagy esemény. Melyek sokszor ellentétesek voltak, idővel, mintha másként mesélték volna a rokonok, szülők vagy ha még éltek, a nagyszülők. Mi lehet ennek az oka? Hiszen minden magyar családnak van mire emlékeznie vagy így vagy úgy. Sérelmek, veszteségek és néha győzelmek szegélyezték a történelmi utunkat az elmúlt évszázadban is. Kinél a felejtés, másnál az emlékezés direktívája volt jellemző.

Számos kultúrában a fiatalok bevezetése a családtörténetbe, illetve a beavatás egy tágabb közösség emlékezetébe fontos mérföldkövet jelent. A zsidó húsvét, a Pészah beavatási szertartása például a közös emlékezet átadását célozza, és a régmúlta való emlékezés köré szerveződik: a kovásztalan kenyér ünnepének első estéjén a családok külön erre az estére tartogatott ételekkel és dramatizált kérdezz-felelekkel idézik fel az egyiptomi kivonulást. A vacsora során négy fiú, az *okos, a rossz, az együgyű és a kérdezni még képtelen gyermek* faggatja nagyapját, apját a múltból. A *bölcs gyermek* okosan kérdez, és magát is a közösség részeként, „*mi*” névmással illeti – neki a hagyomány szerint teljes részletességgel el kell magyarázni a kivonulás történetét. Ezzel szemben a *rossz gyermek* ugyan hasonlóképpen felkészült, ám magát nem tartja a közösség tagjának, ami már a kérdésében is kiütközik: Mi ez a szolgálat számotokra? – kérdezi a vacsorát meg-megszakító dramatikus párbeszéd során, mert ő az emlékezést kötelező, fárasztó tehernek éli meg. Apja a történetet ugyan elmeséli neki, ám válaszában a közös hagyományból kizárja a fiút: „*mi*” helyett „*én*”-ként határolja el önmagát és ezáltal a közösséget is a gyermektől. A harmadik, az *együgyű fiú* csak annyit kérdez a hagyomány szerint, hogy „Mi ez?”, hiszen még felmérni sem képes, hogy mi zajlik a szeme előtt. A negyedik fiú pedig semmit sem kérdez, a Tórában itt csak a

választ találjuk meg a fel nem tett kérdésre. Az ilyen gyermek esetében a Hágáda, a zsidóság késő ókori szertartáskönyve azt javasolja, hogy „kérdve kifejtő módszer” segítségével kell felkelteni az érdeklődését, hogy később őt is beavathassuk a közös történetbe. (Assmann, 1999:15; Trencsényi, 2023:5) Jan Assmann az említett rituáléval kapcsolatban úgy fogalmaz *A kulturális emlékezet* című könyvében, a Széder-est zsidó hagyományában a “személyes névmások és történeti emlékezés valóságos drámája zajlik a szemünk előtt” A négy gyermeket négy embertípusnak is láthatjuk, de akár négy nemzedéknek is, amelyek tájékozottsága és a hagyományhoz való viszonya az otthon megült ünnepi vacsora során elhangzó kérdéseikben pontosan visszatükröződik. Családi életem és az interjúk eredménye arra a következtetésre vezetett, hogy a negyedik nemzedéknek sok helyen már csak a „Mi ez?” kérdés jutott, ahol nehéz a szeme előtt történeteket és hallottakat értelmezni. Felmerül a kérdés, lehet e, szükséges e ezen a tendenciózus folyamaton a 21. században változtatni?

A nemzeti enklulturáció jelenségvilágának mélyebb megértését célzó kutatások, az enklulturáció sajátosságait figyelembe véve, kiemelt figyelmet fordítanak az egyén nemzeti kultúrájának, és annak elsajátításához kapcsolható intézmények, az állam által koordinált programok sajátosságaival, és azok hatásainak vizsgálatára. Herskovits kulturális antropológiai modellje azt hangsúlyozza, hogy kultúra nélkül az emberi élet nem, vagy nem emberi életminőségben lehetséges (Herskovits,1955:47), ezért az ember számára létfontosságú az a tanulási folyamat, melynek során mintegy „belenő” a kultúrába. Továbbá ezen a folyamaton belül szükséges tovább szűkíteni azt a vizsgálati lehetőséget, amikor arra helyezzük a hangsúlyt, hogy az egyén miképpen „nő bele”, avatódik be saját nemzeti kultúrájába, kulturális gyökereit honnan nyeri. (Herskovits, 1955.)

Dolgozatom első részében az identitás és a nemzeti identitás viszonyát vizsgálom, milyen ágensek formálják az egyén nemzeti kultúrájába történő „belenövését”. Mik és miképpen hatnak rá, továbbá kitekintést teszek a kollektív nemzet tudat definiálására. Ennek vizsgálatát erősítette Peter Furtado meghatározása, miszerint: „A történelem nemcsak a kormányok és akadémiai intézetek találmánya – jelen van mindenhol. Magunkba szívjuk a levegővel együtt, benne rejlik városaink és tájaink látványában. Nemcsak az iskolában tanulunk róla, hanem otthon a nagyszülőktől, a népmesékből, a televízióból, a köztéri szobrokból, háborús emlékművekből, középületekből, múzeumokból és galériákból is” (Furtado, 2014:7) Az idézett kutató, a History Today szerkesztője, *Histories of Nations* [Nemzettörténetek] (2014) című kötetében vizsgálja az enklulturációnak az emberek mindennapjaiban betöltött szerepét. Rámutat arra, hogy történetek, narratívák, tárgyak és emlékek vesznek körül minket a mindennapjainkban, rajtuk keresztül alkotunk véleményt

saját nemzetünkről, sőt másokról is. Ezek azok az alapok, amelyekre építkezünk és amelyekből a közös nemzeti tudat összetevődik.(Furtado, 2014:11.) A történelemben sokszor nem az az érdekes, ahogy megtörténtek az események, hanem hogy mire emlékezünk, és ezt hogyan tesszük. A történelem és a nemzeti emlékezet tehát formálódik a családban (Jancsák 2020), később az iskolában (Kaposi 2020, Kojanitz 2019, 2021), de leginkább a társadalom különböző csoportjaiban (Pászka 2007, Varga 2009, Gyáni 2020), melyeket értékrendjét, gondolkodásmódját meghatározza tagjai egyéni fejlődése, a nemzeti értékekkel történő azonosulása. Tehát az egyén enkulturációs folyamatát a társadalomban, nemzetben fel kell térképeznünk, szükséges megvizsgálnunk, hogy milyen kulturális és történelmi hatások formálják és mikor az identitást.

A kultúra, geertzi értelmezésben, a szimbólumokban megtestesülő jelentések történetileg közvetített mintáit jelenti. A szimbolikus formákban kifejezett, örökölt koncepciók rendszere, amelyek segítségével kommunikálnak az emberek egymással, állandósítják és fejlesztik az étellel kapcsolatos tudásukat. és attitűdjüket. (Geertz,1964:55) Az emberi kultúra csak közösségi létben létezhet. Másokkal való érintkezésben, kommunikációban, visszacsatolásokban bontakoznak ki és maradnak fent a kulturális jelenségek. Gyakran a kultúra hordozója az a kommunikációs forma, mely szimbólumok alkotásában realizálódik, színekben, formákban és vizuális jelentéstartalmakban, melyek direkt az egyén tudatalattijára hat. Különösen, ha az adott egyének csoportja sekunder tapasztalatok által, legyen ez társadalmi kampány vagy a média tömegkommunikációs hatása, alakítja ki emlékezetének minőségét, értékrendi sorrendet állít fel általa.

A tudományos megközelítés keretéből nem maradhat el a kollektív emlékezet fogalmi rendszere, mivel ez olyan alap, amire minden emlékezet építkezik. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy az emlékek hordozója csak részben az emberi elme, e mellett legalább olyan fontos a közeg, a társas helyzet és a kulturális szimbólumok. Ezek segítségével önthető az emlékezet fogalmakba. A tér fontosságát hangsúlyozza Peter Burke, amikor azt mondja, hogy az emlékezet kialakításában a képek, illetve a cselekvések, rituálék és a kollektív reprezentációk azok, amelyek biztosítják a múlt átélését. (Burke,2004.) A történelmi ismereteink az iskolai lexikális tudásátadáson túl napjainkban egyre gyorsabban bővülnek – a családi történetek, baráti beszélgetések helyett videók, filmek vizuális tartalomközvetítésével: a filmművészet például, az idő és a tér desztillációjában hozzájárul a nemzetállamokat fenntartó képzelethez. (Cummins, 2012).

A hagyományok és rituálék kialakítása, valamint a helyszínek, az emlékezet elemeinek, szimbólumainak megismertetése, szabályozása egyre sürgetőbb és stratégiai kérdés a

nemzetállamoknak. A kormányok által gyakorolt felügyelet, kulturális- és emlékezetpolitikai tartalmak és intézmények feladatai szorosan egymásra ható folyamatok. Vizsgálatuk szinte egymásból következik. Egy nemzetállam megmaradásának elengedhetetlen feltétele a nemzeti kultúra és tradíciók ismerete. A magyar kormányok az utóbbi évtizedben több intézményt, programot hoztak létre a nemzeti tematika örökítésére és a történelem minden részletének feltárására. Az intézményrendszerek azonban csupán az utóbbi néhány évben kezdtek a fiatalok felé nyitni tudományos kutatások alapján készült tartalmaikkal, ám gyakran túlságosan szakmai („felnőttfejjel gondolkodó”, „felnőttnyelven” írt) keretbe rendezve és azok a fiatalok által nem használt kommunikációs csatornákon jelentek meg. Továbbá a kormányzati kommunikáció gyakran politikai narratívába helyezi az emlékezés formáját, rítusát, definiál fogalmakat, ezzel hátráltatva a fiatal generáció aktív bevonódását a nemzeti emlékezet cselekvő-értéktörző folyamatába. Igaz, a nemzeti kormányok emlékezetpolitikája mellett a globális médiapiaci szereplők újabb kommunikációs csatornákat nyitottak, különösen az utóbbi években, amikor professzionális minőségben (a fiatalok nyelvén megfogalmazottan) jelennek meg történelmi események narratívái, ám a közvetített identitások némelykor koncepcionálisak, a történelmi valóságtól elrugaskodottan, ugyanakkor (a szórakoztatást előtérbe helyező, a médiafogyasztást fokozó) fiatalos, emberi, és szerethető történetekbe ágyazva jelennek meg. Hatásuk egyre erősebb, nézettségük jelentősen nő különösen a vizuális ismeretátadásra fogékony fiatalok körében.

Számos tanulmány (Székely-Szabó 2016, Székely 2012, Szabó-Bauer 2009, Jancsák 2020) kimutatta, hogy a 15-29 évesek túlnyomórészt az anyagi világhoz vonzódnak. Ezt a pénzre való összpontosítás, az anyagi tárgyak iránti vonzalom és a kulturális fogyasztás reprezentálja. A mai fiatalok több kulturális dolgot fogyasztanak, de a társadalmi perspektíva más. A VR-szemüveggel ma már sebészeti módszereket és múzeumi túrákat is lehet tanulni. Ez a generáció teljesen másképp értelmezi a tanulási folyamatot, másként sajátítja el az irodalmat, történelmi, természettudományi ismereteket, mint a korábbi generációk. (Székely, 2012) A fiatalok lényegesen ritkábban járnak színházba és olvasnak szépirodalmat, de a kulturális érintettségük nem csökkent. A digitális platformoknak és a digitális fejlődésnek köszönhetően a „világot felfedező eszköz a zsebükben van”. A kulturális piacon globális trendek jelentek meg, amelyeket a különféle tartalomgyártók a lehető legtermészetesebb módon szolgálnak ki. Ezek a platformok - közösségi platformok, streaming szolgáltatók és számos online tartalomszolgáltató cég - jelen vannak a fiatalok mindennapjaiban, akiknek rendkívül sokféle kulturális lehetőségük van. Ez a kultúra

azonban teljesen másképp érinti az egyént, mint az úgynevezett magaskultúra. (Jancsák, 2016) A kultúra egyetemes minőséget biztosít. Olyas valamit, ami javítja az életünket, életminőségünket. Bármennyire is kutatja a szakember a streaming oldalakat, nagyon valószínűtlen, hogy Beethoven zenéjéhez, Fellini képeihez, vagy Arany János balladájához hasonlót fedezzen fel. A kulturális fogyasztási tendenciák eltolódtak. Hasonlóképpen fejlődött az egyetemességről alkotott felfogásunk is. (Beck 2008) Ez nem jelenti azt, hogy a napjaink kultúra fogyasztója ne ismerné Beethovent vagy Petőfi Sándort. Wagner és Shakespeare művei sem zárható ki az ismert körből. Nem mindegy azonban, hogy az egyén hol és hogyan találkozik ezekkel a művészekkel vagy szerzeményekkel, írásokkal. Egy közösségi média mém feldolgozásában, vagy egy rockdal szövegeként. Ennek az általam vélt állításnak a bizonyítására fókusz-csoportos kutatást készítettem három korcsoportban, 15-18, 19-22, és 23-27 évesek körében. A középiskolásokkal folytatott fókusz-csoportos beszélgetésen jól kirajzolódott, miképpen sajátították el II. András, magyar király nevét, hozzá kapcsolva az Aranybulla megszületését és évszámát, egy kedvelt és ismert popzene szövegéből. Míg a másik két csoport hasonlóan számolt be a tudásközvetítés új lehetőségéről, mint videojáték vagy filmek által átadott ismeretről irodalom, történelem, de még az állampolgári aktivitás terén is megjelent a web2 világa. Ez az információs tudás sokkal gyakoribb és tetten érhető a mai fiatal nemzedék esetében, mint az edukációs folyamatban kötelező ismeretek elsajátítása az iskolai keretek között.

A kulturális tárgyak sok információt és sok narratívát hordoznak, és ha az üzenetet az adott korosztály számára megfelelő formában közvetítik, akkor kapcsolódni fog. A fiatalok, különösen azok, akiknek kevesebb családi történettel, tradícióval bírnak, úgy vélik, hogy kulturális életünk hagyományai és eszményei a múlt relikviái, amelyek nem igényelnek elköteleződést vagy tanulmányozást. Végso soron az enkulturáció vagy a kulturális értékek átadásának folyamata, és platformja, amely ennek a dolgozatnak és a hozzá elkészült kutatásnak a tárgya, nem az irodalom vagy a klasszikus zene befogadásával kezdődik. A szocializáció inkább akkor következik be, amikor egy személy csatlakozik egy kultúrához. Az egyéni fejlődést az határozza meg, amit hall, megfigyel és tapasztal a környezete kulturális hatása miatt. Illetve társadalmi aktivitását jelentősen befolyásolja a politikai szocializációja, amely majd a választásoknál, az értékek melletti elköteleződésnél lesz meghatározó. A tanulmány első felében a kultúra, a nemzeti kultúra, a hagyományok, szimbólumrendszerek és az állam által létrehozott emlékezetpolitikai intézmények és azok különböző kommunikációs lehetőségeit és hatékonyságát vizsgálja. A nemzeti intézmények, emléknapi és ünnepek, száma az elmúlt évtizedekben egyre sokasodott. A történelmi múlt

újabb történése és kulturális feldolgozása és szimbólumok megteremtésének szándéka a jogalkotó és az állam vezetése részéről mintha erősödött volna. Mindezek ellenére a fiatalok mintha nem ismernék, mi több nem érdeklődnének saját nemzetük emlékezete, múltja iránt. Tudásuk gyakran felszínes, hozzáállásuk inkább közönyös, mint érdeklődő nemzeti kultúrájuk terén, bizonytalannak, céltalannak látják jövőjüket és inkább ez utóbbi foglalkoztatja őket, mint a múlt. (Székely, 2012; Székely-Szabó, 2016; Tózsza, 2019; Kollár-Pillók, 2022)

Az értekezés középső részében ismertetem kutatási eredményeimet, melyet 2020-2024 között, több módszertani megközelítésben végeztem a magyar fiatalok körében. Vizsgáltam a politikai szocializációjukat, a nemzeti ünnepek és szimbólumok ismeretét, a nemzeti emlékhelyek és az emlékezetpolitika, nemzeti identitás formálásával foglalkozó intézmények ismertségét, a magyar fiatalok attitűdjét, mellyel mindezekhez viszonyulnak.

A kutatások módszertanával és eredményeivel a 6. és 7. fejezetben foglalkozom bővebben. Végezetül az összegzés előtt megvizsgálom az újmédia környezetben megjelenő állampolgári szerepeket, továbbá a social media mozgósító és az egyén aktivitásra vagy identitására ható jellemzőit, amelyek befolyással lehetnek a nemzeti identitására. Kitérek az állampolgári aktivitás új formáira, a 21. századi digitális állampolgárokat érintő nemzetközi trendekre és azok hatására a hibrid identitások alakulásában. Az összegzésben kísérletet teszek az elméleti keretek és az általam tapasztalt kutatási adatok értelmezésére, összefüggéseinek feltárására, az állam további feladataira a nemzeti identitás, a kulturális emlékezet és az állampolgári aktivitás terén. Az értekezés felépítésében és a kutatások megkezdésében a következő hipotéziseket állítottam fel:

- (1) Az intenzívebb jogalkotás és a növekvő intézményrendszer hatékonyabb emlékezetpolitikát és erősebb nemzettudatot eredményez a fiatalok körében, akik ebbe nőnek bele.
- (2) A rendszerváltás utáni évtizedek az emlékezetpolitikai és az ifjúságot célzó enkulturációs folyamatok növekvő rendszere tudatosabb állami szerepvállalást mutatnak.
- (3) A domináns állami szerepvállalás határozottabb nemzeti jelleget, szempontokat képvisel, és ez a tendencia negatív hatással van a fiatalok önreprezentációjára.
- (4) A megnövekedett állami emlékezetpolitikai intézmények és a nemzeti megemlékezések fiatalokat célzó programjaikkal nem képesek megszólítani ezt a célcsoportot, ezáltal nemzeti identitásának formálására nincs jelentős hatással.

1. A NEMZETI IDENTITÁST FORMÁLÓ ÁGENSEK ÉS VIZSGÁLATUK

1.1. Az identitás és a nemzeti identitás viszonya

Az identitás fogalma lassan beépült a köztudatba, szinte divat-kifejezéssé vált a tudományos és hétköznapi diskurzusban, valamint az oktatás terén. Napjainkban, különösképpen a társadalomtudományok művelőinek kedvelt, szinte kötelező jelleggel hivatkozott témája. Az identitás elválaszthatatlan az egyéni fejlődéstől, ugyanakkor erősen kapcsolódik a csoportos, etnikai környezethez, ezért érdemes megvizsgálni szocializációs, enkulturációs és nevelési folyamatok tükrében.(Tomory, 2015)

Az *identitás* egy összetett fogalom, kutatásával több tudományterület is foglalkozik. Találkozhatunk pszichológiai, politikatudományi, neveléstudományi, gazdasági vagy szociológiai megközelítéssel.

Az identitás szó az identitas, -atis, azaz „azonosság” jelentésű latin főnévből ered, melyet az idem (eadem, idem) „ugyanaz” névmásból képeztek. (Földes,2018:92) A Magyar etimológiai szótár szerint jelentése: azonosság, önazonosság, öntudat. A Dictionnaire Larousse szerint francia alakja, az identité többek között azt is jelenti: „valakinek vagy egy csoportnak állandó, alapvető és individualitását, egyediségét adó jellege (pl. valaki keresi az identitását, nemzeti identitás stb.)”

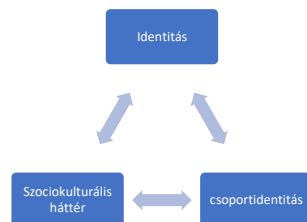
Az angol *identity* kifejezés magyarázatát formáló meghatározás (the fact of begin who or what a person or thing is) és a szó szinonimái is (name, ID, specification, identification, recognition, naming, singling out) [szotar.sztaki.hu] a ki és mi vagyok kérdéskörét érinti.

Az *identitás* kifejezést az egyén vagy a csoport egyedi jellemzőinek leírására használják, és fontos szerepet játszik az emberek önmagukkal- valamint a környezetükkel való kapcsolatuk megértésében. (Hódi,1987:226) A fogalom több tényezőt rejt magában, például az egyén személyiségét, hitét, értékrendjét, kulturális háttérét, etnikai származását vagy épp társadalmi státuszát. Az identitás nem egy statikus állapotot jelöl, a belső és külső tényezők folyamatosan alakítják és befolyásolják. Keretet ad az egyéneknek, hogy a társadalmi és kulturális környezetükben navigáljanak, ugyanis befolyásolja az attitűdjüket és viselkedésüket önmagukkal, illetve másokkal szemben is. (Palkó, 2011)

Az identitás elemeit meg tudjuk határozni: azt, hogy miből áll, hogyan épül fel. Egyes tudományos megközelítés szerint a tradicionális társadalmakban általában kötöttebb, a közösség által szigorúbban meghatározott elemekből épül fel az identitás, a modern társadalmakban azonban az identitás válságát emlegetik. Samuel P. Huntington a következőképpen összegezte ezt a jelenséget: „ A kilencvenes években általános identitásválság robbant ki. Szerke a világban a nemzetek sorra tették fel a kérdést: Kik is vagyunk? Hová is tartozunk? Ki az, aki nem tartozik közénk?” (Huntington, 2019:196) A kilencvenes évek közepén számos államot, többek között Kanadát, Kínát, Németországot, Nagy-Britanniát, Japánt, Oroszországot, Iránt, Törökországot, Mexikót is foglalkoztatta az identitásuk újragondolása. Az identitásválsággal küszködve az emberek elsősorban a vérségi, hagyománybeli, hitbeli és családi kapcsolataikra támaszkodnak. (Szőke,2009) Hajlamosabbak azokat támogatni, akiknek hasonlóak az ősei, vallása, nyelve, értékei, intézményei, ugyanakkor eltávolodnak azoktól, akik tőlük alapvetően különböznek. Az azonosságtudat megtalálása döntő tényező minden ember életében, azonban túlhangsúlyozása már a mai kultúrának a terméke.(Huntington,2019; Szőke,2009)

Az ember azonban társas lény, és nem önmagában és önmagától ébred önmagára, hanem társas, szociális környezetben. Az identitás tehát, nem lehet magányos tevékenység eredménye, inkább társadalmi folyamatokhoz köthető, ami a másokkal történő interakciók során alakul ki, és az egyén születésétől fogva zajlik. Ezekből a társas tapasztalatokból építi fel minden individuum a saját énjét, melynek egyik leglényegesebb összetevője a csoporthoz -tartozás. Ez a társas identitás alapja: a csoporthoz való azonosulás jelenti az én *mi-vé* alakítását, illetve a *mi-ben* benne foglaltatik az én. (Aronson,2008) A kettő ugyan szoros kapcsolatban áll egymással, ugyanakkor egymástól független létezőként is értelmezhető egy-egy konkrét vizsgálati közegben.

Aronson, Huntington,Szőke és Csepeli következtetését, a következő saját szerkesztésű modell segítségével vázolólok. (1.ábra)

1. ábra

saját készítésű modell az identitás és a szociokulturális folyamatok kapcsolatára

Csepeli György szociálpszichológiai szempontokból közelítette meg az identitás fogalmát, és hangsúlyozta az identitás társadalmi és politikai aspektusait. Az identitást az egyén, vagy akár egy csoport azonosságtudatát jelentő műkifejezésnek tekintti, ami a klasszikus német filozófia szubjektum-objektum azonosságból ered. (Csepeli, 2005) Szerinte az önazonosság a társas érintkezésekben és a másokkal folytatott kommunikációval folyamatosan alakul ki, valamint stabil, nehezen változtatható és labilisabb elemeket egyaránt tartalmaz. Identitás nélkül nem képzelhető el integráns személyiség, így tartalmát a társadalmi és egyéni meghatározottságból merítjük. Ahogyan arra Pataki Ferenc is utal munkájában, szükséges az „én” és a „mi” identitás megkülönböztetése, melyek szinonimaként való használata kerülendő, hiszen szerinte a társadalmi azonosságtudat az „én”-nek a sajátos alrendszere, mely azt fejezi ki, hogy az individuum miként képezi le önmaga társadalmi minőségét. (Pataki, 1982) Ezt elismeri Csepeli is azzal, hogy úgy fogalmaz: „Az identitás nem szűkíthető le az ’én’ egyszeri és megismételhetetlen élményére, jóllehet az ’én’ élménye az alap, amelyre minden további önmeghatározás épül. Az ’én’ azonban üres elvonatkoztatás, és ha nem találja meg tükrét és visszajelzőjét a ’másikban”, a szűkebb társas mezőben, a családban, a munkahelyi, baráti, szabadidős stb. csoportokban előbb-utóbb a konkrét esetekben pszichiátriai és pszichopatológiai tünet lesz.” (Csepeli, 2005:214) A társadalmi identitás fogalmának magyarázására is kitér a szerző, aki szerint ez az önmeghatározás olyan szempontjainak elsajátított rendszere, melyek révén az egyén önmagát egy csoport tagjaként is azonosíthatja. (Csepeli, 2005)

Claude Lévi-Strauss, a strukturalista antropológia egyik legismertebb alakja, megközelítése szerint az identitás az emberi elmének a sajátossága, melynek kiindulópontját az emberi tapasztalatokkal kapcsolatos, egymással összefüggő kérdések összessége alkotja. Az azonosságtudatot a társadalom és a kultúra fontos részeként tartotta számon, mely dinamikus változik és formálódik az idő múlásával. (Lévi-Strauss, 2001)

Stuart Hall az identitásnak háromféle koncepciójáról beszél: a felvilágosodás szubjektumáéról, amely az egyéni identitást hangsúlyozza, továbbá a szociológiai- és a posztmodern szubjektumról. A társadalmi környezetével interakcióban lévő identitást nevezi szociológiai szubjektumnak. (Hall, 1997) Ennek a szociológiai felfogásnak az értelmében az identitás mintegy híd képez a „kint” és „bent”, azaz a személyes és a külső/nyilvános világ

között, és segít ezek harmonizálásában is. Ez az is jelenti, hogy a szubjektív belső értékeket az objektív, külső elvárásokhoz igazítjuk úgy, hogy a külső elvárásokat mindeközben a saját részünkbe tesszük. Ennek az egyik oka a társadalmi elvárások rendszere, a másik meg a szociokulturális környezetben elfoglalt pozíció és az onnan érkező elvárások. Az identitás így az egyént segíti abban, hogy behelyezze magát egy struktúrába, amely stabilitást és biztonságot nyújt neki az adott kulturális világban, melynek ő más egyénnel együtt szubjektív alakítója.(Tomory,2015) Hall ugyanakkor kifejti, hogy a posztmodern szubjektum esetében az egységes és stabil identitás szétesőben van, napjainkra az emberi identitás úgy formálódik, ahogyan azt az embert körülvevő különböző kulturális rendszerek befolyásolják, elvárják. A kulturális rendszereken belül óriási szerepet kapott a média, mely nem csupán befolyásol, hanem olyan narratívát közvetít, melyet tulajdonosi köre határoz meg.

Thomas Hylland Eriksen (1993) gondolatai a csoportidentitásról is ezt a tényt látszanak alátámasztani. Ő egyenesen a versengéssel kapcsolja össze a fogalmat, miszerint egy csoport identitása mindig azokkal szemben formálódik ki, akik nem a csoport tagjai. A magyar közéletben egyre gyakoribb az a tendencia, amiben az artikulálódik, miszerint vagyunk „mi” és vannak „ők”. És akik nem mi vagyunk, azok az egységen a normalitáson az elfogadható értékeken kívül esnek. Az identitások többértelműek, és ez a többértelműség a történelemhez és a kulturális tartalmakról szóló alkudozáshoz köthetők. A haszonelvűség az egyik tényező, amely az etnikai identitás fennmaradását magyarázza, vagyis az identitás függ azoktól az etnopolitikai szerveződésektől, amelyek a szűkös erőforrásokért folyó versengés során jönnek létre. (Eriksen, 2011) Az etnikai csoport olyan emberek összessége, akik úgy érzik, hogy a születésükhöz kötődnek, és akik hasonló kulturális jellemzőkkel rendelkeznek; az etnikai csoport tagjai egy csoporthoz tartozónak tekintik magukat. Emellett etnikai hovatartozásuk alapján más embereket is megkülönböztetőknek érzékelnek.(Eriksen,1993)

Egy társadalmon belül sokféle identitás határozza meg az egyén hovatartozásérzetét, mely mind nemzeti, mind globális szinten hatással van az egyéni és állami interakciókra, a vallott értékek kifejezésére és ütköztetésére. Az identitás egy rendkívül összetett és sokrétű fogalom, egy társadalmon belül pedig sokféle identitás létezhet. Az emberek azonosíthatják magukat különböző módokon, és az identitásuk számos dimenziót ölelhet fel. Fontos megérteni, hogy az identitás személyes, társadalmi és kulturális tényezők hatására alakul ki, mely az egyént jellemzi. Ezenfelül az egyén a hagyományokon keresztül azonosul az őt körülvevő csoporttal, így „elsősorban hagyományaiban fejezi ki önazonosságát” (Alabán, 2016). Ezek a hagyományok képezik a nemzeti / etnikai (ön)tudat három pillérét, melyek a(z

anya)nyelv, a kultúra és a származás komplexitásában fejeződnek ki (Alabán, 2016). Hangsúlyozom, hogy a nemzeti identitás magában foglalja a nemzeti (ön)tudat (vagyis a nemzettel való közösség vállalása), a nemzeti érzés (a nemzeti tudat emocionális vetülete) és a nemzeti szimbólumok (a közösség hagyományait és államiságát magába foglaló szimbólum rendszer) meglétét (Alabán, 2016). Mindezek fényében nem alapozhatjuk kizárólag a lakhelyre és a törvények betartására a nemzeti öntudatot, hiszen jogi szabályozás nem képes szolidáris közösséget építeni (Schöpflin, 2004). Milan Kundera szerint „egy nép vagy egy civilizáció öntudata a szellemi alkotások azon összességében tükröződik, amit hagyományosan »kultúra« néven emlegetünk”, mely „halálos veszély” esetén megélné és olyan értékke válik, mely „köré odagyűlik a nép egésze” (Kundera, 2022). Ezáltal a kultúra olyan mozgatórugója egy társadalomnak, mely képes összetartani a nemzetet és identitást állítani számára – kiváltképp a kisállamok esetében. Schöpflin György alapján „a nemzeti mivolt a kulturális reprodukció és a demokratikus politikai hatalom metszéspontján” jön létre, amennyiben a kollektív narratívák világa és a politikai hatalom egymást erősíti” (Schöpflin, 2004). Mint ismeretes, minél szorosabb a tagállamok közötti európai együttműködés, annál észrevehetőbben jelentkeznek a nemzetit középpontba állító ellenirányú törekvések. Alabán Ferenc szerint a jelen társadalmában megjelent egy olyan nemzeti identitás-válság, mely a globalizáció hatására a kisállamok, nemzetiségek saját kultúrájának és nyelvének feladásához vezethet (Alabán, 2016). A történelem során az európai nagyhatalmak folyamatosan veszélyeztették a kisállamok kulturális reprodukcióját, melyek így a kollektív emlékezet, mítosz- és szimbólumrendszer, valamint értékközösség kialakításának folyamatát egyre nagyobb erőfeszítéssel hajtották végre. „Azzal, hogy a leghamarabb indultak képesek voltak a hatalmat a politikai-kulturális alap köré koncentrálni, veszélybe sodorták a többi, kevésbé fejlett közösség kulturális normáit” (Schöpflin, 2004). Ernst Gellner szerint, ha egy közösség nyelvi korlátok miatt nem tudja megfelelően fejleszteni társadalmát, akkor arra törekszik, hogy kulturális alapú nacionalizmusával egyfajta védelmi közzé alakítva elősegítse a társadalmi mobilitást és politikai nacionalizmust. Ennek következtében a kultúra fontos szerepet játszik minden nacionalista mozgalomban, függetlenül nyugati vagy keleti eredetétől – melyet a kulturális nacionalizmus és így a kultúrnemzet fogalmának értelmezésekor a kutatás során figyelembe kell venni (Dieckhoff, 1996).

A fentieket összefoglalva tehát az identitás a személyiség szerves része. Elsősorban az egyénre vonatkozik, de szorosan kapcsolódik társas környezetéhez és ahhoz, ahogy az egyén látja magát a világban, valamint ahogyan meghatározza magát másokkal szemben.

Megkülönböztethetünk „én-identitást”, ami egyedi életutunk, belső világunk által alakul ki, valamint „mi-azonosságot”, ami a társadalmi csoportokkal való azonosulást jelenti, és szerepet játszik benne a vallási, kulturális háttér is.

Többféle identitásról beszélünk tehát, többféle értelmezésben: személyes identitásról, csoportidentitásról, nemzeti identitásról, multikulturális identitásról, sőt napjaink infokommunikációs rendszere identitásformáló tényezőként vonul be a hovatartozás területére. A továbbiakban összefoglalom a identitások lényegi alkotóelemeit: véleményem szerint a nemzeti identitás vizsgálata kapcsán bár megkerülhetetlen az „én-identitás” vizsgálata, mégis a „mi” lesz majd hangsúlyosabb.

Miután a nemzeti identitás kérdésköre leginkább szociálpszichológiai munkákban jelenik meg, így a tudományos keretben én is ebből a megközelítésből igyekszem megvizsgálni.

Magyarország az 1980-as évektől kezdődően bekapcsolódott az International Social Survey Program (ISSP) keretében zajló vizsgálat sorozatba. A vizsgálat sorozatban résztvevő országok kutatói egymás rendelkezésére bocsátják az adatokat, miáltal 20-25 ország összehasonlításában nyílik lehetőség olyan kérdések alapján, melyek különböző politikai, gazdasági vagy társadalmi kérdésekre keresnek válaszokat. 1995-ben a kutatás választott központi témája a nemzeti identitás lett. A magyar kutatócsoport tagjai voltak: Csepeli-Örkény-Székelyi és Poór. Később, 2004-ben tanulmányukban jelentették meg az eredményeket, azaz, hogy miképpen alakul a nemzeti identitás Magyarországon. A '95-ös vizsgálat eredményei alapján nyilvánvalóvá vált, hogy a nemzeti érzés és tudatvilág tartalékai nem merültek ki. Sőt, az látszott kirajzolódni, miszerint a keleti térfél országaiiban a nemzeti identitás nemcsak átvészelte az államszocializmus négy évtizedét, hanem mutatis mutandis meg is erősödött, mivel létrejöttek a korábban nélkülözött nemzetállami keretek. (Csepeli-Örkény-Székely-Poór, 2004)

Pataki Ferenc a nyolcvanas évek elején még újkeletű képződménynek nevezte a nemzeti identitást, ami szerinte a következő alapokon nyugszik: az etnikai csoport, a nemzet történeti létének azonosságán és folytonosságán. (Pataki, 1982) Ugyanakkor, mintegy tíz év múltán Csepeli, Örkény, Székely, Poór már a nemzeti identitás kétféle változatáról ír, úgymint államnemzeti identitás és kulturális nemzeti identitás. Az államnemzeti identitás esetében a nemzeti csoportban való tagság meghatározásának alapját az állampolgárság, a helyben születés és az országban élés, valamint a jogi-politikai intézményekhez való ragaszkodás képezi. A másik változat esetében az anyanyelv, valamint a nemzeti önbesorolás határozza meg a nemzeti identitást. A két változó között nincs éles fal. Az identitás mintája viszont meghatározza az átért nemzeti büszkeség ideológiai tartalmait. Az államnemzeti identitás

bázisán a nemzeti büszkeség „kemény” tartalmi jelentke meg, mint a gazdasági teljesítmény, emberi jogok, demokrácia működése vagy a szociális védőháló kiterjedtsége. Ezzel szemben a kultúrnemzeti identitás a nemzeti büszkeség „puha” tartományainak kedvez, mint a kultúra vagy a történelem. A kétféle büszkeség között pozitív a kapcsolat, egyik változat sem zárja ki a másikat. (Csepeli, Örkény, Székely, Poór, 2004)

A területiség, a gazdaság és a politika kívülről formálják az identitást, míg az identitás belső funkciói inkább az egyénre és a közösségre összpontosulnak – az egyén számos ponton kötődik a közösséghez. „Nálunk, magyaroknál, Trianon óta a területi és gazdasági összetartozás hiánya kikényszerítette a »haza a magasban« gondolat megalkotását, a kultúrnemzet fogalmának bevezetését” (Barna, 2011). Ehhez alapul szolgálhat a kultúrnemzet fogalmának átértékelése, mely arra utal, hogy egy adott nemzet identitása és egysége erősen kulturális értékeken nyugszik: a hagyományokon és a közös történelmen. Ennek fényében a nemzetet nem csupán politikai határok vagy földrajzi területek határozzák meg. A nemzet elsősorban a közös kultúra, nyelv, hagyományok és értékek rendszere, melyek együttesen határozzák meg a hozzá- és beletartozó egyének nemzeti identitását. A kultúrnemzet fogalmának alkalmazása változó lehet a különböző kontextusokban és nemzeti közösségek esetében. A történelem tanúsága szerint Nyugat-Európában az államhatárok általában összhangban voltak a népek és nemzetek határaival, Kelet- és Közép-Európában azonban a kulturális és politikai határok nem voltak ennyire pontosak.

Mindezek mentén fontos hangsúlyoznom, a szakirodalom javarészt elítéli a két „nemzettípus” éles elkülönítését: az államnemzetek sem mentesek a kulturális vonatkozásoktól; és kultúrnemzet sem létezhetne az állam berendezkedés meghatározott formái nélkül. Ezáltal a két „nemzettípust” mint együtt, egy időben ható formát kell elemeznünk. Csepeli György és Örkény Antal több évtizedes szociológiai adatai alapján „az Európai Unió nemzetállamaiban egyaránt létezik a »politikai nemzet« és a »kulturális nemzet«”, ugyanakkor az integráció mélyülésével előtérbe került a jogi normákra és a demokratikus igazgatásra épülő politikai nemzetfelfogás (Csepeli és Örkény, 2017). Ezt igazolja az európai identitás jórészt politikatudományi szempontból való megközelítése is – milyen alapvető demokratikus értékek, történelmi eszmék és jogi eszközök köthetők Európához –, a kulturális és szociálpszichológiai vonatkozás kisebb mértékű vizsgálatával ellentétben – többek között, hogyan kötődünk az európai örökséghez.

Csepeli és Örkény hangsúlyozza, hogy „a születés aktusa bár jogi értelemben egyértelműsíti ezt a csoport-hovatartozást”, azonban lélektani szempontból elengedhetetlen az identitás

érzelmi hatásokkal való megerősítése, hiszen „a nemzeti identitás középpontjában a kollektív tudat, a szimbolikus és narratív tényezők” állnak (Csepeli és Örkény, 2017).

A nemzeti kultúra egyben nemzeti közösség erős összetartó pillére, mely meghatározza az egyén kulturális alapértékeit születésétől kezdve. A modern világban azok a nemzeti kultúrák, melyekbe beleszületünk, a kulturális identitás legfontosabb forrásait jelentik. Definiálhatjuk magunkat angolként, németként, indiaiként vagy japánként, ám ilyen esetben természetesen metaforákban beszélünk. A nemzeti jellemzőket, szokásrendszereket, vagy hovatartozásunk leegyszerűsített fogalmkörét igyekszünk meghatározni. Ezek az identitások nincsenek ténylegesen kódolva génjeinkbe. Mégis úgy gondolunk rájuk, mintha lényegi természetünk részét alkotnák. A konzervatív filozófus, Roger Scruton így összegzi ezt a gondolatot: Az ember helyzete a világban azt feltételezi, hogy az individuum csak azért létezhet és tevékenykedhet autonóm lényként, mert először valami tágabb dologgal tudja definiálni magát - egy társadalom, egy csoport, egy osztály, egy állam, egy nemzet vagy valamiféle olyan entitás tagjaként, melyhez nem tud nevet társítani, de amelyet ösztönösen otthonaként ismer fel. (Scruton, 2022: 156.)

Scrutontól eltérően fogalmaz Ernest Gellner, aki azt vallja, hogy a nemzeti azonosulás érzete nélkül a modern szubjektum átható szubjektív veszteséget tapasztalna meg: A nemzet nélküli ember gondolata, úgy tűnik, nagy feszültséget ébreszt a modern képzeletben. Ahogy orra és füle, az embernek nemzetiségre is szüksége van. Mindez magától értetődőnek tűnik, csak sajnos nem igaz. De az, hogy annyira nyilvánvalóan igaznak tűnik, a nacionalizmus problémájának egyik oldalát, ha ugyan nem az alapját jelenti. Az, hogy valaki egy nemzethez tartozik, emberi mivoltunknak nem inherens velejárója; csak manapság kezd annak tűnni. (Gellner, 1983: 6)

A nemzeti identitások nem rendelik maguk alá a különbözőség minden más formáját, és nem mentesek a politikai hatalom játéktól sem, a belső tagoltságtól és ellentmondásoktól, egymást keresztező elköteleződésektől és különbségektől. Ha tehát azt kérdezzük, diszlokálódnak-e a nemzeti identitások, akkor nem szabad elfelejtenünk, hogy a nemzeti kultúrák hogyan segítenek beépülni a különbségeket egy identitásba. (Feischmidt, 1997:75)

1.2. A kollektív nemzeti tudat folytonossága

A kulturális antropológusok kultúrakutatása alapján „ha egy nép magatartásának indítékait kutatjuk, lényeges az illető kultúra szerkezetének megismerése, mert ha szokásaik rendszerét figyelmen kívül hagyjuk, magatartásuk is semmitmondóvá válik” (A. Gergely, 2002).

Mindez a kulturális relativizmus elméletének alapjául szolgál, mely szerint az értékek kulturális szereppel rendelkeznek és minden kultúra relatívan, csak saját magához viszonyítva értelmezhető. Ugyanakkor a terminus pszichológiai meghatározása szerint „a kultúra az emberi viselkedés tanult része”, a hangsúly a „tanult” szóra helyeződik: adott szimbólumrendszer csak tudatos, generációról generációra történő átadással őrizhető meg. Ezzel együtt a kulturális antropológia kimondja, amennyiben „az embert és alkotásait tanulmányozzuk, különbséget kell tenni a »kultúra« és az azzal kapcsolatos »társadalom« meghatározása között. A kultúra egy nép életmódját jelenti, míg a társadalom adott életmódot folytató egyének szervezett összessége” (A. Gergely, 2002).

Ugyanakkor a társadalmi élet alapfeltétele a kultúra megléte: a társadalom tagjai által elfogadott normák és értékek hiányában a társadalom nem lenne működőképes. A kultúra ezáltal saját identitáskészlettel ruház fel, lehetővé téve a lehatárolt kollektív tudásforma és szabályozás által, mint egy szűrőn keresztül értelmezni a világot (Schöpflin, 2004). A köznyelvi kultúrafogalomtól eltérően a társadalomtudomány kultúrafogalma sokkal gazdagabb: egy adott társadalomra, társadalmi csoportra jellemző normák és értékek, mindennapi és tudományos ismeretek, az irodalmi, művészeti, zenei és egyéb ember alkotta tárgyi környezetet foglalja magában (Andorka, 2006). A kultúrát a társadalom tagjai az *enkulturáció* során sajátítják el, amelynek folyamán az egyén az adott kultúrában szocializálódva megtanulja, hogyan kell viselkednie, kommunikálnia és értelmeznie a kultúra jeleit és jelentéseit. Az enkulturalizáció folyamatában a hagyományok elsajátítása révén tesszük magunkévá a kultúránkban jelen lévő értékeket, ezáltal az enkulturalizáció szélesebb körű fogalom, mint a szocializáció: míg a szocializáció speciális kulturális elemek elsajátítását jelenti, addig az enkulturáció során ezeket identitásunk részekévé formáljuk (Berta-Csabai, 2018). Az enkulturáció folyamata általában már csecsemőkorban elkezdődik, amikor a gyermek megfigyeli és utánozza a körülötte lévő felnőtteket, majd később az iskolai és társadalmi környezetben folytatódik. Az enkulturáció révén az egyén számos kulturális ismerettel és képességgel gazdagodik, amelyek lehetővé teszik számára, hogy a családi körből kilépve is hatékonyan működjön saját kultúrájában (Berta - Csabai, 2018). Fontos megérteni, hogy az enkulturáció nem csupán tudatos tanulás, hanem egy sokkal inkább implicit, ösztönös folyamat. Az egyén gyakran nem ismeri fel, hogy éppen enkulturálódik, mivel ez természetes és szerves része az életünknek. Az enkulturáció azonban jelentős hatással van arra, hogyan gondolkodunk, cselekszünk és kapcsolódunk másokhoz a saját kultúránkban – európai szinten pedig, hogyan akkulturálódunk.

Az európai identitás szempontjából kiemelt jelentőséggel bír, hogyan jelennek meg a mindennapokban az identifikációs mechanizmusok, vagyis, hogyan kapcsolódik a hétköznapi ember az európai egységhez. Az enkulturáció, mely során átvesszük és magunkévá tesszük az adott közösség szokásait, kiemelten fontos szerepet játszik nemzeti szinten: a globalizált világban, ha az enkulturáció globalizálódik lokalizáció helyett, elvesznek a helyi közösségek értékei és az egyén egyre kevésbé tartozik egy szűk, identitását formáló csoporthoz. Az ilyen nemű elszeparálódás kizártság-érzethez vagy szélsőséges (politikai) gondolkodásmódhoz vezethet, mely európai szinten gyengítheti az európai egység kialakítására tett törekvéseket.

Az egyik legismertebb szerző a nemzeti identitás kutatása terén Benedict Anderson, aki az *"imagined community"* fogalmával hozzájárult a nemzeti identitás és az állam kapcsolatának vizsgálatához. Szerinte a nemzeti identitás kialakulása egy olyan folyamat, melynek során az egyének egy elképzelt közösség tagjaivá válnak, és egy olyan közös kötődést osztanak meg, amely azonosítja őket a többi taggal, annak ellenére, hogy a valóságban nincsenek közvetlen kapcsolatban sem egymással, sem a csoport vezetőivel. Ennek a kötődésnek a kialakulását segítik elő például a szimbólumok és jelképek, amik megkülönböztetik őket más csoportoktól. Ide sorolhatjuk a nemzeti zászlót, a csoport élőhelyéül szolgáló területre jellemző növény- és állatvilágot, valamint a történelmi emlékeket. (Anderson, 1983)

Az „elképzelt közösség” elméletével összecseng Karády Viktor véleménye is, aki szintén felhívja rá a figyelmet, hogy a kollektív identitás választás kérdése, konstruált természetű. „A folyamatnak szerves elemét alkotja a közösség határainak kijelölése, a közösségi rítusok kialakítása, a közösséghez tartozás sokfajta egyéb szimbolikus kifejezési formáinak megszabása.” (Karády,2001)

Csepeli György, a globalizáció erősödő tendenciája ellenére, egy évvel a nagy nemzeti identitáskutatás után is pozitívan nyilatkozik. „Korunk nagy paradoxona, hogy a világban erőteljesen érvényesülő nemzetköziesedés nemhogy gyengítette, hanem inkább erősítette a nemzet szerepét az emberek mindennapi azonosságtudatát szervező elvek sorában.”(Csepeli, 2005:215) Ezután arra is felhívja a figyelmet, hogy az azonosságtudat milyen fontos része a nemzeti társadalomban való részvétel, hiszen így alakulhat ki a közös történelmi múlt, a közös kultúra és a közös szokások, valamint a közös nyelv. A kétezres évek elején két réteget különbözteti meg a nemzeti identitásnak, melyek a spontán nemzeti identitás és az ideológiai szintű nemzeti identitás. Az első egy érzelmi jellegű fogalom, mely az élet korai, a 6-10. életév körüli időszakban épül be. Ezt gondolati- ismereti elemekkel kiegészítve

születik meg a második kategória, ami már a tudatossággal, kulturális, ideológiai és politikai tevékenységgel is összefügg. (Csepeli, 2005)

A brit szociológus, Keith Cameron által szerkesztett *National Identity* című kötetben részletesen értekeznek a kérdésről, többek között Lynn Williams, aki szerint a nemzeti identitás kialakulásának folyamatában a nyelvnek kiemelt szerepe van, mivel ez az egyik legfontosabb eszköze annak, hogy az egyén kapcsolatot teremtsen a saját nemzetével. Ezt jól példázza, hogy azokban az országokban, ahol nagy létszámú nemzeti kisebbség él, az állam sokszor arra törekszik, hogy az iskolában egy nyelvet tanítsanak, ezzel megteremtve a nemzeti egységet. (Ahogy több esetben láthattuk, ez a törekvés azonban meglehetősen kontraproduktív.) Érdekesség azonban, hogy a nyelvnek több, kisebb nemzetiségekhez vagy földrajzi régióhoz kapcsolódó különböző változatai az identitást is képesek formálni, gondoljunk csak a székely dialektusra, vagy a szögedi nyelvjárásra. Emellett azonban fontos szerepet játszanak a kulturális és vallási szokások, az intézmények, a szimbólumok és a közös történelmi emlékek is, de kiemeli, hogy ezek nem csak a múltbeli eseményekre és hagyományokra korlátozódnak, hanem azokra az értékekre és normákra is, melyeken a jelen emberei osztoznak. Érdemes még kiemelni azt a gondolatát is, mi szerint a globalizáció és a bevándorlás hatására a nemzeti identitás kialakulása és fenntartása is egyre összetettebbé válik, és szükség van az összetartó közösségekre, amelyek segítik az egyéneket, hogy megtalálják helyüket a világban. (Lynn, 1999)

A híres szociológus, Anthony Giddens a nyelvi és kulturális tényezők mellett más nézőpontokat is megemlít. Véleménye szerint a nemzeti identitás alakulásában a modernizáció és az ipari forradalom is némileg közrejátszott. Szerinte az ipari forradalom előtt az embereknek erős kapcsolataik voltak a közösségeikkel, amelyek később azonban fokozatosan megszűntek. Ennek eredményeként az emberek új formában keresték a közösségi kapcsolataikat, melyet a nemzeti identitás kialakulása is tükröz. (Giddens, 1990)

Összefoglalva tehát, az emberek nemzeti identitásának kialakulása a történelem, a politikai és gazdasági környezet, valamint az egyéni életút kombinációjának eredménye. Fejlődése többféle tényezőtől függ, többek között a születéskor meghatározott etnikai hovatartozástól, az ország történelmének ismeretétől, a család által fontosnak tartott értékektől és hagyományoktól, a kultúrától, a nyelvtől, a vallástól, az oktatási rendszertől és a szociális körülményektől.

1.3 Az enkulturáció, mint az identitásformálás eszköze

Enkultúráció: a kultúrába történő bevezetés, a kultúra értékközvetítő szerepének vizsgálható folyamata. Ezen a folyamaton belül pedig szükséges tovább szűkítenünk azt a vizsgálati lehetőséget, amikor arra helyezük a hangsúlyt, hogy az egyén miképpen „nő bele”, avatódik be saját nemzeti kultúrájába, kulturális gyökereit honnan nyeri.

Az enkultúráció fogalmát M. J. Herskovits vezette be. Az enkultúráció az a legátfogóbb tanulási folyamat, amely minden ember számára, minden társadalomban elengedhetetlenül szükséges alap képességek elsajátítását jelenti, ami a társadalom által kialakított intézmények és tevékenységi formák segítségével és a nevelés útján valósul meg. Az enkultúráció, az a folyamat, melynek során az újszülött kultúrlénnyé válik, egy olyan élőlényé aki rendelkezik az emberi alapvető tulajdonságokkal, és amelynek eredményeként alkalmassá válik a kulturált életmód elsajátítására. (Herskovits, 1963.)

A nemzeti enkultúráció az enkultúráción belül külön foglalkozhat az egyén nemzeti kultúrájának, és annak elsajátításához kapcsolható intézmények, az állam által koordinált programok sajátosságaival, és azok hatásaival. Ez utóbbi külön kutatási lehetőség számomra, hiszen ezen a kutatási területen még csekély számú publikáció született, valamint fontos szempont a nemzeti identitás formálódása szempontjából is.

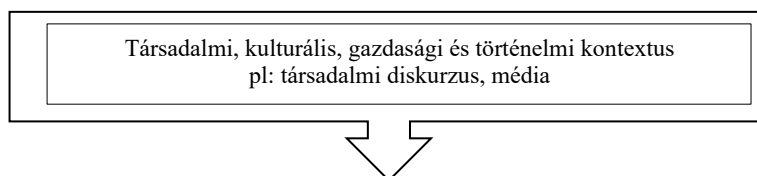
Az enkultúráció a legátfogóbb tanulási folyamat, amelynek során az ember belenő a kultúrába, minden ember számára minden társadalomban elengedhetetlenül szükséges alapképességek elsajátítását jelenti, ami a társadalom által kialakított intézmények és tevékenységformák segítségével, mint nyelv, vallás, technika, művészet, sport, nevelés útján valósul meg. A nevelés a legfontosabb eszköz, hogy egy-egy társadalom kultúráját az egyénben reprodukálja, és azt az egyes generációk közvetítésével tovább örökítse.

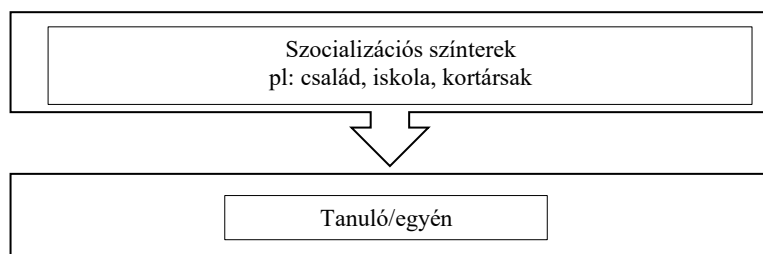
Fontos tisztázni, hogy az enkultúráció és a szocializáció milyen viszonyban állnak egymással. Röviden a következőképpen hasonlíthatjuk össze a két folyamatrendszer: a szocializáció az enkultúráció részeként, a társadalmi lénné válás folyamatát jeleníti meg. Az anyanyelv elsajátítása „kultúrlénnyé” válást jelent (Herskovits, 1963), de van szocializációs aspektusa is, hiszen a nyelvet szociális és erkölcsi normákkal való összefüggésben sajátítja el. A társadalomra jellemző morális nyelvi kód elsajátítása szocializációs folyamat. Tehát az enkultúráció egy tágabb kört fed le, mely minden egyén életében jelen van, mindenki ezen keresztül alakít ki alapvető értékeket, kompetenciát és a társadalmi normákra és gondolkodásmódra jelentős hatással bír.

A magyar nemzeti enkulturáció legjelentősebb közvetítője napjainkban a média. Azon belül is a filmek, sorozatok, kulturális tartalmak, könyvek. Az utóbbi időben, mint a modern államok legtöbbjében, Magyarországon is tapasztalható egyfajta centralizáció ezeken a területeken, központi trendek, üzenetek, kiemelt tartalmak nagyobb támogatást vagy sűrűbb jelenlétet kapnak, bár így is nehezen veszik fel a nemzetközi trendek mentén tudatosan épített streaming szolgáltatók által jegyzett kulturális tartalmakat. Ez utóbbi külön kihívást jelent az államok jelen és jövőbeli vezetőinek, hiszen a nemzet tradicionális, hagyományteremtő, vagy kulturális örökségével szemben a tartalomszolgáltatók egyéni sztereotípiákra, populizmusra, brutalításra és egyenlőtlenségre, társadalmi - és generációs különbségekre építő, erős vizuális eszközökkel megfogalmazott történetei sokkal népszerűbbek a fiatal generáció számára. A generációs emlékezetben egyre kisebb szerepet kap a családi történetekre épülő narratíva, helyette megjelenik a tartalomközvetítők, a social média vagy a popkultúra hatása és azok értékrendje.

A nemzeti kultúra elsajátítása napjainkban is a nemzeti identitás megalapozója. A nemzetközi szakirodalom nemzeti enkulturációnak (Barrett, 2007) nevezi ezt a folyamatot. Az enkulturáció a szocializációnál tágabb fogalom, és a szándékolt folyamatok mellett magában foglal minden indirekt hatást is (Németh, 1997). Információs társadalmunkban a nemzeti kultúra számos közvetítőn keresztül eljuthat egy ország polgáraihoz, ezért mindenképpen indokolt a kultúraelsajátítás esetében az enkulturáció kifejezés használata.

A nemzeti enkulturáció ágenseire, folyamataira vonatkozó eredményeket egy olyan modell foglalja össze, amelyben társadalmi, történelmi, társas, kognitív és motivációs faktorok kaptak helyet (*societal-social-cognitive-motivational theory*, SSCMT; Barrett, 2007; Barrett & Oppenheimer, 2011). A modellt egy nemzetközi kutatási projektekre alapozva (Barrett, 2007), az eredményekben mutatkozó jelentős variancia magyarázatára dolgozták ki. A modell kifejezés helyett talán megfelelőbb a framework (Dancs, 2016:36) elnevezés. Ugyanis a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok során – a kulturális különbségeknek köszönhetően – jelentős eltéréseket találtak abban, hogy mely változók jelentősek az enkulturációban. A framework nemcsak azonosítja a lehetséges változókat, hanem azok között hierarchiát is feltételez (2. ábra).

2. ábra

*A nemzeti enkulturáció szintjei és lehetséges ágensei
(Barett alapján 2007- Dancs 2016)*

Az 2. ábra legfelső szintjén a társadalmi szintű változók helyezkednek el, például a közmegegyezést befolyásoló diskurzusok és az azokat közvetítő média, napjainkban elsősorban a social média. A középső szint a társadalmi szintű változók hatásait közvetíti, itt kap helyet a család, az iskola és a kortársak. Végül a legalsó szinten maga a tanuló helyezkedik el, aki a szocializációs közegekből érkező információk feldolgozásával megalkotja a nemzeti kultúrára vonatkozó tudását.

Az iskolával szemben napjainkban elvárás, hogy olyan tudást közvetítsen, ami lehetővé teszi a tanulók sikeres munkavégzését az információs társadalomban (Csapó, 2003, 2004). A megváltozott technológiai körülmények miatt a mindennapokban való boldogulás egy olyan tudáseggyütttest igényel, amelyben a gondolkodási képességek (Csapó, 2002; Vidákovich, 2002; Molnár, 2006a; Csapó, Lőrincz, & Molnár, 2012), a nyelvtudás (Sominé, 2011), az IKT-műveltség (Molnár & Kárpáti, 2012; Tongori, 2012; Molnár, Tongori, & Pluhár, 2015), a hatékony személyközi viselkedés (Zsolnai, 2013) és a konfliktuskezelés (Kasik, 2010) is helyet kap. A gazdasági megfontolások mellett az iskola feladata - legitimációs funkciójából (Halász, 2001) fakadóan - a nemzeti kultúra közvetítése, a nemzeti azonosságtudat fejlesztése. Az iskolával szemben támasztott kétféle elvárás nem zárja ki egymást. Emellett a globalizációs folyamatok miatt a nemzeti keretek fellazulása tapasztalható. (Báthory, 2000) A legfontosabb identitást alakító intézmény az állam. (Kántor, 2004) Az állam és intézményei mellett a pártok, a média, a civil társadalom intézményei gyakorolnak hatást a nemzeti identitásra. A magyar tantervek az identitásközvetítést explicit célként jelenítik meg

óvodától egészen az egyetemi képzésig. A Nemzeti Alaptanterv¹ egyértelműen a fejlesztési feladatok (pl. nemzeti öntudat kialakítása, hazafias nevelés) között említi a nemzeti azonosságtudat megalapozását. (NAT, Kormányrendelet 110/2012.) Továbbá a magyar kormány 2019-ben döntött a Nemzeti Kulturális Tanács megalakulásáról², melynek működése és feladata kiemelt stratégiai céllal a nemzeti kultúra összefogásáért fele, valamint intézményenként a nemzeti identitás formálásáért, elmélyítéséért.

1.4. Nacionalizmus és a nemzeti identitás kapcsolata

A 21. század a globalizációnak, a különböző értékeket, értékrendszereket képviselő kultúrák, civilizációk, identitások és identitásformák találkozásának, a multikulturális jelleget hangsúlyozó folyamatok korszaka. (Szilágyi, 2010) A “globalizáció”, mint fogalom a “nemzetköziesedés” folyamataira vonatkozó összetett gazdasági, társadalmi, technológiai, kulturális és politikai változásokra vonatkozó gyűjtőfogalom. Annak ellenére, hogy nincs egy általánosan elfogadott definíciója, a jelenségre vonatkozó értelmezések, alapvetően a mindinkább növekvő tendenciát mutató kölcsönös függőségi viszonyok, az integrációs és interakciós folyamatok mentén bontakoznak ki. A *globalizáció* fogalom, elsőként 1944-es évek elején jelent meg, főként gazdasági szakterületen, de csak 1981 után kezdett elterjedni, ugyancsak a gazdasági folyamatok globalizálódó jelenségre vonatkoztatva. Theodore Levitt, 1983-ban fogalmazta meg elsőként a globalizációs jelenségek piacgazdasági globális vetületét a *The Globalization of Markets* c. tanulmányában, amely a Harvard Business Reviewban jelent meg. (Levitt, 1983) Mindemellett a *globalizáció*, mint a fogalom meghatározásában és a jelenség társadalmi, szociológiai vetületének megalapozásában mérföldkönek számít Roland Robertson, az Amerikai Egyesült Államok pittsburgi egyetem professzorának és szociológusának, a *The compression of the world and the intensification of the consciousness of the world as a whole* c. tanulmánya. (Robertson, 1992). A tanulmány görcső alá helyezi a kulturális folyamatok globalizált vetületeinek és azok széleskörű társadalmi hatását. A tanulmány azon kulturális jelenséget vizsgálja, amely a különböző

¹ A Nemzeti Alaptanterv a nemzeti identitás formálását több tárgyban is megjelöli. Továbbá Az állampolgári ismeretek tankönyvekben külön tárgyalja a nemzeti szimbólumokat és definiálja a nemzettudatot. Ld. bővebben: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200110.kor>, Melléklet a 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelethez. I. rész. Továbbá: https://www.oktatas.hu/koznevelas/kerettantervek/2020_nat

² <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1900124.tv>

transznacionális nemzetközi szervezetekben egyre nagyobb teret nyerő „sokféleség” vagy „sokszínűség” fogalmak mentén ragadható meg. A központi kérdés az, hogy társadalmi, közösségi szinten hogyan és miért kerül elfogadásra vagy elutasításra egy globális szervezeti egységben a kulturális identitás, illetve milyen társadalmi viselkedési minták és folyamatok mentén szerveződik és alakul egy szervezeti kultúra.

A politikai szintén egyre többsikű versengés folyik. A hatalmi törekvések középpontjába kerülő feszültséggócok néhol kampányokban, máskor a társadalmi közvélekedés és közérzet rejtettebb rétegeiben zajlanak. Ez a kiélezett rivalizáció egyik fontos terepe a társadalmi és nemzeti emlékezet birtoklásáért folyó küzdelem. A nemzeti identitást a politikai és kulturális elit alakítja az általuk megteremtett, illetve átalakított intézményrendszer révén. Nemzeti identitásról csupán a nacionalizmus és a modern nemzetek kialakulása óta beszélhetünk, (Pataki, 2010, Kántor 2005), noha etnikai identitásról, nemzet tudatról már korábban, a nemzetek kialakulása előtt is beszéltünk (Grennfeld, 1992). Ekkor válik a nemzeti elv társadalomszervező erővé. Mire emlékezzen a társadalom és miképpen? A válaszok gyakran konfrontációk sorát indítják el a média vagy a társadalmi diskurzus margóján. Az állampolgárok ritkán eszmélnek rá, hogy emlékezetük szüntelen befolyásolási szándék tárgya, olykor tudatos emlékezetpolitikai manőverek áldozata. (Pataki, 2010, Csepeli, 2021) A magyar társadalmi közgondolkodás és közérzületétizedek óta két súlyos zavartól szenved: a nemzeti emlékezet összekuszálódásától- és ettől nem függetlenül- az egyéni identitásképzés támpontjainak széthullásától. A nemzeti identitás az utóbbi években úgy a politikai diskurzusban, mint szakmai megközelítésekben központi helyet foglal el. Politikusi és értelmiségi szövegekben azt adják, minden ember és csoport számára létezőnek tekintik. Általában olyan szövegösszefüggésekben találkozunk ezzel a fogalommal, mint a például „nemzeti identitás megerősítése és megőrzése”, „elnyomott nemzeti identitás helyreállítása”, „az irodalom, mint a nemzeti identitás letéteményese”, „a nemzeti identitás alapja az anyanyelv”. Értsd alatta, hogy minden egyénnek van egy nemzeti identitása, illetve minden nemzeti csoport rendelkezik valamilyen identitással, s ezt az identitást esetleg elfojtották. (Kántor, 2005:58)

Mindannyiunknak van mind egyéni, mind kollektív identitása, amelyekre vonatkozóan az is általánosan elfogadott, „hogyan az egyéni és kollektív identitások bizonyos formában kölcsönösen súlyt adnak egymásnak” (Schöpflin, 2002), továbbá hogy az identitások emberi alkotások és egyben keretei is az emberi tevékenységnek. Az identitás kérdésének az individualitás és kollektivitás, szabadság és determinációk közé helyezése magát az identitásfogalmat egyfajta „csúcsgalommá” avatta. (Bakk, 2009) Ennek igazi oka azonban

az, hogy az identitásról folytatott diskurzus a modernség egyik legfontosabb, „alapozó” diskurzusa. A modern kor, mint John C. Calhoun, amerikai politikus megjegyezte: „megszilárdította az egyéni és kategorikus identitásokat, valamint az önazonosság megerősítésére tett erőfeszítéseket”, miközben olyan változásokat is hozott, amelyek „az identitások kialakítását és elismerését problematikussá tették” (Calhoun 1997, 99). Walker Connor meglátása szerint nem az a kérdés, hogy „mi a nemzet?” (*what is a nation?*), hanem az, hogy „mikor van egy nemzet?” (*when is a nation?*). (Walker, 1994) Ezzel azt sugallja, hogy a nemzet mibenléte nem határozható meg, és kialakulása semmiféleképpen nem köthető egy évszámhoz, hanem egy folyamatról van szó, amelynek végeredménye, hogy egy adott ponton a csoporthoz tartozók többsége egy bizonyos nemzethez tartozónak érzi magát. Ez az a pont, amikor kialakult nemzeti identitásról beszélünk. (Kántor, 2005).

Felmerül azonban a kérdés, hogy mi határozza meg az identitást? Továbbá ott van az egyéni és kollektív(nemzeti) identitás kérdése. Milyen összefüggéseket fedezhetünk fel a kettő között? Következtethetünk e a kollektív nemzeti identitásból az egyéni nemzeti identitásra, vagy fordítva? Egyetlen identitásunk van vagy több? Lehet e nemzeti identitást váltani? Megkerülhetetlen fiatalok esetében azt vizsgálni, hogy a nemzeti identitást meghatározza e a származás, a család, a szocializáció, vagy teljesen szabadon választhat az egyén identitást? Erre a kérdésre folyamatosan keresi a társadalomtudomány a választ. Kántor, Pataki, Csepeli, Örkény, Szilágyi, Pongrácz, Majtényi, Bakk, Schöpflin mind a magyar diszciplínák formálói hasonló mégis különböző nemzetközi trendek és érvek, összehasonlítások mentén keresik a válaszokat. Ki a nacionalizmus felől, ki a politikai filozófia, a nemzetiségpolitika vagy a szociológia esetenként a pszichológia törvényszerűségeit veszi alapul. A kérdést azonban csak Kántor veti fel: Vajon a nemzeti identitást konstansként értelmezhetjük vagy változik az idő folyamán? (Kántor, 2005:73)

A feltett kérdésre saját kutatásom adatai alapján egyértelmű a válasz. A politikai filozófia vizuális üzenetekbe kódolt manifesztálódása és a globális trendek egyéni identitásformáló üzenetei, azok korlátlan fogyasztása megtette hatását. A mai fiatalok erős dominanciával vallják, hogy az identitásunkat szabadon választhatjuk. Nem állandó, folyamatosan változhat és ez a változó nagy mértékben függ attól, hogy milyen családi tradíciókkal rendelkezik valaki, vagy mennyire válik a nemzeti identitás „üres” politikai kategóriává, amiben a politikai retorikák definiálják a nemzeti értéket, a nemzeti kultúra vállalható szereplőit, a szimbólumok elfogadottságát, és nincs szabadon választható egyéni jelleg. Lényeges ezen a ponton értelmeznünk a komunitárius politikai filozófia megközelítését, miszerint egy közösségbe születve és abban a kultúrában szocializálódva az adott közösség identitását

fogjuk magunkának tekinteni. (Kántor, 2005:37) Ez esetben a közösség az, amely meghatározza, hogyan viszonyuljunk a világhoz. Ez a közösség pedig a mai fiataloknak elsősorban a virtuális térben szerveződik, véleménybuborékok kialakulásával, online aktivitással az algoritmusok által irányított szolgáltatási rendszerben. Az online platformokon képződött narratívák képezik ennek a viszonyrendszernek az elsődleges forrását, gyakran nélkülözve a valós adatokat, hiteles forrásszemélyeket vagy az alapvető, egy adott nemzetre jellemző kulturális értékeket.

1.5. Nemzeti identitás és a kollektív emlékezet viszonyrendszere

Az identitás fogalma tehát teoretikus és gyakorlati szinten két paralel vizsgálódási módot feltételez: a hasonlóságot (vagy azonosságot) és a különbözőséget vagy (megkülönböztetettséget). Valójában ez adja az identitás dinamikáját, ami azt jelenti, hogy ez a fogalom nem lehet egy befejezettséget jelentő definíció, vagy determináltság. Jelentheti azt is, hogy az egyén és a társadalmi csoport identitása sem befejezett tény, hanem a történetiségtől, az élményektől, a környezettől befolyásolt változó meghatározottság. Természetesen ez a tény nem zárja ki azt, hogy az identitásnak ne lehessen ún. esszencialista meghatározása és egyúttal ebből fakadó perspektívája. Miután az identitás magját nem lehet csupán egyetlen fogalommal, kategóriával meghatározni, a társadalom tagjai alcsoportokba tartoznak, tehát különböző típusúak lehetnek, amelyek az identitás szempontjából sajátosak. Közös identitásról szokás értekezni, ha a társadalmi csoportok típusai ugyanannak a sajátossági sornak és kategóriáknak felelnek meg (egyúttal különböznek is másoktól), amelyeket az egyénekre jellemző társadalmi reprezentáció kifejez. (Pataki, 2008.) A nemzetállamok olykor mesterséges úton kell, hogy megteremtsék tulajdon múltjukat, és önálló létezésük szimbólumvilágát, hogy azok hivatkozási alappá válhassanak. Kelet- és Közép-Európában egyik fájó sebet felfeszakító és viszályokat szító elem a nyelvpolitika. Ha a szlovák nyelvtörvény körül támadt hagyományvilágból valamint a globalizációs fejleményekből és a politikai szereplők rögtönzéseiből eredő vadonatúj identitástámpontok jelentek meg (Pataki, 2010). Továbbá ebbe a sorba illeszkedik a korábban nemzetinek nyilvánított ünnepek tűntek el egyik napról a másikra (április 4, november 7), helyettük újak jelentek meg, mint október 23 vagy nyerték vissza hagyományos tartalmukat, mint augusztus 20. A régi rend szimbólumaként emelt szobrokat pedig turisztikai látványosságként egy múzeumként funkcionáló parkba száműzték vagy lerombolták. Az emléktáblák, az utca

átnevezések csatája hosszú évtizedekig tartott. Új emlékhelyek születtek, köztéri emlékművek tűntek el, újabb emléknapok kerültek javaslatra majd elfogadásra az Országgyűlésben. (pl.június 4 vagy február 25, április 16) A rendszerváltásnak és az azt követő időszaknak szerves része volt a társadalmi emlékezet újra keretezésének. A történelmi emlékezet perspektívaváltása: események, közszereplők értelmezések kontextusa változott.

Hazánkban a historizáló múltba feledkezés, a történelem megismételhetőségének és a sérelmek, bukások, tévedések utólagos „korrigálásának”. hiedelme a nemzeti mentalitás jellegzetes vonása (Pataki 2010, Jancsák 2017). A múlt gyakran válik az önigazolás a politikai legitimitás forrásává. Az emlékezet és az identitásképzés szorosan és szétválaszthatatlanul összekapcsolódik. Akárcsak a hagyomány és az emlékezet.(Assmann 1999, Halbwachs1971, Hobsbawm 1983) A kulturális tanulás mimetikus alapja az emlékezet, amely komplex indentitást biztosító tudásnak a helye.(Bell,2007)

A fogalmak közül különösen fontos a kollektív emlékezet kérdését körbejárni, mivel ez az alap, amire minden emlékezet építkezik. A fogalmat Maurice Halbwachs francia filozófus és szociológus alkotta meg. Ezt a gondolatot végül Jan Assmann és felesége, Aleida Assmann tette igazán ismertté, megalapozva az emlékezetkutatás módszertanát. A kollektív emlékezet fogalma abból indul ki, hogy az emlékezettel ugyan az egyén rendelkezik, de maga az emlékezőképesség valójában társadalmi produktum. A közösségek ugyanis bár nem rendelkeznek klasszikus értelemben vett emlékezettel, de a szocializáció révén meghatározzák tagjaik emlékezetét. Ennek a színtere a kommunikáció. Amennyiben valamilyen oknál fogva ez megszakad, életbe lép a felejtés, és az emlék elenyészik.

Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy az emlékek hordozója csak részben az emberi elme, e mellett legalább olyan fontos a közeg, a társas helyzet és a kulturális szimbólumok. Ezek segítségével önthető az emlékezet fogalmakba. A tér fontosságát hangsúlyozza Peter Burke, amikor azt mondja, hogy az emlékezet kialakításában a képek, illetve a cselekvések, rituálék és a kollektív reprezentációk azok, amelyek biztosítják a múlt átélését (Burke,1991). Ezek mellett hangsúlyozza a tér fontosságát, amiben az ember el tudja helyezni magát. Burke elméletét Eric Hobsbawm brit történész tovább bővítette, sőt ő a 19.századot a kitalált hagyományok korának titulálta. Hobsbawm kitalált hagyományok alatt olyan gyakorlatokat ért, melyek a társadalom által elfogadott szabályok, valamint ezek rituáléja. Jelentőségük abban áll, hogy rendszeres ismétlések által rögzít bizonyos viselkedési normákat, ezeket pedig a múlthoz kapcsolja. Valójában megpróbál minél inkább kapcsolódni a múlttal, általában egy konkrét időponthoz való kapcsolódással, vagy külsőségekben. De amennyiben

ez megtörténik, kontinuitását tekintve nagymértékben mesterkéltté válik. Vagyis új helyzetet teremtenek a régire hivatkozva, vagy létrehozzák a múltat ismételve azt. Ebben áll a hobsbawmi kitalált hagyományok különlegessége.

Maurice Halbwachs kollektív emlékezetének fogalmát Jan Assmann azzal bővítette ki, hogy a kollektív emlékezeten belül meghatározta a kommunikatív és a kulturális emlékezet fogalmát. A kommunikatív emlékezeten Assmann olyan emlékeket ért, melyeken az egyén a kortársakkal osztozik. Ilyen például a nemzedéki emlékezet. Amennyiben ennek hordozói kihálnak, a következő nemzedék veszi át a helyüket a nekik átadott tudás hordozójaként. Azonban ez az eleven emlékezés az idő múlásával elenyészik. Assmann az oral history alapján úgy véli, a kommunikatív emlékezet nagyjából három nemzedéken keresztül tartható fenn, ezt követően átveszi a helyét a hagyomány, vagyis beolvad a kulturális emlékezetbe. Összevetve az emlékezet vizsgálatára vonatkozó modelleket megállapítható, hogy a kollektív és kulturális emlékezet fogalmait Maurice Halbwachs, Jan Assmann és Eric Hobsbawm különböző megközelítésekben és kontextusokban vizsgálták. Az alábbiakban bemutatom ezek összevetését, kiemelve a főbb eltéréseket és átfedéseket. (3. ábra)

Dimenzió	Halbwachs (Kollektív emlékezet)	Assmann (Kulturális emlékezet)	Hobsbawm (Kitalált tradíciók)
Időtáv	Rövid távú, az élő generációk emlékezete	Hosszú távú, több generációt érintő	Hosszú távú, de mesterséges
Forma	Szóbeli, mindennapi interakción alapul	Írásos, művészeti, intézményesített	Rituális, mesterséges, politikai
Közvetítés	Közösségeken belül valósul meg, narratívák és rituálék	Kulturális kánonok, rituálék, hagyományok	Politikai vagy társadalmi célú tradíciók
Cél	Csoport és közösségi identitás fenntartása	Kulturális identitás fenntartása	Identitásteremtés, politikai kohézió
Változás és dinamika	Folyamatosan változó	Stabilnak tűnő, de újra értelmezhető	Gyors változások, mesterséges kialakítás

3. ábra - *Forrás: saját szerkesztés (Balatoni, 2024.)*

A szerkesztett táblázatból kirajzolódik, hogy Halbwachs, Assmann és Hobsbawm megközelítései eltérő fókuszpontokkal vizsgálják az emlékezetet, de közös bennük, hogy társadalmi konstrukcióként értelmezik azt. Míg Halbwachs az emlékezet dinamikájára és mindennapi szerepére helyezi a hangsúlyt, addig Assmann mélyebb történeti perspektívát nyújt, kiemelve az emlékezet hosszú távú, strukturált formáit. Hobsbawm pedig azt mutatja

meg, hogyan lehet az emlékezetet és a hagyományokat tudatosan formálni és felhasználni egy külső szereplő vagy behatás által, akár identitásképző erővel. Ezen elméletek együttes áttekintése segít megérteni számunkra, hogy az emlékezet hogyan járul hozzá az identitás, a közösségi összetartás és a társadalmi struktúrák kialakításához.

Gyáni Gábor (2010, 2012) a történetírás kollektív emlékezet őrzésében betöltött szerepét azzal is kiegészíti, hogy a történetírás a többi tudományhoz hasonlóan a 19. században lépett a tudománnyá válás útjára, pont abban az időszakban, amikor a nacionalizmus, a nemzetállamok megteremtésére való törekvés virágkorát élte. Az e körülmények között formálódó történettudomány sokáig meghatározó feladatának tekintette a nemzeti történelem feltárását és megőrzését. Ezzel a kollektív emlékezet előállítójává és megőrzőjévé lépett elő. Ugyanakkor azt is hozzáteszi, hogy napjainkra a történettudomány céljai részben átalakultak, és a nemzeti múlt feltárásán túl más témák is igényt tartanak a kutatók érdeklődésére. Ezzel párhuzamosan a public history, vagy más néven köztörténelem is megjelent, amely folyóiratok, televíziós csatornák, könyvek és popkulturális elemek segítségével alternatív történelemképeket közvetít, és egyre inkább igényt tart a nemzeti identitás tartalmának formálására. S ezen a pontok szükséges visszakanyarodnunk a dolgozat elején tett megállapításra, miszerint az enkulturáció folyamata és a nemzeti emlékezet, a hagyományok és rituálék kialakítása, valamint a helyszínek, az emlékezet elemeinek, szimbólumainak megismertetése, szabályozása és az állam által gyakorolt felügyelete szorosan egymásra ható folyamatok. Vizsgálatuk szinte egymásból következik. Erre teszek kísérletet a kutatásommal, hogy új adatokkal bővíthessem az eddigi elméleti ismereteket.

1.6. A nemzeti identitás és a szimbólumok kapcsolata

Az egyének nem születnek előre meghatározott nemzeti identitással. Ezt meg kell tanulni, csakúgy, mint az identitás más aspektusait. A "nemzetet" Benedict Anderson (2006) úgy határozza meg, mint "egy elképzelt politikai közösséget, amelyet egyszerre képzelnek el eredendően korlátozottnak és szuverénnek". Azért képzelte, mert a legkisebb nemzet tagjai sem ismerik, nem találkoznak, de még csak nem is hallják társaik többségét, mégis közösségük képe él minden egyes ember fejében (Anderson, 2006). Csak a primitív falvaknál nagyobb közösségeket lehet elképzelni, amelyekben megvalósítható a közvetlen interakció minden egyes taggal. Anderson hangsúlyozza, hogy az emberek mély és intenzív érzelmeket táplálhatnak nemzetük iránt, és sokan közülük készek meghalni érte, annak

ellenére, hogy a nemzetek elképzelt politikai közösségek. Még akkor is, ha a nemzeteket politikai közösségeknek képzelik el.

E nézőpont szerint mind az etnikai, mind a nemzeti identitás konstruálódott. Ezek nem előre meghatározottak és nem veleszületettek (Eriksen, 1993), és az elsődleges kontextus, amelyben kifejeződnek, a más emberekkel való interakciók. Bár a nemzetek viszonylag új keletű találmányok, a körülöttük lévő mitológia azt a benyomást kelti, hogy mindig is léteztek (Billig, 1995). Mivel a nemzeteket, mint minden más csoportidentitást, az határozza meg, hogy mi nem az, ami, és mindig azokhoz viszonyítva, akiket nem foglalnak magukban, a nemzetek nem létezhetnek elszigetelten (Eriksen, 1993). Más csoportidentitásokat is negatívan definiáltak.

Billig (1995) szerint a nacionalizmus az emberi történelem legsikeresebb ideológiájának tekinthető; az egész világot átfogja. A nacionalizmust gyakran hozzák összefüggésbe mind a populáris kultúrában, mind a tudományos írásokban azokkal, akik új területi államok létrehozásáért küzdenek. A nemzeti identitás fogalma azonban központi szerepet játszhat az államalakítást ellenző politikai mozgalmakban is. Például számos szakszervezetről és politikai pártról, amelyek Nyugat-Európában nagyobb társadalmi integrációra törekszenek, elmondható, hogy szolidaritásukat egy konstruált nemzeti identitásra alapozzák (Eriksen, 1993).

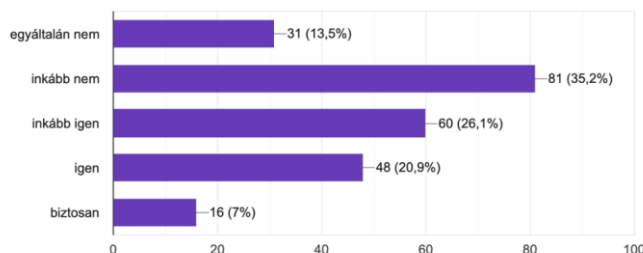
Legkorábbi hazai kutatás (Szabó I.- Csepeli Gy. 1984-től) az anyanyelv és a nemzeti jelképek (himnusz, zászló, címer) iránt tanúsított viszonyulást vizsgálta, erős preferenciák mutatott a megkérdezettek körében. Ez azonban a 80-as évek elején és a teljes populációt vizsgálta. Kevésbé volt hangsúlyos a fiatalok, a leendő aktív választópolgárok korosztályának megkérdezése. 1990-es években indult el a téma szociológiai szempontú kutatása, mely történelmi személyekre, azok szimbolikus jellegére, valamint a nemzeti múltra és rákérdezett a kutatásokban. (Csepeli, Zavecz, 1995-ben.) Újabb lépcsőfok volt az ezredforduló után 2011-ben, egy újabb szempont rendszerrel kiegészülő pszichológiai szempontú kutatás, ahol már megjelent az emlékezet hely fogalma. A kollektív emlékezet csomópontjaként jelöli, ami kiemelkedik a nemzeti normatívákból. (Hidegkuti, Münnich, 2011-ben.) Bizonyos szerzők (Billig, Jenkins, Furtado) a konstruált nemzeti identitást, az etnikai identitás valamint a nacionalizmust szervesen elkülönülő egységként tárgyalják, pedig az összefüggést a személyes és csoportidentitás között, főként a kulturális háttér vizsgálatában nem lehet figyelmen kívül hagyni. Lehetséges, hogy egyes társadalmi csoportok hasonló faji vagy kulturális jellemzők alapján, esetenként a vélt közös történelem és terület alapján alakítanak ki csoportokat (Eriksen, 1993). A kialakult nemzetek lakói

gyakran elhítetik, hogy a nacionalizmus más nemzetek sajátja, holott a nemzeteket naponta reprodukálják, banális és hétköznapi módon, hiedelmek, feltételezések, szokások, reprezentációk és gyakorlatok összetett hálóján keresztül (Billig, 1995). Gyakran egzotikus erőnek tekintik, amely a periférián működik. Ráadásul a kialakult nemzetek lakói úgy vélik, hogy a nacionalizmus más nemzetek sajátja. A nyugati országokban természetesnek veszik, következésképpen megszűnt nacionalizmusként megnyilvánulni, és beolvadt a társadalmak természetes környezetébe. Bár nem sokat gondolkodunk, a nacionalizmus napi szinten jelen van a környezetünkben. Nincs olyan mágikus folyamat, amely a nemzeteket reprodukálja. Billig (1995) szerint a nemzeteket nem tudatos választás vagy kollektív képzeletbeli cselekedetek tartják életben, hanem sokkal inkább hétköznapi gyakorlatok, és a nemzetiségre való folyamatos "lobogózás" vagy emlékeztetés zajlik. A lakosságot minden nap folyamán folyamatosan és finoman emlékeztetik arra, hogy nemzetük milyen helyet foglal el a világot alkotó többi nemzet között. Ezek az emlékeztetések annyira gyakoriak és tartósak, hogy nem is ismerik fel tudatosan, hogy az emlékeztetés rendeltetésének megfelelően szolgálják a céljukat (Billig, 1995). Lényegében Billig eltolja a hangsúlyt a látványosságtól, és helyette a mindennapi életünkben folyamatosan megjelenő nemzeti szimbólumok hatására helyezi a hangsúlyt.

Jenkins azonban azt állítja, hogy a nacionalizmus magától értetődőnek való minősítése nemcsak potenciálisan megtévesztő, de nem is segít megérteni az érzelmi erő és a magától értetődőnek vételezés közötti kapcsolatot. A "hétköznapi" kifejezés nem azt jelenti, hogy valami jelentéktelen, sem azt, hogy egy jelkép. Az egyének nemzeti szimbólumokhoz fűződő viszonyáról semmit sem közölnek a közhelyek (Jenkins, 2007). Jenkins ezért ragaszkodik ahhoz, hogy megvizsgáljuk, hogyan lehet egy zászló magától értetődőnek vett jelenléte a háttérben bármi más, mint banális az egyén érzelmeire gyakorolt hatása szempontjából. Ezt a banális jelleget tapasztaljuk napjainkban, amikor nemzeti jelképet, például a zászló színeit festik magukra az egyének egy-egy sportesemény alkalmával, mikor a nemzeti válogatottnak szurkolnak. Esetenként a nyakban viselő sál vagy sapka is lehet a nemzeti színekben pompázó banális jelleg, ami elsősorban a csapat, mint közösség támogatására, együttes értékek és célok megfogalmazására szolgál. Elköteleződést jelent, ami inkább emocionális, mint kognitív kifejezési forma. Hankiss Elemér 2012a nemzeti tudattal és önazonossággal kapcsolatosan a 90-es években született tanulmányában a következőket állapítja meg: „Még a legnagyobb és legsikeresebb nemzetek is küszködnek önmagukkal. Önnön bizonytalanságaikkal és bizonyosságaikkal, sikereikkel és kudarcaikkal, vágyaikkal és szorongásaikkal. Amerika a világ leghatalmasabb országa, de

lakóinak azért nap mint nap szükségük van öntudatuk megerősítésére. Szombatonként-vasárnaponként milliók szorongatják az amerikai zászlócskákat a futballstadionokban, de lengenek a csillagsávos lobogók úton-útfélen, házakon és középületeken, iskolákban és bevásárlóközpontokban, mindenütt, olyan sokaságban, hogy ha nálunk előfordulna ilyesmi, a fél világ nacionalizmust kiáltana.” (Hankiss, 2012:261) A magyar szociológus szerint rosszul állunk a nemzeti büszkeséggel, nem hiszünk önmagunkban, az országban és megzavarodott a történeti tudatunk. Önképünk javulhat az önbecslés erősödhet, sőt előfeltétele lenne egy sikeres gazdasági változásnak. (Hankiss, 2012) Identitásunk megerősödésének egyik lehetséges formája, ha a magyar nemzet múltbéli szerepeivel szembenézve levonjuk a konzekvenciákat és a jövő alakulására, az ország arcának kozmetikájára stratégiákat alakítanánk ki, melyek mögött társadalmi konszenzus is teremthető. Amennyiben ez nem történik meg, a bizonytalanságunk a tanácstalanságunk arra a kérdésre, hogy „Kik vagyunk mi?” egyre csak mélyül. Történelmi hagyatékunkat, transzgenerációs szorongásunkat, geopolitikai helyzetünket szükséges adottságként kezelnünk. A társadalmi közbeszédre, a politikai retorikára és diskurzusra azonban lenne hatása az állami kommunikációs gépezetnek. Amiképpen a nemzeti rituálék értékmegőrző, de modern formáinak kialakítása is. Amikor a nemzeti ünnepek kapcsán jelenik meg ugyanez a szimbólum, már kifejeződik egyben az elhatárolódás. Az adott jelkép ilyenkor a jelenlegi magyar viszonyokat vizsgálva, inkább egy politikai értéktartományba kerül, mint a nemzet egységét vagy ahhoz való tartozás kifejezését jelenthetné. Ez a jellemző egy korai kérdőívben, és a fókuszcsoporthoz való beszélgetésben a következőként mutatkozott. (4. ábra) Arra a kérdésre, hogy kitenné-e a nemzeti ünnep alkalmával a nemzeti lobogót a válaszadók legnagyobb százaléka (35,2%) az inkább nem lehetőséget jelölte meg. Ez mutat egy óvatos elköteleződést, bizonytalanságot. Azok száma, akik egyértelműen elutasították (13,5 %), akik pedig egyértelműen igen, biztosan válasszal éltek mindösszesen 7 %. Ez kevesebbet mutat, mint az elutasítók száma. A többiek az inkább igen válasszal szintén egyfajta elköteleződést, de egyben egy távolságot is tartottak a nemzeti jelképtől az ünnephez kapcsolódva.

Kitenné a nemzeti ünnep alkalmával a házára vagy ablakára a nemzeti lobogót?
230 válasz

4. ábra

Forrás: saját kutatás, 2021-2022.

Ez a szimbólumhasználat egyben azt is mutatja, hogy az állami megemlékezések, mint rituálék, elvesztették azt a szerepüket, melyben megfogalmazódhat a fiatalok számára az a lehetőség, hogy a nemzethez, mint közösséghez tartozó, közös, a kollektív emlékezetben megfogalmazható értékekhez kapcsolódjanak. Persze figyelembe kell vennünk azt a tényt is, hogy Magyarországon nem megszokott, az egyén kultúrájának nem jellemző kifejezője, hogy nemzeti ünnepek alkalmával, vagy nemzeti büszkeséget hangsúlyozva kitesszik -a középületeken, intézményeken túl- a saját házukra, vagy ablakunkba a nemzeti lobogót, ellentétben az amerikai kultúrával, ahol ez bevett szokás. Vagy Dániában, ahol külön lobogózási napok (flagdage) vannak, ezekre a napokra államilag rendelik el a zászlók felvonását. Ilyen napok például a királynő születésnapja, a királyi család hercegeinek és hercegnőinek születésnapja, egyházi ünnepek, Újév, vagy az alkotmány napja. (Lettus, 1961) Noha Jenkins vitatja, a nemzeti szimbólumok nem csupán banális, hétköznapi jelentéssel bírhatnak egy nemzet tagjainak életében. A következőkben néhány példát írok arra, amikor egy-egy nemzeti szimbólum vizuálisan és érzelmileg is erősíti az egyének identitását azáltal, hogy közös értékeket, történelmi emlékeket és kulturális normákat közvetítenek. Ezek a szimbólumok közösségi rituálék, megemlékezések részeként, emlékművek révén az identitás kollektív kifejezését is elősegítik. Az egyének számára nemcsak érzelmi kötődést biztosítanak, hanem orientációs pontként is szolgálnak a társadalmi és kulturális térben. A nemzeti szimbólumok, mint például a zászló vagy a himnusz, az összetartozás és a közösségi identitás kifejezésére is szolgálnak. Egy megemlékezésen való részvétel, ahol a zászló és a himnusz jelen van, az egyéneknél

megegerősíti azt az érzést, hogy egy nagyobb közösség részesei. A szimbólumok a múltat és a jelent képesek összekapcsolni, az időbeli folytonosság érzését is megteremtik. A brit királyi korona, mint nemzeti szimbólum, az Egyesült Királyság történelmi és kulturális örökségét jeleníti meg, ami összeköti és egyben megszilárdítja a múlt a jelen állandósult értékeit, és egyben megerősíti az angol Korona intézményesített jellegét. Az amerikai zászló (Stars and Stripes) az Egyesült Államok demokratikus értékeit és szabadságeszményét szimbolizálja. Az iskolákban gyakori a zászló előtt tett eskü vagy a zászló tisztelete az állampolgári nevelés részét képezi, amely az amerikai identitást erősíti. Vagy az „O Canada” - kanadai himnusz szövege - az ország földrajzi és kulturális sokszínűségét tükrözi, erősítve a multikulturális kanadai identitást. Miller-Idriss és Rothenberg (2012) azt állítja, hogy a nemzet és a nemzeti identitás témakörében végzett tudományos munkák többsége az államra és arra összpontosít, hogy az elit tagjai hogyan konstruálják a nemzeteket. Szerintük ennek az oka, hogy az állam az elsődleges szereplő a nemzetek kialakításában. Bár ezek a tanulmányok rávilágítottak arra, hogy a nemzetállam és annak elitje miként tette nyilvánosan elérhetővé a nemzeti világgépeket az állampolgárok számára, többnyire figyelmen kívül hagyták az egyén helyét az ilyen világkép érvényesítésében vagy integrálásában. Eric Hobsbawm (1991) úgy látja, hogy bár a nacionalizmus elsősorban felülről épül fel, nem lehet megérteni, ha nem elemezzük alulról is. Ez azt jelenti, hogy "a hétköznapi emberek feltételezései, reményei, szükségletei, vágyai és érdekei szempontjából kell vizsgálni, amelyek nem feltétlenül nemzeti és még kevésbé nacionalista jellegűek".

Billig azt állítja, hogy a nacionalizmus tanulmányozásának a mindennapi élethez kellene kapcsolódnia; a nacionalizmussal foglalkozó egyik legbefolyásosabb tanulmányként számon tartott kutatása azonban nem problematizálja azt a tényt, hogy az egyének maguk is reprodukálják a nemzeteket "banális" cselekedetekkel (Skey, 2009), például vizuális műalkotásokkal. Erre számos példát találunk akkor, amikor a 21. század megváltozott médiakörnyezetében a mémek világában ábrázolódik egy-egy nemzet sajátossága. Erre a groteszk megfogalmazási mintára készült az a social mediában elterjedt szerkesztett ábra, ami az európai nemzeteket kifigurázó humoros ábrával próbálja a nemzeti sajátosságokat illusztrálni. (5. ábra)

5. ábra

Példa a groteszk európai nemzeti jelleg ábrázolásra

Forrás: WordPress.com, 2014.

Az egy-egy népet, kultúrát összefogó közös identitásnak (amely minden nép , kultúra esetében ugyanarra az eredeti „ember”-identitásra, a közös „ősállapotra” támaszkodik) szinte minden elemét szimbólumok közvetítik.(Kapitány-Kapitány, 2021:200)

A tárgyak, emberek és emberi megnyilvánulások, ismeretek szimbolikus jelentésén keresztül kapcsolódik az egyén egy önmagánál is tágabb rendszerbe. A szimbólum: összekötő, amikor azt látjuk, hogy például egy népmeséből kibonthatók a kozmológiai összefüggések, a társadalmi vagy családi alapviszonyok, az etnikai világrendre vonatkozó vagy mélylélektani igazságok. Ezek összesége azt jelentheti, hogy a mese szimbolikájának közvetítésével át tudjuk élni a társadalomhoz, a nemzedékről nemzedékre öröklített „kollektív tudattalanhoz”, az alapvető emberi szerepekhez vagy a társadalom kisebb egységeihez való hovatartozásunkat is. (Kapitány- Kapitány, 1999) A szimbólumok lényege a kapcsolódás, a kötődés, az asszociáció és az önmeghatározási forma. Az egyén önmeghatározásának szimbólumrendszere abban mutatkozik meg, miképpen definiálja magát emberként, magyarként, egy korosztályhoz tartozóként, vagy nemi, tájegységi, esetleg foglalkozáshoz , értékrendszerhez, szubkultúrához kapcsolódóként.(Kapitány-Kapitány, 1999; Örkény 2003; Schöpflin 2004) Azt, ahogyan a szimbólum összeköti az egyént és a rajta kívüli világot, a különböző szimbolizációval foglalkozó kutatók különféleképpen igyekeznek magyarázni. Cassirer például (több kutatóval egyetemben) azt hangsúlyozza, hogy a szimbólum az, aminek segítségével az ember megismeri a rajta kívül álló világot, és kifejezi a maga belső világát. (Cassirer, 1965) Tehát a szimbolizáció segítségével egy-egy szimbólum kifejezheti az elköteleződést értékek mellett, egy adott közösség értékészletének vizuális akár totemisztikus vonásai megismerhető általa.

A szimbólumok alakulása, jelentése állandóan változhat, kialakulhatnak újak, eltűnhetnek a régiek. A szimbólumok az emberi természet legmélyebb rétegeinek kifejezéseként a civilizáció fejlődését kísérik végig. Alig volt az emberiség történetében olyan testület vagy szervezet, amely hatalmának megjelenítésére és önmaga kifejezésére ne használt volna valamiféle jelképet. „A szimbólumok alapvető emberi szükségletet fejeznek ki, a kommunikáció és a csoportkohézió megerősítésének eszközei, és mint ilyenek segítik a csoport önazonosságának és stabilitásának megőrzését.” (Pál, 2013) A szimbólumok ennek megfelelően a nemzetek és államok történetéhez is szervesen hozzákapsolódnak. A jog számára az állami és nemzeti jelképek az állam szuverenitását, valamint az állampolgárok állampolgárság és az államhoz (esetleg más közösséghez) nemzeti érzésük révén kötődő személyek összetartozását fejezik ki. Emiatt az állami és nemzeti jelképek megnevezéséről általában a jogalkotó rendelkezik, miként használatuk és védelmük is a jogalkotó kompetenciájához tartozik. A nemzeti szimbolikában általában van valami állandóság. Egy nemzethez való tartozás szimbolikájának változása vagy állandósága nehezen kezelhető egymástól elkülönítve. „Figyelembe kell venni azt is, hogy egy nemzethet (néphez, kultúrához, etnikumhoz) nemcsak saját belső szimbólumai kötődnek: a külső megítélők szemében is kiemelkednek és szimbolizálódnak egyes sajátosságaik.[...] Olykor szinte lehetetlen különválasztani, hogy az adott nép tudatába beépült *eredetmondák* mennyiben (és mennyire) utólag konstruáltak, a nemzeti identitás szimbolikájában általában mindenképp jelentős szerepük van.” (Kapitány-Kapitány, 2021)

Az mindenképpen megállapítható a magyarságot évszázadok óta bizonyos szimbólumok összekötik. Más szimbólumok pedig elkoptak az évek során, ellenben keletkeztek újak. Vizsgálatom szempontjából ráadásul egy bizonyos korosztályt, a fiatalokat szólítok meg, hogy számukra milyen összetevők jelentik a magyarságot, milyen jellemzői vannak a magyarságnak és miképpen vannak jelen a mindennapjaikban.

1.7. A nemzeti identitás az ifjúkorban- meghatározó alapok

Mindennapi életünkben, családjainkban és nemzeti identitásunkban jelentős identitásválság van kialakulóban. Ez a 90-es években csupán elkezdődött, amire S.P.Huntington is utalt A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása című kötetében, azóta drasztikusan tapasztalható az egyén és a nemzetek síkján kialakuló azonosságvesztés. A „Kik vagyunk mi? Ki vagyok én?” kérdése egyre gyakoribb és egyre nagyobb bizonytalanságot mutatnak.

Nemcsak az éghajlattal kapcsolatos katasztrófák sújtotta világban élünk, hanem a nemzeti kultúrákban is jelentős válság van, és gyakori aggodalom tapasztalható azok életképességét illetően. A kultúrát táplálni kell, és a kulturális kommunikáció új csatornái alakultak ki, hiszen már megszülettek és változatosságuk egyre bővül, de ezen új csatornákhöz új kommunikációs technikákat is el kell sajátítani. Ezért új megközelítésekre van szükség az értékek új keretek között történő artikulálásához. Ha a kultúraközvetítők, például szülők, nagyszülők, tanárok, könyvtárosok, színészek, galériatulajdonosok elítélik, hogy a gyerekek például a web2-es felületeken keresztül ismerjék meg Radnóti verseit, mert úgy gondolják, hogy a gyerekek egyszerűen leülhetnek a könyvtárban és elolvashatják, akkor örökre elveszítik a fiatalokat. Ha azonban el tudják engedni a régi kereteket, és a struktúra helyett az értékre koncentrálnak, akkor megvan a lehetőségük arra, hogy belépjenek a produktív kulturális térbe. (Jancsák 2018, Balatoni 2021.)

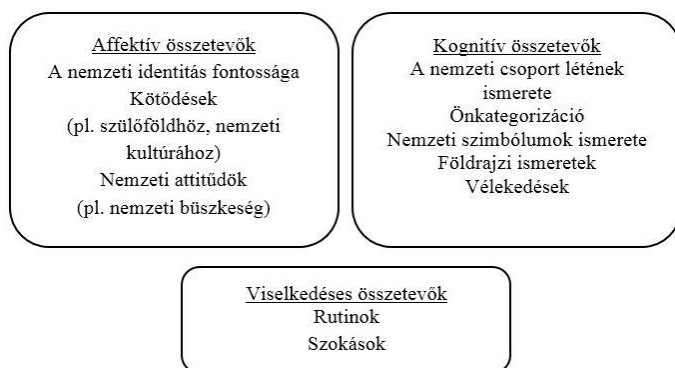
A történet vagy az erkölcsi következmények, amelyek felkeltik a fiatalok figyelmét, de vitatják a látványt, a mögöttes misztikus és ősi utalásokat, és azokat a vonásokat, amelyeket olyan jól ismerni vélnek. Amikor azonban az ismeretek mélységeket érintjük, a 15 és 29 év közötti generációk tagjai részéről nyilvánvalóvá válik a valódi tudás hiánya. Nem tudják az értékek teljes univerzumát olyan közegekbe csomagolni, amelyek számukra kényelmesen követhetők. Nem szívesen nyernek vagy jutnak hozzá az információkhoz a megszokott vagy „rég” módon, inkább azt szeretnék, ha azokat a saját kommunikációs preferenciáik szerint találják. A fiatalok az élményalapú tanulást részesítik előnyben a hagyományos tanulási módokkal szemben.

Ahhoz, hogy bevonjuk őket az ismeretátadásba, fel kell fedoznünk egy sajátos szókincset a kultúra bonyolult, vonzó módon történő megvitatásához, valamint magas színvonalú tartalmat kell létrehozunk a megszokott helyszíneken. Ha szeretnénk, hogy a hazai fiatalok a magyar kulturális értékekkel a maguk teljességében találkozzanak, és nem csupán a globális trendek által diktált kulturális tartalmakkal és azok szimbólumrendszerével töltsenek, akkor mind az állami és közigazgatási intézményrendszernek, mind az edukáció szereplőinek az ismeretek újszerű megközelítésére és átadására kell törekednie. Ehhez fejlesztésekre, platformokra van szükség. Minden nemzetállamnak a globális trendekkel szemben abban kell versenyeznie, hogyan adja át kulturális forrásrendszerét a jövő generációinak vagy az új társadalmi berendezkedéseknek. (Nagy, 2020)

A nemzeti identitás fejlődésének jellemzői közül lényeges kiemelni, hogy az önkategorizáció képezi az azonosságtudat alapját, mely már óvodáskorban megjelenik, iskoláskorban pedig megszilárdul. Később ifjú korban pedig úgynevezett kortársi

hitkamrákon (Falyuna,2019) keresztül rögzül. Ebben a korosztályban, noha erre a korra érik el a választópolgári entitást, lehetőséget, ekkortájt kapcsolódhatnak be leginkább és legaktívabban a közéletbe, de látnunk kell azt is, hogy ekkorra már kialakult vélt vagy valós értékrendjük van a nemzeti szimbólumokkal és rituálékkal szemben.

Az önkategorizáció lényege, hogy a gyermek a nemzeti csoport tagjaként tekint önmagára, azaz az identitáskategóriára vonatkozó kérdésekre (pl. Magyarok érzed magad?) igenlő választ ad vagy a lehetséges identitáskategóriák szelektálásakor spontán választja az adott kategóriát. A vélekedések közé olyan kognitív reprezentációk tartoznak, amelyek a nemzet jellemzőivel kapcsolatosak (pl. nemzeti tagság kritériumai, autosztereotípiák, tévképzetek). Barrett (2007) a gyermekek és serdülők nemzeti identitásával foglalkozó nemzetközi kutatásokat áttekintve megállapítja, hogy azok legtöbbször kognitív és affektív reprezentációkat vizsgálnak, de viselkedéses reprezentációkat is azonosítanak az identitáskategória elemei között (6. ábra).

6.ábra

A gyerekek és fiatalok nemzeti identitásával foglalkozó nemzetközi kutatásokban vizsgált jelenségek (Barrett, 2007 alapján- Dancs, 2016 szerkesztett verzió)

A kognitív elemek közé a gyerekek önmagukra és másokra vonatkozó képzetek (pl. a nemzeti csoport ismerete, önkategorizáció, sztereotípiák) mellett az országra és a nemzetre vonatkozó földrajzi és kulturális ismeretek tartoznak. Az affektív elemek között attitűdök (pl. a nemzeti identitás szubjektív fontossága, nemzeti büszkeség) jelennek meg. A viselkedéses összetevők között a nemzeti azonosságtudattal összefüggésbe hozható rutinok

és szokások azonosíthatók (pl. nemzeti megemlékezéseken való részvételhez kapcsolódó szokások, nemzeti hagyományok ápolásának szokásai).

Az önkategorizáció előzménye és egyben következménye is, hogy a gyermekek figyelmét megragadják a különböző embercsoportok jellegzetességei, ezért a nemzeti azonosságtudat részének tekintjük azokat a vélekedéseket is, melyeket saját nemzetük tagjairól alkotnak. A szociálpszichológia autosztereotípiának nevezi ezeknek a vélekedéseknek az összességét. Az autosztereotípiá mellett léteznek heterosztereotípiák, melyek ugyanezen vélekedéseket tömörítik más nemzetekről, kisebbségekről (Csepeli, 2006). A történettudományi kutatásoknál kitértünk a kultúra identitásteremtő szerepére, ebből kiindulva indokoltnak tűnik azon történelmi, kulturális és földrajzi ismeretek idesorolása is, melyet a gyermekek a nemzeti kultúrával és országuk földrajzi jellemzőivel kapcsolatban birtokolnak. A fiatal korra a nemzeti kultúra ismerete és az ország kül-és belpolitikájának nemzetközi térben történő narratívája egyre erősödő tendenciát mutat a korosztályos gondolkodásban. (Oross-Szabó 2014, Jancsák, 2013).

Az affektív elemek közé olyan attitűdök és kötődések tartoznak, amelyek kifejezik a gyermekek érzelmeit és viszonyulásait a szülőföldjükkel, a nemzeti kultúrával kapcsolatban, valamint arról is képet adnak, mennyire fontos számukra az identitáskategória. Végezetül viselkedési elemeket is kötnék a nemzeti identitáshoz, azonban ezekre vonatkozóan kevés kutatás áll rendelkezésre. Kivételt képez Layal K. Wiltgren (2014) filozófus munkája, melyben 14 éves svéd serdülők nemzeti szimbólum-használatát vizsgálta a fiatalok által minden nap hordott tárgyak (pl. kulcstartók, ékszerek) segítségével. Eredményei szerint a tanulók által kiválasztott és hordott szimbólumok fontos szerepet töltek be identitáskonstrukciójukban, kiemelték azokat az elemeket, amelyeket azonosságtudatukkal kapcsolatban fontosnak tartottak.

Nincs ez másként a magyar fiatalok körében sem. Az interjúk és fókusz-csoportos kérdések nyomán szinte egyöntetű volt a válasz, hogy a nemzeti színeket tartalmazó sál, vagy arcfestés elengedhetetlen kelléke egy-egy sporteseményen a magyar nemzeti színekben versenyzők biztatására, a szurkolói közösséghez való tartozás és nemzeti büszkeség kifejezésének „legjobb eszköze”. Nemtől, kortól, származástól és földrajzi determináltságtól mentesen.

Interjúalany (3) 16 éves, vidéken élő férfi, középiskolás:

„ Egészen más, amikor ott vagyunk és magyarként szurkolunk a csapatnak! Az egy igazi közösség, mindenki a magyaroknak szurkol, mindegy melyik városban született, hány éves, nő vagy pasi. Mindenki annak drukkol, hogy nyerjen a csapat és akkor kellene a zászlók,

a festés, a jelvény, minden, mert szuper dolog győzni és magyarnak lenni akkor a csarnokban!”

A nemzeti identitás formálódása a mai globalizált világban új kihívásokkal szembesül, különösen a fiatal generációk körében. Az internet és a globalizáció térnyerésével a nemzeti szimbólumok és ünnepek jelentősége változóban van, mivel a fiatalok egyre inkább globális közösségekhez kötődnek. Ugyanakkor az ilyen szimbólumok továbbra is fontos szerepet játszanak a kollektív identitás fenntartásában. A fiatalok egy része elidegenedik a hagyományos nemzeti szimbólumoktól, különösen akkor, ha azok konzervatív vagy kizárólagos üzeneteket hordoznak. Például a nacionalista narratívák polarizáló hatással lehetnek, különösen a politikailag aktív fiatalok körében (Hobsbawm - Ranger, 1983).

A globális narratívák olyan értékeket hangsúlyoznak, mint a fenntarthatóság, emberi jogok vagy szolidaritás, amelyek gyakran közvetlenebbül kapcsolódnak a fiatalok értékrendjéhez (Hoskins, 2018). A fiatalok egy része egyszerre érzi magát nemzeti és globális értékeket magáénak valló embernek, ami új típusú kettősséget teremt. (Gellner, 1983)

A fiatalok napjainkban egyre kevésbé találkoznak családi rítusokkal, tradíciókkal, a digitális világ azonban egyre több hibrid ünneppel, eseménnyel kecsegteti őket. Ezek elsősorban a fogyasztói világ termékei (Halloween, Valentin nap), de konkrét rituálékat képeznek, saját narratívát építve.

1.8. Szocializáció és politikai szocializáció szerepe a nemzeti identitás és társadalmi aktivitás terén

A fiatal generáció politikai szocializációja – az a folyamat, mely során a fiatalok elsajátítják a politikai értékeket, attitűdöket és identitásokat – kulcsszerepet játszik a demokratikus társadalmak jövőjében. Különösen fontos kérdés, hogy ez a szocializáció miként befolyásolja a fiatalok nemzeti identitását egy globalizálódó, értékeiben változó, a digitális térben korlátlan világban. Jürgen Habermas német szociológus, filozófus deliberatív demokrácia-elmélete (Habermas, 1989)³ rámutat, hogy az állampolgári részvétel és a nyilvános vita révén kialakuló közösségi identitás elengedhetetlen a legitim demokráciához. Ezzel összhangban Habermas az „alkotmányos patriotizmust” (Habermas, 1989:79) javasolja a nemzeti összetartozás alapjául: szerinte a kollektív identitásnak nem a közös etnikai vagy történelmi hagyományokra kell épülnie, hanem a liberális demokrácia

³ vö: <https://poltudszemle.hu/articles/az-emberi-jogok-statusza-habermas-deliberativ-democraciaelmleteben/>

közös alkotmányos elveire és diskurzív gyakorlataira (Habermas, 1989:83-84). Ronald F. Inglehart amerikai politológus értékvtás-elmélete (Inglehart,1997) eközben arra mutat rá, hogy a fiatalabb generációk posztmaterialista értékeket vallanak – nagyobb hangsúlyt fektetnek az önkifejezésre, a közösségi részvételre és a toleranciára – szemben az idősebb generációk tradicionálisabb, materialista értékeivel (Inglehart,1997:311-312). Ezek a változások hatással lehetnek a nemzeti identitásra is, hiszen a posztmaterialista fiatalok gyakran nyitottabbak a multikulturális és kozmopolita azonosulásra.

A tanulmány szempontjából érdemes áttekinteni a fiatalok politikai szocializációjának elméleti kereteit és empirikus eredményeit Európában, valamint azt, hogy mindez miként hat a nemzeti identitás formálódására. Alapul véve Habermas deliberatív demokrácia- és közösségi identitáselméletét, Inglehart értékvtás-elméletét, valamint a klasszikus politikai szocializációs modelleket (többek között Almond–Verba, Easton, illetve Niemi–Hepburn munkáit). Ezen elméletek fényében a következőkben megvizsgálom a legújabb kutatási eredményeket (Mancosu és Hopmann európai összehasonlító vizsgálatát és Loyal Kassielis Wiltgren ifjúsági identitáskutatását), továbbá bemutatok néhány empirikus adatot (Eurobarometer, European Social Survey, EU Kids Online) a fiatalok politikai attitűdjeiről és identitásáról. A fókusz elsősorban Európán van, de kitekintek brit és amerikai példákra is. A cél egy átfogó kép nyújtása arról, hogyan szocializálódnak politikailag a fiatalok napjainkban, és ez milyen hatással van a nemzeti identitásukra.

A politikai szocializáció kutatása a 20. század közepén vált a politikatudomány fontos területévé. Gabriel Abraham Almond és Sidney Verba (1963) *The Civic Culture* című klasszikus munkájukban öt ország (USA, Egyesült Királyság, Németország, Olaszország, Mexikó) példáján mutatták be, hogy a demokratikus stabilitás feltétele egy vegyes politikai kultúra, melyben a polgárok részvételi hajlandósága (participáns attitűdjei) kiegyensúlyozódik a hatóságok iránti engedelmességgel (alattvalói attitűd) és a politikától való távolságtartással (parókiális attitűd).⁴ Almond és Verba hangsúlyozták, hogy az állampolgári kultúra fenntartásában kulcsszerepe van a szocializációs ágenseknek – a családnak, iskolának, kortárs csoportoknak és a médiának⁵ –, amelyek közvetítik a fiatalok felé a rendszerhez való kötődést, a politikai kompetenciát és a bizalmat. Például a családi beszélgetések, az iskolai állampolgári ismeretek órák, a közösségi szervezetekben való

⁴ <https://www.britannica.com/topic/The-Civic-Culture>

⁵ <https://www.britannica.com/topic/The-Civic-Culture>

részvétel mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a fiatal kialakítsa politikai identitását és lojalitását a nemzeti közösség iránt.⁶

David Easton a Chicagói Egyetem politológus professzora és munkatársai (Easton & Dennis, 1969) a politikai rendszer iránti támogatás gyermekkori gyökereit vizsgálták. Easton bevezette a diffúz támogatás fogalmát (Easton, 1969), amely azt jelenti, hogy a fiatalok már jóval azelőtt kialakítanak egy alapvető pozitív kötődést a politikai közösséghez és intézményekhez, mielőtt konkrét politikai ismereteik lennének. Kisgyermekkorban például az állami szimbólumok (zászló, himnusz) és vezető személyek (pl. az államfő) iránti tisztelet tanulása megalapozza a későbbi állampolgári lojalitást. Eastonék kutatásai azt találták, hogy az amerikai gyermekek többsége a „jóindulatú vezető” képével azonosítja a politikai tekintélyeket (pl. az elnököt), ami egyfajta naiv bizalmat és kötődést jelent a rendszer iránt.⁷ A klasszikus szocializációs modellek tehát azt feltételezték, hogy a politikai attitűdök korán rögzülnek és viszonylag stabilak maradnak a felnőttkor során – főként a szülők hatására kialakuló pártpreferenciák, ideológiai orientációk egész életen át kitartanak.⁸ Az 1950–60-as években a Columbia- és Michigan-iskola kutatói (pl. Berelson, Lazarsfeld; illetve Campbell és kollégái) kimutatták, hogy a fiatalok pártszimpátiái, intézményekhez való viszonya erősen korrelál a szüleik elköteleződésével, és ezek a politikai orientációk felnőttkorban sem nagyon változnak.⁹ A politikai szocializáció kutatása ebben az időszakban szinte egyet jelentett a politikai öröklés vizsgálatával: a kutatók azt figyelték, hogyan adják tovább a családok a politikai preferenciáikat generációról generációra.

Ugyanakkor a klasszikus modellek több kritikát is kaptak az idők során. Egyrészt, sokáig majdnem kizárólag amerikai (és azon belül is fehér középosztálybeli) mintákon alapultak ezek a következtetések, ami kérdésessé tette általános érvényüket más kultúrákban vagy a társadalom peremcsoportjaiban. Másrészt, a 1970-es évektől kezdve egyre több jel mutatott arra, hogy a politikai tanulás nem áll meg fiatalkorban, illetve nem visszafordíthatatlan. Richard G. Niemi és Mary A. Hepburn (2010) a politikai szocializáció kutatásának „újjaszületéséről” írt áttekintő tanulmányukban¹⁰ felhívták a figyelmet két korábbi, hallgatóságos feltételezés tarthatatlanságára: (1) hogy a politikai attitűdök ifjúkor után többnyire változatlanok maradnak, és (2) hogy a korai tanulás fontosabb, mint a

⁶ vö: <https://www.c3.hu/~szf/Szofi97/Sz97-03/Sz97-03-Area-1.htm>

⁷ vö: <https://www.arcjournals.org/pdfs/ijps/v9-i1/2.pdf>. Dr. Hanumanthappa D. G Eastonék elméletét vizsgálta hazájában, Indiában, ahol hasonló következtetésre jutott.

⁸ <https://www.frontiersin.org/journals/political-science/articles/10.3389/fpos.2020.00001/full>. 520.

⁹ uo. 510-518.

¹⁰ <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10457097.1995.9941860>

felnőttkori tapasztalatok. Ezzel szemben Niemiék hangsúlyozták, hogy a fiatal felnőttek politikai attitűdjei is változhatnak, gyakran jelentősen, tehát a szocializáció egy élethosszig tartó folyamat.¹¹ Újabb longitudinális vizsgálatok igazolták, hogy például jelentős történelmi események (háborúk, rendszerváltások, gazdasági válságok) hatására a fiatal generáció politikai nézetei formálódhatnak, sőt a szüleiktől örökölt orientációk is módosulhatnak. Továbbá a szocializációs ágensek köre is tágult: míg a klasszikus modellek elsősorban a családra és iskolára koncentráltak, később a kortársak, a munkahely, és különösen a média (televízió, majd az internet) szerepe került előtérbe. Ma már elfogadott, hogy a politikai szocializáció többdimenziós folyamat, amelyben számos tényező – strukturális és egyéni – közrejátszik. A fő ágensek és hatásaik röviden összefoglalva:

- Család: A szülők politikai nézetei, pártpreferenciái és állampolgári aktivitása első mintaként szolgál a gyerek számára. A családi légkör, a politikáról folytatott beszélgetések gyakorisága meghatározhatja, mennyire válik a fiatal érdeklődővé és mely irányba indul el. Sok kutatás bizonyította a családi politikai kommunikáció fontosságát: ha a szülők gyakran beszélgetnek gyermekükkel közéleti kérdésekről, az növeli a politikai tovább örökítés sikerét. Ugyanakkor a család hatása függ a kulturális környezettől is, ahogy azt Mancosu és Hopmann 2019-ben publikált vizsgálata is mutatja, amit a következőkben tárgyalok bővebben.
- Iskola: Az iskolai állampolgári nevelés és történelemoktatás tudatosan formálja a nemzeti identitást és a politikai rendszer iránti elköteleződést. Az iskolák a politikai integráció műhelyei: ünnepélyeken a nemzeti himnusz eléneklése, zászlófelvonás, nemzeti ünnepek megünneplése mind hozzájárulnak a fiatal nemzedék nemzettudatához. Emellett az iskolai nevelés során sajátítják el a demokrácia alapelveit, a jogállamiságot, és sokszor ösztönzik a diákokat saját véleményük megfogalmazására, vitákra. Kutatások arra is rámutattak, hogy az iskolai közeg demokratizmusa (például a tanárok nyitottsága a diákvéleményekre, a diákönkormányzat léte) pozitívan hat az ifjúság későbbi politikai részvételére és a közösséghez tartozás érzésére.
- Kortárs csoportok: Serdülő- és ifjúkorban a barátok, diáktársak hatása fokozódik. A fiatalok informálisan is tanulnak egymástól politikáról, s gyakran alakulnak ki ifjúsági szubkultúrák saját politikai attitűdökkel. Például egy egyetemi diákkörben való részvétel, egy ifjúsági mozgalomhoz (legyen az környezetvédő vagy emberi

¹¹ uo. 7-16.

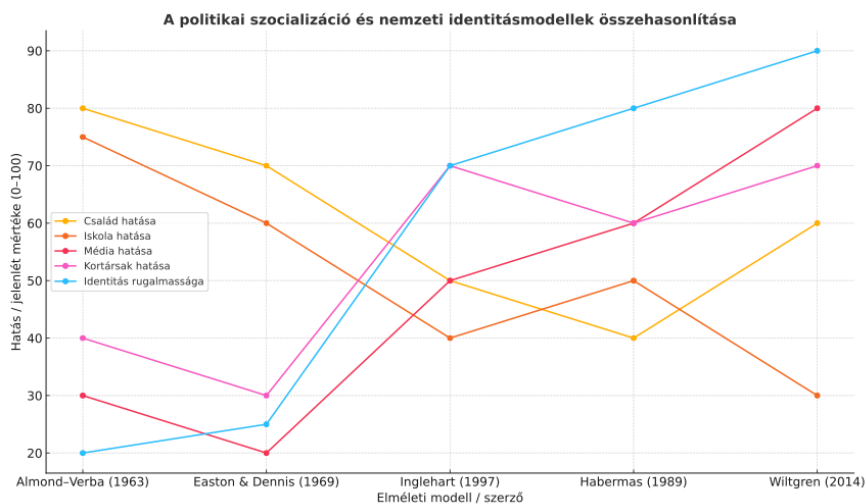
jogi) való csatlakozás erősen formálhatja a fiatal identitását – nemcsak a csoport iránti lojalitást, hanem a tágabb politikai közösséggel való azonosulását is befolyásolva.

- Média és online tér: A 21. században a digitális média a fiatalok szocializációjának megkerülhetetlen színtere. A televízió, majd az internet és a közösségi média révén a fiatalok korán találkoznak politikai tartalmakkal, hírekkel, véleményekkel. Ma a tizenévesek jelentős része online követ politikai vitákat, tartalmakat – akár tudatosan (pl. híroldalakon, YouTube-on), akár indirekten (mémeken, influenszerek üzenetein keresztül). Az EU Kids Online nemzetközi felmérés szerint az európai 9–16 éves korosztály növekvő arányban használja az internetet nemcsak szórakozásra, hanem információszerezésre is; egyes országokban a gyerekek 30–40%-a szokott online híreket olvasni vagy nézni.¹² Bár a hírfogyasztás még kisebbségi tevékenység ebben a korosztályban, a politikai tartalmakkal való érintkezés így is korán elkezdődik. Fontos megjegyezni, hogy az online tér kétélű: lehetőséget ad az önkifejezésre és a közösségformálásra, de a dezinformáció és a szélsőséges hatások kockázatát is hordozza. Ezért válik lényegessé a digitális médiaértés – ahogy a 2024-es legújabb Eurobarometer felmérés rámutatott, a fiatalok 73%-a érzi úgy, hogy az oktatásrendszer megtanította őt a dezinformáció felismerésére, ami a mai politikai szocializáció egyik legfontos eleme.¹³

A különböző szerzők megközelítéseit, időrendben egy diagramba szerkesztettem, amelyben az identitások és a szocializációs közeg közötti változókat vizsgáltam. (7. ábra)

¹² <https://www.eukidsonline.ch/files/Eu-kids-online-2020-international-report.pdf#:~:text=EF%82%B7%20Using%20the%20internet%20to.%28Lithuania-> a vizsgálat 19 európai országban végezte a mintavételt. (Magyarország nem volt benne a mintában) 7-15.

¹³ <https://participationpool.eu/2024/05/15/eurobarometer-survey-shows-young-peoples-active-participation-in-civic-and-democratic-life-ahead-of-the-european-elections/#:~:text=match%20at%20L423%20the%20challenges,take%20care%20of%20the%20environment.> 17-24.

7. ábra

A különböző szocializációs környezet hatásának mértéke az egyén identitására

Forrás: saját szerkesztés

Az alábbi ábra különböző klasszikus és kortárs szocializációs modellek mentén hasonlítja össze a fiatalok politikai és nemzeti identitásformálódására ható főbb tényezők súlyát. A bemutatott öt modell – Almond és Verba, Easton és Dennis, Inglehart, Habermas, valamint Wiltgren koncepciói – jól reprezentálják a szocializációelméletek időbeli és szemléletbeli alakulását, különösen a digitalizált társadalmi környezet hatásainak fényében. Három jól elkülöníthető modell jeleníthető meg:

1. Klasszikus modellek: normatív és intézményes szemlélet

Almond és Verba (1963) vizsgálatai a politikai kultúra stabilizáló szerepét emelik ki, ahol a család és az iskola – mint elsődleges szocializációs színterek – domináns szerepet töltenek be. A gyermekkorban rögzülő nemzeti és demokratikus attitűdöket a politikai rendszer legitimációs alapjának tekintették. Hasonlóan, Easton és Dennis (1969) a politikai rendszer iránti lojalitás és bizalom szempontjából vizsgálták a gyermekkori szocializáció jelentőségét, a család és az iskola befolyását előtérbe helyezve.

Ezek a modellek azonban még nem számoltak a média és kortárs csoportok identitásalakító szerepével, sem a kulturális identitás rugalmasságának későbbi hangsúlyával.

2. Értékváltás és deliberatív fordulat

Inglehart (1997) posztmateriális érték váltás-elmélete már hangsúlyozza a társadalmi modernizáció hatására fellépő identitáspluralizációt, és számol a médiának a politikai és nemzeti értékek átalakulásában játszott szerepével. Habermas (1989) deliberatív demokrácia-konceptiója az egyéni reflexiót, nyilvánosságban zajló kommunikációt és a kortárs hatások beépülését hangsúlyozza – különösen az iskola és média kettős szerepén keresztül. Ezek a megközelítések már nyitottabbak a dinamikus, diskurzusalapú identitásépülésre, és elfogadják, hogy az egyéni politikai szubjektum az interakciók során alakul.

3. Kortárs perspektíva: hibrid és mediált identitások

Wiltgren (2014) kutatásai – különösen a svéd és európai fiatalok nemzeti szimbólumhasználatáról – a média, kortárs csoport és globális kulturális elemek dominanciáját mutatják ki az identitásformálásban. A nemzeti öntudat többes, rétegzett és hibrid módon jön létre, amelyben a digitális terek és kulturális reprezentációk (pl. mémek, zenék, sorozatok) erősebb hatást gyakorolnak, mint az iskolai tananyag vagy hivatalos emlékezetpolitikai tartalmak.

Ezen a ponton is hangsúlyos megállapítani, hogy a magyar fiatalok esetében a nemzeti identitás kevésbé politikai és ideológiai, sokkal inkább kulturális és emocionális elemekre épül. Az állami szereplők által közvetített narratívák sokszor nem rezonálnak a fiatalok esztétikai és nyelvi kódjaival, ezért identitásformáló erejük korlátozottabb a digitális közeg hatásaival szemben. Az ábra világosan mutatja, hogy az identitásformáló tényezők súlya az időben előrehaladva jelentősen átrendeződik. Míg a korai modellek a családi és iskolai szocializációt tartják elsődlegesnek, a kortárs elméletek a médiát, a kortárs csoportokat és az identitás rugalmasságát helyezik előtérbe.

Ez azt jelenti, hogy az állam – ha továbbra is hatékonyan kíván hatni a fiatal generációk identitására – kénytelen lesz alkalmazkodni a mediált, decentralizált és esztétikai alapú közlésformákhoz, valamint figyelembe venni a fiatalok saját, aktív identitásalakító szerepét. Összességében a klasszikus modellek alap gondolata – miszerint a fiatalok politikai énképét és nemzeti identitását nagyrészt a gyermekkori és serdülőkori hatások formálják – ma is érvényes, de kiegészült azzal a felismeréssel, hogy ez a folyamat az ifjúkor után is folytatódik. Az élethosszig tartó politikai szocializáció során a fiatal felnőttek új tapasztalatok (felsőoktatás, munkavállalás, utazás, családalapítás stb.) révén alakítják tovább nézeteiket. Így a nemzeti identitás is folyamatosan alakulhat: például egy külföldi Erasmus-ösztöndíj élménye erősítheti az európai identitást, míg egy belföldi politikai mozgalomban

való részvétel a nemzeti elköteleződést mélyítheti. A következőkben áttekintünk néhány empirikus kutatást és adatot, amelyek rávilágítanak a fiatalok politikai szocializációjának és identitásának mai trendjeire Európában.

1.9. Család és kultúra: a szocializáció eltérő mintái Európában

A politikai szocializáció egyik legfontosabb színtere világszerte a család, de nem mindegy, milyen kulturális közegben működik ez a hatás. Moreno Mancosu és David Hopmann (2019) egy összehasonlító európai vizsgálatban három ország (Olaszország, Németország, Egyesült Királyság) adatait elemezték, hogy feltárják az interperszonális politikai befolyás mintázatait a családon belül. Kutatásuk központi kérdése az volt, vajon a családtagok közti politikai nézeteltérések és viták milyen hatással vannak a politikai preferenciák változására, és ebben van-e különbség a dél-európai és észak-európai kultúrák között. Eredményeik szerint a familizmus – azaz a családi kötelékek erőssége – valóban eltérő szerepet játszik: a mediterrán kultúrákban (mint Olaszország) az embereket sokkal inkább befolyásolják rokonaik politikai attitűdjei és viselkedése, míg az észak-európai országokban és az Egyesült Királyságban ez a hatás kevésbé domináns. (Mancosu-Hopmann, 2019) Dél-Európában tehát a fiatalokra is jellemzőbb, hogy a családi politikai örökséget viszik tovább, és a családon belüli egyetértés megerősíti politikai identitásukat. Ezzel szemben Észak- és Nyugat-Európában (például Németországban, Nagy-Britanniában) a fiatalok politikai nézeteit relatíve kevésbé a szüleik, inkább más erős kötelékek – például a házastárs vagy közeli barátok – befolyásolják felnőttkorban. Mancosu és Hopmann megfogalmazásában a rokonok hatása akár bővebb családi kontextusban erősebb, míg a házastársak (intim, de nem rokon személyek) hatása a kevésbé familisztikus társadalmakban különösen jelentős.¹⁴ Ez a megállapítás arra utal, hogy a politikai szocializáció folyamata és a nemzeti identitás átörökítése is kultúra függő. Azokban a társadalmakban, ahol a család hagyományosan a legfőbb értékközösség (pl. Dél- és Kelet-Európa számos régiójában), a fiatalok nemzeti identitása is erősebben kötődhet a család által közvetített narratívákhoz, értékekhez. Például egy olasz vagy görög fiatal esetében meghatározó lehet a családi történelem, a közösen átélte nemzeti ünnepek, tradíciók a nemzettudat formálásában. Ezzel szemben egy skandináv vagy brit fiatal identitása nagyobb mértékben alakulhat önálló pályán: a kortárs csoportok, az egyéni tapasztalatok (pl. egyetem, utazás) és a média nagyobb szerepet kapnak, mint a szülők

¹⁴ <https://www.cambridge.org/core/journals/european-political-science-review/article/abs/political-disagreement-and-vote-volatility-the-role-of-familism-across-different-european-countries/CDE2D3CD4DD9F3E66D67FE2F07279217> 662-667.

nézeteinek átvétele. Fontos hozzátennünk, hogy már korábbi kutatók is rámutattak a szocializáció nemzet-specifikus jellegére: Percheron és Jennings például egy amerikai–francia összehasonlításban már 1981-ben azt találták, hogy „a pártyszocializáció tárgya országfüggő”,¹⁵ azaz a családi politikai hatások eltérőek lehetnek különböző politikai kultúrákban. Mancosuek eredményei megerősítik ezt, és jelzik, hogy a családi minta hatása Dél-Európában a politikai identitás szilárdságának, ugyanakkor a politikai nézetek kevésbé rugalmas változásának a forrása lehet (hiszen ha a család erősen meghatározó, az egyén kevésbé tér el attól). Ezzel szemben az északi modellben talán nyitottabbá válik a fiatal arra, hogy identitását új élmények formálják.¹⁶

A fiatalok nemzeti identitása korántsem egysíkú; gyakran komplex módon kapcsolódik más identitáselemekhez (etnikai, vallási, regionális stb.). Loyal Kassielias Wiltgren svédországi kutató etnográfiai vizsgálatban (Wiltgren, 2014) térképezte fel, hogyan konstruálják identitásukat a multikulturális háttérrel rendelkező fiatalok egy stockholmi külvárosban. Tanulmánya – *“Youth using national symbols in constructing identities”* (Wiltgren, 2014) – egy soknemzetiségű középiskolában végzett egyéves terepmunka eredményeit mutatja be. Wiltgren azt találta, hogy a 14 éves fiatalok körében nagyon népszerű bizonyos nemzeti vagy etnikai szimbólumok (zászlók, térképek, címeres tárgyak) használata a mindennapokban: a diákok ruházatán, füzetein, személyes tárgyain gyakran feltűnnek különböző országok zászlói vagy egyéb nemzeti jelképei.¹⁷ Ezek a tárgyak a külső szemlélő számára pusztán dísz tárgyaknak tűnhetnek, de a beavatottak – a diák közösség tagjai – számára jelentéssel bíró csoportmarkerek. A nemzeti szimbólumok ilyen viselése egyszerre többféle identitásra utalhat: politikai és ideológiai hovatartozást, etnikai gyökereket, sőt bizonyos ügyek iránti elkötelezettséget is jelezhetnek. Például egy török zászlós karkötő vagy egy kurd címeres kulcstartó az adott diák etnikai örökségét fejezheti ki, míg a svéd zászlós kitűző egyidejűleg a svéd nemzeti identitására utal. (Wiltgren, 2014)

A legfontosabb tanulság, hogy ezek a fiatalok által viselt szimbólumok kommunikatív funkcióval bírnak: nem verbális diskurzust teremtenek a diákok között, amelyben a jelképek megmutatása és az arra adott reakciók egyfajta párbeszédet alkotnak.¹⁸ A nemzeti jelképek ilyen mindennapi használata hozzájárul a banális nacionalizmus reprodukciójához – vagyis

¹⁵ A kutatásról bővebben Julia Weiss írt a *Frontiers in Political Science* oldalán: <https://www.frontiersin.org/journals/political-science/articles/10.3389/fpos.2020.00001/full>. 523–528.

¹⁶ uo. 526.

¹⁷ Kassielias Wiltgren: *Youth using national symbols in constructing identities* <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A694851&dswid=-4850>

¹⁸ uo. 318.

ahhoz, hogy a nemzeti hovatartozás érzése hétköznapi módon fennmaradjon –, de ugyanakkor identitásjelölőként is szolgál az egyéni szinten. Érdekes módon Kasseliás Wiltgren megfigyelése szerint ezek az identitások elsősorban befogadóak és nem agresszívek voltak: a szimbólumok viselése nem a többségi svéd társadalommal való szembenállás jele volt, hanem épp ellenkezőleg, a fiatalok büszkén, vizuálisan mutatták meg kiegészítő identitásait, amelyek a svéd identitásukat kiegészítve jelennek meg.¹⁹

Ez az eredmény megkérdőjelezi azt a gyakran hangoztatott feltevést, miszerint a multikulturális fiatalok identitása gyengébb lenne a nemzet iránt, vagy hogy az etnikai kötődésük a nemzeti lojalitás rovására menne. A kutatásban részt vevő fiatalok számára a svéd identitás magától értetődő alap volt, amelyhez hozzá tudták kapcsolni más identitásait is. Nem a főáramú társadalommal szembeni ellenállásként használták a szimbólumokat (mint ahogy azt sok klasszikus ifjúsági szubkultúra-kutatás feltételezi a lázadó jelképekről), hanem önértékelésük és közösségi büszkeségük kifejezéseként. Ez arra utal, hogy a fiatal generáció körében a nemzeti identitás rugalmasabb fogalommal válhat, amely megfér többes identitásokkal is. Ahogy a többidentitású fiatal egyik interjúalany szavaival élve megfogalmazta: „*Lehetek egyszerre svéd is meg kurd is; svéd földön élek, de a kurd zászló emlékeztet a családom gyökereire*” – e gondolat jól szemlélteti a párhuzamos identitások harmonizálását.

Ezek a megfigyelések szélesebb európai kontextusban is értelmezhetők. Számos nyugat-európai országban (Franciaország, Nagy-Britannia, Németország stb.) a bevándorló háttérű fiatalok integrációja kapcsán merül fel a kérdés, hogy mennyire válnak a nemzet részévé. A Kasseliás Wiltgren-féle eredmények optimizmusra adnak okot, mert azt mutatják, hogy a fiatalok körében kialakulhat egy inkluzív nemzeti identitás, amely nem zárja ki a kulturális sokféleséget. Természetesen nem minden esetben ilyen rózsás a kép – vannak konfliktusok is a különböző csoportok között –, de a fiatalok identitáskonstrukciós mintái azt jelzik, hogy a nemzet fogalma az ő generációjuk számára kevésbé merev, kevésbé *etnicizált*, és inkább összefér a multikulturalizmussal. Ez összhangban áll Habermas elképzelésével is, miszerint a demokratikus közösségi identitás *elkülönülhet* a származástól, és inkább az értékeken, diskurzuson alapulhat; a fiatalok pedig mintha ösztönösen is ebbe az irányba mozdulnának el, amikor többféle identitást is magukénak vallanak.

¹⁹ Kasseliás Wiltgren: Youth using national symbols in constructing identities <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A694851&dswid=-4850> 321.

1.10. Változók egy globalizált világban

A globalizáció (Meyrowitz, 2005) a „globalizáció” és a „lokalizáció” szóösszetételből született fogalom²⁰, amelyet Szécsi Gáborék jegyeznek magyar nyelven, s amely egy fogalomként egyesíti az univerzális és partikuláris hatásokat és tendenciákat kortárs társadalmi, gazdasági és kulturális életben. A globális folyamatok leképeződnek és alkalmazkodnak a helyi szokásokhoz, preferenciákhoz, hagyományokhoz. Az identitás és nemzeti jellemzők is összetettebb elemzést igényelnek, hiszen a technológiai fejlődés és a digitális kultúra egyre erősebb tendenciái megjelennek a kisebb társadalmi közösségek, a családok szintjén, és újraformálhatják az egyén értékészleteit, a tradíciókhoz fűződő viszonyokat, vagy állampolgári aktivitását. Ugyanakkor amellet sem mehetünk el szó nélkül, hogy az elsődleges és másodlagos szocializációs környezet feladatai és elvárásai az idők folyamán átalakultak. Balogh László (1995) ennek háttérében a családi élet átrendeződését látja.²¹ A családban manapság kevesebb idő jut a gyermek szocializációjával összefüggő rituálékra. E mögött olyan körülmények állnak, mint a kétkeresős családmodell elterjedése, mely mindkét szülőt fizikálisan és mentálisan is megterhel. Itt említendő az elektronikai készülékek és a közösségi média térhódítása is. Ennek következtében a másodlagos szocializációs környezet szerepe felerősödött napjainkban a gyermekek szocializációjában, identitásfejlődésében és jellemfejlődésében. Az ismeretátadás felül a mai oktatási rendszerre a fent jelzett problémákkal összefüggésben kétségtelenül fontos feladat hárul az egyén személyiségfejlődésének vonatkozásában. Az egyedi családokban megfigyelhető kedvezőtlen változások hasonlóan kedvezőtlen módon befolyásolják a gyermekek mindennapjait, így a biztos pontnak inkább az iskolát tekinthetjük a fiatalok szocializációs folyamatában, mely többnyire a jog által is uniformizált rendszer.²² Az állításokat az a tényyszerűség is alátámasztja, hogy a gyermekek idejük nagy részét oktatási intézményekben, vagy oktatással kapcsolatos feladataik ellátásával töltik. Az oktatásnak ebben a tekintetben kifejezetten hangsúlyos szerepe van nem csak a tudásátadásban, hanem készségek és viselkedésminták elsajátításban is (pl.: a kérdezni, összefüggésekben gondolkodni és elemezni képes ifjúság nevelésében). Az oktatás politikai

²⁰ A kifejezés Szécsi Gábor és Tóth I. János (2024) által szerkesztett kötetben jelenik meg, már a címben is: Kulturális identitás a globalizáció korában. A kifejezést először Joshua Meyrowitz használta The Rice of Glocality című 2005-ben megjelent tanulmányában.

²¹ Balogh, 1995. 178.

²² uo. 179.

szocializációban betöltött szerepe mellett sem mehetünk el szó nélkül, hiszen a diákok között kialakulnak csoportrendszerek, kortárs közösségek. Ezekben a közösségekben is megfigyelhetők bizonyos elemei a hierarchikus működésnek, a szabályok és a szabadság megtapasztalásának, a vita és a véleménynyilvánítás lehetőségének. Ezek a mindennapi lehetőségek arra világítanak rá, hogy az egyén iskolás éve során is találkozhat társadalmi jelenségekkel, önszerveződéssel az iskolai mikroközösségeiben, melyek állampolgári jogokkal való megismerkedést teszi számukra lehetővé. (Jancsák, 2013:48.) Az informális tanuláson túl a diákoknak lehetőségük van helyi szinten kipróbálni azt, hogy hogyan működik a demokrácia „kicsiben” (például a diákönkormányzatokban).²³

Az átalakult elsődleges szocializációs közegbeli, családi viszonyok miatt pedig annak jelentősége is megnő, hogy milyen módszerekkel milyen információ és tudásanyag jut el a gyermekekhez, milyen képességeket tudnak elsajátítani az aktív állampolgársággal kapcsolatban. Az egyén politikai kultúrája a politikai szocializáció folyamatában formálódik. (Holle,2023:19) Holle Alexandra doktori értekezésében²⁴, mely az állampolgári neveléssel, és az ebben a folyamatban betöltött pedagógusi attitűddel foglalkozik, felhívja a figyelmet az iskola, és az ott oktató-nevelő pedagógusok erős hatására a fiatalok állampolgári értékészletének és ismereteinek terén.

A politikai szocializáció tehát az egyén szocializációjának szerves része, ahol az elsődleges és másodlagos szocializációs közegek által gyakorolt hatások egyaránt jelentősek és nagy mértékben képesek befolyásolni az egyén identitásának kialakulását akár politikai téren is. (Pál, 2018) A társadalmi közeg narratíváit egyre inkább az a globális kommunikáció teremti meg, melyet az új média, a social media platformok határozott „vezetéssel” irányítják az egyén közösségi gyakorlatát, a hagyományos formákhoz kapcsolódó viszonyát. Az új médiaplatformok által nyújtott viszonyítási pontok erősen hatással vannak a fiatalok szocializációjára, az enkulturációs folyamatok érték közvetítő szerepére. Ez a digitális közeg, az ebben folyó kommunikáció új kontextust teremt, amelyben összetettebben szükséges elemezni az egyén közösségről, emberi kapcsolatokról, társadalmi aktivitásról alkotott fogalmait. A digitális „hálózatosodásban” (Barabási, 2021) az egymáshoz kapcsolódó globális és lokális kommunikációs határok elmosódása tapasztalható, mely által megnyílnak és átjárhatóbbá válnak a nyelvi, kulturális, társadalmi distinkciókat jelző határok is.(Szécsi, 2024:17) Ezek a határnyitások Szécsi szerint egymást feltételező folyamatok, és

²³ Jancsák, 2013.

²⁴ https://phd.lib.uni-corvinus.hu/1340/1/Holle_Alexandra_dhu.pdf

hozzájárulnak az ember összetett identitásának kialakulásához. Ezt az identitást azonban mindenekelőtt a közösségi lét egymásra ható, új formái táplálják. (Szécsi, 2024) Ennek lényege, hogy amikor a digitális térben találkozunk egy tőle távoli problematikával, vagy civil mozgalommal, egy virtuális közösség részeként kapcsolódik az eseményhez, véleményt alkot, tehát saját reflexiójaként aktívan részt vesz a folyamatban, függetlenül, hogy helyileg a megtörténteitől akár több ezer kilométerre él. Egy mediatizált közösség tagjaként viselkedik. (Szécsi, 2024:17) Ám mikor a megszerzett információkat ismerőseivel, családtagjaival megosztja ugyanebben a kibertérben, már helyi közösség tagjaként kommunikál, lokális értelmezési keretet ad a megszerzett híreknek, adatoknak, vagy vizuális kódoknak. A digitális kultúra által közvetített és ezáltal formálódó közösségek felülírják a társadalommal kapcsolatos hagyományos osztályozási, kategorizálási mintákat, és ezzel együtt újraintegrálhatja a különböző társadalmi csoportokat is.(Szécsi, 2024:19) A megváltozott médiakörnyezet tehát erős hatással van az egyén társadalmi léte, aminek kereteit egyre kevésbé a megalkotott jogszabályok vagy több évszázados hagyományok alkotják, mint inkább az az „általánosított másol lét” (Meyrowitz, 2005:22-23), melyet Joshua Meyrowitz fogalmazott meg, s mely szerint ez a másol lét olyan tükör, amelyben kitágul a viszonyítási mező és a helyi közösségünkről más helyi közösségekhez viszonyítva alkotunk képet. Ez egy újfajta nézőpontot eredményez, mely az elektronikus kommunikáció végeláthatatlan kitágulásával új megközelítési szempontokat igényel egy társadalomkutatásban. Erről bővebben a kutatómódszertan bemutatásánál és az adatok értékelésénél is kitérek. A következőkben visszatérek a hagyományos megközelítéshez, a nemzeti jelképek jogszabályi keretrendszeréhez.

2. MAGYARORSZÁG NEMZETI JELKÉPEI ÉS AZOK JOGI SZABÁLYOZÁSA

2.1. Magyarország nemzeti szimbólumai

A modern európai állami és nemzeti szimbólumrendszer gyökereit – mindenekelőtt a címerek esetében- a középkorban, valamint az úgynevezett „nemzeti ébredés” és a polgári forradalmak időszakában, azaz a 18. és a 19. század fordulójától kell keresnünk. Miután Magyarország nagy állami múlttal rendelkezett, és az önálló államiságnak komoly hagyományai voltak a magyar közgondolkodásban, az aktuális jelképrendszer kialakulásában hangsúlyos szerep jutott a 19. századnak. Az államcímerek és azok

színvilágának kialakulása majdnem mindenhol megelőzte a nemzeti lobogó megszületését vagy a himnikus énekek össz-nemzetivé és egyben hivatalossá válását. (Halász-Schweitzer, 2010)

Az állami és nemzeti szimbólumoknak alapvetően kettős funkciójuk van: a kifelé irányuló reprezentálás és a befelé történő integrálás. A nemzetközi kapcsolatokban az előbbi, a belső relációban pedig az utóbbi a meghatározó jellegű. A közösségteremtő célzatú belső integrálás fontos szerephez juthat a külföldön élő diaszpóratagok esetében is. Az állami és nemzeti szimbólumok sajátos kulturális és pszichológiai határjelzőként ugyanakkor egyidejűleg juttatják kifejezésre az összetartozást, valamint a másoktól történő elkülönülést. (Halász-Schweitzer, 2011)

A modern világban használt klasszikus állami és nemzeti jelképek – a himnusz, a zászló és a címer – általában sok évszázados múlttal rendelkeznek, de a konkrét formájukra és a használatukra vonatkozó szabályok vagy szokások inkább az elmúlt egy-két évszázadra vezethetők vissza. Az instrumentális és vokális elemekre építkező himnusszal szemben a zászló és a címer a vizualításon keresztül gyakorol hatást. Az állami és nemzeti szimbólumok spektruma természetesen ennél jóval szélesebb, hiszen a hivatalos fizetőeszköz, a főváros, a történelmi múlt jeles személyiségei, az állami kitüntetések, de akár még a jellemzőnek tartott tájak, állatok, növények, ételek is bevonhatók ebbe a körbe. (Dancs, 2018)

Az alkotmányozás, valamint a jelképek és szimbolikus elemek között meglehetősen szoros a kapcsolat. Az alkotmányozás maga is egy szimbolikus gesztus, hiszen egy új alkotmánynak az elfogadása rendszerint valaminek a befejezése, illetve a kezdete kíván lenni. Az alkotmányozás szimbolikus dimenziója tehát nem merül ki a preambulum megfogalmazásában vagy az állami jelképek újra szabályozásában.(Halász-Schweitzer 2020) Nemcsak az alkotmányozás tartalma, hanem maga az eljárás is szimbolikus jelentőséggel bír- például az, hogy kik, mikor és hol fogadták el az új alkotmányt. Az sem mellékes, hogy miként kívánják az új alaptörvényt elfogadtatni a közvéleménnyel, esetlegesen milyen formában szeretne a politikai elit megemlékezni az elfogadásról, vagy éppen a régi forma újra gondolásáról. Az elmúlt bő 100 évben Magyarországon többször került sor az új írott és chartális alkotmány elfogadására (1919, 1946, 1949, 1989, 2011) Ezek ambíciója rendszerint egy új korszak nyitánya volt. (Halász, 2022) A sorból a dolgozat szempontjából az utolsó két év alkotmány releváns.

A kormányzat nemzeti és állami jelképekre vonatkozó korai elgondolásait 1989. március 8-án terjesztette elő, címer, a nemzeti lobogó és a főváros tárgykörben. A nemzet azonosságtudatát kifejező egyéb jelképeket is megneveztek. Egyéb jelképek közé sorolták

a Himnusz, a Szózat, a történelmi múlt kiemelkedő tárgyi emlékeként a Szent Koronát a jogart, az országmát, a palástot, valamint a Szent-Jobbot. Az előterjesztés a zászló és a főváros esetében nem tűnt problémásnak, a címer megváltoztatása azonban számos vitát váltott ki. Végül a törvényhozás 1995-ben fogadta el a használatra vonatkozó rendelkezéseket. Már itt megjelent, hogy a Magyar Köztársaság lobogóját a nemzeti ünnepek alkalmával az országház előtt kell felvonni.

A 2010 évi parlamenti választásokat kétharmados többséggel megnyerő Fidesz-KDNP pártszövetség néhány hónappal később hozzalátott az új alkotmány elfogadásához. Közben zajlott a még hatályban lévő (régi) alkotmány intenzív módosítása, továbbá módosult az elfogadandó dokumentum neve is-2011 tavaszán már nem új Alkotmányról, hanem az Alaptörvény elfogadásáról esett szó. (Balatoni, 2022)

A nemzeti hagyományokban és nemzetközi kapcsolatokban a címer, a zászló és a himnusz általánosan elterjedt szimbólum-rendszer, háborús, sport-, diplomáciai, stb. események alkalmával az országok megkülönböztetésére hivatott, s egyben érzelmi kötődést is keletkeztet (különösen alkalmasak erre a tudatosan választott himnusz-szövegek és dallamok) (Halász-Schweitzer, 2020)

2.1.1 Magyar nemzeti jelképek- zászló, címer, himnusz valamint a Szent Korona

Az Alaptörvény I) cikke²⁵ viszonylag részletesen írja le a címert és a zászlót. A leírással kapcsolatban nem is elsősorban a vexillológia (zászlótan) és heraldika (címertan) szabályainak megfelelést kell vizsgálnunk, hanem a részletesség szükségességét, illetve normatív hatását. Az előbbi segédtudományok terminusainak megfelelő használata (első mező, stb.) valóban a szöveg igényességét tükröz(het)i, azonban jogi normaszöveg lévén azt is elvárhatjuk, hogy a leírás nyomán a jelkép egyértelműen reprodukálható legyen. Ez utóbbi célt azonban jobban szolgálja az, hogy az Alaptörvény képileg is megjeleníti a zászlót és a címert. A leírás szigorát maga az alaptörvényi cikk oldja, mondván „a címer és a zászló a történelmileg kialakult más formák szerint is használható.”²⁶ Megjegyzem, nem minden alkotmány fogalmaz ilyen cizelláltan. Különös továbbá a színek dekódolása (erő, hűség, remény) a normaszövegben, ugyanis ennek tisztán szimbolikus értéke van, normatív nincs.

²⁵ <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.ATV>

²⁶ <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.ATV>

Magyarország címere hegyes talpú, hasított pajzs. Első mezeje vörössel és ezüsttel hétszer vágott. Második, vörös mezejében zöld hármaskorona arany koronás kiemelkedő középső részén ezüst kettős kereszt. A pajzson a magyar Szent Korona nyugszik.

(1) Magyarország zászlaja három, egyenlő szélességű, sorrendben felülről piros, fehér és zöld színű, vízszintes sávból áll, amelyben a piros szín az erő, a fehér szín a hűség, a zöld szín a remény jelképe.

(2) Magyarország himnusza Kölcsey Ferenc Himnusz című költeménye Erkel Ferenc zenéjével.

(3) A címer és a zászló a történelmileg kialakult más formák szerint is használható. A címer és a zászló használatának részletes szabályait, valamint az állami kitüntetések sarkalatos törvény határozza meg.

A részletszabályokat tartalmazó sarkalatos törvény a 2011. évi CCII. törvény.²⁷ Ez tovább cizellálja a jelképek megjelenését, valamint használatuk szabályaival védelmüket is biztosítja. A törvényből a következő rendelkezésekre érdemes felhívni a figyelmet. Az 1.§ felsorolja a használatra jogosultak körét, és a (2) bekezdésben a címer díszített verzióit is törvényerőre emeli, hiszen „a köztársasági elnök a két anygallal mint pajzstartóval ellátott, a miniszterelnök a cserfaággal és olajággal övezett címer használatára is jogosult.”²⁸

A jelképek formai megjelenésével kapcsolatban is kissé zavarba ejtő, hogy a törvény 7.§ (5) bekezdése értelmében „helyi önkormányzat képviselő-testülete kormányrendeletben megállapított előírások és feltételek szerint a helyi önkormányzat közigazgatási területén Országzászló felállításáról dönthet.” Az Országzászlóval kapcsolatban más törvényi utalást nem találunk, az említett kormányrendelet nem született meg, normatív leírása tehát nincs. Ennek ellenére néhány önkormányzat felállított ilyen „Országzászlót”, azon Magyarország történelmi címerei közül nem a koronás kiscímer, hanem a nagycímer szerepel. Egyes narratívák szerint az országzászló kifejezetten a trianoni területvesztéssel kapcsolatos, ebből – és a nagycímer alkalmazásából – fakadóan a jelkép törvényerőre emelését határon átvéelő üzenetűnek tarthatjuk.

A nemzeti jelképek használatára vonatkozó szabályozás²⁹ kiterjed a használatra jogosultak megnevezésére, valamint a kötelező és tilos használat eseteire. A tilos használat kiterjed egyébként a címer elkülöníthető elemeire (Szent Korona, címerpajzs) is.

²⁷ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100202.tv>

²⁸ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100202.tv>

²⁹ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100202.tv>

5. §: természetes személy a foglalkozásának, hivatásának gyakorlása során, jogi személy vagy jogi személyiség nélküli szervezet – a törvény által feljogosított szerveken és személyeken kívül - a tevékenysége során, szervezeti jelképként vagy ennek részeként a címert nem használhatja. Törvény vagy törvény felhatalmazása alapján jogszabály személy vagy személyek meghatározott csoportja tekintetében ettől eltérően rendelkezhet.³⁰ A címert vagy a zászlót tartalmazó védjegy és formatervezési minta oltalmának megadásához szükséges engedélyt, és annak kiadási eljárását a 37/2012. (VIII. 22.) KIM rendelet szabályozza.³¹ A Kormány Nemzeti Címer Bizottságot működtet a törvény szerint, ám ezt a szervet a kormányzati portálon a kézirat elkészítésének időpontjában nem találhattuk. A nemzeti jelképek mint közösségi szimbólumok ápolásának körében elvárható azok közoktatásban való megjelenítése is. Erre vonatkozóan a Nemzeti alaptantervet idézhetjük, amelyben az 1-4. évfolyamok tárgy- és környezetkultúra ismeretkörében, befogadó tevékenységként szerepel a „legfontosabb nemzeti szimbólumok felismerése (nemzeti színek, nemzeti címer, országzászló, Országház, Szent Korona).”³² A nemzeti jelképek megsértését büntetőjogi tényállás szabályozza (2012. évi C. tv., 334.§), melyben akár a Szent Koronát sértő vagy lealacsonyító kifejezés is büntetendő.³³

2.1.2. Állami lobogó, nemzeti lobogó

Az állami lobogó az állam azon felségjelvénye, amelyet jellemzően az állami szervek használnak. Nemzeti lobogó pedig az állam által használt lobogó, amelyet a nemzeti színekkel láttak el. (Cerulo, 1993) A zászló ugyanakkor a rúdon elhelyezett vagy ahhoz hozzáerősített egy-, esetleg többszínű anyag, amelyen gyakran jelenítik meg a címert vagy más jelképeket. (Panoula, 1986) Noha a katonai gyökerekkel rendelkező állami zászló/lobogó a régóta használatos szimbólumok közé tartozik, integráló hatású kanonizált állami vagy nemzeti jelképként a nagy francia forradalom után jött divatba. (Elgenius, 2007) A francia forradalmi trikolor, annak színvilága és társadalmi népszerűsége ugyanis sok európai nemzetet arra ösztönzött, hogy hasonlókat konstruáljon a maga számára. Az új zászlók/lobogók színvilága néhány esetben az államcímerek színösszetételére támaszkodott.

³⁰ Vö. még 31/1994. (VI. 2.) AB határozat.

³¹ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200037.kim#>

³² <https://mki.gov.hu/hu/e-konyvtar-hu/tanulmányokotetek-magyarsagtudomanyi-targyak-az-uj-nat-ban-es-a-ket-ben>

³³ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>

Ez volt a helyzet a mai formájában a XIX. század elején megszületett, majd az 1848-as forradalomtól kezdve roppant népszerűvé váló magyar nemzeti trikolorral is.

A háromszínű magyar zászló színeit a címerből nyerte. A honfoglaló seregek pajzsain, zászlóin már feltűnt a vörös szín. Az Árpád-ház vörös és ezüstsínű sávjai a korabeli zászlókon piros és fehér színekként jelentek meg, majd a XVI. századtól ehhez a két színhez társult a hármaskör zöldje is. Az első piros-fehér-zöld összeállítás egyébként már a XIV. században felbukkant, (Horváth, 2005) akkor azonban még magától értetődően nem vált általánossá a mai formában történő használata –arra egészen a XIX. századig várni kellett. A címerhez hasonlóan a nemzeti színek tekintetében is léteznek érdekes, de misztikus magyarázatok, amelyek szerint a vörös/piros szín az erőt, a fehér a hűséget, a zöld pedig a reményt jelképezi. (Balogh, Holló, Kukorelli, Sári, 2003)

A forradalom leverése után a nemzeti színű zászló is a tiltott jelképek közé került. A kiegyezést követően a trikolor vált hivatalos magyar zászlóvá, de az állami használatban a háromszínű textilre rákerült a kiscímer. A XX. század elején, az öszirózsás forradalomkor a korona nélküli címer szerepelt a zászlón, majd később a Horthy-korszakban a hivatalos verzió – a nemzeti színek a koronás kiscímerrel – volt. (Horváth, 2005)

AA II. Világháborút követően először újra a Kossuth -címer került a textilekre, majd 1949-ben a Rákosi-féle kommunista címer váltotta fel. Az 1956-os forradalom idején annyira gyűlölték ezt a szimbólumot a magyar zászlón, hogy kihasították belőle, így született a szimbólumként kezelt, lyukas zászló. A kádári vezetés már az 1957. évi II. törvényben ki is kötötte, hogy a zászlókon nem lesz címer. A rendszerváltást követően a címer nélküli zászlót erősítették meg állami jelképként. Az 1995. évi LXXXIII. törvény értelmében a közigazgatási intézmények és a fegyveres erők épületein állandóan ki kell tűzni a zászlót. 2000-től azonban 132/2000.(VII.14.) kormányrendelet írja elő az összes középület fellobogózását. (Horváth, 2005)

2.1.3. A magyar címer

A magyar címerről 1990. július 3-án döntött az Országgyűlés az alkotmány módosításáról elfogadott 1990. évi XLIV. törvényben. A hatályos címer azonos a '90-ben elfogadott formával, Magyarország Alaptörvénye szerint: „Magyarország címere hegyes talpú, hasított pajzs. Első mezeje vörössel és ezüsttel hétszer vágott. Második, vörös mezejében zöld hármaskörnek arany koronás kiemelkedő középső részén ezüst kettős kereszt. A pajzsban a magyar Szent Korona nyugszik.” (Nemzeti Hitvallás, Alaptörvény, 2011) A kommunista

korszak szovjet mintát utánzó, a heraldikai szabályokat és történelmi hagyományokat figyelmen kívül hagyó két címere után az ország visszatért az úgynevezett magyar állami kiscímerhez, amely egyben a történelmi folytonosság jelképe. (Horváth, 2005)

A címér alkotóelemei a középkorra mennek vissza. Legkorábbi alkotórésze a bizánci ábrázolásokon gyakori kettős kereszt, amely a 13. századtól- önállóan vagy más címerképekkel együtt – folyamatosan szerepelt a magyar királyi címerekben, mint a keresztény királyi hatalom ősi jelképe. Ugyanezt szimbolizálja a kereszt talapzatánál megjelenő korona is. A talapzat másik elemét, a hármashalmot a magyar heraldika valósághoz közelebb ábrázolási igénye magyarázza; a hazai gyakorlat szívesebben használt a „lebegő” ábrázolásokkal szemben természetes elemeket: pázsitot, dombot talpazatként.(Horváth, 2005) A kereszt alatti domb a 13-14 századra alakult hármashalommá. Ez az elem a 18.századra kapta meg szimbolikus jelentéstartalmát (azóta többnyire Magyarország három nagy hegyiségét, a Tátrát, a Mátrát és a Fátrát értették alatta).

A címér másik felén látható hétszer vágott mező- valószínűleg aragóniai minta nyomán- a 13. század elején jelent meg az uralkodói pecséteken. Ez a címér a 13. század második felétől családi címerként az uralkodó házhoz kapcsolódott. Az Árpád-házat követő Anjou-uralkodók- leányági leszármazásukat hangsúlyozandó- saját, liliomos családi címerükkel együtt szerepeltették. A 14. századra, amikor Európa-szerte az uralkodó családok címerét egyre inkább az állam címerének tekintették, Magyarországon az Árpád-ház pajzsmezője mellé a királyi hatalom kettős keresztje került. (A Hétszer vágott mező ezüst sávjai a 16-századra szintén szimbolikus jelentést- az ország négy nagy folyója, a Duna, Tisza, Dráva, Száva- kaptak).

A 15. századtól a különböző uralkodók az immár az országot jelképező címet saját családi, illetve országcímerükkel egyesítve használták. A Magyar Királyságot jelképező címér mellett ábrázolásokon megjelentek a korona alá tartozó területek címerai is: így alakult ki a modern korra az összes történelmi igényt megjelenítő nagy címér, illetve a társországok jelvényeivel bővített közép címér, míg az eredeti címér vált az úgynevezett kiscímerré.

A címér két rövid időszaktól eltekintve lényegében változatlan formájában maradt fent 1945-ig. Változtatást az 1848-49-es, illetve az 1918-19-es forradalmak hoztak. A függetlenségi nyilatkozat 1849. április 14-ei elfogadása után Kossuth Lajos kormányzóelnöki rendeletében tette hivatalossá a kis címér korona nélküli változatát, ezzel is hangsúlyozva, hogy Magyarország Ferenc Józsefet, a trónfosztottnak nyilvánított Habsburg- Lotharingiai-ház tagját nem ismeri el uralkodójának. A hatalmát visszaszerző Habsburg-abszolutizmus a világháború kirobbanása után szigorúan tiltotta a köztársaságra is utaló jelkép használatát. Az

1918. októberi őszerzés forradalom során kikiáltott köztársaság ehhez a korona nélküli címerhez nyúlt vissza. (A Tanácsköztársaság nemzeti szimbólum helyett inkább az internacionális vörös csillagot használta.) (Halász- Schweitzer, 2010)

Az 1946. február elsején kikiáltott köztársaság is ezekhez a hagyományokhoz visszanyúlva ismét a korona nélküli kis címet, az úgynevezett Kossuth-címet tette hivatalossá. Ezt cserélte le a kommunista diktatúra az államformát is megváltoztatva, népköztársasági alkotmány 1949. augusztus 20.-i életbelépésével, amely a szovjet társköztársaságok címereit utánzó, a nemzeti jelleget alig megjelenítő szimbólum használatát iktatta törvénybe. (A Magyar Népköztársaság címere: két oldalt búzakoszorúval egybefogott kerek világoskék mezőben kalapács és búzakalász, a mező felső részén a mezőre sugarakat bocsájtó öt ágú vörös csillag, alján redőzött piros-fehér-zöld színű szalag.) 1956 októberében a népharag kihasználta a zászlókból a gyűlölt címet, a Nagy Imre- kormány visszatért a Kossuth címerhez. Kezdetben a kádári vezetés is elfogadta ezt a jelképet, de 1957 májusára jobbnak látta. a forradalomra is utaló szimbólum helyett új címer megalkotását. 1957. évi második törvény 3. §-a – az alkotmány 67. §-át megváltoztatva- a következő kép határozta meg a Magyar Népköztársaság címerét: „ két oldalt búzakoszorúval egybefogott, világoskék mezőben álló, ívelt oldalú piros – fehér – zöld színű pajzs. A búzakoszorút balról [heraldikailag helyesen jobbról] piros – fehér -zöld, jobbról [heraldikailag helyesen balról] vörös színű szalag fonja át. A pajzs fölött középen elhelyezett ötágú vöröscsillag sugarakat bocsát a mezőre.” (Horváth, 2005:202) A nemzeti színek hangsúlyosabb, a pajzson történő ábrázolása ellenére ez a címer is szovjet tagköztársaságok és népi demokráciák egykaptafára készült címerei közé tartozott, így nem csoda, hogy az 1989-90-es fordulattal sorsa megpecsételődött. Az 1990-ben elfogadásra kerülő címet a 2011-es Alaptörvény hatályos formában továbbörökítette.

2.1.4. A nemzeti himnusz

A reformkor egyik legjelentősebb magyar költőjeként számon tartott Kölcsey Ferencnek, a Habsburg-abszolutizmussal szemben ellenzéki politikát folytató szabadelvű nemesnek tulajdonítjuk a magyar himnusz szövegének megírását. A vers 1828 decemberében, Kisfaludy Károly Auróra című almanachjában jelent meg először nyomtatásban. A költemény keletkezésének pontos dátuma 1823. január 22. Ekkor vetette papírra Kölcsey Szatmárcsékén a „Hymnus” szövegét. Január 22 -ét, a nemzeti himnusz születésének emlékére, a magyar kormány1989-ben kormányhatározatban rögzítve, A magyar kultúra napjává nyilvánította. (Horváth, 2005:203)

Korábban a Boldog asszony anyánk kezdetű, a Patrona Hungariae-gondolatkörhöz kapcsolódó 18. századi Mária-himnusz szolgált nemzeti imádságként a katolikusoknak, míg a református magyarságé a Tebenned bízunk, elejétől fogva (90. Zsoltár) volt.

1844. február 29-én Bartay Endre, a Nemzeti Színház igazgatója pályázatot hirdetett a Himnusz megzenésítésére. A beérkezett 13 pályaműből a győztes Erkel Ferencé volt. Még ez év szeptemberében Wagner József zeneműkiadónál nyomtatásban jelenik meg a Himnusz kottája – Deák Ferencnek ajánlva. Ez lehetővé teszi a mű országos elterjedését.

1848. augusztus 20-án először hangzik el a Himnusz hivatalos állami ünnepségen a budavári Mátyás-templomban. A dallam gyorsan népszerűvé vált, noha 1848-49-es forradalom és szabadságharc után a nemzeti színek használatával együtt tiltották nyilvános előadását. Az 1867-es kiegyezés után a címer és a trikolor mellett- együtt Vörösmarty Mihály Szózatával, melyet Egressy Béni zenésített meg 1843-ban- a nemzeti szimbólumok közé emelkedett.

Egy korabeli írásból ugyancsak kiderül, hogy a nemzeti himnusz iránti vágy Vörösmarty versének megzenésítése után sem lankadt: „Minden nemzetnek megvan a maga néphimnusza, mellyel királyát élteti. A britnek God save the Kingje, a németnek Gott Erhalteja stb. A magyar még nem bír illyennel. Avvagy kevesebb loyaltás melegítené keblünket? Bizonyosan nem. [...] Be dicső volna birni egy nagyszerű néphimnuszt, mellyre Vörösmartykn' koszorúzott koboza és Erkelünk' gyönyörű lyrája egyesülnének. Rajta dicső magyar költér! [...] Hadd éltsessük mindnyájan a jó királyt, ki magyar nyelven beszél nemzetéhez!” (Honderű, 1844) Az utolsó mondat nyilvánvalóan gesztus volt az uralkodó felé, azonban sokkal inkább tetten érhető a reformkori gondolat; a hangsúly a *magyar nyelven* és a *néphimnuszon* van. (Somogyváry, 2010)

A II. világháborút követően a magyar címet „szovjetesítette” a politikai hatalom, ám a Himnusznak „nem tudtak ártani”, bár megpróbálták. Révai József és Rákosi Mátyás tervbe vette, hogy Illyés Gyulával új himnusz-szöveget írat, és azt Kodály Zoltánnal megzenésítteti, ám nem sikerült átverniük ezt az akaratukat. Illyés nem vállalta, a kommunista rendszer által respektált Kodály pedig határozottan kiált a régi mellett. (cultura.hu, 2015) Az 50-es évek első felében így csupán hangszeresen, szöveg nélkül hangozhatott el a magyar Himnusz. Következétesen használták, ismertsége megkérdőjelezhetetlen volt, formálisan csak az 1989. évi XXXI. törvény emelte a nemzeti jelképek sorába. Zenekari hangszerelését 1919-ben Dohnányi Ernő készítette el. 2013-ban a Magyar Olimpiai Bizottság kérésére a nemzetközi sporteseményeken való részvételnél az Erkel Ferenc Társaság engedélyezte a Himnusz gyorsabb, mintegy 90 másodperces verzióját, B-dúr hangnemben előadni, erre készítettek egy külön felvételt a MÁV szimfonikusokkal. (olimia.hu,2013) A nemzeti

himnuszunk azonban sokszor eltérő, szerzői hagyatékot sértő formában került előadásra, így az egyik legjelentősebb szimbólumunk előadásmódjára és hivatalos használatára szakmai állásfoglalás adott ki az Erkel Ferenc Társaság, a Magyar Szimfonikus Zenekarok Szövetsége, a Magyar Zenei Tanács, a Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége, a Magyar Zeneszerzők Egyesülete, Magyar Muzsikusz Fórum, Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság, Magyar Kodály Társaság és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem. Miszerint: „Kérjük mindazon szervezeteket, intézményeket, állami és kormányzati szerveket, magyar külképviseleteket, melyeknek mindenkori feladata, felelőssége az autentikus magyar himnusz megszólaltatása, hogy Erkel fohászát eredeti – a korabeli Nemzeti Színházi apparátusra komponált – formájában, vagy az utóbbi évtizedekben kialakult szokásjogra tekintettel esetleg Dohnányi Ernő újra hangszerelésében tegyék hozzáférhetővé, adják elő és semmiképp ne adjanak teret a Himnusszal kapcsolatos zenei kísérletezéseknek. Annak érdekében, hogy a Himnusz betölthesse „közének” funkcióját, kérjük, hogy olyan alkalmakkor, amikor remélhető, elvárható a közös éneklés, ott B-dúrban szólaljon meg a mű.”(erkeltarsasag.hu, 2013)

Az új magyar útlevelekben kétféleképpen is megjelenik a himnusz: a műanyag adatlapon dombornyomással látható a kézirat szövegének részlete, az útlevel lapjain pedig UV-fény alatt látszanak a költemény kottái.

A Himnusz születésnapján, azaz január 22-én, országszerte számos kulturális és művészeti rendezvényt tartanak. Ezen emléknaphoz kapcsolódva adják át a magyar kultúrával, továbbá – 1993 óta – az oktatással, pedagógiai munkával kapcsolatos díjakat: az Apáczai Csere János-díjat, a Brunszvik Teréz-díjat, Éltés Mátyás-díjat, Karácsony Sándor-díjat, Kiss Árpád-díjat, Németh László-díjat valamint a Szent-Györgyi Albert-díjat.

2006. május 7-én avatták fel Budakeszin a Himnusz szobrát. (8. ábra) V. Majzik Mária kilenc méter hosszú, négy és fél méter magas alkotása egy kör sugarai mentén jeleníti meg a vers sorait, melynek közepén egy kétméteres, többmázsás, bronzból készült Isten-alak látható. A szobor hét ívből álló szerkezetében hétszer három bronzharang szólaltatja meg az ünnepeken Erkel Ferenc művét. (koltsey.org,2006)

8.ábra

A Himnusz emlékműve Budakeszin

Forrás: web.archiv.com

Magyarországon Himnusz emlékéremék is kerültek kiadásra több változatban is. Ilyen a 2021-ben 3000 darabos példányszámban kibocsátott 8 milliméter átmérőjű és 1,2 gramm tömegű 24 karátos aranyból készült, valamint a színarannyal bevont érem Kölcsény művének 200. jubileumára kiadott emlékérmék. (Magyar Érmekibocsátó, 2023)

Kölcsény Ferenc költeményének kéziratát az Országos Széchényi Könyvtárban őrzik.

2.1.5.A Szent Korona

Mivel a Szent Korona eredetére vonatkozóan semmilyen írásos dokumentum nem áll rendelkezésre, a Szent Korona történelmi hányattatása szinte kalandregénybe illő utat járt be, megjelenésének pontos körülményei máig tisztázatlanok. A legenda szerint Szent István koronázása alkalmával, amely 1000 körül történt, a koronát a pápa adta át neki. A Szent Korona össz tömege körülbelül 2 kg, és két fő alkotórészre oszlik: az alsó abroncsra és a keresztpántokból szőtt sötétebb aranyból készült felső részre. A második világháború befejezése után a koronát és a koronázási jelvényeket az Egyesült Államokba vitték, ahol 1978-ig maradtak, amikor visszakérültek Magyarországra. Bár a Szent Koronát az Egyesült Államok visszaszolgáltatta Magyarországnak, a rendszerváltás után kapott igazán kiemelt figyelmet. Az új politikai rendszer legitimitásának kifejezéséeként a korona a magyar nemzeti identitás és történelmi folytonosság jelképeként jelent meg. Az 1990-es évektől kezdve több politikai és kulturális diskurzus foglalkozott a Szent Korona, mint jogi és szimbolikus entitás alkotmányos szerepével. Az Alaptörvény 2012-es hatályba lépésekor a Szent Korona hangsúlyosabb szerepet kapott, mint a magyar államiság és a történelmi alkotmányosság folytonosságának szimbóluma. Jelenleg Budapesten, az Országház Kupolatermében otthont

adó épületben van kiállítva, hazai és nemzetközi érdeklődők előtt is nyilvános, a Parlament látogatások alkalmával.

Alkotmányos szinten a Nemzeti Hitvallás utalásában találunk említést a Szent Koronáról, eszerint: „Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”

1999-ben az akkori kormány törvényi szinten kívánt megemlékezni az államalapítás ezer éves évfordulójáról. Ezzel összefüggésben a Szent Koronáról. Ekkor terjesztették be a „Korona -törvényt”. Ebben hangsúlyozták, hogy a magyar nép a keresztény hitben egyesült Európa népeivel. A korona a magyar állam folytonosságát és függetlenségét, egységet testesíti meg. „Szent Korona, mint történelmi jelkép arra utal, hogy az ország minden polgára részt se akarsz hatalomnak. Méltó helyre kell állítani, az Országgyűlés oltalma alá kell vonni, a Parlamentbe kell áthelyezni. Az Országgyűlés elfogadta, így a Szent Korona, mint a nemzeti jelkép 2000. január 1-jén a Parlament kupolatermében került elhelyezésre annak megfelelő szertartásra rendje szerint. Korábbi helye Esztergom után a Nemzeti Múzeum volt. A nemzeti ereklyét szállító páncélozott autó a Magyar Nemzeti Múzeumtól védett útvonalon, motoros rendőrök kíséretében haladt a Kossuth térre, a Parlament épületéhez. A Szent Koronát, az országalmát, a jogart és a kardot szállító autó az indulástól számítva kevesebb mint negyed óra alatt érkezett meg a nemzeti múzeumból a Parlament épülete elé. A királykék színű jármű katonai tiszteletadás mellett gördült az Országház főkapujához, ahol a nemzeti ereklyét az öttagú koronatestület: Göncz Árpád köztársasági elnök, Orbán Viktor miniszterelnök, Áder János házelnök, Németh János, az Alkotmánybíróság elnöke és Glatz Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke fogadta. Ezután felvonták a köztársaság lobogóját, majd a himnusz hangjait követően 21 díszlövés hangzott el.

A Szent Koronát, az országalmát, a jogart és a kardot az Országház Kupolatermében felállított speciális tárolóban helyezték el. A 28 millió forintért épített és 15 millió forintos biztonsági berendezésekkel felszerelt tárolóban a koronát és a koronázási ékszereket természetes fény nem éri, és a speciális megvilágítás miatt sosem vetődik rájuk árnyék. A vitrin földrengésbiztos, és oxigén helyett nitrogén veszi körül az ereklyét, állaguk megóvása érdekében.

2000. évi I. törvény Szent István államalapításának emlékérről és a Szent Koronáról rendelkezik a koronázási ékszerek elhelyezéséről. Eszerint a Szent Koronát és a hozzá tartozó jelvényeket (a királyi jogart, a koronázási palást, az országalmát, a koronázási kardot) az Országgyűlés épületében őrzik, a koronázási palást kivételével, amelynek őrzési helye a

Magyar Nemzeti Múzeum. Az őrzési feladatokat a Magyar Honvédség látja el, fegyverhasználati joggal [a Magyar Honvédségről szóló 2011. évi CXIII. tv. 36.§ (1) bek. b.]. A Honvédségen belül a Honvéd Díszőrség Honvéd Koronaőrség alakult a feladat ellátására [78/2011. (V. 12.) Korm. rend.]. A törvény szerint a jelvények látogatását biztosítani kell, a látogatási rendért az Ogytv. által szabályozott Országgyűlési Őrség felelős. Kiemelendő a 2000. évi I. tv. által létrehozott Szent Korona Testület (közjogi méltóság tagjai közé bekerült 2012-ben a Magyar Művészeti Akadémia elnöke is), amely működéséről annyit ír a törvény, hogy szükség szerint, de legalább évente egyszer ülésezik, ülését az elnök (az államfő) hívja össze. Az ülés akkor határozatképes, ha a Testület legalább három tagja jelen van, a Testület a döntéseit egyszerű többséggel hozza. A Testület a működésének részletes szabályait maga állapítja meg [5. § (6) bek.], ám ezt a „jogforrást” nem tették közzé, mint ahogyan az eddigi ülésekről is elsősorban sajtóhírek számoltak be. A Köztársasági Elnök honlapján a kézirat készítésének időpontjában nem található információ a testületről. A Szent Korona Testület feladatkörébe tartozik a Korona és a jelképek védelmével kapcsolatosan több döntés, így a döntés a Szent Korona és a hozzá tartozó jelvények őrzési helyéről, ha annak szükségessége felmerül (nyilvánvalóan itt a menekítésről lehet csak szó, hiszen a törvény egyértelműen leírja az őrzés helyét); a Szent Korona és a hozzá tartozó jelvények állagának megóvásához, helyreállításához szükséges intézkedések kezdeményezése; hozzájárulás a Szent Koronáról és a hozzá tartozó jelvényekről hiteles másolat készítéséhez, azok tudományos vizsgálatához. (Halász- Schweizer, 2010)

A koronával kapcsolatos ismeretterjesztés, múzeumi tárlatok és ünnepi rendezvények révén a Szent Korona a rendszerváltás utáni magyar történelemoktatás és kulturális emlékezet központi elemévé vált. Ez a szimbólum nemcsak a múltra emlékeztet, hanem a nemzeti identitás jövőbeli építésében is szerepet játszik.

2.2. Alaptörvényben nem szabályozott nemzeti szimbólumok

2.2.1.Szózat

Mindössze két évig, az 1843–1844-es esztendőkből állt igazgatóként a pesti Nemzeti Színház élén Bartay András (Endre), a reformkor bölcsész polihisztora, kulturális vezetésének kiemelkedő képviselője. Tevékenységének, kezdeményezéseinek máig ható eredményei mind a nemzeti opera, mind zenei szimbólumaink megszületése.

Bartay alighanem a *Gotterhalte* – az akkor hivatalos osztrák himnusz – ellensúlyaképpen is 1843 kora tavaszán zeneszerzői pályázatot hirdetett Vörösmarty Mihály *Szózatára* írandó népmelódiára. Ennek nyertese – mint köztudomású – Egressy Béni lett, dallama máig meghatározó része nemzeti és egyházi ünnepeinknek. (Arról azonban kevesebben tudnak, hogy az eredetileg énekhangra és zongorára komponált mű zenekari hangszerelését utóbb Egressy barátja és alkotótársa, Erkel Ferenc készítette el.)(Somogyváry, 2010) Őt magát is megragadta a téma, de a nemzeti színházi bírálóbizottság tagjaként nem pályázhatott. „Erkel Ferencz karmesterünk is készíte a Szózathoz zenét, melly mint tudjuk és bizonyosan tudjuk, nem csak a’ jutalmazottnál jobb, de magában is jó, ’s a’ Szózat lángeszű költője tetszését is megnyeré, de a’ szerző által jutalomra be nem adaték; kérjük ezért a’ nemzeti színház igazgatóját, énekeltesse el a’ színpadon ezt minél előbb, legalább kárpótlásul, ’s felsekmentéseül azon reménynek, hogy lesz nem sokára egy a’ hazát keresztülriadó nemzeti dalunk.” (Pesti Hírlap, 1843) Alig egy héttel később, május 30-án ezt a Szózat-megzenésítést is bemutatták a Nemzeti Színházban. (Somogyváry, 2010) 1843-ban pályázatot írtak ki a *Szózat* megzenésítésére, amelyet Egressy Béni nyert meg. A megzenésített változat még inkább elősegítette az elterjedését. Attól kezdve nincs olyan nagy állami ünnep, jelesebb iskolai rendezvény, amelyen ne csendülne fel. Az 1848–1849-es szabadságharcban a honvédek csata közben is énekelték.

A *Szózat* "nagy szava" – *rendületlenül* – szinte szakrális szavunkká vált, mindenki tudja, honnan származik, mindenki tisztelettel ejti ki. Magának a *Szózatnak* az jutott osztályrészül, ami csak nagyon kevés versnek – az egész nemzet tulajdonává vált, nemzeti énekünké lett. Kölcsey *Himnusza* és Petőfi *Nemzeti dala* mellett a legismertebb magyar vers. (vorosmarty.mtak.hu, 2012)

2.2.2.Koronázási palást

A palást eredetileg harang alakú, zárt miseruha volt, amelyet később alakítottak át palásttá. A ráhímzett felirat szerint Szent István király (997–1038) és Gizella királyné készítette és ajándékozta 1031-ben a székesfehérvári Szűz Mária-egyháznak: ANNO INCARNACIONIS XPI : MXXXI : INDICIONE : XIII A STEPHANO REGE ET GISLA REGINA CASULA HEC OPERATA ET DATA ECCLESIAE SANCTA MARIAE SITAE IN CIVITATE ALBA. (mnm.hu,2023)

Alapanyaga rozettamintás bizánci selyem, amelyet csaknem teljesen beborít az aranyszállal hímzett díszítés. Hátán Y alakú kereszt van. A koronázási palást villás szárain angyalok mellképei sorakoznak, a függőleges száron pedig egymás alatt, kétszer ábrázolták Krisztust. A felső képen a halál legyőzőjeként, két szörnyállatot tapos el, az alsón a világ bírájaként trónján ül. A díszítés többi részét sávokba rendezték, fölül az Ószövetség prófétái, alattuk – az adományozási felirattal elválasztva – gazdagon tagolt tornyos fülkékben az apostolok ülnek. Legalul egy-egy madárpárral elválasztott kerek medalionban a kereszténység első mártírjait ábrázolták. Közöttük, a kereszt lábánál foglal helyet az adományozó királyi pár felirattal kísért képe. Szent Istvánt drágaköves pántkoronával, jobbában szárnyas lándzsával, baljában országhalmával, Gizellát hasonló koronával, kezében torony alakú ereklyetartóval ábrázolták. Közöttük, a kereszt szárán egy kisebb, kör alakú keretben egy ifjú – valószínűleg Imre herceg – mellképe látható. Az átalakítás alkalmával a miseruha mellrészén egy széles sávot kivágtak, s az egykori négyzet és mandorla keretelésű jelenetből csak apró részletek maradtak meg (A mandorla mandula alakú dicsfény: Jézus, Mária és szentek alakját övezi az ábrázolásokon.) A palást bőséges feliratai egyrészt a figurák megnevezését, másrészt a keretekre hímzett latin hexameteres értelmező szövegeket tartalmazzák. A palást a középkor egyik legismertebb himnuszának, a Te Deum-nak az alakjait is ábrázolja: sorra jeleníti meg a himnuszban megnevezett angyali seregeket, prófétákat, apostolokat és szenteket. (Rieger, 2016)

Az átalakítás a 12–13. század fordulója körül történhetett, ekkor jöttek divatba ugyanis a vállról hosszan leomló, ujjatlan palástok. Ekkor kapta a gallért is, ami ugyancsak bizánci selyemre, aranyszállal hímzett árkados, állatfigurás díszítésű, felvarrt igazgyöngyökkel. Ez is, mint a palást maga, eredetileg egyházi öltözkészlet része volt, s a 12. század második felében hímezték. Az első adat, amelyben a palást szerepel, egy III. András koronázásáról szóló feljegyzés, amely szerint "a király olyan öltözkészletben volt, amit már Szent István is viselt".

2.2.3. A magyar valuta: a forint

A jelenlegi magyar fizetőeszköz, a forint 1927-ben került a világ kereskedelmi rendszerébe. Akkoriban egy amerikai dollár 375 magyar fillérnek felelt meg. Ma egy forint 100 fillérnek felel meg. A forint előlapján megjelenő kép Esterházy Manfrini portréja, míg a hátlapon Szent György (az 500 forintos címlet esetében), Szűz Mária (az 1000 forintos címlet esetében) és I. István király (az 5000 forintos címlet esetében) látható. A forint nemzeti

örökségünk része is, a pénz pedig olyan médium, amely számos grafikai és emblemikus szimbólumot őriz magában a bankjegyekben.

Napjaink fizetőeszközeiből mind az egy forint, mind a kettő bevonásra került, már csupán az öt forintos és a nagyobb értékeket jegyző érmék vannak forgalomban. (10, már 20,50, 100, 200). Az ötszáz forintos címlettől papírpénz a fizetőeszköz. Korábban a tíz, húsz és ötven forintos bankjegy is papír alapú volt, melyen tíz- Petőfi Sándor (1962), húsz – Dózsa György (1969), a hajdani ötvenesen II. Rákóczi Ferenc fejedelem látható (1951), százas- Kossuth Lajos (1960), a kettőszázas- Károly Róbert (1999), a hajdani ötszázas- Ady Endre (1969), az ezres- Bartók Béla (1983), míg az ötezres- gróf Széchenyi István (1990) arcképét őrizte. A változás a bankjegyek lecserélésében 1997-től indul, amikor folyamatosan vonják be és adják ki az újabb papír vagy érme alapú fizetőeszközöket. A palettáról az átstrukturálás következtében teljesen eltűnt Petőfi, Ady, Bartók Károly Róbert, Dózsa György, továbbá Kossuth Lajos is. Irodalmi szereplő egyáltalán, míg történelmi szereplő inkább megjelenik a magyar pénznemen. Látható a történelmi emlékezet újragondolása szempontjából, hogy a Magyar Nemzeti Bank néhány újabb személyiséget jelenített meg szimbolikus formában, és a legújabban kiadott pénzjegyeken már a nemzeti keresztény történelem kiemelkedő alakja Szent István és a Kiegyezés vezérégyénisége Deák Ferenc kapott szerepet. Néhány szereplő szinte állandó az évtizedek alatt, csupán a külső színvilága és formarendszere alakult át a fizetőeszköznek.

Az érmék hátulján napjainkban jórészt figurák vannak (öt-madár-gém, tíz- , húsz- virág motívum-tulipán, ötven- sas, száz-címer, kétszáz- a Lánchíd részlete, míg a papírpénzek egy-egy, a magyar történelem jelentős alakját ábrázolják. Az ötszázason- II. Rákóczi Ferenc, ezresen- Mátyás király, kétezresen- Bethlen Gábor, ötezresen- gróf Széchenyi István , tízezresen -Szent István király, míg a legnagyobb értékű fizetőeszközünkön, a húszezresen Deák Ferenc arcképét láthatjuk pénzforgalom közben.

2.2.4. Magyar népviselet

A népviselet a magyar nemzeti identitás egyik legfontosabb vizuális és kulturális megnyilvánulása, amely évszázadokon keresztül kifejezte az egyes régiók, társadalmi rétegek és hagyományok gazdagságát. A népviselet nemcsak esztétikai és praktikus célokat szolgált, hanem a közösségi összetartozás, az identitás és a kulturális örökség egyik legerősebb szimbóluma is volt. A magyar népviselet kialakulása a középkorra vezethető

viszsa, és szorosan kapcsolódik a magyar paraszti életmódhoz. A különböző tájegységek – például Kalotaszeg, Matyóföld, Székelyföld vagy a Palóc vidék – sajátos motívumokat és szabásmintákat fejlesztettek ki, amelyek egyedi jelleget kölcsönöztek a viseleteknek.

A népviselet egykor a társadalmi státusz, a családi állapot és a regionális hovatartozás megjelenítésére is szolgált. Például a különböző fejfedők, színek vagy hímzések információkat árultak el az adott személy koráról, neméről és családi állapotáról.

A magyarok népviselete régiótól függően változik. A legtöbb ruhadarab azonban kétszínű, élénk színekkel megspékelve. A leggyakoribb ruhadarab a nadrághoz illő mellény. Ezek a mellények sokféle formában és méretben léteznek, de általában hosszú ujjúak és keskeny derékrésűek, mielőtt kiszélesednének. Ezenkívül övvel hangsúlyozzák a derékvonalat. Egyéb ruhadarabok közé tartoznak a férfiaknál a kabátok, a nőknél pedig a nagy nyaklancok és a fejdíszek (általában fonott hajból készültek, különféle díszítésekkel). A magyarok hagyományos öltözködése hasonló a többi kelet-európai népéhez.

„Vállaljuk, hogy örökségünket, egyedülálló nyelvünket, a magyar kultúrát, a magyarországi nemzetiségek nyelvét és kultúráját, a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk. (...) Hisszük, hogy nemzeti kultúránk gazdag hozzájárulás az európai egység sokszínűségéhez. Tiszteljük más népek szabadságát és kultúráját”... (Nemzeti Hitvallás, 2011)

A 19. század nemzeti ébredési mozgalmai során a magyar népviselet a nemzeti identitás egyik legfontosabb szimbólumává vált. Az irodalmi és politikai elit – például a reformkorban – gyakran hangsúlyozta a népi kultúra, így a népviselet jelentőségét a nemzet fennmaradása és önazonossága szempontjából. A népi motívumok és viseletek a magyar nemzet szimbolikus újratemetésének részeként jelentek meg, különösen a népszínművekben és a történelmi ünnepségeken. A mai magyar kultúrában a népviselet továbbra is a nemzeti identitás megőrzésének és ünneplésének eszköze. A magyar ünnepeken – például a március 15-i megemlékezéseken vagy a táncházmozgalom eseményein – a népviselet gyakran megjelenik, mint a hagyománytisztelet és a közösségi összetartozás jele. A népviseleti elemeket gyakran integrálják a kortárs divatba, amely révén a fiatalabb generációk is kapcsolatba kerülhetnek ezzel a kulturális örökséggel. Például a matyó vagy kalocsai motívumok nemzetközi elismerést is nyertek a textil- és divattervezésben. A népviselet népszerűsége a turizmusban is megmutatkozik, hiszen a magyar kultúra egyik legismertebb vizuális szimbóluma. A hagyományörző fesztiválok és rendezvények, mint a Budai Vár-Mesterségek Ünnepe, Békéscsaba- Kolbászfesztivál, Hollókő- Húsvéti ünnepkör hozzájárulnak a népviselet iránti érdeklődés fenntartásához. A vidéki régiókban a helyi

kézművesek és textilipari vállalkozások számára a népviselet megőrzése gazdasági jelentőséggel is bír, mivel ezek a termékek nemcsak kulturális, hanem kereskedelmi értéket is képviselnek. A népviselet a globalizáció korában az autenticitás és a helyi kultúra megőrzésének jelképévé vált. Miközben a modern divat globális trendjei egyre egységesebbé teszik az öltözködést, a magyar népviselet segít megőrizni a nemzeti és kulturális különbségeket.

2.2.5.A nyelv, mint a nemzeti szimbolika kifejezője

A nyelv az egyik legfontosabb nemzeti szimbólum, amely a közösségi összetartozás és az identitás meghatározó elemeként működik. A nemzeti nyelv nemcsak kommunikációs eszköz, hanem a kulturális örökség, a történelmi tapasztalatok és a közös értékek hordozója is. Benedict Anderson (1983) elmélete szerint a nyelv lehetővé teszi a „képzelt közösségek” kialakulását, ahol az emberek egy közös nyelvi alap révén azonosulhatnak egymással, még akkor is, ha személyesen soha nem találkoztak. A nemzeti nyelv szimbolikus értéke gyakran túlmutat a mindennapi használaton. Például a magyar nyelv a történelmi események során a függetlenség és az önrendelkezés jelképévé vált. A reformkorban a magyar nyelv használata az államigazgatásban és a kultúrában a nemzeti öntudat egyik alapvető elemeként jelent meg. A nyelv nemcsak a kommunikáció eszköze, hanem a nemzeti identitás megőrzésének és kifejezésének kulcsfontosságú eleme. A nyelv szimbolikus ereje révén hozzájárul a történelmi folytonosság fenntartásához és a közösségi összetartozás érzésének erősítéséhez. Benedict Anderson és Anthony D. Smith munkássága rávilágít arra, hogy a nyelv jelentősége a modern nemzetállamokban túlmutat a praktikus funkciókon, és központi szerepet játszik az identitásépítésben. Magyarországon a magyar nyelv az összetartozás és a kulturális identitás egyik legfontosabb kifejezője. A nemzeti ünnepek során elhangzó beszédek és irodalmi idézetek a nyelv közösségformáló erejét erősítik.

A korábbi Alkotmányok a nemzeti nyelvről nem rendelkeztek, az Alaptörvény már a Nemzeti Hitvallásban is utal a magyar nyelv ápolására és védelmére, mint egyedülálló értékre. Amiképpen a jelnyelv védelme is megjelenik mint állami kötelezettség.

„Magyarországon a hivatalos nyelv a magyar. Magyarország védi a magyar nyelvet. Magyarország védi a magyar jelnyelvet mint a magyar kultúra részét. (Alaptörvény H. cikk)

A nemzeti identitást képező tényezők között a közös nyelv és kultúra, a kulturális hagyományok előkelő helyet foglalnak el. Ezek a kultúrnemzet fogalmi elemei. A modern nemzetállam -ezeket az elemeket normatív rangra emelve- integrálja a politikai közösséget.

Az Alaptörvény különféle deklarációi „óvatosan” járnak el, a magyar nemzeti kultúra és az együtt élő más nemzeti kultúrák védelmének közös említésével. Az Alaptörvény állampolgári jogként biztosítja egyébként a művelődéshez való jogot (XI. cikk), valamint egyéni és közösségi jogként a nemzetiségek számára anyanyelvük és kultúrájuk ápolását (XXIX. cikk).

2.2.6.A főváros, mint szimbólum

A főváros megnevezés etimológiai szempontból a latin „*caput*” – fej – szóból vezethető le, hiszen egy adott állam „feje” államszerkezeti szempontból aligha lehet más, mint a városok városa, azaz a főváros. (Halász, Schweitzer, 2011) Az államok központi államhatalmi, közigazgatási, gazdasági, kulturális szervei és intézményei jellemzően egyetlen városban, a fővárosban koncentrálódnak. (Gottman, 1977) A média is gyakorta a főváros által jelöl vagy nevez meg egy-egy országot. A „Washington azt állítja...”, „Moszkva tagadja...” vagy „Bécs” elhatárolódik jellegű kijelentések természetesen nem az adott városok és önkormányzati szerveik véleményére utalnak, hanem az általuk megtestesített államok álláspontjára. A fővárosok létrejötte rendszerint a történelmi körülmények alakulásával magyarázható, amelyek során egy adott állam valamely városa az államélet szempontjából központi, meghatározó jelentőségre tett szert. (Halász, Schweitzer, 2011)

Egyes államok ténylegesen akár több fővárossal, illetve államéletben központi szerepet betöltő várossal is rendelkezhetnek, ami jellemzően történelmi okokra vagy regionális adottságokra vezethető vissza. A főváros megnevezése ugyanakkor jellemzően, de nem szükségszerűen a jogalkotó hatáskörbe tartozik. Miközben gyakorta az alkotmányozó vagy a törvényhozó hatalom nevesíti az adott állam fővárosát, erre vonatkozó egységes iránymutatásokról és gyakorlatról egyáltalán nem beszélhetünk. Az európai államok alkotmányai többnyire meglegszenek a főváros alkotmányi szintű deklarálásával, anélkül azonban, hogy részleteznék a fővárosi jogállás jelentését. (Halász-Schweitzer, 2011)

Budapest ezen a néven az új városok közé tartozik, „székvárosként,” illetve „fővárosként” régi múltra tekinthet vissza. A Várhegy központú budai oldalt IV. Béla király a tatárjárást követő időszakban, 1244–1255 között építtette fel. Uralkodása idején Budavárát (a majdani Budát) az ország közepének (*medium regni*) nevezték az oklevelek. Királyi szálláshelyként Buda ettől az időszaktól minden bizonnyal már számításba jöhetett. A XIV. századtól Buda Magyarország székhelyének számított, igaz, az udvartartás, valamint a központi hivatalok ekkor még Visegrádban székeltek. A budai vár Luxemburgi Zsigmond uralkodása (1387–

1437) idején, a XV. század elejétől válhatott állandó királyi központtá, amit az a tény is megerősít, hogy Visegrádból Budára költöztek át a királyi főhivatalok. Buda gyakorta adott otthont az országgyűléseknek is. (Ágoston,1998) Miután a XVI. század középső harmadában, a török hódoltság idején Magyarország elvesztette szuverenitását, Buda pedig török területi közigazgatási központ lett, a Habsburg Birodalom „érdekszférájához” kerülő, úgynevezett Királyi Magyarország kormányzékei bécsi és pozsonyi székhellyel működtek. Az uralkodói székváros Bécs volt, a kormányzati csúcsszervként tevékenykedő Helytartótanács Pozsonyban működött, a királyi Magyarország rendi országgyűléseit pedig váltakozó helyszínen hívták össze. A török hódoltság másfél évszázadát követően Magyarország nem nyerte vissza szuverenitását, hanem tartományi státuszban a Habsburg Birodalomba integrálódott. Buda virágzása csak Mária Terézia uralkodása idején indult meg. Az ország életében növekvő szerepét jelzi, hogy 1777-ben Nagyszombatról Budára költöztették át az ország egyetlen egyetemét. II. József idején több kormányzék működését helyezték át Budára.(Poór,1998) Így került például Pozsonyból Budára a Helytartótanács, valamint a Magyar Kamara, míg a pesti oldalról a Királyi Kúria költözött át a budai oldalra. Noha II. Lipót és I. Ferenc a 18. században Budán koronáztatta meg magát, a város jelentősége József nádor Budára költözésével és Buda nátori székhellyé válásával növekedett meg. A 18-19. század fordulóján a budai várnegyed ismét otthont adott az országgyűléseknek.

A Duna menti testvérvárosok fővárossá tétele és közigazgatási egyesítése a reformkorban vetődött fel. A dinamikusan fejlődő Pest előtérbe kerülését szimbolikus értelemben az is kifejezésre juttatta, hogy az 1848-as forradalom elsőként Pesten győzedelmeskedett. A pozsonyi utolsó rendi országgyűlésen elfogadott úgynevezett áprilisi törvények Pest és Buda közjogi státuszát is érintették, hiszen törvényi szintű normák mozdították elő fővárossá válásukat, anélkül azonban, hogy ezt *expressis verbis* deklarálták volna. Ebbe az irányba hatott a független magyar felelős minisztérium alakításáról szóló *1848. évi III. törvénycikk* is, amennyiben kimondta, hogy a felállítandó minisztérium székhelye „Buda-Pest” lesz. Az országgyűlés évenkénti ülésezését elrendelő *1848. évi IV. törvénycikk* pedig Pestet nevesítette a törvényhozás helyszínéül. A szabadságharc utolsó szakaszában került sor a „fővárosok” közigazgatási egyesítésére. A „testvér két főváros”, Pest és Buda közigazgatási egyesítését, valamint Óbuda mezőváros bekebelezését Szemere Bertalan belügyminiszter rendeletileg mondta ki 1849. június 24-én. A Szemere-kormány tehát Budapestet nemcsak egyesítette, hanem a trónfosztást követően szuverenitását elnyerő magyar állam fővárosává is tette.(Wildner,1936) Ez a rendelet a szabadságharc bukását követő neoabszolutizmus

időszakában természetesen nem érvényesülhetett, jóllehet az osztrák hatóságok – más megfontolások alapján – 1849 végén rendeletileg egyetlen közigazgatási kerületté nyilvánították Pestet és Budát. A kiegyezést követően ismételt napirendre kerülő városegysítési törekvések eredményeként alkották meg az 1872. évi XXXVI. törvénycikket, amely Pest és Buda szabad királyi „fővárosok”, Óbuda mezőváros, valamint a Pest vármegyéből kikebelezett Margitsziget egyesítése révén sajátos jogállású törvényhatóságként szabályozta „Buda-Pest fővárost”. Egy fővárosnak nemcsak állami, hanem nemzeti szempontból is kiemelkedő, központi szerepet kell betöltenie.

Egy állam fő- vagy székvárosa ugyanis abban az esetben válhat „székesfővárossá”, amennyiben az állam egész politikai, gazdasági és szellemi életére döntő befolyást képes gyakorolni. (Erekly, 1935) Budapest esetében erre a rangemelésre egy ideig várni kellett, ugyanis Ferenc József magyar királlyá koronázása 25. évfordulója alkalmából, 1892. június 8-án adományozta a fővárosnak a „fő- és székváros” (székesfőváros) címet, amelynek révén Budapest egyenrangúvá vált az Osztrák-Magyar Monarchia másik fővárosával, Béccsel. (Wildner, 1936) A fővárosi törvényhatóság jogállására, közigazgatási rendszerére – különösen az önkormányzati autonómia és a kormányzati beavatkozás közötti viszony kialakítására.

A második világháborút követő időszakot az jellemezte, hogy az 1949. évi XXVI. törvénnyel megalkotott „Nagy-Budapest” közigazgatási különállása a tanácsrendszerre áttérés időszakában lényegében megszűnt, hiszen a főváros közigazgatására irányadó normákat immáron nem különálló törvényben, hanem a tanács törvény keretei között szabályozták. A tanács törvény a főváros kétszintű igazgatását valósította meg; a megyei tanáccsal egy tekintet alá eső fővárosi tanács mellett kerületi tanácsokat hoztak létre. (Halász, Schweitzer, 2011)

A rendszerváltás idején módosított Alkotmány visszafogottan rendelkezett Budapestről. A tömör megfogalmazás az állami és nemzeti jelképek között nevesítette a fővárost, de nem hivatkozott a főváros állami, nemzeti életben – a múltban, illetve a jelenben – betöltött szerepére. A fővárosnak az ország többi településétől eltérő jellegére – ebből következő eltérő szabályozására – más helyütt azonban utalt az alkotmány. A főváros alkotmányjogi fogalomként azt a települést jelöli, amely az ország állami élete fő színterének tekinthető. „A »főváros« jogi értelme az államhoz viszonyul, hiszen az állami élet szempontjából legkiemelkedőbb települést jelenti”. (Barabás, Tiba, 1995) Ennek következtében az állam szervei kötelesek székhelyüket Budapest közigazgatási határain belül fenntartani.

A főváros tekintetében az Alaptörvény rendelkezései is szűkszavúak. Az F) cikk egyrészről Budapestet nevezi meg Magyarország fővárosaként, másrészről viszont arra utal, hogy a fővárosban és a városokban kerületek alakíthatók.

Köznapi értelemben a magyar főváros a legismertebb mind a világ mind a hazai polgárok körében.

2.2.7.Országzászló

A 2011. évi CCII. törvény 7. § (5) bekezdése értelmében a helyi önkormányzat képviselőtestülete kormányrendeletben megállapított előírások és feltételek szerint a helyi önkormányzat közigazgatási területén Országzászló felállításáról dönthet. Az Országzászló jelképi létrejötte szorosan összefüggött az első világháború utáni területi revíziós törekvésekkel, hiszen az akkoriban kibontakozó Országzászló-mozgalom lényege abban rejlett, hogy a nemzeti lobogót – a gyász jeleként – mindaddig félárbocra eresztve kell tartani, amíg Magyarország vissza nem szerzi az 1921. évi XXXIII. törvénycikk által becikkelyezett trianoni békeszerződés következtében elvesztett területeit. Az első Országzászlót – pontos megnevezése szerint Ereklýs Országzászlót – a budapesti Szabadság téren állították fel 1928-ban. (Tegzes, 2010) A második világháborút követően az Országzászlókat elbontották, újbóli felállításukra a rendszerváltást követően került sor. Ennek a jelképnek az állami és nemzeti szimbólumok közötti újjáéledése azonban problémákat vethet fel.

2.2.8.Kitüntetések

A kommunista rendszer bevezetése együtt járt a történelmi hagyományok és nemzeti szimbólumrendszerek eltörlésével, átalakításával vagy átértelmezésével. Ennek a folyamatnak áldozatul esett a magyar állami kitüntetési rendszer is.

Az 1989-es rendszerváltozás a többi nemzeti jelképpel együtt a kitüntetések rendszerét is napirendre tűzte. Magyarország jelenlegi állami elismerési rendszere leginkább az ország 1946-49 közötti időszak kitüntetési rendszeréhez kötődik. Az 1991.évi XXXI. törvénnyel megszüntették (az adományozásokat már 1990-ben abbahagyták, ez alól két kitüntetés, az eredetileg 1956-ban alapított, ötfokozatú Magyar [Nép]köztársaság Zászlórendje, illetve az

1984-es, háromfokozatú Magyar [Nép]köztársaság Csillagrendje jelentett kivételt, az új kitüntetési rendszer létrehozásáig). (Horváth,2005:204)

Az állami kitüntetések rendszere és annak szimbolikája az állami élet azon kérdései közé tartozik, amelyek nem igazán mutatnak nagy stabilitást. Ezen a téren nemcsak az egyes nagy társadalmi-politikai rendszerek, hanem néha az adott rendszereken belül működő egyes kormányzatok között is léteznek különbségek. Ez a helyzet Magyarországon is. A 2010. évi választásokat követő évben azonban a képviselők a jelképhasználati törvény elfogadásával újra szabályozták ezt a kérdést.

Az állami és nemzeti jelképekkel foglalkozó alaptörvényi rendelkezések közvetve megemlékeztek a sokatmondó az állami kitüntetésekről is. Azokat ugyan az Alaptörvény nem sorolja fel, de tartalmaz egy utalást, miszerint a címer és a zászló használatát, valamint az állami kitüntetéseket sarkalatos törvény – a jelképhasználati törvény – szabályozza.

A kitüntetések szimbolikus jelentőségére utalnak az Alaptörvénynek a köztársasági elnökre vonatkozó rendelkezései is. A köztársasági elnök ugyanis az, aki a törvényben meghatározott kitüntetéseket, díjakat és címeket adományozza, valamint engedélyezi külföldi állami kitüntetések viselését. Ez ugyan miniszterelnöki vagy miniszteri ellenjegyzéshez kötött feladat- és hatáskör, de abban az esetben, ha az sértené az Alaptörvény értékrendjét, a köztársasági elnök a kitüntetés, díj vagy cím adományozását (a külföldi kitüntetés esetében annak viselési engedélyét) megtagadhatja. (Halász, Schweitzer, 2011) Ez a rendelkezés nagyon hasonlít a különböző tisztségekbe történő kinevezésre vonatkozó rendelkezésre, amelyek szerint a köztársasági elnök megtagadhat bizonyos kinevezéseket, ha azok jogszabályi feltételei hiányoznak, vagy ha az elnök alapos okkal arra következtethet, hogy a kinevezés az államszervezet demokratikus működésének súlyos zavarát eredményezné. Egy-egy kitüntetés általában nem tud ilyen alkotmányos zavart okozni (legfeljebb csak botrányt), ezért az alkotmányozó nem egységes módon szabályozta az államfő mozgásterét. Az azonban biztos, hogy egy kitüntetés odaítélése is képes komoly vitákat, feszültségeket okozni. Egyébként a kitüntetések elfogadása, elutasítása és visszaadása tulajdonképpen az állampolgárok számára is lehetőséget biztosít a szimbolikus politizálásra, és ezáltal az állam szimbolikus tartalmának, viselkedésének közvetett befolyásolására vagy értékelésére.

A most hatályos törvény négy állami kitüntetést és rendjelet különböztet meg. A legmagasabb szintű a Mária Terézia által 1764-ben alapított, majd 2011-ben megújított Magyar Szent István Rend, amely a Magyarország érdekében tett legkiemelkedőbb különleges érdemek, kimagasló életművek, nemzetközi téren szerzett jelentős értékek elismerésére szolgál. Magyar állampolgárok számára évenként legfeljebb három ilyen

rendjel adományozható. Az adományozott a kitüntetést élete végéig jogosult birtokolni, a nemzeti és állami ünnepeken viselni, meghívottként pedig részt vehet nemzeti és állami ünnepek központi rendezvényein és más kiemelkedő fontosságú rendezvényeken. Fontos mozzanat, hogy Magyarország köztársasági elnöke a Szent István Rend és a Magyar Érdemrend nagykereszt a láncsal és az arany sugaras csillaggal osztályának kitüntetettje. (Halász,Schweitzer,2011)

Magyarország állami kitüntetéseit a miniszterelnök előterjesztésére a köztársasági elnök adományozza, az Érdemkereszt adományozására pedig a miniszter tesz javaslatot a kormányfőnek.

A Magyar Corvin-lánc a magyar tudomány és művészet, valamint a magyar oktatás és művelődés fellendítése terén szerzett kimagasló érdemek elismerésére szolgál. A kitüntetést Klebelsberg Kunó kultuszminiszter elgondolása alapján, Horthy Miklós kormányzó 1930-ban alapította a Magyar Corvin-koszorúval és a Magyar Corvin-díszjelvénnel együttesen, de a második világháború után már nem adományozták. 2001. augusztus 14-én Orbán Viktor, Magyar Köztársaság akkori miniszterelnöke -az 1991. évi XXXI. törvényben kapott felhatalmazás alapján 2/2001.(VIII.14.) ME rendelettel megalapította a Magyar Corvin-lánc elnevezésű kitüntetést. (Horváth, 2005:206) A 2002-es kormányváltást követően a Magyar Corvin-lánc kitüntetések adományozását beszüntették és a Magyar Corvin-lánc Testület is működésképtelenné vált. A második Orbán-kormány idején a Magyar Corvin-lánacról szóló alapvető rendelkezéseket a Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint az állami kitüntetésekről szóló 2011. évi CCII. törvényben határozták meg.(corvinlanc.hu, 2012)

A kitüntetéssel adományozottak alkotják a Magyar Corvin-lánc Testület tagjait. Abban az esetben, ha az adományozottak száma a tizenötöt eléri, a további adományozásra az adományozottak egyikének kiesése esetén van lehetőség. A kitüntetés hátoldalába belevésik a kitüntetés időpontját, illetve a kitüntetett nevét. A kitüntetést a tulajdonos halála esetén vissza kell szolgáltatni, és azt újra adományozhatják. (Horváth, 2005:208) A Magyar Corvin-lánc adományozására csak a Testület által támogatott javaslat terjeszthető elő. A Közestület jelenlegi elnöke: Vizi E. Szilveszter, akadémikus. Az önkormányzati elven működő köztestület a tudományok és a művészetek, valamint a magyar nemzeti oktatás és művelődés fellendítésén munkálkodik, és őrködik a Magyar Corvin-lánc kitüntetés tekintélye felett. Véleményezi a Magyar Corvin-lánc Iroda vezetője által kitüntetésre javasolt személyeket, hogy a jelöltek a magyar tudomány, az irodalom vagy a művészetek területén kifejtett munkássága, illetve a magyar nemzeti oktatás, művelődés fellendítése

terén tanúsított szolgálatai alapján – figyelemmel a közéleti tevékenységre is – érdemesek és méltók-e a kitüntetésre. Véleményt nyilváníthat, közérdekű javaslatot tehet a magyar tudományt, irodalmat, művészetet, oktatást, művelődést, valamint minden egyéb, általa fontosnak tartott területet érintő állami döntések tervezésével kapcsolatban, és nyilvános állásfoglalást tehet közzé. (corvinlanc.hu, 2012)

A Magyarország és a nemzet érdekében teljesített kiemelkedő szolgálatot vagy tanúsított hősiességet honorálja a Magyar Becsület Rend. Ebből a kitüntetésből a magyar állampolgárok között évente legfeljebb harmincat lehet kiosztani.

A nemzet szolgálatában, az ország fejlődésének elősegítésében, a haza érdekeinek előmozdításában és az egyetemes emberi értékek gyarapításában végzett kimagasló példamutató tevékenység elismerésére szolgál a Magyar Érdemrend és a Magyar Érdemkereszt. Az Osztrák-Magyar Monarchia megszűnésével függetlenné vált Magyarország önálló kitüntetésrendszerének legfontosabb eleme volt a Magyar Érdemrend. Jellegzetes külalakja, a fehér kereszt, az 1848–49-es szabadságharc Magyar Katonai Érdemrendjének tervezett, majd az emigrációban elkészült jelvényére vezethető vissza. Az 1922-ben megalapított Magyar Érdemrend (kezdetben Magyar Érdemkereszt) évtizedek során mind elnevezését, mind megjelenését tekintve több kisebb változáson ment keresztül. 1946-ban az államforma megváltozásával Magyar Köztársasági Érdemrend néven alapítottak helyébe új kitüntetést, de külalakját tekintve csak a jelvények középső eleme változott. Ezt az új kitüntetést néhány évvel később, 1949-ben megszüntették és a szocializmus évtizedeiben nem létezett. 1991-ben Magyar Köztársasági Érdemrend néven újra alapították, majd egy 2011-es törvény értelmében neve ismét Magyar Érdemrend lett.

A jelképhasználati törvény több osztályát ismeri: a) nagykereszt a nyakláncsal és az arany sugaras csillaggal, b) nagykereszt, c) középkereszt a csillaggal, d) középkereszt, e) tisztikereszt, és végül f) lovagkereszt. Emellett a jogalkotó rendelkezett a Magyar Érdemkereszt osztályairól is. Ezekből három van: Arany, Ezüst és Bronz Érdemkereszt. A törvény mellékletében e kitüntetések esetében is megtalálható az, hogy évente hány magyar állampolgárnak lehet adományozni azokat. Az Érdemrend esetében ezek a számok legfeljebb öt (nagykereszt) és kettőszáznyolcvan (lovagkereszt) között mozognak. Az Érdemkeresztből még ennél is többet lehet kiosztani: az Arany Érdemkeresztből legfeljebb évi kettőszázat, az Ezüsből legfeljebb évi kétszázötvenet, a Bronzból pedig évente legfeljebb háromszázötvenet. (Halász, Schweitzer, 2011)

2.2.9. A rítus, mint szimbólum, nem jogi kategóriaként

A rendszerváltás időszakában a rituális eseményeknek és a nemzeti szimbolikának döntő jelentősége volt, az új rendszer megteremtése rítusok sorozatának is tekinthető. Az események során megjelenített szimbólumok segítették a változás feldolgozását és a szolidaritás megteremtését. A rendszerváltást értelmezhetjük olyan szimbólumnak, amely rítusok által fejeződik ki, rítusokban létezik. (Urbán, 2009) A szimbolikus cselekvések – mint például az új rítusok, szertartások – sokkal többet tesznek, minthogy tükrözik az aktuális társadalmi elrendeződést: sokkal inkább újraszervezik, megalkotják azokat. (Moor-Meyerhoff, 1977:5) A rítus érzelmekkel teli ceremoniális forma. Elsősorban a közösség kollektív identitásával kapcsolható össze. David Kertzer szerint minél nagyobb egy átváltozás, a rítus annál bonyolultabb. (Kertzer, 1988:17) A rendszerváltás esetében rítusok sorozatáról beszélhetünk, a köztársaság kikiáltása, Nagy Imre újratemetése, az első demokratikus országgyűlési választás. Szabó Márton a rendszerváltást szimbólumváltozással azonosítja, véleménye szerint a különböző pártok különböző szimbólumokat kínáltak fel az identitás kialakítására. (Szabó,1998:155) Kertzer szerint a nagyobb társadalmi átalakulások során azért lényegesek a rítusok, mert az embereknek fel kell adniuk régi szokásaikat és nézeteiket, és meg kell teremteni az új szimbólumokkal való szolidaritásukat. (Kertzer, 1988:153) Tulajdonképpen 1989-ben egy új kollektív identitást kellett teremteni, a demokratikus államét. Ehhez új eszközökre, szimbolikára, és emlékeztetőpolitikai narratívákra volt szükség, különösen azért, mert a rendszerváltás során hiányzott a valódi társadalmi konszenzus. Ugyan a politikai elitnek látszólagos közös célja volt a diktatúra leépítése, de az új kollektív identitás kialakításáról eltérően vélekedtek.

2.3. Nemzeti jelképek és ünnepek alkotmányos védelme

A nemzeti szimbólumok - mint a zászló, címer, himnusz és a Szent Korona - a nemzeti identitás legemblematikusabb elemei, amelyek érzelmi, történeti és jogi jelentéssel egyaránt bírnak. Alkotmányos védelmük nem pusztán jogtechnikai kérdés, hanem a nemzeti közösség önazonosságának és politikai egységének szimbolikus biztosítója. A magyar jogrendben a szimbólumok kiemelt jogi státuszt élveznek, amely tükrözi kulturális és történelmi jelentőségüket. A felsorolt jelképekre vonatkozó jogi szabályozás több szintű, de kiemelendő, hogy mindegyiket az Alaptörvény szabályozza. (Smuk,2014)

1. Alkotmányos keret: Az Alaptörvény szimbolikus szerepe

A 2011-ben elfogadott Magyarország Alaptörvénye (hatályos 2012. január 1-től) több ponton is kiemelt helyet biztosít a nemzeti szimbólumoknak. Már a Nemzeti hitvallás (preambulum) deklarálja:

„Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”³⁴

Ez a megfogalmazás a Szent Koronát nem csupán történeti emlékként, hanem alkotmányos princípiumként helyezi el a magyar politikai gondolkodásban (Majtényi–Kopper, 2012).

Az Alaptörvény J) cikke továbbá konkrétan rögzíti a nemzeti jelképeket:

- Magyarország hivatalos neve,
- hivatalos nyelve: a magyar,
- Fővárosa: Budapest,
- a magyar zászló (piros-fehér-zöld trikolór),
- a címer (kis- és nagycímer),
- a Himnusz mint nemzeti ima.³⁵

Ezek az elemek alkotmányos védelem alatt állnak, használatuk, megjelenítésük és tiszteletük kötelező normatív keretbe helyezett. Ez a szabályozás megfelel a konzervatív alkotmányosság eszméjének, amelyben a nemzeti szimbólumok a közösségi önazonosság jogi fundamentumai (Csink, 2012).

2. Törvényi szintű védelem: külön jogszabályok és büntetőjogi eszközök

A nemzeti szimbólumok védelme nem csupán deklaratív szinten, hanem konkrét törvényekben is megjelenik. Ezek közül kiemelkedik:

- 2011. évi CCII. törvény Magyarország címeréről és zászlajáról, valamint azok használatáról.³⁶
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.) – 334. § szerint „a nemzeti jelkép megsértése” bűncselekménynek minősül.³⁷

A Btk. e rendelkezése szerint bűncselekményt követ el, aki:

³⁴ <https://www.parlament.hu/irom39/02627/02627.pdf> Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti Hitvallás-első oldal

³⁵ <https://www.parlament.hu/irom39/02627/02627.pdf> Magyarország Alaptörvénye, Alapvetés A. cikk, F.cikk, H. cikk, I. cikk

³⁶ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100202.tv>, I. fejezet 1. a címer használatáról, 2. zászló, lobogó használatáról, továbbá külön tárgyalja a törvény az engedélyhez kötött és nem kötött használatot a 3-4.

³⁷ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>

„a Magyar Köztársaság himnuszát, zászlaját, címerét vagy más nemzeti jelképét nyilvánosan meggyalázza.”³⁸

A „meggyalázás” fogalma jogilag tág értelmezést enged, amely lehetővé teszi, hogy a bíróságok kontextuális alapon mérlegeljék a tett szimbolikus súlyát. Ezzel párhuzamosan az állam a nemzeti érzületet jogi védelem tárgyává teszi, amely érzelmi-erkölcsi normák kodifikációját is jelenti (Vörös, 2015).

3. A szimbólumok jogi védelme mint emlékezetpolitikai eszköz

A nemzeti szimbólumok jogi védelme egyúttal emlékezetpolitikai aktus is. A jogi szabályozás meghatározza, mit tekint a közösség „méltónak” a kollektív azonosulásra, és milyen történelmi narratívákat kíván szimbolikusan újratermelni.

A szimbólumok – például a Szent Korona – jogi elismertetése a politikai legitimitás szempontjából is kulcsfontosságú: az Országgyűlés Kupolacsarnokában való elhelyezés nem pusztán turisztikai látványosság, hanem a nemzet örök folytonosságának szimbolikus kifejezése. Ahogyan Assmann (2011) fogalmaz: a kulturális emlékezet nem egyszerűen múltidézés, hanem a jelent értelmezi a múlt fényében - és ebben a szimbólumok rituális jelenléte központi szerepet tölt be.

4. Alkotmányos szimbólumok és nemzeti identitás

A nemzeti szimbólumok alkotmányos védelme nem pusztán a múlt megőrzését, hanem az identitáspolitikai jelen strukturálását is szolgálja. Az iskolai ünnepek, állami megemlékezések, tankönyvi illusztrációk mind a szimbólumok előírt használatán keresztül alakítják a fiatalok nemzeti önképét (Barrett, 2000; Mezey, 2021).

Az ilyen típusú „vizuális állampolgárság” hozzájárul ahhoz, hogy a politikai közösség tagjai közös kulturális emlékezetre és közös ikonográfiára épülő nemzeti önazonosságot alakítsanak ki – ez különösen fontos a politikai szocializáció során.

A magyar jogrendszerben a nemzeti szimbólumok alkotmányos és törvényi védelme nem csupán jogi, hanem szimbolikus, kulturális és identitáspolitikai jelentőségű. A szimbólumok – zászló, címer, himnusz, Szent Korona – a nemzeti identitás tárgyasult, kodifikált formái, amelyek köré a politikai közösség normatív emlékezete szerveződik. E védelmi struktúra nemcsak a múlt, hanem a jövőre irányul: az állam aktív szerepet vállal a nemzeti önazonosság újratermelésében, amelyet a szimbólumok rituális és jogi használata garantál.

³⁸ u.o.- 334§ értelmében egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető az elkövető.

Nemzeti ünnepeinket az Alaptörvény J) cikke tartalmazza, az alsóbb szintű szabályozás már nem hatályos [1991. évi VIII. tv.; 1950. évi 1., 10., 37. tvr.].³⁹ Az Országgyűlés alkotmányos szerv, de működésének helyszínét, az Országházat az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. tv. helyezi némiképp „oltalom” alá. A Szent Koronát az Alaptörvény Nemzeti Hitvallása és a Btk. 334.§ védi, további törvények között említhető a 2000. évi I. tv. Szent István államalapításának emlékéről és a Szent Koronáról, valamint az elhelyezés okán az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. tv.⁴⁰

³⁹ SMUK Péter: *A szuverenitás jelképei és alkotmányos védelmük.* (2014) című tanulmányában külön kiemeli az alsóbb szintű szabályozás elévülését.

⁴⁰ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200036.tv>

3. NEMZETI ÜNNEPEK SZABÁLYOZÁSÁNAK ÉS RÍTUSÁNAK VÁLTOZÓI AZ ELMÚLT ÉVTIZEDBEN ÉS AZOK HATÁSA A FIATALOKRA

A magyar nemzet ünnepei különös jelentőségű szimbólumok, egyrészt a nemzeti történeti narratívát jelenítik meg kellő tömörséggel az Alaptörvényben, másrészt évről évre az ünnepségek során lehetőséget teremtenek a közösség hozzájuk való viszonyulásának újraértelmezésére.

A rendszerváltás előtt a nemzeti kérdések figyelmen kívül hagyása a politikai mozgalom jellegéből következett. A nemzeti érzés letörését célozta április 4-e nemzeti ünnepé nyilvánítása, március 15-e hétköznappá tétele, a zászló és a címer megváltoztatása, valamint augusztus 20-a átnevezése az új alkotmány és a kenyér ünnepévé. (Gyurgyák, 2007:509) Ezért volt a rendszerváltozás után nagy jelentősége annak, hogy március 15-e, augusztus 20-a és új ünnepként október 23-a került a magyar identitás kifejezésének eseménysorává. Petőfi alakja, mint a független Magyarország szimbóluma már ekkortájt is megjelent plakátokon, közlemények kísérőjeként. 1848. március 15-e megünneplése azért is fontos, mert 1987-től kezdve ez a dátum volt „az ellenzékiesség szimbolikus és ritualizált ünnepe” (Romsics,2003:51), 1989-től kezdve pedig nemzeti ünnep, ahogy október 23-a is. Augusztus 20-a ünnepi rituáléit is újra kellett gondolni, ugyan államalapító Szent István szentté avatásának évfordulója és annak szimbolikájának megalkotása még váratott magára. Bár a keresztény jelképek megjelentek plakátokon már a választások alkalmával is, és a kereszténység Magyarországot az európai kultúrkörrel is összekapcsolta, erősítve az ország európaiságát.(Vásárhelyi,2007:37) Maga az állami ünnep jelentősége nem kapott kellő hangsúlyt, bizonyítja ezt az is, hogy 2003-2010-ig a RedBull repülőversenye és bemutatója ezen a napon került megrendezésre a Duna fölött, fizetős szolgáltatásként az augusztus 20-ai események sorában, mintegy helyettesítve az ünnepi megemlékezést, egész napos eseményként a tűzijátékot felvezetve.

Jelentős változás történt a nemzeti emlékezés-sorozatban 2010-ben, amikor mind a nemzeti ünnepek, mind a nemzeti emléknapok kiemelt figyelmet kaptak a társadalmi emlékezet keretrendszerében. Egyrészt számuk évről évre nőtt, másrészt az ünnepek tartalmi és rituális elemei változtak. Ez a kommunikációs mező sokszor a „már ünnepelni sem tudunk”

frusztrációját is kiváltja ugyan, ám éppen ezért jelzi maguknak a nemzeti ünnepeknek a politikai elit teljesítményétől független értékét. (Smuk, 2014)

A nemzeti ünnepek köre az Alaptörvényben pontosan meghatározott- március 15., augusztus 20. és október 23., közülük állami ünnepként deklarált augusztus huszadika. A jogalkotó szerint ezek a történelmi eseményeket megidéző, a kommunikációs narratívát alkotó üzenetek által stabil helyet foglalnak el a magyar társadalom közös tudatában, mint az 1848-49-es forradalom és szabadságharc szerepőire, az államalapításra és az 1956-os eseményekre való emlékezet alkalmi. Kérdés az, hogy valóban erős és azonos e az a viszony, ami a magyar társadalmat ezekhez az ünnepi alkalmakhoz kötik? A megemlékezés dramaturgiájában léteznek e változók, ez fontos e a mindenkori állami vezetésnek vagy az évtizedes hagyományok elemein, ami mögött esetleges társadalmi konszenzus is meghúzódik, nem változtat az ünnepi megemlékezés megrendelője.

Egyéb közösségi jelentőségű, állami megemlékezéssel járó napok is találhatók a naptárban, ezek a kormányzati portál szóhasználatában „Magyarország hivatalos kiemelt fontosságú rendezvényeiként” illetve „nemzeti rendezvényekként” szerepelnek, melyek nemzeti emléknappá szereztek a korábbi nemzeti megemlékezések sorában. Időrendben a következők: A magyarországi németek elhurcolásának és eltűntetésének Emléknapja, Kommunizmus Áldozatainak Emléknapja, Holokauszt Magyarországi Áldozatainak Emléknapja, A Magyar Hősök Emlékünnep, Nemzeti Összetartozás Napja (június 4.), Nagy Imre és mártírtársai újratemetésének Emléknapja (június 16.), A nándorfehérvári diadal Emléknapja (július 22.), A Totalitárius diktatúrák áldozatainak európai Emléknapja, Az Aradi Vértanúk Emléknapja, Nemzeti Gyász Emléknapja (november 4.), Magyarország Karácsonya (december 25.)⁴¹

Érdekes tapasztalat, hogy számos megemlékezés, emléknapi nincs a köz tudatában, míg akadnak olyan napok az évben, ami mögött létezik egyfajta társadalmi konszenzus, ismertség (pl. május 1., Gyereknapi, Anyák napja, Pünkösdi), megemlékezéshez kapcsolható rituálé, ám ezek gyakran nem jogszabályokban rögzített napok. A következőkben fontos áttekinteni a nemzeti emléknapi, jogszabályban rögzített emlékűnnep rendszerét és azok helyét, ismertségét az új emlékezetkultúra kialakításában.

⁴¹

https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A17H1256.KOR&targetdate=ffffff4&printTitle=1256/2017.++%28V.++10.%29+Korm.+határozat&referer=http%3A//net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi%3Fdocid%3D00000001.TXT

3.1. Nemzeti emléknapjaink történetisége és a kollektív emlékezetben betöltött szerepe

A nemzeti emléknapok sorában az előző részben tárgyalt október 6-a magyar társadalom körében legismertebb, igaz, gyásznapi jellegéről már kevesebben tudnak. Elsőként a Kiegyezés után lett az aradi vértanúkra való emlékezés gyásznapi. A kormány 2001-ben nyilvánította újra a magyar nemzet gyásznapijává október 6-át. Ezen a napon az állami lobogót félárbóccra eresztik, a középületekre kitűzik a gyászlobogót, az iskolákban megemlékezést tartanak. (konyvtar.parlament.hu) November 4-e, mint a másik hivatalos gyásznapi⁴² még kevesebbek előtt ismert. Magyarországon napjainkig két hivatalos gyásznapi van, melyről a 237/2001. (XII.10) Kormányrendeletben foglaltaknak megfelelően kell megemlékezni.⁴³ A jogszabály 1. §-ában a jogalkotó úgy fogalmaz, hogy a nemzeti gyász: „a társadalom egészét, illetve annak jelentős részét érintő – a nemzet érdekében végzett munkássága, közéleti tevékenysége okán kiemelkedő személy halála miatt vagy a társadalmat mélyen megrázó katasztrófában elhunytak iránt érzett – megrendülés és az ezt kifejező kegyeleti megemlékezés.”⁴⁴ A jogszabály kimondja, hogy minden esetben biztosítani kell a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság és az Állami Protokoll képviselőit az előkészületi feladatokban.⁴⁵ A 3.§-ában szabályozza a 2011. évi CCII. törvény 7.§-ában szereplő zászlóhasználatra vonatkozó rendelkezést, miszerint a középületekre a gyászlobogót ki kell függeszteni, a nemzeti és az európai lobogót félárbóccra kell eresztetni. A köznevelési intézményekben szükséges megemlékezést tartani.⁴⁶

Hasonlóan változó az utóbbi évtizedekben hivatalosan nemzeti emléknapként nyilvánított ünnepi alkalmak ismerete, a tiszteletadás formája. A következőkben összefoglalom 2025-ig hivatalosan emléknapok történetét és a kollektív emlékezetben betöltött szerepét. Teszem azt annak érdekében is, hogy rendszerezem a hivatalosan jegyzett emléknapokat és azok időpontját, ugyanis a világhálón számos teljesen eltérő és nem hiteles információ szerepel, így nem csoda, hogy az interjúk és a fókuszcsoporthoz beszélgetések alkalmával is számos téves vagy hiányos információval rendelkeztek a kutatásban résztvevő fiatalok. A napokat az év során időrendben szereplő megemlékezésként tárgyalom.

⁴² <https://njt.hu/jogszabaly/2010-1137-30-22>

⁴³ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100237.kor>

⁴⁴ uo.

⁴⁵ uo.

⁴⁶ uo.

3.1.1 A magyarországi németek elhurcolásának eltűnésének Emléknapja (január 19.)

A Magyar Országgyűlés 88/2012.(XII.12) határozata alapján, január 19-ét a Magyarországi Németek Elhurcolásának és Elűzésének Emléknapjává nyilvánította.⁴⁷ 1946-ban ezen a napon indult el az első szerelvény Budaörsről, amely német nemzetiségű honfitársakat szállította Németországba. A II. világháborút követően a győztes nagyhatalmak a kitelepítéseket a potsdami konferencián tárgyalták. A megállapodás XIII. c. alapján a magyar kormány engedélyt kapott a német lakosság „rendezett, humánus módon „történő Németországba telepítésére.”⁴⁸

A magyar kormány a kitelepítési rendeletet a kollektív bűnösség elve alapján hozta meg.⁴⁹ Eszerint: mindenki köteles volt áttelepelni Németországba, aki az utolsó népszámláson magát német anyanyelvűnek vagy német nemzetiségűnek vallotta és/vagy tagja volt a Volksbundnak, esetleg más német fegyveres szervezetnek. Elvették a magyar állampolgárságukat, minden ingó- és ingatlan vagyonukat, egy élet munkáját. A kormány a gazdasági, etnikai, külpolitikai és belpolitikai problémáinak a megoldását a kitelepítésben látta, mindeközben a Csehszlovákiából, Romániából és Jugoszláviából tömegesen érkező magyar menekülteket a német ingatlanokba akarta betelepíteni.⁵⁰ A határozat értelmében az Országgyűlés a magyarországi német közösség meghurcolásával, üldöztetésével kapcsolatos oktatási anyagok készítését szorgalmazza, de nem kéri a köznevelési rendszerben történő megemlékezés bevezetését.

3.1.2. Kommunizmus Áldozatainak Emléknapja (február 25.)

Az Országgyűlés 2000. június 16-án hatályba lépett határozatával minden év február 25-ét a Kommunizmus Áldozatainak Emléknapjává nyilvánította.⁵¹ 1947-ben ezen a napon Kovács Bélát, a Független Kisgazdapárt főtítkárát a megszálló szovjet hatóságok jogellenesen letartóztatták, majd az akkori Szovjetunióba hurcolták. A mentelmi jogától megfosztott

⁴⁷ <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a12h0088.OGY>

⁴⁸ <https://nemzetiunnepek.hu/nemzeti-unnep/nemetek-elhurcolasa>

⁴⁹ <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a12h0088.OGY>

⁵⁰ <https://vasarnap.hu/2025/01/19/január-19-e-a-magyarországi-nemetek-elhurcolasanak-es-eluzetesenek-emleknapja/>

⁵¹ 58/2000. (VI.16) OGY határozat szabályozza a kommunista diktatúrák áldozatainak emléknapjáról. Ebben a határozatban az Országgyűlés I.a. pontja értelmében szükségesnek tartja a kommunista diktatúrák áldozatairól történő megemlékezést a középfokú oktatási intézményekben. Felkéri a Kormányt, hogy intézkedjen ugyanezen év július végéig történő oktatási intézményekbe való bevezetéséről. <https://njt.hu/jogszabaly/2000-58-30-41>

képviselő hozzátéve, kilenc évet töltött börtönökben és munkatáborokban. Szabadon engedése után pár évvel, 1959-ben, 51 évesen halt meg. A politikus emblemikus letartóztatása az első állomása volt annak az eltervezett folyamatnak, amely során a kommunista párt az ellenszegülők kiiktatásával a totális egypárti diktatúra kiépítése felé haladt. A kisgazda képviselő önkényes fogvatartása a demokratikus jogok figyelmen kívül hagyása jelképévé vált, s jól jellemezte a pártállami rezsim majdnem fél évszázados uralmát. Kovács Béla sorsa egyfajta típuspéldája lett azoknak, akiket ma a kommunizmus áldozataiként tarthatunk számon. A kommunista diktatúrák halálos áldozatait világviszonylatban 100 millióra becsülik. Kelet-Közép-Európában a számuk eléri az 1 millió főt. Ennyien veszítették életüket éhínségben, kényszermunkatáborban, vagy kegyetlen kivégzések során.

Jóval többre tehető azonban azok száma, akiket a diktatúra hétköznapi valósága testileg és lelkiileg megnyomorított. A rendszer áldozata volt az is, akit vallattak és kínoztak, akit megbélyegeztek, akit kirekesztettek vagy börtönbe zártak, akit csoport-, politikai- vagy vallási hovatartozása miatt üldöztek; mindenki, akit megfosztottak a szabad cselekvés és választás lehetőségétől.⁵²

Február 25-én emlékezünk a több tízezer, családjától elválasztott és kényszermunkatáborba hurcolt honfitársunkra, a koholt vádak alapján mészárszékre küldött emberekre, az ellenállóként mártírhálált halt hősökre. Ezen a napon felidézzük mindazok emlékét, akik az erőszakrendszer áldozataivá váltak, családtagjaikra és szeretteikre, akiket a kommunista rezsim meghurcolt és kiszolgáltatott.

3.1.3 Holokauszt Magyarországi Áldozatainak Emléknapja (április 16.)

2001 óta minden évben április 16-án tartják a holokauszt magyarországi áldozatainak emléknapját, arra emlékezve, hogy 1944-ben ezen a napon kezdődött a hazai zsidóság gettóba zárása. A megemlékezést kezdeményező Pokorni Zoltán, akkori oktatási miniszter a budapesti gettó felszabadításának 55. évfordulóján, 2000. január 18-án javasolta, hogy az iskolákban minden évben április 16-án emlékezzenek meg a holokausztról.⁵³

⁵² <https://kommunizmusaldozatai.kormany.hu/az-emleknapol-2017>, továbbá forrásként használatos a kommunista diktatúrát emblemikusan összegző kötet: *Richard Pipes: A kommunizmus* (Európa, 2004) A lengyel születésű Richard Pipes ebben a könyvben a Szovjetunió történetét állítja középpontjába, azt, hogy egy államban hogyan próbálták meg radikálisan újjászervezni az emberi társadalmat.

⁵³ <http://www.nefmi.gov.hu/kozoktatasi/2002/2001-2002-tanev-rendje>

A holokauszt első, magyar zsidókat is érintő tömegmészárlása 1941. augusztus 27-29-én történt, amikor a németek az ukrajnai Kamenyec-Podolszkij mellett mintegy 23 ezer embert végeztek ki, akik közül mintegy 10-12 ezer Magyarországról kitoloncolt, javarészt hontalan zsidó volt. 1942. szeptember 6-án hatályba lépett 1942. évi XV. törvény – negyedik zsidótörvény – pedig a zsidók föld és ingatlanszerzését korlátozta (gyakorlatilag megtiltotta).⁵⁴ A gettósítás Északkelet-Magyarországon és a Kárpátalján már a rendelet megjelenése előtt, 1944. április 16-án, hajnalban megkezdődött.⁵⁵ A folyamat célja az volt, hogy a magyar zsidóságot immáron fizikailag is elkülönítse a lakosság többi részétől. A tömeges deportálások 1944. május 15-én kezdődtek. Az Adolf Eichmann által irányított német törzskar a magyar közigazgatás és csendőrség közreműködésével néhány hónap alatt 437 ezer vidéki zsidót hurcolt haláltáborokba, Auschwitzba napi négy szerelvénnyel, összesen 147 vonat indult. Budapest zsidóságának elhurcolását Horthy Miklós kormányzó július 6-án leállította.⁵⁶ A holokausztnak 550-600.000 magyar zsidó esett áldozatul. Elsőként a 9/2000. (V. 31.) OM rendelet a 2000/2001. tanév rendjéről rögzítette április 16-át iskolai emléknapként.⁵⁷ Majd önálló képviselői indítványként, minden parlamenti párt frakcióvezetőjének aláírásával⁵⁸, az Országgyűlés 1/2004. (IV. 6.) számú nyilatkozata mondta ki, hogy a holokauszt a magyar nemzet tragédiája, amelynek emléknapján "mély részvétellel hajtanak fejet a Vészorkorok áldozatai és sokat szenvedett túlélői előtt".⁵⁹

3.1.4 Magyar Hősök Emlékünnep (május utolsó vasárnapja)

Május utolsó vasárnapjáról, ma már biztosan a gyermeknap jut elsőként eszünkbe. Pedig egy másik ünnep is erre a vasárnapra esik, ez az ünnep, közkeletű nevén: Hősök napja. Mióta ünnepeljük? Érvényben van-e ennek az ünnepnek a hivatalos megtartása? Hogyan hívják hivatalosan ezt az ünnepet? Ez a Magyar Hősök Emlékünnep, október 6. mellett az egyik legrégebbi, mégis legkevésbé ismert nemzeti emléknap.

⁵⁴ <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=94200015.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D42>, további forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1942/?pg=3942&layout=s

⁵⁵ https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1944/?pg=474&layout=s

⁵⁶ https://konyvtar.parlament.hu/archiv/-/asset_publisher/OTYxpZQhAHFt/content/a-holokauszt-magyarorszag-i-aldozatainak-emleknapi-16-#_ftn12

⁵⁷ <http://www.nefmi.gov.hu/kozoktatasi/2002/2001-2002-tanev-rendje>

⁵⁸ <https://www.parlament.hu/irom37/9716/09716.pdf>

⁵⁹ uo.

A Hősök emlékének megörökítését az I. világháború idején, 1917-ben, a VIII. törvénycikkelyben tették törvényileg kötelezővé. A törvénycikk – a most dúló háborúban a hazáért küzdő hősök emlékének megörökítéséről – indoklása szerint:

„A most folyó háború a résztvevők száma, valamint az emberéletben és vagyonban bekövetkezett pusztulás mértéke tekintetében páratlanul áll a világtörténelemben. Ebben az óriási harcban nagy lelkierővel, önmegtagadással és buzgó munkával vesz részt az egész nemzet, tehát azok is, akik a harctér mögött teljesítik nem kevésbé fontos állampolgári kötelességeiket; és büszkén vallhatjuk, hogy nincs a társadalomnak olyan rétege, amely méltó módon ne vette volna és nem venné ki részét a mai nagy idők küzdelmeiből. Mégis hasonlíthatatlanul nagyobb azoknak az áldozata és érdeme, akik a harctéren, minden pillanatban szembenézve a halállal, immár a harmadik éve lankadatlan kitartással küzdenek királyukért és hazájukért, és rendíthetetlen bátorsággal állják az ádáz tusát, amelyhez foghatót nem ismer a világtörténelem. A nemzetnek a harc vonal mögött dolgozó része szívének egész melegével fordul az ellenséggel viaskodó fiai, testvérei és apái felé, és hálájának lelke mélyéből fakadó érzését a maradandó törvény betűiben kívánja minden időkre megörökíteni. Ebből a hálás érzésből fakad az a rendelkezés, amely a nemzet elismerésének és bensőséges köszönetének babérkoszorúját meleg szeretettel nyújtja a hazáért küzdő hős véreink dicsőítésére. A háború során a legsúlyosabb áldozatot azok hozták, akik hazájuk védelmében életükkel adóztak. (...)

A hősöknek áldott emlékezete felé fokozott kegyelettel tekint az egész nemzet; szent emléküket pedig tiszteletben kell tartania nemcsak a mai nemzedéknek, hanem a késő utókornak is, hogy példájukból buzdítást merítsen az önfeláldozásra és a hazaszeretetre. Ez teszi kötelességünkkel, hogy név szerint örökössük meg mindazoknak az emléket, akik életüket áldozták fel a hazáért, mindnyájunkért. Ennek alkalmas módja, hogy minden község (város) a saját területén létesítsen olyan emlékművet, amelyre a haza védelmében elesett hős fiainak nevét maradandóan bevéssze. Vagyonos községnek (városnak) monumentális műemléken, a szegénynek pedig szerény táblán, de mindenesetre méltó módon és minden egyszerűsége mellett is nemes művészi kivitelben kell megörökítenie hős fiainak nevét és emlékeztetét. Oltár lesz ez az emlék minden időken át: a hazaszeretet oltára, amelyen a tisztelet és soha el nem múló hála örök fényében fognak ragyogni a hazáért hősi halált halt vitézeink áldott nevei.”⁶⁰

⁶⁰ 1917 évi VIII. törvénycikk a most dúló háborúban a hazáért küzdő hősök emlékének megörökítéséről. Részletes forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91700008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torveny%3Fpagenum%3D38>

A törvénycikk aláírója Károly, Isten kegyelméből Ausztria császára, Csehország királya, és Magyarországnak e néven IV. apostoli királya, e törvénycikket „s mindazt, ami abban foglaltatik, összesen és egyenkint helyesnek, kedvesnek és elfogadottnak vallván, ezennel királyi hatalmunknál fogva helybenhagyjuk, megerősítjük és szentesítjük, s mind Magunk megtartjuk, s mind más Híveink által megtartatjuk”. A Budapesti Közlöny 102. számában megjelenő törvénycikk pecsét alatti másik aláírója: Gróf Tisza István. (Budapesti Közlöny, 1917). Bár a köznyelv Hősök Napja, vagy Hősök Vasárnapjaként emlegette az ünnepet, elnevezését a törvényhozók emelkedettebb formára - Hősök emlékünnepe címre gondoltak, ezt használták a szövegezésnél: „A közhasználatnak megfelelőbbnek tetsző „Hősök napja” megjelölés helyett azért alkalmaztatik a törvényjavaslat szövegében „Hősök emlékünnepe” megjelölés, mert azáltal, hogy már van „Madarak napja”, „Fák napja”, „Gyermekek napja” stb., stb. a kegyelet rovására menne a Hősök emlékének szentelt és valójában ünnepnappá tenni szándékolt napot az előbb felsorolt napokkal ugyanazon színvonalon tartani.”⁶¹ A két világháború közötti emlékezés inkább kisebb közösségek, városok keretein belül történt. Egyre gyakrabban állami rendezvényekkel is összekapcsolták a Hősök napját. 1942. április.17-én először a Belügyminisztérium, majd 25-én a honvédelmi tárca is elrendelte el a II. világháború hősi halottai nevének felvését az I.világháborús hősi emlékművekre, ill. hogy emléküknél is adózzanak az ünnepségeken. Ebben az évben május 31-én, amikor József főherceg országházlót avatott a Szabadság téren, már megemlékezett mindkét világháborúban életüket áldozott honvédekről.⁶² 1944-ben volt utoljára monumentális rendezvénysorozat. 1945. május 27-én még megemlékeztek a Hősök napjáról, de már nem számított nemzeti ünnepnek. 1946-tól elmaradtak a hivatalos megemlékezések. 1945 után 1989. május 29-én rendeztek először hivatalos megemlékezést Magyarországon, Szekszárdon, Erdős László ezredes kezdeményezésére. Az első állami szintű rendezvényre 1990. május 27-én került sor.⁶³ Országos rehabilitációja nehezen történt meg. Törvényi szinten pedig 2001-ig kellett várni, míg az Országgyűlés a LXIII. törvény keretében újra elővette a magyar hősök emlékének ügyét.⁶⁴ Bevezetőjében leszögezték: a magyarság hosszú, nehéz történelme során, különösen a honfoglalás és Szent István király ezer

⁶¹ 1917 évi VIII. törvénycikk a most dúló háborúban a hazáért küzdő hősök emlékének megőrkítéséről. Részletes forrás: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91700008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D38>

⁶² <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/h-F09B4/hosok-napja-F0A4B/>

⁶³ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/h-F09B4/hosok-napja-F0A4B/>

⁶⁴ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100063.tv>

esztendővel ezelőtt történt államalapítása óta a haza megszámlálhatatlan fia és leánya harcolt fegyverrel vagy anélkül Magyarország, a magyar nemzet védelmében, illetve vállalt vértanúságot a hazáért.⁶⁵ Tetteik nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy fennmaradt a magyar nemzet és a magyar állam. Az Országgyűlés kötelességének érzi, hogy tisztelettel adózzék azok emléke előtt, akik a vérüket ontották, életüket kockáztatták vagy áldozták Magyarorszáért. Ezért a 2.§ szerint, az Országgyűlés a magyar nemzet soha el nem múló hálája jeléül, a ma élő és a jövő nemzedék okulására, a hősök dicsőségére minden esztendő május hónapjának utolsó vasárnapját a Magyar Hősök Emlékünnepévé nyilvánítja. Tették ezt azzal a meggyőződéssel, hogy „az állami szervek, a helyi önkormányzatok, a vallási közösségek, a civil szervezetek, a magyar nemzet fiai és lányai minden évben, a Magyar Hősök Emlékünnepén méltó megemlékezés keretében leróják hálájukat és kegyeletüket az elmúlt magyar ezredév hőseinek”.⁶⁶

A 2001-es törvény tehát, keletkezése ideje magyarázza is, az elmúlt ezer év összes hősét beemeli az ünnep körébe, nem szűkítve le, a világháborúkban elesett katonákra.⁶⁷

Az emléknap soha nem vésődött úgy be a kollektív emlékezetbe, mint október 6-a, vagy június 4-e, annak ellenére, hogy eredete közel 100 évre nyúlik vissza. Ennek oka lehet, hogy hosszú éveken keresztül tiltva volt, változó tudatossággal volt jelen az emlékezetben. Talán ez indokolhatja, hogy mintegy 20 év elteltével, a 2021-22-es kutatási eredmények azt mutatják, hogy a fiatalok egyáltalán nem ismerik ezt az emléknapot, nem is hallottak róla. Május utolsó vasárnapjaként a gyereknapot jegyzik.

3.1.5 Nemzeti Összetartozás Emléknapja (június 4.)

A Nemzeti Összetartozás Napja az 1920-as trianoni békeszerződés aláírásának évfordulójára emlékező nemzeti emléknap. Június 4-ét, az 1920-as trianoni békediktátum napját az Országgyűlés a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről szóló 2010. évi XLV. törvényben nyilvánította a Nemzeti Összetartozás Napjává.⁶⁸ Az Országgyűlés a törvény elfogadásával kinyilvánította: „a több állam fennhatósága alá vetett magyarság minden tagja és közössége része az egységes magyar nemzetnek, melynek államhatárok feletti összetartozása valóság, s egyúttal a magyarok személyes és közösségi önazonosságának

⁶⁵ <https://mki.gov.hu/hu/hirek-hu/evfordulok-hu/a-magyar-hosok-emlekunnepe>

⁶⁶ <https://mki.gov.hu/hu/hirek-hu/evfordulok-hu/a-magyar-hosok-emlekunnepe>

⁶⁷ <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0100063.TV>

⁶⁸ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000045.tv>

meghatározó eleme”. A törvény a békeszerződés aláírásának 90. évfordulóján, 2010. június 4-én lépett hatályba.⁶⁹ A Preambulumban a következő olvasható:

"Mi, az Országgyűlés tagjai, azok, akik hiszünk abban, hogy Isten a történelem ura, s azok, akik a történelem menetét más forrásokból igyekszünk megérteni, hazánkért és a magyar nemzet egészéért, az Alaptörvényben rögzített felelősségünk jegyében, a magyarság egyik legnagyobb történelmi tragédiájára, a történelmi Magyarországot szétdaraboló, s a magyar nemzetet több állam fennhatósága alá szorító, 1920. június 4-én aláírt békediktátumra emlékezve, számot vetve e békediktátum által okozott politikai, gazdasági, jogi és lélektani problémák máig tartó megoldatlanságával, egyaránt tiszteletben tartva a magyar nemzet érdekeit és más nemzetek jogát arra, hogy a magyarság számára fontos kérdésekről másként gondolkodjanak, attól a céltól vezettetve, hogy e cselekedettel hozzájárulunk a Kárpát-medencében együtt élő népek és nemzetek kölcsönös megértésén és együttműködésén alapuló békés jövőjéhez, s egyúttal a XX. század tragédiái által szétdarabolt Európa újraegyesítéséhez, a következő törvényt alkotjuk"⁷⁰ Az emléknapi iskolai bevezetéséhez külön ajánlás született 2011 májusában.⁷¹ A pedagógiai háttéranyag ismerteti a történelmi és jogszabályi hátteret, továbbá műsortervvel, óravázlatokkal segíti a pedagógusi munkát az emléknapi feldolgozása és a megemlékezés szerkesztése tárgyában. Romsics Ignác és Katona András történelmi szemelvényeivel és magyar irodalmi ajánlásokkal igyekszik az anyag a köznevelés számára eddig ismeretlen emléknapot testközelivé tenni. Indokolta a szakmai anyag létrejöttét a 101/2010.(X.21) OGY határozat az iskolai Nemzeti Összetartozás Napja bevezetéséről, a magyarországi és a külföldi magyar fiatalok közötti kapcsolatok kialakításáról és erősítéséről a közoktatásban, valamint a Magyarország határain kívül élő magyarság bemutatásáról.⁷² Az Országgyűlés felkéri a Kormányt, hogy a trianoni döntésről szóló iskolai megemlékezések mellett a Kárpát-medencei magyar testvériskolai és diákközösségi kapcsolatok elmélyítését segíti elő. Körvonalazódik a Határtalanul program is a tervek között, továbbá ebben a határozatban már előírja a törvényalkotó a Magyarság Háza 2012 december 31-éig történő létrehozását.⁷³

⁶⁹ https://konyvtar.parlament.hu/archiv/-/asset_publisher/OTYxpZQhAHFt/content/a-nemzeti-Összetartozas-napja, továbbá: <https://nemzetiarchivum.hu/stories/A-nemzeti-osszetartozas-napja>

⁷⁰ <https://melaproject.org/sites/default/files/2018-05/Act%20no.%2045%20on%20the%20Testimony%20for%20National%20Cohesion,%202010.pdf>

⁷¹ http://users.atw.hu/adamizeneiskola/src/unnepek/trianonnap/a_nemzeti_osszetartozas_napja-ped-ag.pdf, az ajánlás a Nemzeti Erőforrás Minisztériumának megbízásából az Oktatókutatási és Fejlesztési Intézetben készült.

⁷² <https://mkgy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a10h0101.OGY>

⁷³ uo.

3.1.6 Nagy Imre és mártírtársai újra temetésének Emléknapja (június 16.)

Az 1980-as évek végére nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarországon társadalmi, gazdasági és politikai válság alakult ki, és egyre nagyobb az igény a múlttal való szembenézésre. 1988. június 16-án, Nagy Imre kivégzésének 30. évfordulóján a rákoskeresztúri Új köztemetőben több mint háromezer ember helyezett el koszorút a 301-es parcellában, a mártírok feltételezett hantjainál, a Hősök terén pedig virágot tettek az Ismeretlen katona sírjára. A Batthyány-emplékmécsesnél 100-150-en jelentek meg, s miközben a rendőrség több személyt lefogott, a tömeg Nagy Imrét éltette.⁷⁴

Az 1988-ban alakult Történelmi Igazságtétel Bizottság, a kommunista diktatúra történelemhamisításait felszámoló civil szervezet hosszú hónapokon keresztül egyeztetett a temetés részleteiről. Végül, az MSZMP engedélyével, mint a „nemzeti megbékélés napján” 1989. június 16-án, Budapesten a Hősök terén közel 250 ezer ember jelent meg.⁷⁵ A mártírok koporsóit június 16-án, az Új köztemető 301-es parcellájában helyezték végső nyugalomra. Nagy Imre, a kivégzett miniszterelnök és mártírtársainak újratemetésére ma úgy tekintünk, mint a hazai kommunizmus lebontásának elkerülhetetlen záróakkordjára. A Hősök terén helyezték el a Nagy Imre, Gimes Miklós, Losonczy Géza, Maléter Pál, Szilágyi József testét tartalmazó koporsókat. Az áldozatok mellett elhelyeztek egy hatodik koporsót is, emléket állítva 1956 valamennyi kivégzett és elesett mártírjának, akik nevét két jeles színész: Mensáros László és Darvas Iván olvasták fel.⁷⁶ Mindenütt megszólaltak a harangok, így rótták le tiszteletüket a megemlékezők a mártírok emléke előtt. A Hősök terén a koncepciós perek túlélői, valamint az újonnan alakult új pártok képviselői mondtak beszédet, A Történelmi Igazságtétel Bizottság felkérésére, a magyar ifjúság nevében mondta el beszédét Orbán Viktor.⁷⁷ A Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa a legfőbb ügyész törvényességi óvásának alapján, 1989. június 6-án hivatalosan is hatályon kívül helyezte Nagy Imre és társai ítéletét, s felmentette őket. A sok megpróbáltatás, szenvedés és igazságtalan halál után elérkezett a kivégzettek rehabilitációja és tisztességes temetése. (Tari, 2007) Méray Tibor kezdeményezésére az Emberi Jogok Magyar Ligája úgy határozott, hogy 1988. június 16-án, Nagy Imréék kivégzésének 30. évfordulóján Párizsban, a Pere-Lachaise temető 44-es

⁷⁴ <https://m.mult-kor.hu/a-kadar-rendszer-darazsfeskenagy-imre-es-martirtarsainak-ujratemetese-20190616>

⁷⁵ <https://m.mult-kor.hu/a-kadar-rendszer-darazsfeskenagy-imre-es-martirtarsainak-ujratemetese-20190616>

⁷⁶ <https://rubicon.hu/cikkek/nagy-imre-es-tarsainak-ujratemetese?rovat=naptar>

⁷⁷ <https://nemzetiunnepek.hu/nemzeti-unnep/nagy-imre-ujratemetese>

parcellájában a forradalom kivégzettjeinek jelképes síremléket állít fel.⁷⁸ Az emléknapi történetisége azóta is változó, Nagy Imre emlékezete az elmúlt években, mintha kicsit a háttérbe szorult volna, a megemlékezés is szerényebb, a nemzeti emléknapi hivatalos oldalán program nem is társul ehhez a naphoz.⁷⁹

3.1.7 A nándorfehérvári diadal Emléknapi (július 22.)

A Magyar Országgyűlés az 58/2011. határozatában a Nándorfehérvári Diadal Emléknapijának nyilvánította július 22-ét⁸⁰, Hunyady János és várvédő vitézei diadalmas győzelmének 555. évfordulója tiszteletére. A XV. században az Oszmán Birodalom terjeszkedő politikát folytatott. II. Mehmed szultán tehetséges, nagyratörő uralkodó volt, hadserege a kor európai hadseregei fölött állt. Amikor 1453. májusában bevette Bizánc városát, várható volt, hogy a közeljövőben Európa ellen indul. A német-római birodalmi gyűlésen felmerült, hogy Magyarország önerőből nem tudja feltartóztatni a törököket. 1455-ben III. Callixtus pápa tárgyalásokat kezdeményezett az európai uralkodókkal, hogy az egyházi tizedet fordítsák a katonák felfegyverkezésére, de végül ez nem történt meg. Három héttel a nándorfehérvári csata előtt rendelte el a déli harangozást és az imádkozást a török ellen harcolókért.⁸¹ Az Országgyűlés határozata értelmében az önkormányzatoknak, civil és kulturális szervezeteknek minden évben közösen, méltó körülmények között kellene ünnepelni. Az általam lekérdezett fókuszcsoportos fiatalok, továbbá az interjúban szereplők sem vettek még részt egy ilyen alkalmon sem, 89%-uk nem is hallott róla.

3.1.9 Az Aradi Vértanúk Napja (október 6.)

Magyarország legrégebbi emléknapija, ami a nemzeti emlékezetben él. Az aradi vértanúkat a szabadságharc bukása után, 1849. október 6-án végezték ki, a bécsi forradalom és Theodor Bailet von Latour császári hadügyminiszter meggyilkolásának első évfordulóján. Azóta a forradalom és szabadságharc vérbefojtásának gyásznapijaként emlékezünk október 6-ára. Bár az Aradon kivégzett honvédtisztek száma tizenhat (Hermann, 2019), a nemzeti emlékezet mégis elsősorban az ezen a napon kivégzett tizenhárom tisztet tartja számon.

⁷⁸ uo.

⁷⁹ <https://nemzetiunnepek.hu/nemzeti-unnep/nagy-imre-ujratemetese>

⁸⁰ <https://njt.hu/jogszabaly/2011-58-30-41>

⁸¹ <https://nemzetiunnepek.hu/nemzeti-unnep/nandorfehervari-diadal>, valamint <https://rubicon.hu/kalendarium/1456-julius-22-a-nandorfehervari-diadal>

Nyíltan 1867 utántól lehetett a mártírokra emlékezni. Az ő képüket ismerhetjük a fekete-fehér tablókról, róluk emlékeznek a diákok az iskolában. Az aradi vértanúk a szabadságharc kezdetén aktív, vagy kilépett császári tisztek voltak, a szabadságharc végén a honvéd hadseregben közülük egy altábornagyi, tizenegy vezérőrnagyi és egy ezredesi rangot viselt. Az 1848–49-es szabadságharcban játszott szerepük miatti megtorlással az osztrákok példát akartak statuálni. Az aradi vértanúk mellett ugyanilyen fontos kötelességünk megemlékezni gróf Batthyány Lajosról, az első független felelős magyar kormány miniszterelnökről is, akit ugyanezen a napon végeztek ki Pesten az egykori Neugebäude épületének udvarán, a mai Szabadság téren az V. kerület szívében. Ennek állít emléket a Batthyány Örökmécses, ahol minden évben gyertyagyújtással emlékeznek a mártírokról. A gyásznapi első eleme, az Országház előtt a nemzeti lobogó katonai tiszteletadással történő ünnepélyes felvonása, majd félárbóca engedése. Ezt követően megemlékezést és koszorúzást tartanak a Fiumei úti Sírkertben található Batthyány Mauzóleumnál, és a Szabadság téren álló Örökmécsesnél gyertyagyújtással fejeződik be a nap rituáléja.⁸² A gyásznapi nem munkaszüneti nap, ellentétben május elsejével a munka ünnepével, ami munkaszüneti nap, de nem kiemelt, deklarált állami esemény. A közmédia egy-egy történelmi filmmel, vagy koszorúzásról, ünnepi beszédéről számol be, az online és a nyomtatott sajtóorgánumok megemlékeznek a vértanúkról, amiképpen az iskolai ünnepségeken, vagy az iskolarádióban szerkesztett műsor formájában. Alig akad köznevelési intézmény, ahol a rituálé egyetlen eleme ne az lenne, hogy fehér blúzba és sötét nadrágban kell megjelenni az ünnepi alkalmon. A korábbi emlékezeti modellek közül Assmann kulturális emlékezet kategóriájába sorolható, ami inkább a kulturális identitást erősíti, mint az emlékezet nemzeti jellegét, hazafias elköteleződést. A kutatásban szereplő minden személy ismerte és tudta október 6-a megemlékezésben betöltött szerepét.

3.1.10 Nemzeti gyász Emléknapija (november 4.)

1956. október 23-tól fegyveres szabadságharc bontakozott ki a kommunista diktatúra és a szovjet megszállás ellen. A szovjet vezetés ígérete ellenére az orosz csapatok nem hagyták el az országot, ezért november 1-én Nagy Imre, az újonnan megválasztott miniszterelnök bejelentette Magyarország semlegességét, kilépését a Varsói Szerződésből, és az ENSZ nagyhatalmaihoz fordult segítségért. A forradalom sorsát a november 4-i szovjet invázió pecsételte meg. Hajnalban az ország egész területén megindult a katonai megszállás. Reggel

⁸² <https://nemzetiunnepek.hu/nemzeti-unnep/aradi-vertanuk-emleknapija>

5 óra után hangzott el Nagy Imre híres rádióbeszéde, amelyben az ország és a világ közvéleményét tájékoztatta a hadüzenet nélküli fegyveres beavatkozásról. A szovjet túlerő harcokcsikkal vonult a fővárosba, de csak többnapos utcai harc során tudták felszámolni az ellenállást a Széna térnél, a Corvin-közből, Óbudán, Kőbányán, a VIII. és a IX. kerület több helyszínén, végül Csepelen is, november 11-én.⁸³

Magyarország kormánya 2013-ban nyilvánította A Nemzeti Gyász Napjává november 4-t.⁸⁴ Az emléknapon katonai tiszteletadás mellett félárbócra engedik Magyarország nemzeti lobogóját, majd a hagyományok szerint a Terror Háza Múzeum Hősök falánál gyertyagyújtással, a Rákoskeresztúri Újköztető 300-as parcellájánál koszorúzással, a Szent István Bazilikában pedig emlékkoncerttel emlékeznek az 1956-os szabadságharc mártírjaira és a megtorlás áldozataira.⁸⁵ A Nemzeti Gyász Napja, mint hivatalos emléknap nem ugyanazt jelenti, amit hivatalos formában a kormány eseti jelleggel nemzeti gyásznappá nyilváníthat. A gyásznapok alkalmával szükséges a fekete gyászlobogó kitűzése a közintézményekre, valamint a nemzeti lobogó félárbócra engedése. A nyilvános szórakozóhelyeken pedig a zene és műsorszolgáltatása korlátozható. A rendszerváltozást követően 8 alkalommal rendeltek el eseti jelleggel nemzeti gyásznapot:

- 1993. december 18-án Antall József miniszterelnök temetésének napján;
- 1999. január 30-án a deutschlandsbergi buszbaleset áldozatainak emlékére;
- 2002. május 17-én a móri bankrablás áldozatainak emlékére;
- 2005. április 8-án II. János Pál pápa temetésének napján;
- 2006. december 9-én Puskás Ferenc temetésének napján;
- 2010. április 18-án a Lech Kaczyński lengyel államfő halálát is okozó szmolenszki légikatasztrófa áldozatainak emlékére;
- 2015. november 15-én a párizsi terrortámadás áldozatainak emlékére;
- 2017. január 23-án a veronai buszbaleset áldozatainak emlékére.⁸⁶

3.1.11 A Szovjetunióba hurcolt magyar politikai rabok és kényszermunkások Emléknapja (november 25.)

⁸³ <https://november4.kormany.hu/az-emleknaprol>

⁸⁴ <https://hirado.hu/belfold/cikk/2022/11/04/nemzeti-gyasznap-a-kadar-diktaturaban-evtizedekig-tilos-volt-beszelni-a-november-4-i-esemenyekrol>

⁸⁵ <https://november4.kormany.hu/az-emleknaprol>

⁸⁶ https://poliform.hu/a-gyaszszaszlo-es-szabalyos-hasznalata/?srsltid=AfmBOoppvBQJXyWEO8KjMNXT4Lrxp7B_Ld7JKrrYjggHXcc03quctoDu

Az Országgyűlés 2012-ben nyilvánította november 25-ét a Szovjetunióba hurcolt magyar politikai rabok és kényszermunkások emléknapjává az 41/2012. (V. 25.) számú határozat alapján.⁸⁷ 1944 őszétől hadifogolyként vagy internáltként csaknem 800 ezer embert hurcoltak el hazánkból a Szovjetunióba többéves kényszermunkára, illetve 5-25 éves száműzésre. A Gulag rabtelepeire a magyar hatóságok hathatós közreműködésével, koholt vádak alapján politikai foglyok és ártatlan, utcáról elhajtott emberek tízezrei kerültek. A túlélők első csoportja csaknem egy évtizeddel később térhetett vissza Magyarországra a Gulág-táborokból 1953. november 25-én. A határozat szerint az Országgyűlés támogatja az emlékművek állítását, szorgalmazza oktatási és kutatási anyagok elkészültét. Felkéri a médiumok, oktatási intézmények és központi államigazgatási szerveket gondoskodjanak a méltó megemlékezésről.⁸⁸

3.1.11 Magyarország Karácsonya (december 25.)

Noha 1000. december 25-én koronázták királlyá I. Istvánt, a keresztény magyar állam megalapítóját, Magyarország ezt a napot a vallási ünnepek sorából emelte át. December 25-én ünneplik a karácsonyt a római katolikus, a protestáns egyházakban, konstantinápolyi, alexandriai, romániai, ciprusi, görögországi, finnországi ortodox egyházak.⁸⁹ Hazánkban a 19. században terjedt el a karácsonyfa állításának szokása, ami német területről érkezett Magyarországra. Először a városi polgárság és a nemesség körében vált népszerűvé, majd fokozatosan a falusi otthonokban is megjelent. A XX. században a karácsony egyre inkább családi ünnepé vált, a vallásos tartalom mellett az ajándékozás, a közös étkezés és a meghittség került előtérbe.⁹⁰ Minden évben van egy „ország karácsonyfája.” Sajtóbeszámolók alapján, hivatalos dokumentum hiányában, hiszen erről nincs OGY határozat, 2007-ben állítottak karácsonyfát, ami mellett Meseváros és Mikulásgyár működött a Kossuth téren, mindenki számára látogatható volt. Ideje azonban december 6-25 közötti intervallumra szűkült. A vallási motívumok, mint a betlehem hiányzott. 2010-től az ország karácsonyfáját az Országgyűlés Hivatala állíttatja fel, több évtizedes hagyományt követve. Már az adventi készülődés során, az első gyertyagyújtás alkalmára, azaz első

⁸⁷ Az Országgyűlési határozat: <https://njt.hu/jogszabaly/2012-41-30-41>

⁸⁸ u.o.- Az OGY. határozatban foglaltak szerint

⁸⁹ Bővebb forrás: *Oscar Cullmann: A karácsony ünnepének kialakulása és a karácsonyfa eredete, Budapesti Református Theológiai Akadémia Bibliái és Judaisztikai Kutatócsoportjának kiadványa, Budapest, 1992.*

⁹⁰ https://mta.hu/mta_hirei/gyertyacsakkal-ekesitem-karacsonyi-es-ujevi-szokasok-a-19-szazadi-magyarorszagon-108338

adventi vasárnapra állítják és díszítik fel, csodálatos fényekbe öltöztetve az Országház Kossuth tér felőli oldalán az ország karácsonyfáját. A Hivatal választja ki felajánlások közül azt a fenyőt, melyet utána a Magyar Honvédség és a katasztrófavédelem munkatársai szállítanak a fővárosba.⁹¹ Különös jelentőséggel bír, hogy honnan származik a fenyő, milyen magas, hiszen emblemikus szerepet tölt majd be az ország karácsonyfájaként. A kiválasztott fa minden évben óriási médiaérdeklődést vált ki. Hasonló formában, azaz felajánlásként érkezik az a fa mellett felállított betlehem, mely a vallási hagyományoknak megfelelően Krisztus születésének pillanatát idézi. Az Ország karácsonyfája adventtől vízkereszt napjáig díszíti a Kossuth teret, lebontását követően pedig a faanyagot - tűzifaként - rászorulóknak ajánlotta fel az Országgyűlés Hivatala.⁹² Az Országház minden évben gyermekeket fogad karácsonyi ünnepség keretében, általában hátrányos helyzetű vagy határon túli fiatalokat, advent utolsó vasárnapján. A szervezés fő partnere évek óta a Nemzetközi Gyerekmentő Szolgálat. Rendszerint ezeken az alkalmakon 800-1000 gyermeket látnak vendégül.

A következő emléknap évről-évre szerepel a magyarországi hivatalos emlékezésrend sorában, de mégis a végére tettem, külön tárgyalom, hiszen nem a magyar Országgyűlés vagy Kormány rendelkezett róla, mint inkább implementálta az európai kezdeményezést.

3.1.12 Totalitárius diktatúrák európai Emléknapja (augusztus 23.)

2011 óta augusztus 23-a Európában a Totalitárius diktatúrák áldozatainak emléknapja. A Molotov–Ribbentrop-paktum (más néven Hitler-Sztálin paktum) 1939. augusztus 23-i aláírásának évfordulóján a huszadik század két, Európát alapjaiban megrendítő diktatúrájára, egyben a kommunista és nemzetiszocialista (nyilas) korszak áldozataira emlékezünk.⁹³ (kommunizmuskutato.hu, hdke.hu) 2008 júniusában „Európa lelkiismerete és a kommunizmus” című prágai nemzetközi konferencia javaslatára, Václav Havel, volt cseh államfő előterjesztésére, 2009 -ben az Európa Parlament állásfoglalást fogalmazott meg a totalitárius rendszerekről és ebben javasolta az emléknap megtartását. Végül magyar-lengyel-litván kezdeményezésre az EU-országok igazságügyi minisztereinek 2011 júniusi luxemburgi tanácskozásán a Molotov–Ribbentrop-paktum aláírásának évfordulóját a Totalitárius diktatúrák áldozatainak európai emléknapjává nyilvánították. A dokumentum

⁹¹ <https://orszagkaracsonyfaja.hu>

⁹² <https://www.parlament.hu/-/teljes-pompajaban-ragyog-az-orszag-karacsonyfaja-a-kossuth-teren>.

⁹³ <https://www.kommunizmuskutato.hu/esemenyek/a-totalitarus-diktaturak-aldozatainak-europai-emleknapja>, <https://hdke.hu/emlekezes/emleknapok/a-totalitarus-diktaturak-aldozatainak-emleknapja/>

elfogadásával az Európai Unió lépést kívánt tenni a közös európai múlt tudatának és a kollektív emlékezetének erősítéséért. 2011. augusztus 23-án először az Európai Unió tagállamainak igazságügyi miniszterei, magyar részről Navracsics Tibor, Varsóban közösen rótták le kegyeletüket az áldozatok előtt és nemzetközi konferenciát rendeztek a Varsói Felkelés Múzeumában, továbbá létrehozta a totalitárius rendszerek kutatására egy hálózatot, melyben 13 ország 19 intézete vesz részt.⁹⁴ A jelentős nemzetközi kezdeményezéshez kapcsolódott Magyarország is több emlékközpontot megszólítva. A 2012-es európai megemlékezést A Terror Háza Múzeumban tartották, a Parlamentben konferenciát rendeztek *Szembesítés a múlttal - a totalitárius diktatúrákat követő jogi elszámoltatás tapasztalatai* címmel, melyen a kutatóintézetek képviselői egy olyan európai múzeum létrehozásáról döntöttek, amelynek feladata a kommunista, a nemzetiszocialista és egyéb totalitárius rendszerek működésének és bűneinek feltárása, bemutatása.⁹⁵ A Holokauszt Emlékközpont 2012-ben ezen a napon mutatta be új interaktív installációját, mely a Túlélők fala nevet kapta.⁹⁶ A fal 20 videóból álló vetített felületet képez, ahol folyamatosan a holokauszt túlélőivel készített interjúk láthatók. elnöke az emléknapi alkalmából közös nyilatkozatot adtak ki, melyben kijelentették, 2014 augusztus 23-án Kövér László, az Országgyűlés elnöke és Norbert Lammert, a német Bundestag elnöke az emléknapi alkalmából közös nyilatkozatot adtak ki, miszerint a Molotov–Ribbentrop-paktum "felosztotta kontinensünket a szovjet és a nemzetiszocialista erőszakuralmi rendszerek között", és a második világháború következtében tartóssá vált megosztottság miatt évtizedekig döntően meghatározta Európa sorsát.⁹⁷ A kutatásom eredményeként a megkérdezettek mintegy 2%-a hallott a napról, és összesen egy fő tudta, hogy miről szól az emléknapi.

A dolgozat egyik központi vizsgálata, hogy hogy vajon a fiatalok számára mit jelentenek ezek az ünnepek, megjelenik számukra, mint identitásképző elem, ismerik-e a rituálét, érzelmileg bevonódnak-e a nemzeti ünnepkörök rendszerébe. A következőkben ezt vizsgálok részletesebben, az attitűd és az ismeretek mentén, kimondottan a magyar fiatalok körében.

⁹⁴ <https://nemzetiunnepek.hu/nemzeti-unnep/totalitarius-diktaturak>

⁹⁵

https://web.archive.org/web/20110825063317/http://www.hirado.hu/Videok/2011/08/23/13/Ma_van_a_totalitarius_diktaturak_aldozatainak_elso_nemzetkozi.aspx

⁹⁶ <https://hdke.hu/2012/08/23-a-totalitarius-diktaturak-aldozatainak-europai-emleknapija/>

⁹⁷ <https://web.archive.org/web/20150824131501/http://inforadio.hu/hir/belfold/hir-751256>

3.2. Nemzeti ünnepeink és emléknapjaink nemzeti identitásban betöltött szerepe

A magyar nemzeti ünnepek, emléknapok és egyházi alkalmak rendszere meghatározó szerepet játszik az emlékezetkultúra (át)alakításában. Ezek az események nemcsak a történelmi események megőrzését szolgálják, hanem lehetőséget biztosítanak a nemzeti identitás újraértelmezésére és megerősítésére is. A rendszerváltást követően bevezetett új emléknapok, valamint az egyházi ünnepek közösségi szerepe hozzájárulnak ahhoz, hogy a kollektív emlékezet folyamatosan megújuljon, miközben hidat képez a múlt, a jelen és a jövő között. A nemzeti ünnepek és emléknapok az emlékezetkultúra központi elemei, amelyek segítségével a társadalom kollektív identitása folyamatosan újraformálódik (Hobsbawm, 1992). Ezek az alkalmak lehetőséget nyújtanak arra, hogy az állam narratívája szerint újrakonstruálják a múltat és kijelöljék a nemzeti identitás alapjait és kereteit.

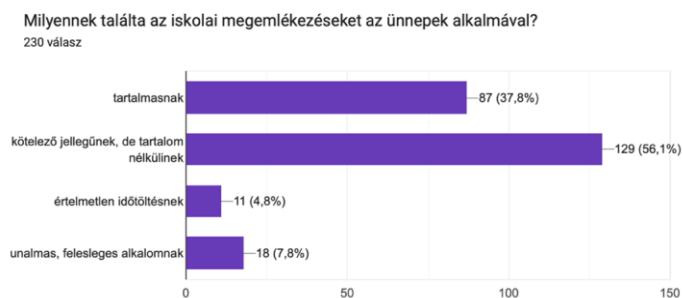
A nemzeti ünnepek és emléknapok különösen fontos szerepet játszanak a történelmi események átörökítésében a fiatalabb generációk számára. Az iskolai oktatás, valamint a kulturális programok lehetőséget biztosítanak arra, hogy az emlékezés ne váljon pusztán formalitássá, hanem a kollektív identitás aktív részévé váljon (Erl, 2009). Astrid Erl, a frankfurti Goethe Egyetem professzorának kutatási adatai és következtetései alapján vizsgáltam, hogy a magyar köznevelési rendszerben tanulók milyen ismeretekkel és attitűddel rendelkeznek a nemzeti ünnepek és emléknapok, illetve a kollektív identitást meghatározó ágensek terén. Ezen vizsgálat első eleme az volt, hogy hol találkoznak a fiatalok ezekkel a fogalmakkal? A magyar köznevelésben egy iskolai programban a következő ünnepnapok szerepelnek a tanévnek megfelelő sorrendben: október 6, október 23, március 15, június 4. A többi emléknap a történelem óra vagy más tanóra keretein belül történhet, de közös iskolai megemlékezésként nem szerepelt egyik iskolában sem a kutatásban résztvevő személyek válaszai alapján. A 2020-ban elkészült és elfogadott Nemzeti Alaptantervben (NAT) szereplő 9. évfolyamnak szánt Állampolgári Ismeretek tankönyvet vizsgálva sehol nem szerepelnek a nemzeti ünnepek. Nemzeti jelképeinkről, azon belül a címerről, zászlóról, Himnuszról és a Szózatról esik szó néhány sorban⁹⁸, illetve

⁹⁸ Nemzeti jelképeink fejezet a 46-48 oldal között található, azon belül a 47. oldal tárgyalja a Himnusszal kapcsolatos tudnivalókat, azaz íróját, zeneszerzőjét, hogy 1903 óta törvényesen ez a költemény az elfogadott nemzeti himnuszunk. Első versszakának lejátszásával, eléneklésével szokás megnyitni hivatalos ünnepségeinket, valamint nemzetközi sportversenyeken is felhangzik. – A következőkben egy kérdés szerepel: *Hogyan fejezed ki tiszteletedet a Himnusz felhangzásakor?*(47.o) Ez már az oktató tanárra van bízva, vagy a szülőre, hogy tudja e vagy tárgyalja e az emlékezés rituáléjának ezt az elemét. https://www.tankonyvkatalogus.hu/storage/pdf/OH-SNE-ALP09T-0_teljes.pdf

a koronázási jelképekről. A 12. évfolyamnak szánt kötetben a 2. fejezet szól a nemzetállamról és állampolgári kötelezettségekről, a szerzők definiálták a nemzettudatot:” A nemzeti lét egyetlen szükséges feltétele a nemzettudat, tehát az, hogy az adott közösség tagjai magukat egy nemzetnek tartsák. Ez egyszerre jelenti a nemzeti identitást (önazonosságot) és a hazaszeretetet: a nemzet többi tagjával és államával való érzelmi azonosulás és közösségvállalás. (...) A nemzetet összekötő kapcsolatok ugyanis mind értelmezés, válogatás, újratereztetés eredményei: el kell dönteni, mely események nemzeti jelentőségűek, hogy melyik nyelvjárás lesz az irodalmi nyelv, mely szokások jellegzetesek. ezt a feladatot végzik el az így megőrzött és megújított nemzeti örökséget adják tovább a nemzeti múzeumok, könyvtárak, levéltárak, illetve az oktatásba bevezetett nemzeti tárgyak, mint a történelem vagy a nyelv és irodalom.”⁹⁹

A dolgozatnak nem tárgya a NAT tankönyveinek elemzése, de lényeges a kutatásom szempontjából, hogy milyen ismeretekkel rendelkezhetnek a fiatalok a nemzeti identitás fogalmi magyarázata terén.

Astrid Erll iskolai oktatás, ünnepek és kollektív identitás összefüggéseit feltáró megállapításait, melyeket korábban ismertettem, támasztja alá kutatásom azon eleme, amely az iskolai alkalmakra, majd az ünnepi megemlékezések fontosságára kérdez rá. (9-10-11. ábra)

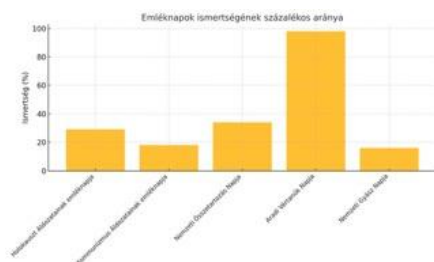
9. ábra

Forrás: Saját kutatás 2021-22.

⁹⁹ A kötet 14. oldalán található a fent megjelölt idézet. https://www.tankonyvkatalogus.hu/storage/pdf/OH-ALP12TA__teljes.pdf

¹⁰⁰ Ugyanitt tárgyalja a nemzeti emlékezet rendszerét is röviden a kötet, ami részben az intézményeket is érinti.

Az ábra adatai alapján látható, hogy a legtöbben kötelező unalmas, akadnak, akik felesleges alkalomnak titulálták. Összességében 68,7 % nyilatkozott negatív élményként, de fontos kiemelni, hogy 37,8% egyértelműen tartalmasnak ítélte meg iskolája alkalmait. Jól látható, hogy az iskolai környezetnek, megemlékezésnek, állampolgári nevelésnek lényeges szerepe van a későbbi ünnepekhez való viszonyulásban. A nemzeti ünnepek közül 2 (március 15, október 23) továbbá a nemzeti emléknapok esetében a 2 gyásznapi nap (október 6, november 4) és további 3 (Kommunizmus - és Holokauszt Magyarországi Áldozatainak Emléknapi és a Nemzeti Összetartozás Napja) szerepel a kötelezően iskolai keretek között megemlékezni róla. Ezeket a nemzeti megemlékezéseket ismerniük kell/kellene a magyar fiataloknak, hiszen mindegyikkel találkoznak tanulmányaik során többször iskolai keretek között, állami megemlékezések mentén, illetve az újmédia platformokon is jelen vannak már ezek az események személyes történetek vagy narratívák közvetítésével. Mégis a kutatási tapasztalatom azt mutatja, hogy a kormányzat által néhány évtizede meghatározott emléknapok ismeretei és rituáléi sem tudtak szervesülni a fiatalok nemzeti tudatában és attitűdjében. A 6 fókuszcsoportos kutatás és a 18 interjú eredményét összegeztem a következő ábrában, amely ismerteti az emléknapok ismeretének diagramját. (9.ábra) A diagramban szereplő megoszlás az emléknap pontos napjának és elnevezésének tudását mutatja.

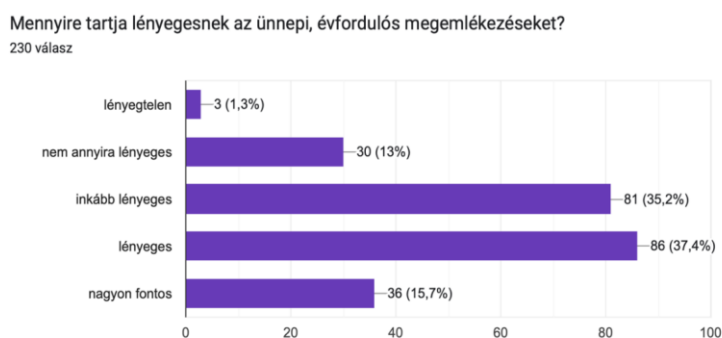

10. ábra

Forrás: Saját fókuszcsoportos kutatás és interjúk (N=62) -2020-21.

Az ábrából is jó látszik, hogy a legpontosabban meghatározott nap, Az Aradi vértanúk Emléknapija, a legkevésbé ismert és jól meghatározott a Nemzeti Gyász Napja. Ez utóbbit magyarázhatja az is, hogy az iskolai ünnepségek sorából ez a megemlékezés hiányzik, hiszen

október 23-a szerepel csak az intézményi programokban, erről számoltak be a megkérdezettek. Aki már hallott róla, vagy ismerte, történelemtanárától hallott róla, vagy családi környezetben, illetve a social média keretei között találkozott vele. Hasonlóan ismeretlenek a kutatásban résztvevő fiatalok számára a Magyar Hősök Napja illetve a Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és Emléknapja, melyek ugyan a köznevelésben a tanítási időn belül vannak, de a megemlékezésre nincs sem kialakult protokoll, rituálé csupán a pedagógusi attitűd. A korábban 12. évfolyamnak szánt Állampolgári ismeretek tankönyvben 7 oldalon keresztül tárgyalja a honvédelmet, az új honvédség jellemzőit, ünnepi alkalmait¹⁰¹, de a május végi emléknapról szó sem esik.

11.ábra

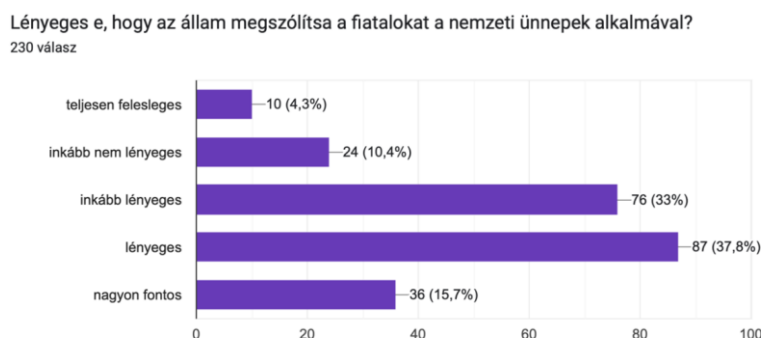
Forrás: saját kutatás 2021-22.

A válaszadók közel 1/6-a nagyon fontosnak tartja, összességében 88%-a a megkérdezett fiataloknak lényegesnek tartja a nemzeti megemlékezéseket. Igaz, többségük aktívan nem látogatják ezeket az államilag szervezett eseményeket, inkább választják a helyi, városi ünnepségeket.

A válaszok megoszlanak az ötös skálán, ami leginkább látszik, hogy ritkán mennek el központi ünnepi részvételre. A fókusz-csoportos válaszok alapján ennek gyakran az az oka, hogy úgy érzik, egy-egy eseményen való részvétel egyben politikai állásfoglalás is. Függetlenül a polgármester személyétől, a szervezőktől- állami vagy önkormányzati, a baráti társaság érdeklődésétől és a családi értékrendszertől is. Ezek rajzolódtak ki leginkább az interjúk és a

¹⁰¹ https://www.tankonyvkatalogus.hu/storage/pdf/OH-ALP12TA_teljes.pdf 19-26. oldal a Nemzet, nemzetállam, honvédelem fejezetben

csoportos megkérdezés nyomán. A leginkább érdekes a fiatalok attitűdjét vizsgálva a következő ábra, mely az állami kommunikációra, pontosabban a nemzeti ünnepek kapcsán történő üzenet elhelyezésére vonatkozik, kimondottan a számukra. (12. ábra)

12. ábra

Forrás: saját kutatás 2021-22.

A megkérdezettek több, mint 70%-a inkább lényegesnek vagy lényegesnek találja, hogy az állam megszólítsa őket a nemzeti ünnepek alkalmával, további 15,7% pedig nagyon fontosnak tartja. Érdekes ellentmondás feszül a részvétel és a lehetőség között. Ezeket az eredményeket könnyít értelmezni az a tény, hogy a fiatalok többsége úgy érzi, nem éri el őt a nemzeti megemlékezés üzenete, sem a kommunikációs csatorna sem a megemlékezés rítusa nem megfelelő véleményük szerint, igényük lenne a megszólításra, persze ez nem azt jelenti, hogy a gyakorlatban is aktívabbak lennének mindenképpen. Elgondolkodtató, hogy az augusztus 20 kivételével a másik két nemzeti megemlékezésünket elsősorban politikai eseményként, mint nemzeti ünnepként értékelték, ez emlékeztet arra a véleményükre, miszerint egy ilyen eseményen való részvétel lehet egyfajta politikai állásfoglalás, amitől óvakodnak és inkább távol maradnak.

Ez a politikai elköteleződés az interjúknál is megjelenik. Interjúalany (7), 22 éves, vidéki nő, irodai dolgozó: „*Mi gyakran részt veszünk anyuékkal és a barátaikkal a budapesti ünnepségeken. Külön utazunk, de tudom, hogy buszok is mennek, de nem akarunk korán ott lenni. Az ünnep mindig olyan szép, a sok zászló, a táblák, a tömeg, ahogy énekel. Volt már, hogy megkönnyeztem. A Fidesz sokkal igényesebb nemzeti ünnepet csinál, mint a korábbiak!*

(...) *Mi csak 8 éve járunk rendszeresen! De most érezték anyáék, hogy már biztonságos, nem támadnak a rendőrök. A tűzijátékot ki nem hagynám! Egészen más, mint a TV-ben, és évről évre szebb!*”

Interjúalany (12), 20 éves fővárosban tanuló egyetemista férfi, vidéken él: „*Nem járok ilyen ünnepségekre, mert szerintem csak politikai szónoklatok. Már a kokárdát sem tűzik ki sokan, az egyetemen ugyan nem ciki, de nem is nagyon látni csak egy-két arcon. Ők tuti Fidesz-szavazók! Szerintem nekik kötelező! (...) Otthon a polgármestert meg utáljuk, szerintem csak a fanok mennek ki meghallgatni őt. (...) Ha nem politikus beszélne, lehet, hogy elmennék, meg lenne valami jó program hozzá, nem csak huszárkodás és zászlószínezés!*”

A megkérdezett 18 főből csupán ketten járnak rendszeresen megemlékezésekre, az ő esetükben egyértelmű a család szerepe, akik hagyományosan részt vesznek a nemzeti alkalmakon.

3.3. A jogszabályban rögzített nemzeti ünnepeink és emléknapjaink ismerete

A korábbiakban a nemzeti megemlékezések iránti elköteleződést, kollektív emlékezetben betöltött szerepét vizsgáltam, ebben a fejezetben az ismeretekre kerül a hangsúly.

A nemzeti emlékezet rendszerében a két nemzeti ünnep (március 15, október 23) és az állami ünnep (augusztus 20) a legtöbb magyar számára ismert, noha ez a kérdés a kutatás során árnyalódik, melynek sorrendje a következő. A leginkább ismert ünnepünk: március 15, és az augusztus 20. (13. ábra) Ez utóbbi tartalmi elemeit sokan sokféleképpen értelmezik, van, aki az Új kenyér ünnepekén, van aki Szent István emlékeként, akad, aki Magyarország születésnapjaként említi.

Melyek a nemzeti ünnepeink?

Március 15.	Augusztus 20.	Október 23.
96%	98%	91%

13. ábra

2023-ban végzett nagymintás kutatás(N=800) eredménye

Forrás: saját kutatás

A válaszadók nagy része pontosan fel tudta sorolni a nemzeti ünnepeinket, gyakran azonban olyan emléknapi is megjelentek, melyek erős hagyományokhoz vagy nagyobb múltat tekintenek vissza, mint az október 6. -a. Ez volt a leggyakoribb dátum, ami még megjelent a felsorolásban 84%-ban. Gyakran szerepeltek, -közel a felénél a kitöltőknek - egyházi ünnepek, mint a Húsvét (58%) vagy a Karácsony (59%), és néhol megjelentek további emléknapi is a felsorolásban, mint a június 4. (42%), az április 16. (34%), vagy a február 25. (29%) és a május 1. is reprezentálta magát ebben a sorban 24%-ban. Érzékelhető, hogy nemzeti ünnepek, nemzeti emléknapi és egyházi tradicionális ünnepek között nehezen tesznek különbséget. A rituálé, az ünnepi megemlékezések rendszere sokkal rosszabb tendenciát mutat. Megállapítható, hogy lexikális ismereteik erősebbek, mint elköteleződésük, vagy emocionális kapcsolatuk az ünnepekkel.

Az emléknapi száma 2010 után egyre gyarapodott, mintha a kollektív emlékezet formálásának egyik eszköze lenne ez a tendencia. A mögöttük álló társadalmi konszenzus még nem alakult ki. Számos emléknapi pontos ismerete, hozzákapcsolódó tudás és attitűd gyakran hiányzott a megkérdezettek körében. Az események rituáléjáról, formáiról nem hallottak, ezek hiánya pedig inkább egy közömbös távolságtartást eredményezett a kutatásban résztvevők körében. A következő táblázatban a jogszabálynak megfelelő időrendbe szerkesztettem az emlékeztetőben szereplő alkalmakat és összegeztem az iskolai ünneptérsorozatban elfoglalt helyét. (14.ábra) A vastaggal szedett évszámok az első vagy második Orbán-kormány alatt születtek. A felsorolás a határozatok megszületésének idejét követik a 19. századtól napjainkig.

<i>Emléknapi/ünnepe</i>	<i>Jogszabályi háttér</i>	<i>Év</i>	<i>Szerepel e az iskolai megemlékezésekben?</i>
Október 6.	nincs	1867	igen
Június 16.	MSZMP jóváhagyása	1989	nem
Február 25.	OGY határozat	2000	nem
Április 16.	OGY nyilatkozat	2001	nem
Május utolsó vasárnapja	OGY határozat	2001	nem
December 25.	nincs	2007	nem
Június 4.	OGY határozat	2010	igen
Július 22.	OGY határozat	2011	nem

Augusztus 23.	Európa Parlament állásfoglalása	2011	nem
November 25.	OGY határozat	2012	nem
Január 19.	OGY határozat	2012	nem
November 4.	OGY határozat	2013	nem

14.ábra - *Forrás: saját szerkesztés*

4. A NEMZETI EMLÉKEZET INTÉZMÉNYI ÉS SZERVEZETI HÁTTERE

4.1.A nemzeti kánon intézményes konstruálódása a kulturális emlékezet struktúráin keresztül

A nemzeti kánon – legyen szó irodalmi, történelmi, zenei vagy művészeti kánonról – nem valamiféle magától értetődő, spontán módon kialakuló kulturális örökség, hanem intézményes szelekció és megerősítés eredménye. Ennek értelmében egy adott közösség múltjából azok az elemek kerülnek kiemelésre, archiválásra, megjelenítésre és átörökítésre, amelyeket az adott korszak hatalmi, tudományos vagy kulturális intézményei értékesnek, reprezentatívnak, sőt normatívnak tartanak.

Pierre Nora elmélete (1989) a *lieux de mémoire* (azaz „emlékezeti helyek”) fogalmán keresztül hívja fel a figyelmet arra, hogy a kollektív emlékezet nem organikus módon, hanem tudatos és szervezett struktúrák mentén épül ki. Ezek az emlékezeti helyek lehetnek konkrét terek (pl. múzeum, könyvtár, nemzeti emlékhely), szimbólumok (pl. a Szent Korona), események (pl. 1848. március 15.), vagy éppen személyek (pl. Petőfi, Széchenyi, Kossuth), amelyeket az állam, az oktatás, a kultúrpolitika és a tudományos élet közösen kanonizál (Nora, 1989). Nora szerint ezek a *lieux de mémoire* olyan helyek, ahol az emlékezés intézményesedik, mert „ott, ahol már nincs valódi emlékezet, ott emlékezeti helyeket hoznak létre” – vagyis az emlékezet nem természetes, hanem kulturális gyakorlatokban és intézményekben újratermelt struktúra (Nora, 1989, 7–25). A nemzeti kánon éppen ilyen módon jön létre: a könyvtárak, múzeumok, levéltárak, nemzeti tankönyvek és kiállítások működése során bizonyos történelmi vagy irodalmi elemek előtérbe kerülnek, mások pedig marginalizálódnak vagy feledésbe merülnek.

A magyar kontextusban például az Országos Széchényi Könyvtár vagy a Petőfi Irodalmi Múzeum nem csupán őrzik a nemzeti örökséget, hanem tudatosan formálják is azt, amikor döntéseket hoznak arról, milyen szerzőket digitalizálnak, milyen évfordulókat ünnepelnek, vagy milyen tematikus kiállításokat rendeznek. Ily módon az intézményi struktúrák válogatják és stabilizálják a nemzeti emlékezet tartalmait, amelyek aztán kánonként rögzülnek a kollektív tudatban.

Ez a folyamat nem mentes a politikai és ideológiai befolyástól sem: a különböző történelmi korszakokban eltérő kánonok alakultak ki, az aktuális hatalom értékválasztása, emlékezetpolitikája és kulturális stratégiái szerint (Erl, 2011). Ennek egyik példája a 20. századi magyar történelem emlékezetének radikális újraírása a rendszerváltást követően, vagy a Nemzeti Alaptanterv tartalmi módosításai, amelyek direkt módon hatnak arra, mit tekint a társadalom „fontosnak” a múltból.

Az ország legismertebb és egyik legszebb épülete, az Országház, valamint az Országgyűlés különböző szervezeti egységei jelentős feladatot kaptak az emlékezetpolitikában, már nem csupán a jogalkotói oldalról, hanem az aktív, eseményeket szervező, koordináló szerepkört is betöltik több területen. Az is látható az elmúlt harminc év távlatából, hogy a rendszerváltást követően különösen 2010 után kezdtek a különböző intézmények, szervezetek nagyobb hangsúlyt a nemzeti identitás és önazonosság formálásában jelentősebb szerepet és támogatást kapni. Számuk hatványozottan nőtt a korábbi évekhez képest. A kollektív emlékezettel foglalkozó szervezeteket két fő csoportban tárgyalom. Az első blokkban az alapítványi formában működő szervezeteket, vagy az emlékezetpolitika által létrehozott bizottságokat tekintem át, második részben az intézeti vagy egyéb szervezeti rendszerben (költségvetési szerv, háttérintézmény, kutatóintézet) funkcionáló, a nemzeti ünnepekhez, emléknapokhoz köthető intézményeket. Az áttekintést mindkét esetben alfabetikus sorrendbe foglaltam. Fontos kiemelni, hogy az intézmények között számos a történelmünkben korábban alapított múzeum vagy levéltár is megjelenik, amelyek a nemzeti emlékezetben különösen kiemelt szerepet töltenek be, az alapítók szándéka szerint. Ezeket az intézményeket a későbbi, ötödik fejezetben, mint az enkulturációban betöltött stratégiai szerepük mentén bővebben is elemzem.

4.2. Alapítványok és Bizottságok a kollektív emlékezet formálására

4.2.1 A Gulágokban Elpusztultak Emlékének Megörökítésére Alapítvány

Az alapítvány rövidített nevén ismertebb, úgy mint Gulág Alapítvány. Elnöke: Nagyné Pintér Jolán, akinek szülei, Rohr Magdolna és Pintér Károly jegyespárként érkeztek haza 1953-ban a Szovjetunióból, kényszer munkatáborból. 1993-ban hozta létre Pintér Károlyné és a túlélők azzal a célzattal, hogy a fájdalmas eseményekről és túlélőikről emlékezni tudjanak. Elsőként felállították a Honvéd téren, Budapesten a Gulág áldozatainak emlékművét, ahol azóta is minden év novemberében leróják kegyeletüket az emlékezők a Szibériában hagyott sorstársak előtt. A közhasznú alapítvány kiadványok megjelentetését, megemlékezések szervezését éppen úgy ellátja, mint az oktatásban a rendhagyó történelemórák megtartását, küldetésük és hitvallásuk, hogy a fiatalok számára a kommunista diktatúráról meséljenek, megismertessék velük a politikai foglyok életét. Szinte az alapítvány jelmondatává vált az egyik rendhagyó történelemóra címe: „A múlt nem mögöttünk van, hanem bennünk!”¹⁰²

4.2.2 Budapesti Holokauszt Múzeum és Oktatási Központ

A Budapesti Holokauszt Múzeum és Oktatási Központ 2001-ben magánemberek által alapított non-profit civil szervezet. A BPHM legfontosabb célja, hogy modern eszközökkel, közérthető formában ismertesse a magyarországi és az európai holokauszt tragédiáját, megőrkítse az áldozatok emlékét és bemutassa a magyar zsidó kulturális örökséget.¹⁰³ A Saul gyermekei Emlékprogram koordinálása az egyik fő projektje a szervezetnek, aminek keretében a holokauszt során több mint 100 000 magyar zsidó gyermeknek állít emléket, akiket megöltek. A Saul Gyermekei Emlékprogram célja, hogy összegyűjtse a gyermekáldozatok nevét és méltóképpen megőrkítse sorsukat.¹⁰⁴ A program fővédnöke, a filmrendező Nemes Jeles László. A szervezet működését nagy részben a magánbefizetéseken túl az Európai Bizottság Oktatási, Audiovizuális és Kulturális Végrehajtó Ügynökségének „Europe for Citizens” programja támogatja, továbbá Németország Külügyminisztériuma.¹⁰⁵ Több nemzetközi partnerintézménnyel együttműködésben valósítja meg programját, hazai részről a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár adja a tudományos háttérrel, itt őrzik a benyújtott emlékeket is. Nyilvános adatlap kitöltésével bárki bejelentheti a holokausztban eltűnt vagy elhalálozott ismerőst, aki gyermekkorú volt, vagy középiskolás, tinédzser. Az adatbázis egyre bővül és a program

¹⁰² <https://gulagalapitvany.hu/esemenyek/>

¹⁰³ <http://bphm.hu>

¹⁰⁴ <https://saulgyermekei.hu>

¹⁰⁵ <https://saulgyermekei.hu/tamogatok/>

honlapján láthatók az emlékjejegyzések fotókkal, történetekkel bemutatva a tragikus sorsú fiatal.

4.2.3 Kiemelt Nemzeti Emlékhely Bizottság

A Kiemelt Nemzeti Emlékhely Bizottság feladata, hogy örökjön a kiemelt nemzeti emlékhelyek és azok környezete történelmi és műemléki megjelenésének, egységes arculatának megőrzése felett. Létrehozásának időpontja 2018. Működését és jogszabályi hátterét törvények szabályozzák.¹⁰⁶

A Bizottság öt tagból áll, elnöke Kövér László, a Magyar Országgyűlés elnöke.

4.2.4. Nemzeti Emlékezet Bizottság

A Nemzeti Emlékezet Bizottságát (NEB) az Országgyűlés az Alaptörvény U) cikk (3) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján, a Nemzeti Emlékezet Bizottságáról szóló 2013. évi CCXLI. törvénnyel állította fel.¹⁰⁷ A Bizottság törvény szerinti feladata a kommunista diktatúrával kapcsolatos állami emlékezet megőrzése, a kommunista diktatúra hatalmi működésének feltárása, valamint a kommunista diktatúra alatt elkövetett, el nem évülő bűncselekmények elkövetői körének felderítésében együttműködés az ügyészséggel.

A Bizottság elnökét, Földváryné Kiss Rékát és két tagját, Ötvös Istvánt és Soós Viktor Attilát az Országgyűlés titkos szavazással, 2014. február 3-án választotta meg; Bank Barbarát a Magyar Tudományos Akadémia elnöke delegálta, az ötödik bizottsági tag, Máthé Áron pedig az igazságügyért felelős miniszter megbízása alapján tölti be tisztségét. A Bizottság önállóan, minden más szervezettől függetlenül végzi munkáját, 8 tematikus munkacsoportba rendezve.¹⁰⁸ Az elnököt és a tagokat az Az elmúlt két és fél évtized során a pártállami múlt feltárására és működésének vizsgálatára vállalkozó történészek, jogászok, politikusok egyaránt jelentős erőfeszítéseket tettek - nemegyszer éles szakmai és közéleti viták közepette - a Rákosi- és Kádár-korszak történeti örökségének bemutatására és értelmezésére. Mindazonáltal, az eddigi eredmények mellett, a kommunista rendszer hatalomgyakorlási mechanizmusainak és változó uralmi viszonyainak számos alapvető kérdése máig

¹⁰⁶ 2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről, továbbá a 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről, 119/2014. (IV. 8.) Korm. rendelet a kiemelt nemzeti emlékhely használatának rendjéről 19/2018. (II. 14.) Korm. rendelet a kiemelt nemzeti emlékhely és településképvédelmi környezetének településképvédelméről és egyes kapcsolódó kormányrendeletek módosításáról

¹⁰⁷ <https://njt.hu/jogszabaly/2013-241-00-00>

¹⁰⁸ <https://neb.hu/hu/a-bizottsag-eves-beszamoloi>, valamint <https://neb.hu/hu/neb-munkacsoportjai>

tisztázatlan maradt.¹⁰⁹A NEB valamint a munkájukat segítő történész és jogász kutatókat kettős célkitűzés vezérli: elkötelezettek a kommunista diktatúra áldozatainak emléke előtti tisztelgésben, a magyar nemzet emlékezetének méltó megőrzéséhez; továbbá hozzájárulnak a magyar társadalmat ért veszteségek feltárásához, a korszak generációkon át ható egyéni és kollektív traumáinak bemutatásához. A legfontosabb párt-, állami- és társadalmi szervek intézménytörténetének és vezető apparátusának rendszerezett feltérképezésével pedig arra a kérdésre keressük a választ: hogyan működtek a mindennapi gyakorlatban a pártállami diktatúra formalizált és rejtett hatalmi mechanizmusai; másként fogalmazva, a különböző döntéshozói és végrehajtói szinteken kik és hogyan érvényesítették a kommunista párt uralmát, a szovjet megszállás kezdetétől egészen a diktatúra bukásáig.¹¹⁰

Rendszeresen jelentetnek meg könyveket, kiadványokat, tudományos konferenciákat szerveznek, nemzetközi és hazai együttműködések keretében tudományos tevékenységük bővül, a jogalkotó számára ajánlásokat tesz jó gyakorlatok alapján. Az alapítás szándékának megfelelően, fiataloknak szóló előadásuk Magyar Hősök címmel, amelyet nem csupán fiataloknak szánnak, egy szabadulószerződést idéz, amiben a szórakoztatás együttes van jelen a tudásátadással. Emellett általános és középiskolások számára tematikus foglalkozások készítenek.¹¹¹ Számos klasszikus médiaplatformon hoznak létre informatív tartalmakat, országosan pedig időszaki kiállítások szervezésével mutatják be kutatási eredményeiket, a korszak megrendítő tényeit.

4.2.5. Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság

1999.évi XLIII. Törvény alapján a 149/1999 (X.1.) kormányrendelettel a Kormány létrehozta a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottságot, mely 2005-től módosított jogkörben Nemzeti Kegyeleti Bizottságként folytatta munkáját.¹¹² A Magyar Kormány döntési joggal rendelkező, szakmai véleményező, koordináló és ellenőrző testülete lett a bizottság. A testület döntött a temető, temetkezési emlékhelyek, temetési helyek, Nemzeti Sírkertek besorolásáról, gondozásáról.¹¹³ Jogosult volt a Kormánynak javaslatot tenni a nemzeti gyász kifejezésének módjára és formájára. A kegyeleti kultúra előmozdítására kiadványokat jelentetett meg, konferenciákat, megemlékezéseket szervezett. 2005.évi XXI.

¹⁰⁹ Földváryné Kiss Réka nyilatkozata a sajtóban és a bizottság honlapján: <https://neb.hu/hu/koszonto>
¹¹⁰ uo.

¹¹¹ <https://neb.hu/hu/kemenyebb-mint-az-ehezok-viadala-szinhazi-eloadas-magyar-hosokrol>

¹¹² <https://njt.hu/jogszabaly/1999-146-20-22>

¹¹³ <https://jogkodex.hu/doc/6957780>

törvénnyel a jogalkotó bővítette a bizottság jogosultsági körét és feladatrendszerét.¹¹⁴ Eszerint joga és kötelessége az országgyűlésnek javaslatot tenni a nemzeti és történelmi emlékhelyekre. Elnöke Jókai Anna író volt, majd 2007-től ezt a posztot Boross Péter töltötte be. A bizottság jelenlegi elnöke: Harrach Péter.¹¹⁵ Inkább javaslattételi, véleményezési feladatköre van, minthogy mindenki által elérhető, megismerhető programokkal aktívan részt vegyen a nemzeti identitás formálásában.

4.2.6. Nemzeti emlékhelyek

A nemzet történelmében meghatározó jelentőséggel bíró helyszín, amely a magyar nemzeti, illetve a magyar és az ország területén élő nemzetiségek összetartozását erősítő és identitásképző jellegénél fogva a nemzet önképében kiemelkedő fontossággal bír, továbbá amely országos jelentőségű állami megemlékezés színhelye lehet, és amelyet az Országgyűlés törvénnyel azzá nyilvánít. A nemzeti emlékhelyek védelme és hozzáférhetővé tétele közérdek, amelynek megvalósításában közreműködnek az állami és az önkormányzati szervek, valamint a vallási közösségek, az egyházi jogi személyek, a civil és egyéb szervezetek, illetve a természetes személyek. A védelem kiterjed a nemzeti emlékhely és a kiemelt nemzeti emlékhely méltóságának megőrzésére és a méltó megemlékezés feltételeinek biztosítására, az emlékhely történelmileg hiteles, egységes arculatának és műemléki megjelenésének fenntartására és biztosítására, továbbá az ezek érdekében végzett fejlesztés, beruházás megvalósításának elősegítésére. (pl: Várnegyed, Fiumei úti köztemető, Kisfogház, Rákoskeresztúri Újköztemető, Nemzeti Múzeum-múzeumkert, Hősök tere, debreceni Nagytemplom és Kollégium, Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark, Pannonhalmi Bencés Főapátság, Egri vár, esztergomi Bazilika)¹¹⁶

Kiemelt nemzeti emlékhely

A nemzet és a magyar állam történelmében kiemelkedő jelentőségű nemzeti emlékhely, amelyet az Országgyűlés törvénnyel azzá nyilvánít. A kiemelt nemzeti emlékhely az állami vagyron részét képezi. Ez egyetlen kiemelt hely az Országgház és környéke. (A törvény utcára lebontja a környék ide sorolható építményeit, területeit).

Történelmi emlékhely

¹¹⁴ <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500021.TV>

¹¹⁵ <https://intezet.nori.gov.hu/nemzeti-emlekhely-es-kegyeleti-bizottsag/>

¹¹⁶ <https://oroksegvedelem.kormany.hu/nemzeti-emlekhelyek> és az oldalon megtalálható három kapcsolódó anyag, mely a nemzeti emlékhelyek, a kiemelt nemzeti emlékhely valamint a történelmi emlékhelyek meghatározásáról szól

A nemzet vagy valamely velünk élő nemzetiség történelmében meghatározó jelentőséggel bíró helyszín, amelyet a Kormány rendelettel azzá nyilvánít. (pl: Corvin köz, Batthyány-örökmécse, Andrássy út 60., MTA, a komáromi erősrendszer, gödöllői Grassalkovich-kastély, tatabányai Turul emlékmű, a pápai Református Kollégium és ótemplom vagy a tihanyi bencés apátság)¹¹⁷

4.1.7 1956-os Intézet Alapítvány

Az Intézet 1991-ben magánalapítványként kezdte meg munkáját. Mint országosan közhasznú feladatot ellátó szervezet- akkori nevén Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete- célja a hazai és nemzetközi jelenkortörténet, ezen belül kiemelten az 1956-os forradalom és szabadságharc történetének kutatása volt, valamint a kutatás eredményeinek bemutatása. 1991-től máig az Intézet több mint 130 önálló nyomtatott kiadványt, 20 nagyrészt multimédia elektronikus kiadványt valamint 12 történelmi dokumentumfilmet készített.¹¹⁸ Az 1956-os Intézet keretében működött Oral History Archívum a 20. századi magyar történelem mintegy 1100 szereplőjével és tanújával készült életútinterjúkat őriz. Ez az egyik legnagyobb ilyen gyűjtemény Kelet-Közép-Európában. Az 1956-os Intézet kapcsolatokat épített ki a térségi, európai és amerikai jelenkortörténeti kutatóműhelyekkel. Tevékenységünkről szóló részletes évi beszámolók 1991-1996 között az Intézet Évkönyveiben olvashatók, 1997-től pedig honlapján.¹¹⁹ Az akkori intézet ma alapítványi formában működik, megtartva a nevet. (Kozák,1997) Állami intézményesített formája 2011-ben véget ért. A kormány abban az évben határozatban, jogutód nélkül megszüntette működését és feladatait az Országos Széchényi Könyvtár szervezeti rendszerébe integrálta, osztályként működött tovább. 2019-ben pedig tevékenységét az akkor alakuló VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár szervezeti keretébe helyezte át.(net.jogtar.hu) 1956-os Intézet alapítványi formában és néven 2011-től működik, mint magánszervezet. Továbbra is feladatkörébe tartozik könyvek, publikációk, kutatások készítése kiadása.¹²⁰

A következőkben megvizsgáltam, hogy mely alapítvány vagy bizottság tartja fontosnak, hogy a fiatalok körében ismeretterjesztő vagy oktató jelleggel jelen legyen. Az elemzésnél figyelembe vettem magukat a programokat, a kommunikációs csatornákat,

¹¹⁷ uo.

¹¹⁸ <https://1956osintezet.hu/hu/az-1956-os-intezet-tortenete>

¹¹⁹ <https://1956osintezet.hu/hu/az-1956-os-intezet-tortenete>

¹²⁰ <https://1956osintezet.hu/hu/tanulmanyok>

kiadványokat. A tárgyalat szervezetek közül a Nemzeti Emlékezet Bizottsága és a Nemzeti Emlékhelyek, amelyek a vizsgált szempontoknak megfelelnek.

4.3. Intézmények, intézetek a nemzeti emlékezetpolitika rendszerében

4.3.1 Emlékpont

A múzeumot a Terror Háza Múzeum és a hódmezővásárhelyi Önkormányzat közös elhatározásból és célok mentén hozta létre 2006-ban. Alapvető feladata az 1945 és 1990 közötti történelmi időszak részletes bemutatása.¹²¹ Az érdeklődők elé tárja, kik és hogyan élték meg ezt a közel fél évszázadot Hódmezővásárhelyen és környékén. 2005-ben felhívást adott közre a város, megszólítva az ott élőket, mondják el történeteiket, küldjenek be dokumentumokat, képeket. A meghirdetett felhívásra rengeteg anyag gyűlt össze erről a időszakról. Magyarország első ilyen jellegű „Emlékpontja” állandó kiállítás keretében, a legkorszerűbb kiállítási technológiákkal és múzeumpedagógiai lehetőségekkel kiegészítve teszi tapinthatóvá és mindenki számára is felfoghatóvá azokat a történelmi folyamatokat, amelyek Hódmezővásárhelyt és lakóit érték az elmúlt ötven esztendőben.¹²² Az összes anyag összegyűjtével, - ami napjainkban több száz tárgy és több ezer fényképet foglal magába, - és az épület műszaki átadásával, amit 1953-ban államosítottak, korábban a városi Tanács és oktatási intézményként funkcionált, végül 2006 júliusában megnyitotta kapuit, mint hódmezővásárhelyi Emlékpont múzeum.¹²³ Azóta kiadványokkal, állandó kiállítással és pályázatokkal, múzeumpedagógia foglalkozással várja a látogatóit az intézmény. 2020-ig Emlékeztető címmel állandó folyóiratot is megjelentetett az MTA és a Szegedi Tudományegyetemen Elbeszélte Történelem és Történelemtanítás Kutatócsoporttal együttműködésben.¹²⁴ A rendhagyó történelem órák tematikája színes, a Gulág világától az 1956-os forradalom szegedi és vásárhelyi történetén át a rocktörténetbe ágyazott rendszerváltó témáig terjed.¹²⁵ Az Emlékpontot a Tornyai János Múzeum, Könyvtár és Művelődési Központ működteti a város Andrássy út 34-es számú épületében.

4.3.2. Hadtörténeli Intézet és Múzeum

¹²¹ https://emlekpont.hu/?page_id=45, https://emlekpont.hu/?page_id=49

¹²² https://emlekpont.hu/?page_id=659

¹²³ https://www.delmagyar.hu/kultura/2009/05/emlekpont-hodmezovasarhely#google_vignette

¹²⁴ https://emlekpont.hu/?page_id=811

¹²⁵ https://emlekpont.hu/?page_id=686

A Hadtörténeti Intézet nem egy újonnan alakult intézmény, sőt komoly történelmi múltat tekint vissza. Levéltára és múzeuma a hadtörténeti kutatások egyik fő bázisa és kiállításai révén a történelmi múlt egyik megismerhető területe.

A Hadtörténeti Intézet és Múzeum a magyar nemzeti emlékezetkultúra meghatározó intézménye. Kiállításai és programjai révén nemcsak a múlt bemutatását szolgálja, hanem aktívan hozzájárul a nemzeti identitás és a közösségi emlékezet formálásához. Az intézmény által szervezett események és kiállítások nemcsak a történelmi tudás bővítését, hanem a társadalmi párbeszéd elősegítését is célozzák.

Az intézmény abból a szempontból is érdekes a kollektív emlékezet formálásában, hogy szoros együttműködésben vett részt az elmúlt évtized tematikus éveinek lebonyolításában. A katonasírok felújításában, a nemzeti gyász formái kivitelezésének egyik előterjesztője. Miután azon intézményrendszerek egyike, mely mindenkoron a Hadügy- vagy Honvédelmi Minisztérium felügyelete alatt egy Parancsnokság irányításával végzi a feladatát¹²⁶, fontos látni, hogy a mindenkori kormányzat emlékezetpolitikájának egyik bástyája. Kiemelt helyet biztosít a történelmi események és személyiségek emlékének, miközben egyensúlyt tart a hősiesség és az áldozatok bemutatása között. A Hadtörténeti Múzeum állandó kiállításai a magyar hadtörténelem teljes spektrumát lefedik. Ezek között szerepelnek a honfoglalás kori fegyverek, a középkori várháborúk eszközei, valamint a 20. századi haditechnika kiemelkedő darabjai. Az "Első világháborús emlékezet" kiállítás különösen népszerű, mivel bemutatja az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében szolgáló magyar katonák életét és sorsát. Az intézmény rendszeresen emléket állít a magyar katonák áldozatvállalásának, kiemelve a szabadságért és a függetlenségért folytatott harcokat. Például a múzeum kiállításai és rendezvényei gyakran foglalkoznak az I. világháború és a doni katasztrófa tragikus eseményeivel. Aktívan részt vesz a tematikus évek katonai és a haza hősei mítoszok teremtésében mind a nemzeti ünnepek keretén belül, mind tárlatai, múzeumpedagógiai foglalkozási által. Március 15-én, október 23-án és június 4-én külön programokat szervez, amelyek a katonai vonatkozású eseményeket állítják a középpontba. Az intézmény és a fenntartó minisztérium koordinációjával szervezik meg május utolsó vasárnapján (a Gyereknapi mellett) a Magyar Hősök Emlékünnepét.¹²⁷ Oktatási programok, családi napok és interaktív tárlatvezetések révén a múzeum nemcsak a múlt megismerését segíti, hanem a jövő generációiban is igyekszik elmélyíteni a történelmi tudatot és a nemzeti büszkeséget.

¹²⁶ <https://militaria.hu/hadtorteneti-intezet-es-muzeum>

¹²⁷ <https://kormany.hu/hirek/tisztelges-a-magyar-hosok-emlekunnenpen>

A múzeum rendszeresen rendez időszakos kiállításokat, amelyek a magyar és nemzetközi hadtörténelem kevésbé ismert aspektusaira fókuszálnak. Ilyen például a női katonák szerepét bemutató kiállítás vagy a magyar hadiipar történetét feltáró tárlat. A múzeum és levéltár elérhető a Facebook Instagram és YouTube felületeken, igaz ez utóbbi évente egy-egy anyag jelenik csak meg. Oka lehet az is, hogy 2023 májusában bezárta kapuit a Kapisztrán téren álló intézmény és időszakos kiállításokkal folytatta működését Székesfehérváron, a Szent István Király Múzeum Rendház épületében¹²⁸, valamint Kecskeméten. A Magyar Honvédség múltra épülő jelenével és jövőjével, a honvédségnél rendszeresített, XXI. századi, high-tech eszközökkel és a katonai mindennapok ismereteivel továbbra is a Bálnában találkozhatnak az érdeklődők. Az új közösségi tér elsődleges feladata a honvédelem ügyének népszerűsítése a modern muzeológia eszközeivel.¹²⁹ Az intézmény jelenlegi vezetője: Dr. Tölli László, ezredes 2022-től.¹³⁰

4.3.3. Hagyományok Háza

A szintén aránylag fiatal intézmény hitvallását röviden fogalmazza meg: „Benned él a hagyomány” címmel. Víziója és célja: a hagyományos kultúra értékeinek széleskörű társadalmi tudatosítása és hozzáférhetővé tétele.¹³¹ Tevékenysége széleskörű, hiszen a Magyar Állami Népiegyüttes alkotói munkájának segítésétől, gyűjtemények felkutatása, konferenciák és események szervezése, tudományos kutatómunkáig komoly és a néphagyományt, népművészetet őrző és népszerűsítő tevékenysége nem csupán Magyarországon, de a Kárpát-medencében jelen van. A Hagyományok Házát 2011-ben alapította a kormányzat, az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény 8/A.§-a alapján.¹³² A költségvetési szerv irányítása és felügyelete a Kulturális és Innovációs Minisztériumhoz tartozik, elsődleges feladata a magyar néphagyományok, a hazai népművészet és népi iparművészet, a népi kultúra elemeinek megőrzése, életben tartása és élővé tétele, visszajuttatása a jelen és jövő kulturális közegébe.¹³³ A hagyományörzés, az újraéleszthető népművészet állami koordinációja, a hazai és Kárpát-medencei népmese és

¹²⁸ <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/bezarta-kapuit-a-hm-hadtorteneti-intezet-es-muzeum>

¹²⁹ HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Facebook oldala

¹³⁰ https://nepszava.hu/3162217_him-hadtorteneti-intezet-es-muzeum-atalakitas-honvedelmi-miniszterium-koltozes-szalay-bobrovniczky-kristof

¹³¹ <https://hagyomanyokhaza.hu/hu/hagyomanyok-haza>

¹³² https://hagyomanyokhaza.hu/sites/default/files/2024-11/Alapító%20okirat_20240207.pdf

¹³³ https://hagyomanyokhaza.hu/sites/default/files/2024-11/Alapító%20okirat_20240207.pdf, Az alapító okirat 2.-3. oldalán a fenntartó 12 pontban határozza meg a tevékenységét és összetett feladatát a Hagyományok Házának.

népköltészet gyűjtése és oktató anyagok összeállítása is feladata a fenntartó feladatszabása szerint. A szervezet élén a főigazgató áll, aki jelen esetben Both Miklós. Gazdag programokkal és kezdeményezésekkel igyekszik feladatkörét ellátni, különös figyelmet fordít a fiatalok megszólítására.

4.3.4 Holokauszt Emlékközpont

A magyar kormány által 2002-ben életre hívott Holocaust Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény Közalapítvány az 1990-ben társadalmi kezdeményezésre alakult Magyar Auschwitz Alapítvány jogutódja, annak több mint tízéves szakmai munkáját tovább vivő és kiteljesítő szervezet. A közalapítvány célja a holokauszt történetének feltárása, bemutatása és oktatása. A budapesti Páva utca 39. szám alatti intézmény az első állami alapítású holokausztközpont Közép-Kelet-Európában. Állami finanszírozással működik, sokrétű feladatait hazai és külföldi intézmények együttműködésével, valamint magánszemélyek támogatásával valósítja meg. Kiemelten közhasznú nonprofit szervezet.

„A vészidőszak az egész magyarság fájdalma; fölmérhetetlen veszteségeket okozott emberéletben, szellemekben egyaránt. Az Emlékezés Háza a magyar zsidóság, a faji alapon zsidónak nyilvánított polgárok modernkori üldöztetésének történetét, a hozzá vezető utat, a katasztrófa hatásait, a máig ki nem hevert veszteség következményeit, a magyar történelmi hagyományok erőszakos, tragikus megtörésének okait, tapasztalatait dolgozza fel és őrzi.”

¹³⁴ Az intézmény nemzeti ügynek tekinti a tragédiára emlékezést és a megbékélést. Léte, minden tevékenysége a magyar nemzet és az állam, a magyar társadalom kegyeletének, erkölcsi tartásának és méltóságának egyik kifejezése a vészidőszak minden áldozata, ártatlanul meghurcolt és elpusztított honfitársaink, valamint a Világ Népeinek Igazai, valamennyi önzetlen embermentő tiszteletére. “Iszonyatos teher külső megjelenítése a tömör kőfal. Ilyen hatalmas felületet igényel 8 mm-es betűmagysággal írva a megrázó névjegyzék. Akik kifogásolják ezt a tömörséget, semmit nem értettek meg a holokausztból. A fal előtt lézer örökmécses áll. Kiáltó jel és tájékoztató pont.”¹³⁵

A budapesti emlékhely a kollektív gyász, az áldozatokkal való együttérzés színhelye, egyben állandó és méltó megjelenítése. A nemzeti emlékkultúra fontos műhelye, rendezvényei középpontjában ez a szervezőelv áll. Hitvallásával az emberi jogok

¹³⁴ <https://hdke.hu/allando-kiallitas/> aAz intézmény honlapján küldetésszerűen ír Prof. Dr. Szita Szabolcs, korábbi igazgató az Emlékezés Háza koncepcióról.

¹³⁵ Mányi István építész gondolatai az Áldozatok Emlékfala kapcsán. <https://hdke.hu/rolunk/epulet/aldozatok-emlekfala/>

tiszteletének fontosságát, az emberélet védelmének mindennél előbbre valónak jelentőségét bizonyítja; a múlt tudományos feldolgozásával, reális bemutatásával a jövőért érzett felelősséget sugározza. „A milliók életét követelő tragédia bemutatásakor nagy történelmi mulasztást kell felszámolnia, megszüntetvén az évtizedekig tartott bűnös elhallgatás okozta történelmi tudatlanságot. Társadalmi elfogadottságához elengedhetetlen, hogy magas erkölcsiséggel, hitelességgel és elkötelezettséggel, a vallási értékek és kegyelet tiszteletben tartásával, a legteljesebb nyitottsággal működjék.”¹³⁶ Rendszeres együttműködő partnere a nemzeti rendezvényeknek, az emlénapok közül kiemelten foglalkozik a Holokauszt áldozatainak emlékével, a Totalitárius diktatúrák Emlénapjának aktív támogatója. Múzeumpedagógiai foglalkozások, tanárképzés, könyvkiadás és különböző rendezvények, hazai és nemzetköz konferenciák által aktív formálóját a kollektív emlékezetnek. Az épület 2005-ben építészeti nívódíjat kapott, ami Mányi István építész és kollégái munkáját dicséri.¹³⁷ Folyamatos tudományos kutatásokkal és publikációkkal, együttműködések kialakításával igyekszik a szervezet az emberi méltóság és történelmi igazságtalanság érdekében felszólalni. Az intézmény Facebook, Instagram, honlap, X és a YouTube felületeken aktívan van jelen. Az Emlékközpont igazgatója: Dr. Zima András, a központot működtető Holocaust Közalapítvány kuratóriumi elnöke: Dr. Grósz Andor.¹³⁸

4.3.5. Kommunizmuskutató Intézet

A Kommunizmuskutató Intézet egy fiatal szervezet, melyet a Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Alapítvány hívott életre. Elsődleges feladata az 1917-ben államszervező erőként is megjelenő totális eszmerendszer történetének feltárása és bemutatása. Az Intézet alapvető célja, hogy összegyűjtse és bővítse a kommunizmussal kapcsolatos kutatások eredményeit. Ezt a szervezet megálmodója Dr. Schmidt Mária, az alapítvány vezetője és a Terror Háza Múzeum főigazgatója a kutatóintézet honlapján következőképpen fogalmazta meg: „Ahhoz, hogy a „nemzetközi szocializmus” mérhetetlen pusztítása, az élet minden területét beszövő hazugságai után helyreállítsuk európai kultúránk tradicionális és pozitív értékeit, először a történettudomány eszközeivel kell megkezdennünk a feltárás munkáját. A Kommunizmuskutató Intézet erre vállalkozik.”¹³⁹ Az intézet igazgatója: Fekete Rajmund. Pályázatokkal, kiadványok szerkesztésével, pályázatok

¹³⁶ <https://hdke.hu/rolunk/kuldetesunk/>

¹³⁷ <https://hdke.hu/rolunk/epulet/>

¹³⁸ <https://hdke.hu/rolunk/holocaust-kozalapitvany/>

¹³⁹ <https://kommunizmuskutato.hu>

koordinálásával, továbbá a kutatási célhoz kapcsolódó események, könyvbemutatók szervezésével, blogon keresztüli információátadással igyekeznek ezt a feltáró munkát bemutatni és népszerűsíteni. Számos, a fiatalok számára informatív, vizuálisan gazdag és az általuk használt kommunikációs csatornákon elérhető tartalmakkal vonják be az új nemzedéket ebbe a történelmi múltba a szintén egyébként elsősorban fiatal történészek és kutatók.

4.3.6 Magyar Nemzeti Levéltár

A Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) a magyar kulturális emlékezet és emlékezetpolitika egyik kulcsintézménye. Mint az állami és közintézményi iratanyag legfőbb őrzőhelye, a levéltár nem csupán egy technikai-archiváló szerepkört tölt be, hanem aktív formálója a nemzeti múlt értelmezésének. Az intézmény tevékenységei – az iratanyag megőrzésétől a tudományos kutatások támogatásán át a kiállítások és oktatási programok szervezéséig – mind hozzájárulnak a kollektív emlékezet alakulásához.

A Magyar Nemzeti Levéltár története 1756-ig nyúlik vissza, amikor a Helytartótanács megalapította a Királyi Országos Levéltárat. Azóta a levéltár az állam működésének lenyomatait őrzi: törvények, rendeletek, miniszteri levelezések, bírósági és közigazgatási iratok, valamint helyi önkormányzati dokumentumok ezreit. Ezen dokumentumok nemcsak a jogi és intézményi folyamatokat rögzítik, hanem a társadalom, a hatalom és az állampolgárok viszonyának lenyomatai is egyben.

A levéltár ily módon az állami emlékezet tárháza, amely nemcsak passzívan őrzi, hanem strukturál is: mit tartunk meg, mit selejtezzük ki, mit digitalizálunk, és mit teszünk kutathatóvá – ezek mind emlékezetpolitikai döntések. A levéltár tehát aktívan közreműködik abban, hogy mely múltbeli események, szereplők és folyamatok kerülnek a kollektív emlékezet látóterébe. Az MNL tevékenysége túlmutat az iratanyag őrzésén: rendszeresen közreműködik történeti kiállításokban, konferenciákban, tematikus kutatási projekteken. Ezek révén formálja a múlt interpretációját, segít keretet adni a nemzeti történelmi elbeszéléseknek. Kiemelt témái között szerepel például a dualizmus kori államigazgatás, a trianoni békeszerződés hatása, a második világháborút követő politikai változások vagy éppen az 1956-os forradalom. A levéltári források „szolgálatba állítása” ezen narratívák megerősítésére vagy újraértelmezésére történik, ezáltal a levéltár nemcsak adatforrás, hanem a nemzeti identitás tudományos megalapozásának intézménye is. A Magyar Nemzeti Levéltár központi épülete a budai Várban található, ami nem pusztán földrajzi, hanem

szimbolikus jelentőséggel is bír. A budai Vár mint hatalmi és kulturális centrum, különösen a 2010-es évek utáni kormányzati térfoglalás következtében, az emlékezetpolitika újraértelmezett színtere lett. Ebbe a térbe illeszkedik bele az MNL is, amely így nem csupán funkcionálisan, hanem kulturálisan és politikailag is része lett az állami identitásformálás szimbolikus rendszerének. Az épület reprezentatív megjelenése, valamint a benne rendezett kiállítások és megemlékezések mind azt hangsúlyozzák: a levéltár nem „csak” kutatóhely, hanem a nemzeti emlékezet egyik központi tere.

A Magyar Nemzeti Levéltár az utóbbi években nagy hangsúlyt fektet a digitalizációra és a nyilvánosság bevonására. Online adatbázisai (például az Elektronikus Levéltári Portál vagy a Magyarország Vármegyei projekt) lehetővé teszik, hogy a múlt iratai szélesebb közönség számára is elérhetők legyenek. Ezzel az MNL hozzájárul a kulturális emlékezet demokratizálásához, vagyis ahhoz, hogy ne csak szakértők, hanem laikus érdeklődők, tanárok, diákok, helytörténészek is részt vehessenek a múlt újraértelmezésében. Ez a nyitottság megtöri a korábban zárt, elitista levéltári kultúrát, és lehetőséget ad az alternatív, alsóbb szintű emlékezeti narratívák megjelenésére is – például családtörténetek, helyi közösségi emlékezet vagy a mindennapi élet dokumentumainak feldolgozására. Bár a Magyar Nemzeti Levéltár hivatalosan politikamentes intézmény, nem mentes az emlékezetpolitikai nyomásgyakorlástól. A politikai rezsimok gyakran próbálták befolyásolni a levéltári anyagokhoz való hozzáférést, a kutatási engedélyeket vagy a nyilvánosság számára kínált narratívákat. Az 1989 utáni korszakban különösen éles kérdés volt a pártállami iratok kezelése, a titkosszolgálati dokumentumok nyilvánossága és az egyéni múltak transzparenciája. A levéltár tehát a történelem nyilvánossá tételének terepe, de egyben az elhallgatás, cenzúra vagy torzítás lehetőségének színtere is. Ezért felelőssége nemcsak szakmai, hanem morális is: milyen múltat mutat meg, milyen kérdéseket tesz fel, és mit hagy ki.

4.3.7 Magyar Tudományos Akadémia, mint az emlékezetpolitika színtere

A Magyar Tudományos Akadémia történelmi emlékhely. A törvény, mint a magyar nemzet történelmében meghatározó jelentőséggel bíró helyszíneként határozza meg. Az akadémia munkájában, különösen a társadalomtudomány és a történelemtudományok terén, a kutatóhálózatokban számos olyan kutatás, tudományos cikk születik, melyek alapjául szolgálnak az emlékezetpolitika kutatásához, noha a hely, szellemiségéből fakadóan soha

nem lehet ideológiai megközelítésű, mégis elengedhetetlen a tudományos igényű megközelítéshez.

A Magyar Tudományos Akadémia (MTA) emlékezetpolitikában és kulturális emlékezetben betöltött szerepe összetett és mélyreható. Mint az ország legmagasabb szintű tudományos intézménye, az MTA nem csupán a tudományos kutatás koordinálásáért és a tudományos élet normáinak meghatározásáért felelős, hanem kulcsszereplő a történeti tudáskialakításában, a nemzeti identitás tudományos megalapozásában, valamint a kollektív emlékezet formálásában is.

Az MTA különféle intézetei – például a Történettudományi Intézet, a Nyelvtudományi Intézet vagy az Irodalomtudományi Intézet – közvetlenül is hozzájárulnak ahhoz, hogy mely történelmi korszakok, események és személyek kapnak hangsúlyt a hivatalos történeti diskurzusban. A kollektív emlékezet sok tekintetben ezekre a tudományos narratívákra épül, amelyeket az Akadémia közvetetten a közoktatáson, tankönyveken, ismeretterjesztő kiadványokon keresztül is formál.

Az MTA tehát tudományos tekintéllyel ruházza fel a nemzeti múlt meghatározott olvasatait, és ezáltal közvetetten hozzájárul ahhoz, hogy mely emlékek, traumák vagy hősök válnak a kollektív identitás részévé. Az MTA szerepe az emlékezetpolitikában különösen hangsúlyos a rendszerváltás utáni időszakban, amikor a történelmi múlt újra értelmezése és a nemzeti identitás újra fogalmazása politikai prioritássá vált. Az Akadémia egyensúlyozni próbál a tudományos autonómia és az állami emlékezetpolitikai elvárások között. Ez gyakran feszültségeket szül – például a Horthy-korszak vagy a szocializmus megítélésének kérdésében –, és az MTA szakértői gyakran viták középpontjába kerülnek. Ezekben a vitákban az Akadémia tudományos mértéktartással lép fel, de ugyanakkor normatív szerepet is vállal, amikor például állásfoglalásokat tesz közzé történelmi kérdésekben, vagy amikor konferenciák és kiadványok révén „irányt szab” a történelmi emlékezet értelmezésének.

Az MTA saját intézményes múltja is része a nemzeti emlékezetnek. Az Akadémia alapítása (1825), Széchenyi István szerepe, valamint az Akadémia épülete mint nemzeti emlékezethely mind hozzájárulnak ahhoz, hogy az MTA nemcsak tudományos, hanem szimbolikus jelentőségű intézményként is funkcionáljon. Az Akadémia tudósainak kultusza (például Eötvös József, Kodály Zoltán vagy Szentágotthai János) szintén része annak az intellektuális panteonnak, amelyen keresztül a kulturális emlékezet intézményesül. Az elmúlt évtizedben az MTA egyre nagyobb szerepet vállal a digitális emlékezet formálásában is. Online adatbázisai, digitalizált forrásai (például a Magyar Tudománytár vagy a Petőfi Irodalmi Múzeummal együttműködésben létrehozott irodalmi

archívumok) hozzáférhetővé és újraértelmezhetővé teszik a történelmi tudást, így a kulturális emlékezet egyre inkább dinamikus, interaktív térben alakul tovább. Ezzel az MTA nemcsak őrzője, hanem aktív formálója is a múlt digitális jelenlétének.

A Magyar Tudományos Akadémia a magyar kulturális emlékezet egyik legfontosabb intézményes szereplője. Tudományos tekintélye révén legitimálja a történelmi narratívákat, alakítja a kollektív emlékezetet, és egyben szimbolikus szerepet is betölt a nemzeti identitás formálásában. Bár hivatalosan a politika fölött áll, mégis az emlékezetpolitika terében működik, ahol a tudományos igazságkeresés és az ideológiai elvárások sokszor feszültségben állnak egymással. Az MTA e kettős szerepét tudatosan vállalja, és ezzel nemcsak a múlt megértéséhez, hanem a jövő kulturális önképének kialakításához is hozzájárul. Az MTA elnöke: Prof. Dr. Freund Tamás Széchenyi-díjas magyar neurobiológus.

4.3.8 Magyarság Háza

A Magyarság Háza 2011-ben, a magyar kormány támogatásával jött létre, a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. keretein belül, mint Közhasznú Nonprofit Kft.¹⁴⁰ A minden magyar összetartozását jelképező intézmény célja a Magyarország határain innen és túl élő magyar közösségek közötti kapcsolatok erősítése, a pozitív magyarságkép kialakulásának, a magyarság értékmegőrző képességének segítése, az egymás iránti felelősségérzet kialakítása, elmélyítése. A Magyarság Háza – a hagyományőrzés és a modernitás jegyében – ingyenesen látogatható a közvélemény számára érdekes, sokoldalú programokkal, a különböző korosztályok számára szervezett szórakoztató, kulturális rendezvényekkel, valamint ismeretterjesztő előadásokkal igyekszik bemutatni a magyarságot jellemző tárgyi és szellemi kultúrát. A Magyarság Háza rendezvényei a nemzeti identitás erősítését szolgálják, bemutatják a világ magyarságára jellemző értékeket, eredményeket, teljesítményeket, sikereket. Ezt az intézmény honlapján egyértelmű célként fogalmazza.¹⁴¹ Megismertetik a hazai és határon túli közönséget a hungarikumokkal, az épített és szellemi örökséggel, a magyar kultúrkincsekkel, a tudományos, szellemi és fizikai teljesítményekkel. 2022-ben ellátta a Tamás Áron emlékv koordinátori feladatait is. Az országhatáron átnyúló kezdeményezés, mely a Határtalanul program nevet kapta, szintén a Magyarság Háza koordinációjában működik. Számos kiállítás, kulturális program (színház, irodalmi szalon,

¹⁴⁰ <https://magyarsaghaza.net/kapcsolat-2/>

¹⁴¹ uo.

filmklub, szabadegyetem) és előre jegyezhető rendhagyó órák állnak az érdeklődők rendelkezésére. Fiataloknak, szervezett iskolai csoportoknak, felnőtteknek egyaránt.

4.3.9 Magyarságkutató intézet

A magyar kormány 2019 január elsejével alapította a Magyarságkutató Intézetet, melynek elsődleges feladatához tartozik a magyarság őstörténetének modern interdiszciplináris módszerekkel történő feltárása, kutatási eredményeinek megismertetése. Ezen tárgyban maradandót alkotó jeles kutatók hagyatékának, szellemi örökségének gondozása, valamint a kutatási anyagok digitalizálása. A költségvetési szervként működő intézet feladatkörébe tartozik továbbá a V-IX. századi sztyeppközösségek kutatása, a honfoglalással, valamint a magyar középkorral kapcsolatos interdiszciplináris kutatások, valamint a kelet-európai térség egyes részeinek VIII-X. századi történeti-földrajzi tájrekonstrukciója. A magyarság történelméből származó hazai és külföldi, elbeszélő és írott levéltári forráskutatásban vezető szerepet kapott, továbbá a korhoz kapcsolható vallástörténeti kutatások, néprajzi és népzenei kutatások is célként szerepelnek a szervezet munkájában. Az kutatóintézet vezetését Prof. Dr. Kásler Miklós, volt Emberi Erőforrás miniszter. A kutatói tevékenység során részt vállalnak az oktatási és képzési tevékenységből, a kulturális turizmus, vallás- és zarándoklatturizmus fejlesztésében is. Külön figyelmet érdemel az intézet szakértői tevékenysége, melyet a magyar közmédia és közigazgatási szervezetek részére nyújt nyelvpolitikai kérdésekben, valamint részt vállal a magyar nyelvi tankönyvprogram fejlesztésében, ahol nyelvészeti szakmai alapokat dolgoz ki, különösen kiemelt célja a gyermekbarát, az otthonról hozott anyanyelvi készségeket fejlesztő általános iskolai nyelvtankönyvek szakmai alapvetése kidolgozásának összehangolása a magyar kultúra egészével. A magyar szórványok, magyar nyelvjárások, rétegnyelvek, határon túli nyelvvaltozatok, kisebbségben élő nyelvrokon népek helyzetének vizsgálata ugyancsak meghatározó és stratégiai fontosságú terület a háttérintézmény szakmai munkájában. Az intézet számos kisebb kutatóközpontot hozott létre, szám szerint 10-t, melynek egyike, a 2019-ben magába olvasztott Nemzeti Nyelvstratégiai Intézet munkáját ellátó Nyelvtervezési Kutatóközpont. A kutatóközpont küldetése az anyanyelvnek a nemzeti identitás képzésében, életünkben, kultúránkban, önazonosságunkban betöltött szerepének megfelelő, méltó helyre emelése és megerősítése. Felügyeleti szerve az Emberi Erőforrások Minisztériuma volt, jelenleg ennek jogutódja, a Kulturális és Innovációs Minisztérium háttérintézményeként működik.

4.3.10 Nemzeti Nyelvstratégiai Intézet

A Magyar Nyelvstratégiai Intézet a köznyelven MANYSI-ként vált ismertté. Fővárosi székhelyű központi hivatal volt, amelynek feladatkörébe tartozott a magyar nyelvi örökség föltárása, a nyelv mélyebb megismerése, ápolása, gondozása, fejlesztése. Az intézet az 55/2014. (III. 4.) Korm. rendelettel jött létre 2014. április 1-jén.¹⁴² Az intézet még szerepelt az Országgyűlés által 2018. július 20-án elfogadott, 2019-re vonatkozó költségvetési törvényben (összesen 164,7 millió forinttal gazdálkodhatott volna), Az egykori intézet feladatainak egy részével a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete is foglalkozik. Az intézet pontos feladatait a létrehozó kormányrendelet 4. §-a határozta meg: Elsősorban egy középtávú magyar nyelvstratégia kidolgozásának irányítása és szakmai felügyelete. A magyar nyelv belső szerkezetének, sajátosságainak, működésének, kultúránk egészével való összefüggésének kutatása és annak eredményének alkalmazása a közoktatásban, illetve nyelvi adattárak fejlesztésének ösztönzése, továbbá a nyelvszerkezeti és a nyelvhasználati kutatások terén a különböző szaknyelvek (terminológiák) tudatos fejlesztésének koordinálása, a határon túli és az anyaországi magyar nyelvű terminológia összehasonlító kutatása, összehasonlító terminológiai szótárak összeállítása. Megjelenik a feladatai között az infotechnológia területe is, a magyar nyelvű adatbázisok támogatási elveinek kidolgozásában és koordinálásában való részvétel. Szakértői állásfoglalások készítése nyelvpolitikai kérdésekben a közigazgatás és a közmédia részére, valamint az új tudományos közelítések vizsgálata, nyelvészdoktoranduszok foglalkoztatása ösztöndíjas pályázati és megbízási rendszerben.¹⁴³ Kiemelt feladatai közé tartozott az új magyar nyelvi tankönyvprogram nyelvészeti szakmai alapjainak kidolgozása, különösen gyermekbarát, az otthonról hozott anyanyelvi készségeket fejlesztő általános iskolai nyelvtankönyvek szakmai alapvetése, kidolgozásának összehangolása kultúránk egységes szövevével. A nyelvi gazdagság megőrzése, különös tekintettel a magyar nyelvjárásokra és a rétegnyelvekre, továbbá a magyar nyelvi értékvesztés ellen ható feladatok megvalósítása.¹⁴⁴

Az intézet elvi irányítása a miniszterelnök hatáskörébe tartozott, aki ezt a feladatot a miniszterelnökséget vezető államtitkár útján látta el, aki az alapítás évében Lázár János

¹⁴² <https://njt.hu/jogszabaly/2014-55-20-22>

¹⁴³ u.o.

¹⁴⁴ <https://jap.sze.hu/osszefoglalo-jelentes-a-magyar-nyelvstrategiai-intezet-haromeves-tevekenysegerl>

volt. Az intézet operatív vezetését az intézet határozatlan időre kinevezett igazgatója végezte. 2014. április 1-től 2017. február 28-ig az intézet igazgatói posztját Bencze Lóránd töltötte be, majd 2017. március 1-től az intézet igazgatója Tóth Attila volt. Végül a 2018 novemberében elfogadott kormányrendelet, 4 és fél év működés után, a következő naptári év kezdetével beolvasztotta a frissen létrehozott Magyarságkutató Intézetbe, amely feladatainak egy részét is átvette. (ld. előző bekezdés) Jelenleg az Intézetben belül már nem is található a Nyelvstratégiai Intézet, Bencze Lóránd 2024-ben jelentetett meg egy összefoglalót,¹⁴⁵ mely az intézet működésének és eredményeinek 3 évét hivatott összefoglalni. Jelenleg működik a Magyarságkutató Intézetben belül egy Nyelvtervezési Kutatóközpont, melynek elsődleges feladata az anyanyelvnek a nemzeti identitás képzésében, életünkben, kultúránkban, önmazonosságunkban betöltött szerepének megfelelő, méltó helyre emelése és megerősítése.¹⁴⁶ Ez részben lefedi a korábbi kormányrendelet célkitűzéseit, eredményeiről nehezen található forrás.

4.3.11 Nemzeti Múzeum

A Budapesti Nemzeti Múzeum, mint emlékezetpolitikai intézmény, kiemelkedő szerepet tölt be a magyar nemzeti identitás formálásában, történelmi narratívák közvetítésében és a kollektív emlékezet irányításában. Az 1802-ben alapított múzeum nem csupán a magyar történelem tárgyi emlékeinek őrzőhelye, hanem a nemzeti önreprezentáció hivatalos megjelenítésének egyik központi helyszíne. A Nemzeti Múzeum épülete, elhelyezkedése, állandó és időszakos kiállításai, valamint a hozzá kapcsolódó nemzeti rituálék, mint például március 15-ei állami megemlékezés, mind az emlékezetpolitika eszköztárát bővítik.

A Nemzeti Múzeum épülete önmagában is emlékezetpolitikai szimbólum. A klasszicista stílusú palota az 1848–49-es forradalom és szabadságharc egyik ikonikus helyszíne, ahol a nemzeti legendában fennmaradt történet szerint, Petőfi elszavalta a *Nemzeti dalt*, és amely a nemzeti függetlenség eszméjének fizikai kifejeződésévé vált. Az épület és környezete (a Múzeumkert) máig szimbolikus térként funkcionál, ahol a nemzeti ünnepek állami és civil emlékezet aktusai zajlanak. Ezáltal a múzeum nem pusztán múltbéli tárgyak gyűjteménye, hanem a történelem és a nemzeti emlékezet újra értelmezésének terepe is.

A Nemzeti Múzeum állandó kiállításai a magyar történelem ezeréves ívét mutatják be a honfoglalástól kezdve a 20. századi politikai fordulatokig. A kiállítási koncepciók

¹⁴⁵ u.o.

¹⁴⁶ <https://mki.gov.hu/hu/intezet-hu/kutato kozpontok-hu/nyelvtervezesi-hu>

kialakítása során kulcsfontosságú, hogy milyen eseményeket, személyeket és korszakokat emelnek ki, illetve milyen interpretációval. E döntések erősen tükrözik az aktuális politikai kurzus elvárásait, és hozzájárulnak a hivatalos történelmi kánon megerősítéséhez vagy újra értelmezéséhez. A múzeum tehát nem csupán megőrzi a múltat, hanem aktívan részt vesz az arról történő gondolkodás, vagy a narratívák alakításában: mit és hogyan idézünk meg, milyen történelmi traumákat tematizálunk, és melyeket hallgatunk el, vagy melyek változhattak az évtizedek során. A Nemzeti Múzeum mint állami fenntartású intézmény különösen érzékeny a politikai hatalmi struktúrák változásaira. A kormányzat emlékezetpolitikai stratégiája – amely gyakran a nemzeti dicsőség, a szenvedés és a túlélés narratíváit preferálja – jelentős befolyással bír a múzeum programjára és kommunikációjára. A múzeum számos jeles szakmai és tudományos programot is jegyez, múzeumpedagógia foglalkozások keretében fogadja a legifjabb nemzedéket. Szinte minden platformon, szociális médiában jelen van, aktív kommunikációs rendszere széles körben ismert. Az emlékezetpolitikai szerep nem csupán a kiállításokon keresztül érvényesül, hanem az oktatási programokon, múzeumpedagógiai foglalkozásokon és közösségi eseményeken keresztül is. A múzeum az állampolgári nevelés egyik fontos eszköze, ahol a látogatók – különösen a fiatalabb generációk – megtapasztalhatják a nemzeti történelem „hivatalos” olvasatát. A Nemzeti Múzeum tehát nemcsak múltat interpretál, hanem jövőt is formál: hozzájárul az állampolgári identitás, a nemzeti öntudat és a kollektív emlékezet alakításához. Része azon stratégiai intézményeknek, melyről a Kormány 2019-ben hozott határozatot, mint kiemelt kulturális intézmény egyike. Jelenlegi főigazgatója: Dr. Zsigmond Gábor.

4.3.12 Nemzetpolitikai Kutatóintézet

Az Intézet, amiképpen az emlékezetpolitika és kutatás több szervezeti egysége, 2011-ben jött létre. Alapítása óta a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. keretében, a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkárságának háttérintézményeként működik. Létrehozásának legfőbb célja az volt, hogy egy olyan tudományos sztemderdek szerint működő intézmény jöjjön létre, amely a külhoni magyar közösségekkel és az anyaországi támogatásokkal kapcsolatos kutatások eredményeit a politika számára is hasznosítható formában tudja közvetíteni. A Nemzetpolitikai Kutatóintézet tevékenységi köre három nagyobb csoportra osztható: a tudás megszerzése és összegzése (kutatás, elemzések, háttéranyagok), a tudás megjelenítése (publikációk, rendezvények), valamint a tudás átadása (oktatás).

A kutatóintézet kiemelt feladatai közé tartozik a nemzetpolitikai vonatkozású kutatások kezdeményezése és összehangolása. Ezeknek a – saját és más kutatóműhelyek bevonásával készített – kutatásoknak az eredményeit a politikai döntéshozók számára is használható formában dolgozza fel. A Nemzetpolitikai Államtitkárság által koordinált tematikus évekhez (2012 – külföldi magyar óvodák éve, 2013 – külföldi magyar kisiskolások éve, 2014 – külföldi magyar felsősök éve, 2015 – külföldi magyar szakképzés éve, 2016 – külföldi magyar fiatal vállalkozók éve, 2017 – külföldi magyar családi vállalkozások éve, 2018 – a külföldi magyar családok éve, 2019 – a külföldi magyar gyermekek éve, 2020 – az erős magyar közösségek éve) igazodó oktatási és gazdasági témájú kutatások mellett, az érintett magyar közösségek demográfiai és nyelvi folyamatainak, a külföldi magyar pártok választási eredményeinek és autonómiaértékeinek, a kisebbségi jogok betartásának, valamint a migrációs eredetű magyar diaszpórák közösségek múltjának és jelenének tudományos feltérképezése is hozzátartozik az intézet profiljához. A naprakész és célirányos gyorselemzéseken és háttéranyagokon túl, a Nemzetpolitikai Kutatóintézet tanácsadással, véleményezéssel, valamint kutatási eredményeinek összegzése alapján tett javaslataival is igyekszik segíteni a magyarországi és külföldi magyar politikai szereplők munkáját, szakmai döntéseik megalapozottságát, a nemzetpolitika strukturált és hatékony működését.

A kutatóintézet célja továbbá a megszerzett és összegzett tudás megfelelő megjelenítése, minél szélesebb körben történő terjesztése. Ennek érdekében folyamatosan kezdeményez, szervez és bonyolít le konferenciákat, szemináriumokat és egyéb – a nemzetpolitika és a kisebbségkutatás témaköreit érintő – rendezvényeket. Mindemellett a hazai és nemzetközi tudományos porondon való részvétel érdekében több saját és szerkesztett kiadványt is megjelentet. Mindezen felül a Nemzetpolitikai Kutatóintézet fennállása óta meghonosította és kiterjesztette a nemzetpolitika oktatását Magyarországon. Elsődleges célja ezzel, hogy a közigazgatásban dolgozó tisztviselők és az egyetemi hallgatók külföldi magyarokról meglévő ismereteit bővítse és mélyítse. Vezetője: a dolgozat korábban többször idézett szerzője: Dr. Kántor Zoltán.

4.3.13. Nemzetstratégiai Kutatóintézet

A Kormány a 346/2012. (XII.11.) számú rendeletével szabályozza a Nemzetstratégiai Kutatóintézet létrehozatalát és feladatait.

Az intézet feladata elsősorban a magyar örökség korszerű újra fogalmazása, a jelen és az eljövendő nemzedékek támogatása, a nemzeti összetartozás erősítése és a külföldi magyarság

erőforrásainak vizsgálata. A történelmi nemzet fennmaradása és gyarapodása érdekében a magyarság kiemelkedő szellemi, kulturális és tudományos hagyományainak, eredményeinek figyelembe vételével kutatási, felmérési és elemzési feladatokat végez. A hazai és a kárpát-medencei kulturális, társadalmi és gazdasági tér fejlesztése, a nemzeti összetartozás erősítése, a jövő nemzedékek támogatásának céljából javaslatokat tesz a Kormánynak. Vezetője alapítása óta: Szász Jenő.

4.3.14 Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI)

144/2013. (V. 14.) Korm. Rendelet szól a Nemzeti Örökség Intézete létrehozásáról. A NÖRI azzal a céllal jött létre, hogy a nemzeti emlékezet és emlékezés számára intézményes kereteket biztosítson. Tulajdonképpen jogutódja a Nemzeti Kegyeleti Bizottságnak. Szellemi gondozója és létrehozója Boros Péter, egykori miniszterelnök volt, első főigazgatója Fogarasiné Radnai Katalin komoly erőfeszítéseket tett az új intézmény társadalmi megismertetésére. Az Intézet tevékenységi körébe tartoznak- többek között - az országosan mintegy 6000 sírhelyet magában foglaló nemzeti sírkerttel, a magyarországi nemzeti és történelmi emlékhelyekkel kapcsolatos feladatok, vagy a Fiumei Úti Sírkert üzemeltetése és népszerűsítése. Katonásírok gondozása, valamint a Salgótarjáni utcai zsidó temető fenntartása. Ezeken a helyeken nem csupán a emlékhely gondozása, hanem a hozzá kapcsolt kulturális, oktatási programok is kiemelt jelentőségűek az emlékezetpolitika szempontjából. Jelenlegi főigazgatója az intézetnek: Móczár Gábor. Az elmúlt években a NÖRI és a Klebelsberg Központ közösen alakította ki a Nemzeti Emlékezetpedagógiai Programot a köznevelés 7-11. évfolyamán tanuló fiatalok számára. A terveik szerint a program keretében a 2024/25-ös tanévben mintegy 80 000 diák keresheti fel a különböző történelmi és nemzeti emlékhelyeket. 47 emlékhely várja múzeumpedagógiai programokkal, tárlatvezetéssel az odalátogató diákokat.

4.3.15 Néprajzi Múzeum

A Néprajzi Múzeum a magyar kulturális emlékezet egyik kulcsintézménye, amely nemcsak a paraszti kultúra tárgyi és szellemi örökségét őrzi, hanem aktívan részt vesz a hagyományok modern kontextusban való újra gondolásában is. A budapesti Néprajzi Múzeum egyike Európa legfontosabb szakmúzeumainak. A több mint 200 000 néprajzi tárgy mellett egyedülálló fényképfelvételeket, kéziratokat, fotókat, népzenei- és filmfelvételeket őriz

gyűjteményében.¹⁴⁷ A magyar népi kultúra felbecsülhetetlen értékű tárgyi emlékei mellett itt található az ország legnagyobb nemzetközi gyűjteménye. A múzeum nem pusztán gyűjteményeket kezel, hanem értelmezi, bemutatja és újra keretezi a kulturális identitás formáló elemeit, különös tekintettel a mindennapi élet hagyományaira, közösségi rítusokra és vizuális reprezentációkra. Ily módon a Néprajzi Múzeum egyszerre működik történeti emlékezetként és kortárs kulturális „laboratóriumként”. A Néprajzi Múzeum tevékenysége a 19. századi nemzetépítési folyamatokba ágyazódik, amikor a paraszti kultúra feltárása a „népi” nemzeti karakter megragadásának egyik eszközévé vált. Az 1872-ben alapított múzeum kezdetben az etnográfia, antropológia és néprajz tudományos eredményeinek bemutatására törekedett, de ezzel párhuzamosan kanonizálta is a magyar „népi kultúra” képeit, amelyeket a nemzeti identitás részévé tett. A matyó hímzés, a kalocsai motívumok, a pásztorművészet vagy a tánc hagyományok mind a magyar kulturális önreprezentáció alapvető elemeivé váltak – részben a Néprajzi Múzeum közvetítésével. Ezáltal a múzeum kulcsszereplője lett a nemzeti kulturális emlékezet intézményesítésének, amelyben a „népi” nem egy társadalmi réteg fogalma, hanem a nemzet „ősi”, „valódi” és „autentikus” arcának metaforája lett. Az új épület 2022-ben nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt. Kortárs építészeti díjakkal is kitüntetett múzeumi épület azzal a céllal jött létre, hogy a kulturális örökség bemutatása új vizuális és értelmezési keretbe kerüljön. A modern kiállítási eszközök, digitális interaktív elemek, tematikus tárlatok mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a hagyományok ne mint lezárt múltra, hanem mint élő és változó örökségre jelenjenek meg. A Néprajzi Múzeum egyik legérdekesebb szerepe az, ahogyan a hagyományokat a kortárs kultúrával párbeszédbe hozza. Ezt teszi például akkor, amikor kortárs népművészek, kézművesek, divattervezők vagy iparművészek alkotásait mutatja be, amelyek a hagyományos motívumokat új formában dolgozzák fel. De ide sorolhatók azok a kiállítások és események is, amelyek a cigány, zsidó, székely vagy határon túli magyar közösségek kultúráját mutatják be, nem „néprajzi kuriózumként”, hanem élő közösségi valósággként.¹⁴⁸ A múzeum így nemcsak megőrzi a múltat, hanem új jelentésekkel ruházza fel, és ezzel aktívan részt vesz a kulturális emlékezet újírásában. Különösen fontos ez a fiatalabb generációk számára, akik számára a hagyományok csak akkor relevánsak, ha reflektálnak a jelen társadalmi kérdéseire is – például identitásra, mobilitásra, globalizációra. A múzeum múzeumpedagógiai programjai, workshopjai, közösségi eseményei mind azt a célt

¹⁴⁷ <https://www.neprajz.hu/muzeumrol/a-muzeum-tortenete.html>

¹⁴⁸ <https://gyujtemeny.neprajz.hu/neprajz.start.php?is=1&bm=1&l=1>

szolgálják, hogy a hagyomány ne elidegenedett, távoli múltként jelenjen meg, hanem közös és alakítható örökségként.¹⁴⁹ A Néprajzi Múzeum tehát nemcsak kiállítóhely, hanem nevelési és közösségépítő tér, ahol a látogatók a saját kulturális emlékezeti kereteiket is újra gondolhatják. Bár a múzeum hivatalosan politikamentes intézményként működik, nem függetleníthető az emlékezetpolitikai kontextusoktól. A nemzeti örökség kérdése – mit tekintünk autentikusnak, értékesnek, „magyarnak” – mindig is politikai kérdés is volt. A Néprajzi Múzeum ebben a térben kultúrpolitikai súlyú szereplő, amely – hol tudományos objektivitásra, hol társadalmi érzékenységre alapozva – vesz részt a hagyomány és identitás formálásában. Főigazgatója: Dr. Kemecsi Lajos.

4.3.16 Országház különleges helyzete, mint kiemelt nemzeti emlékhely

Az Országház Magyarország egyik legismertebb épülete, mely egyszerre a törvényhozás otthona, kiemelt turisztikai látványosság és nemzeti emlékhely. Az épület a magyar nemzeti identitás és emlékezet fontos szimbóluma, mely az ország történelmét, politikai fejlődését és kultúráját is reprezentálja. Az Országház épületének jelentőségét a benne ülésező Országgyűlés alkotmányos funkcióiból vezethetjük le. Az Országgyűlés mint legfőbb népképviselői (a külföldiek szavazati jogával nemzeti értékű képviselőről is beszélhetünk), alkotmányozó és törvényhozó, valamint a legmagasabb szintű politikai diskurzusoknak fórumot biztosító szerv méltó „Házra” jogosult, az elhelyezését biztosító épület pedig védelemre. (parlament.hu)

Az Országház építését az 1880-as években határozták el, az Osztrák–Magyar Monarchia időszakában, amikor a magyar állam önállósága és identitása erősödött a kiegyezés után. A Steindl Imre által tervezett neogótikus épület 1902-ben készült el, és azóta folyamatosan szolgálja a magyar törvényhozást. Az építkezés szimbolikus jelentőségű volt, hiszen egy modern és méltóságteljes központot kívántak létrehozni, amely kifejezi a magyar nemzet szuverenitását és Európához való tartozását (Sisa, 2021). Az Országház épületének kialakítása tudatos szimbólumválasztások eredménye, fontos történelmi és politikai üzeneteket hordoz. A kupola két oldalán tornyokkal körülvéve magasodik ki a képviselőházi és a főrendiházi ülésterem, ami az építés korában kétkamarás rendszerben működő országgyűlés emlékét idézi. A két ülésterem méretében és kialakításában teljesen megegyezik egymással, ezzel utalva a népképviselői alsóház és a történelmi felsőház egyenrangúságára. Közöttük emelkedik a kupola, mely a törvényhozás egységét jeleníti

¹⁴⁹ <https://www.neprajz.hu/meta>

meg, és a két ház együttes ünnepi üléseinek helyszínéül is szolgált. (Sisa, 2021, parlament.hu) Az Országház a magyar államiság és demokrácia jelképe. Az épület külső és belső díszítése a nemzeti történelmet, a koronázási jelvényeket és az állami szimbólumokat helyezi középpontba. Az épület központi kupolatermében található a magyar Szent Korona és a koronázási jelvények, amelyek az ország alkotmányos folytonosságát és állami szuverenitását testesítik meg (Körmendi, 2020). Az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény III/A. fejezete szól a szimbólum védelméről, pontosabban az Országgyűlés nevének, jelképének használatáról. Az Országgyűlés, az Országház és a Parlament elnevezése, az Országház képe vagy az Országház képi stilizált mintájának képe a szakaszokban meghatározottak szerint használható. Az Országház képe turisztikai, idegenforgalmi célból, hírszolgáltatási, oktatási, művészeti, kulturális, valamint tudományos tevékenység során használható; egyébként viszont a Kiemelt Nemzeti Emlékhely Bizottság illetve az Országgyűlés Hivatalának engedélye (előzetes hozzájárulása) szükséges hozzá. Az Országházat 2011-ben a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság javaslatára nemzeti emlékhellyé nyilvánították. Ez a cím a magyar történelemben és kultúrában betöltött különleges szerepét emeli ki. Az épület nemcsak a politikai döntéshozatal helyszíne, hanem az állami ünnepek és megemlékezések központja is. (Kovács-Nagy-Nagy-Csere, 2014). 2011 március 15-től minden nemzeti és állami ünnepen az Országház mindenki számára ingyenesen látogatható, erősítve ezzel a nemzet házának szimbolikus jellégét. Az Országház évente több százezer látogatót fogad, ezzel Magyarország egyik legnépszerűbb turisztikai attrakciója. A látogatók nemcsak az épület impozáns építészeti megoldásait csodálhatják meg, hanem betekintést nyerhetnek a magyar történelem és politika világába. Az Országház Látogatóközpontja és a Kőtár interaktív kiállításokkal és történeti anyagokkal gazdagítja a látogatói élményt. A Stasher turisztikai blog által közzétett népszerűségi listán, melynek összeállításához többek között a Google-értékeléseket, a TikTok-népszerűséget, a szállások minőségét és az ország közbiztonságát vették alapul, az Országház a világ 99 legnépszerűbb látványossága közül az első helyezést érte el. A Duna-parti neogótikus palota olyan nevezetességeket utasított maga mögé, mint a franciaországi Disneyland, az olaszországi Colosseum, az amerikai egyesült államokbeli Central Park vagy a perui Machu Picchu. Az Országház az összesített 10-es skálán 7,34 pontot ért el. Az épületet 887 millió alkalommal nézték meg a TikTok videómegosztón, a Google-értékelése pedig az 5-ből 4,8 lett. (parlament.hu) Az Országházban működő Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatósága évről évre a Látogatóközponton túl számos, a kollektív emlékezet erősítését szolgáló programokat, kiadványokat hoz létre minden korosztálynak. Könyvkiadót működtet, a jeles

tudományos és ismeretterjesztő kötetek mellett az Országközi Mesék sorozat kimondottan a legkisebbek korosztálynak szól, amiképpen múzeumpedagógiai foglalkozásaik is az óvodától a középiskolás diákokig kínálnak lehetőségeket. Múzeum, fotóarchívum, könyvtár és egyéb kulturális programok komoly lehetőséget adnak az ország első számú emlékezeti intézményének, és azon keresztül a történelmi múlt eseményeinek, szereplőinek megismerésére. Az Országközi Filmműhely YouTube csatornán történelmi dokumentumfilmek, pedagógiai célú videók, oktató animációk, az Országközi épületéhez és a Kossuth térhez kötődő művészettörténeti és építészettörténeti tartalmak, a Közgyműteményi és Közművelődési Igazgatóság rendezvényeihez, valamint a tudományos kutatásokhoz kapcsolódó videók találhatók. (parlament.hu) Az Országgyűlés Hivatala az egyik legjelentősebb szerepet tölti be tudatosan felépített rendezvényeivel, kiadványaival és nem utolsósorban épületével továbbá a Kossuth tér felújításával a nemzeti identitás formálásában. Összefoglalásként az Országközi kulcsszerepet játszik a magyar emlékezetpolitikában, mivel számos olyan esemény színhelye, amely a nemzeti identitás és történelem fontos elemeit eleveníti fel. Az épület előtti Kossuth tér újjáépítése és átalakítása eredményeként létrejött a tér 1944 előtti képzőművészeti arculatának visszaállítására is. Gróf Andrássy Gyula teljesen megsemmisült bronz lovas szobrát, illetve gróf Tisza István emlékművét korabeli fotók és dokumentumok alapján alkották újra. A Kossuth Lajos-szoborcsoport alakjait pontos másolatok készítését követően újra faragták. II. Rákóczi Ferenc lovas szobrát elbontották és darabonként restaurálták, majd a korábbi helyétől kicsivel távolabb állították vissza. A program keretében a főbejáratot őrző bronzoroszlánok felújítása, illetve a Nagyatádi Szabó István-szobor elveszett bronzreliefjének rekonstruálása, visszahelyezése ugyancsak megtörtént. A II. világháború után a téren felállított szobrok felújítva más fontos közterületekre kerültek. (Sisa, 2021) A Steidl Imre Program második ütemében megtörtént a Nemzeti vértanúk emlékművének az újjáépítése. A trianoni békediktátum 100. évfordulója alkalmából pedig az Alkotmány utca tengelyében megépült az Összetartozás Emlékhelye. A rekonstrukció jelenleg is tart. A program harmadik ütemében az Agrárminisztérium épületét jelentős mértékben átalakítják, s az eredeti homlokzat megtartásával egy korszerű irodaházat alakítanak ki mélygarázzsal. Az épületben hungarikumok bemutatására és árusítására szolgáló mintapince és üzlethelyiség, nyilvános étterem, valamint az Összetartozás Emlékhelyéhez kötődő kiállítótér nyílik majd meg. A Kúria épülete is teljes rekonstrukción esik át, és visszakapja eredeti funkcióját: ismét itt működik majd a legfelső igazságszolgáltatási szerv, a Kúria. Ezzel helyreáll az az eredeti térszervező koncepció, mely

szerint a Kossuth téren megjelenik mindhárom hatalmi ág az Országház, az Agrárminisztérium, a Miniszterelnökség és a Kúria épületének formájában. (parlament.hu)

4.3.17 Országos Széchényi Könyvtár

Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) nem csupán Magyarország nemzeti könyvtára, hanem a kulturális emlékezet őrzője, rendszerezője és formálója is, így kiemelt szerepet játszik a nemzeti identitás intézményes alakításában. Alapítása 1802-ben Széchényi Ferenc gróf nevéhez kötődik, aki a nemzet szolgálatára ajánlotta fel saját könyvtárát. Már e gesztus is a nemzeti tudatosság korai kifejezése: a tudás és a dokumentált múlt közösségi tulajdonba helyezése a modern nemzetépítés fontos lépése volt.

Az OSZK elsődleges feladata a hungarikumok és hungarológiai vonatkozású művek gyűjtése, őrzése és szolgáltatása. Az intézmény nemcsak a magyar nyelvű könyvek, kéziratok, térképek, plakátok, aprónyomtatványok és digitális források gyűjtőhelye, hanem az írott kulturális emlékezet egyik legfőbb tárháza is. A könyvtár gyűjteményei révén a nemzeti múlt dokumentált formában őrződik meg, ezáltal lehetővé téve a társadalom számára az önreflexiót, identitásának újraértelmezését és történeti önazonosságának megerősítését.

Az OSZK nem passzív őrző, hanem aktív szerkesztője is az emlékezetnek: azáltal, hogy mit digitalizál, mit tesz kutathatóvá, és milyen tematikus kiállításokat, kiadványokat állít össze, közvetve alakítja, hogy a nemzet mit tart fontosnak saját múltjából.

A könyvtár szerepe a nemzeti kulturális kánon kialakításában is jelentős. Kiemelt figyelmet fordít a klasszikus magyar szerzők (pl. Kölcsey, Arany, Petőfi, Kazinczy, Ady) műveinek megőrzésére, digitalizálására és közvetítésére. Ezáltal az OSZK hozzájárul azoknak a szellemi és irodalmi örökségeknek az újratermeléséhez, amelyek a magyar identitás alappilléreiként működnek.

A nemzeti kánon – mint Pierre Nora lieux de mémoire elmélete is sugallja – nem önmagától alakul, hanem intézményi struktúrákon keresztül konstruálódik. A nemzeti könyvtár ebben a folyamatban közvetítőként jelenik meg: archivál, rendszerez, interpretál és ezzel formálja a nemzeti önkép alapjául szolgáló irodalmi és történeti emlékezetet.

A 21. században az OSZK kiemelt szerepet vállal a digitális kulturális örökség alakításában. Programjai – például a Magyar Digitális Képkönyvtár, a Digitális Bölcsészeti Központ,

a Hungaricana, vagy a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) ¹⁵⁰– nemcsak a tudományos közeg, hanem a nagyközönség számára is hozzáférhetővé teszik a nemzeti múlt dokumentumait. Ezzel a könyvtár demokratizálja a nemzeti emlékezetet, és lehetővé teszi, hogy különböző társadalmi csoportok is kapcsolódjanak a közös kulturális örökséghez. Az OSZK digitális tevékenysége így nem csupán technikai fejlesztés, hanem emlékezetpolitikai tett is: a múlt digitális formába transzformálása aktívan befolyásolja a jelen identitását.

A könyvtár jelentős kulturális szereplőként is működik. Időszaki kiállításai, tudományos konferenciái, évfordulós megemlékezései – például Petőfi 200, 1956 emlékezete, vagy Trianon centenáriuma – rituális keretet biztosítanak a közösségi emlékezésnek. Ezek az események nem pusztán bemutatnak, hanem értelmeznek is: új szempontokat nyitnak meg a múlt megközelítéséhez, és gyakran hozzájárulnak a történeti traumák feldolgozásához vagy az identitás újra fogalmazásához. Ezzel az OSZK nem csupán kutatói és archiváló intézmény, hanem kulturális reflexiók tér is, ahol a nemzeti múlt szimbolikus felelevenítése és értelmezése történik. Végezetül nem lehet figyelmen kívül hagyni a könyvtár alapítójának, Széchényi Ferencnek az alakját, aki a magyar kulturális nacionalizmus egyik első intézményes megnyilvánulását testesíti meg. Az ő döntése, hogy magánkönyvtárát a nemzet szolgálatába állította, szimbolikus kezdete a magyar nemzeti kulturális emlékezet intézményesítésének. Ez az alapítói gesztus – az írott tudás nemzeti közkinccsé tétele – ma is alapja az OSZK küldetésének: a múlt tárgyiasított tudásának (könyvek, kéziratok, dokumentumok) közösségi emlékezzé váló transzformálása. A könyvtár tehát nem csupán információforrás, hanem a nemzeti emlékezet infrastruktúrája.

Az Országos Széchényi Könyvtár a magyar nemzeti identitás és kulturális emlékezet egyik legmeghatározóbb intézménye. Gyűjteményei, digitalizációs tevékenysége, kiállításai és tudományos munkája révén aktív szerepet játszik a nemzeti önazonosság újratermelésében. Miközben a múlt dokumentumait megőrzi, hozzáférhetővé teszi és értelmezi, egyben a jelen társadalom számára is kijelöli, mit tekinthet sajátjaként a múltból – így a könyvtár nemcsak őrzője, hanem formálója is a nemzeti kulturális önképnek.

4.3.18 Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár

A Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár 2013-as megalapítása óta foglalkozik a három évtizeddel ezelőtti események, valamint az ezekhez köthető források feltárásával, feldolgozásával és szélesebb körben történő megismertetésével. Az alapító főigazgató Bíró

¹⁵⁰ <https://mek.oszk.hu/hu/aboutus/>

Zoltán volt és tevékenységüket a Lakiteleki Népfőiskola támogatásával és együttműködésével kezdték. Az Intézet elsődleges feladata, hogy mind a tudomány, mind az ismeretterjesztés eszközeivel elősegítse a rendszerváltás – és ezen keresztül az egész XX. századi magyar történelem – pontosabb megismerését a társadalom egésze számára. Kutatóink fő feladata a témát érintő alapkutatások folytatása és kutatási eredményeik közzététele, míg levéltárunk a rendszerváltáshoz köthető papíralapú, audiovizuális és digitális források széleskörű gyűjtőhelye.(retorki.hu) Ismeretterjesztő tevékenységünkkel a társadalom szélesebb rétegeit, elsősorban a fiatalabb generációkat igyekeznek elérni. Az alapítói célok mentén kiadványokat, könyveket jelentetnek meg, az intézet saját YouTube csatornáján pedig néhány konferencia, beszélgetés videóanyaga érhető el. Az intézet tevékenysége a social médiában csak a Facebookon érhető el.

4.3.19. Terror Háza Múzeum

Amikor 2002 februárjában az emlékhelyé, valódi emlékművé átalakult Terror Háza Múzeum megnyitotta kapuit, magyarok százezrei gyűltek össze előtte. A megnyitó a rendszerváltást követően óriási társadalmi érdeklődésre tartott számot, a múlt eltitkolt és mélyen gyökerezett traumái végre a napvilágra kerülhettek. Erre a korabeli sajtó visszaemlékezéseiből számos cikket találunk. 2002-ben létrejött a közös emlékezés helye, az a kiállítás és közösségi tér, amely friss levegőként érte a magyar történelmi emlékezet sebeit. A hallgatás évtizedei után létrejött az a hely, amely eleven mementóként végre nevén nevezi közös történetünk szereplőit, az áldozatokat és a tetteseket. Kimondani a kimondhatatlannak tűnőt, nevet adni a megnevezhetetlennek tűnőnek, e nélkül nem létezhet újjászületés. A Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány 2000 decemberében vásárolta meg az épületet, azzal a céllal, hogy a magyar történelem két véres terror korszakának bemutatására múzeumot hozzon létre. A Terror Háza Múzeum főigazgatója dr. Schmidt Mária lett, aki azóta is betölti ezt a funkciót, és tevékenységével, publicisztikaival a nemzeti emlékezet és emlékezetpolitika egyik meghatározó figurájává vált.

Emlékpontok- 2 év alatt 69 iskolából 1000 diák részvételével készültek egyéni interjúk, a 3200 sorstörténet olvasható az oldalon. (15. ábra) Az emlékezetpolitikában résztvevő intézmények közül az egytelen, amely ilyen mértékű edukációs programot készített a fiatalok számára, amiben aktívan részt vehettek és ezzel hozzájárultak a nemzet kollektív emlékezetének fenntartásához.

15. ábra-

Megyéenkénti és országhatáron túli eloszlás, ahonnan diákok oral historyt küldtek

Forrás: emlekpontok.hu

A múzeum fenntartója a Közép és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány.

4.3.20 Várpalotai Trianon Múzeum

Az Európai Unió és a Magyar Állam támogatásával, a Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Kft. koordinálásában, a Nemzeti Kastély- és Várprogram keretében 2023 őszére újjászületett, műemléki védettségű Zichy-kastély és a benne működő Trianon Múzeum – a magyar nemzet számára sorsdöntő éveket bemutató –, megújult kiállításával a Kárpát-medencében egyedülálló „zarándokhelyként” várja ősztől az érdeklődőket.¹⁵¹ A Múzeumban bemutatott anyag a Kárpát-medence viszonylatában egyaránt felöleli a trianoni diktátum pontos történetét és következményeit, bemutatja az I. világháborút követő irredenta mozgalmak produktumait, az anyaországhoz időlegesen visszacsatolt egyes országrészek „hazatérésének” pillanatait, a II. világháború eseményeit, és a háború utáni, magyarokat sújtó kollektív, véres megtorlásokat. Állandó- és vándorkiállításai révén a múzeumba látogatók átfogó ismereteket szerezhetnek az I. világháborút lezáró döntések következményeiről, az azt követő, sokszor vérzivataros történelmi folyamatokról.

Rendezvényeivel, tudományos és kulturális tevékenységével az intézmény célja, hogy bemutassa a Kárpát-medencében ezer éve együtt élő közösségek hagyatékát, és hogy segítse, patronálja azon kezdeményezéseket, melyek a magyar nemzet fizikai és lelki széttagoltságát

¹⁵¹ <https://www.trianonmuzeum.hu/kuldetesnyilatkozat>

igyekeznek orvosolni.¹⁵² Ennek érdekében a Múzeum számos, eddig hiánypótló nemzetpolitikai kezdeményezést indított el: segítője volt a délvidéki magyarirtás áldozatait rehabilitáló folyamatok megindulásának éppúgy, mint a felvidéki deportálások és kitelepítések történetét érintő tudományos, társadalmi diskurzus megindításának is. Nagyköveteket választanak évről évre, akik jeles hazai sportolók, művészek, közéleti személyiségek sorából kerülnek ki és támogatják az intézmény elhivatott küldetését. Múzeumpedagógiai foglalkozások által igyekeznek a fiatalok számára értelmezhetővé tenni a történelmi keserű múltat. Osztálykirándulások keretében fogadják a csoportos fiatal látogatókat.

4.3.21 Veritas Történatkutató Intézet és Levéltár

Magyarország Kormánya a 373/2013. (X.25.) számú rendeletével hozta létre a VERITAS Történatkutató Intézetet. Az Intézet legfontosabb 2014. évi feladata a szervezeti és személyi keretek kialakítása, illetve a tudományos munka megkezdése volt. Emellett nagy hangsúlyt fektettek a történelmi kutatóintézetekkel, a levéltárakkal, a könyvtárakkal és a múzeumokkal való együttműködésre. Szakmai tevékenységükben a legfontosabb a dualista állam (1867–1918), illetve a két világháború közötti, valamint az 1944-től 1994-ig tartó időszak politika-, társadalom- és esztétikájának a tárgyilagos bemutatása. Ennek eredményes ellátásához az Intézetben belül három kutatócsoport alakult: a Dualizmus-kori Kutatócsoport (1867–1918); a Horthy-kori Kutatócsoport (1918–1945); az 1945 utáni Kutatócsoport (1945–1994). Az Intézet létrejötte újszerű lehetőséget teremt a történész szakma és a média kapcsolatára. (veritasintezet.hu) Értékközlését saját hitvallásuk szerint ugyanis ez az eszközrendszer közvetítheti a leghatékonyabban a társadalom számára. Az intézet költségvetési szerv, ami a Miniszterelnökség felügyelete alá tartozik. Alapításától kezdve főigazgatója: Prof. Dr. Szakály Sándor történész. Az intézet honlapján maga a főigazgató is megfogalmazza munkájuk célját, miszerint szeretnék, ha „kutatói eredményeik hosszabb távon jól szolgálják a határainkon átvélő nemzetegyesítést, a magyar azonosságtudat erősítését és beépülnek a közoktatás rendszerébe.” (veritasintezet.hu) Az intézet mellett működik egy tanácsadó testület, amelynek örökös tiszteletbeli elnöke: Dr. Boross Péter, volt miniszterelnök. Az intézet a honlapján túl még a Facebookon jelentet meg néha egy-egy hírt, leginkább az eseményeiről. Kimondottan fiataloknak szánt programjaik nincsenek, inkább

¹⁵² <https://www.trianonmuzeum.hu/a-muzeum-tortenete>

egy - egy téma olyan, ami az iskolásoknak érdekes vagy hasznos lehet. Három egyetemi együttműködő partnerrel rendelkeznek, inkább határon átnyúló kapcsolatokkal.

A fejezet áttekintésekor megállapíthatjuk, hogy a felsorolt 21 intézményből a történelemhez, történelmi események feldolgozásához kapcsolódó szervezetek túlsúlyban vannak. Ezek munkája inkább a történelmi ismereteket bővíti, mélyíti el pedagógiai programjával, de nem hat a teljes kollektív emlékezet rendszerére. Nem is a fiatalok, mint inkább a kisiskolások, gyermekek körében szervezik a foglalkozásokat, ismeretterjesztő alkalmakat. Csupán néhány szervezet foglalkozik kimondottan a fiatalok nemzeti identitását célzó és azt formáló programok, esetleg kiadványok kidolgozásával. Elhelyezkedését tekintve jelentősen több a fővárosi székhelyű intézmény és intézet.

A fejezet zárásaként egy összefoglaló táblázatba szerkesztettem (16.ábra) az intézmények, kutatóintézetek, kimondottan a fiatalokat érintő nemzeti identitásformálásban betöltött szerepét. Elemzésként figyelembe vettem alakulásuk évét, programjaikat, hogy megszólítják-e a fiatalokat, milyen széles körben érik el közönségüket, milyen csatornát használnak erre, továbbá mennyire volt ismerős a kutatásban szereplők számára az adott intézmény vagy szervezet. Néhányra a 2021-22-es kutatási fázisban rákérdeztem, ezek pontos mintáit egy későbbi fejezetben bővebben tárgyalom.

Név	Alapítás éve	Van e fiataloknak szánt tartalmuk*	Kommunikációs csatornák (digitális)
Emlékpont Múzeum	2006	ritka	honlap
Hadtörténeti Intézet és Múzeum	1918	ritka	honlap, FB, Instagram, YouTube, Spotify
Hagyományok Háza	2011	van	honlap, FB, Instagram, YouTube, TikTok
Holokauszt Emlékközpont	2002	van	honlap, FB, Instagram, YouTube, X
Kommunistakutató Intézet	2023	ritka	honlap, FB, Instagram, YouTube, X, TikTok
Magyar Nemzeti Levéltár	1995	ritka	honlap, FB, Instagram, YouTube
Magyar Tudományos Akadémia	1830	van	honlap, FB, YouTube, podcast, videotorium
Magyarság Háza	2011	van	honlap, hírlevél feliratkozóknak, FB
Magyarságkutató Intézet	2019	nincs	honlap, FB, Instagram, YouTube
Nemzeti Nyelvstratégiai Intézet	2014	nincs	-
Nemzeti Múzeum	1807	van	honlap, FB, Instagram, YouTube, Spotify

Nemzetpolitikai Kutatóintézet	2011	ritka	honlap, FB, podcast
Nemzetstratégiai Kutatóintézet	2012	ritka	honlap, FB
Nemzeti Örökség Intézete	2013	gyakori	honlap, FB, YouTube
Néprajzi Múzeum	1947	van	honlap, FB, Instagram, YouTube,
Országház	1902	gyakori	honlap, FB, Instagram, YouTube, TikTok
Országos Széchenyi Könyvtár	1802	ritka	honlap, FB
Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár	2013	ritka	honlap, FB
Terror Háza Múzeum	2002	gyakori	honlap, Instagram, FB, YouTube, Spotify, X, QR kód- múzeumi app
Várpalotai Trianon Múzeum	2023	ritka	honlap, FB, Instagram, YouTube
Veritas Történelemkutató Intézet és Levéltár	2013	ritka	honlap, FB, YouTube

** Ebben a kategóriában a 15-29 év közöttieknek szánt és őket megszólító események vagy kiadványok kerültek feldolgozásra, ebbe nem került bele a múzeumpedagógia, ami kimondottan kisebb korosztályt érint. A kategóriákat 4 minősítéssel láttam el- gyakori, van, ritka, nincs.*

16. ábra

Forrás: saját szerkesztés

A vastaggal szedett intézmények 2010 után alakultak

5. Nemzeti kulturális intézmények, mint a nemzeti enkulturáció színterei

5.1. Stratégiai intézmények a nemzeti azonosságtudat szolgálatában

A magyar kormányzat 2019-ben stratégiai céllal olyan törvényt alkotott, mely a kulturális intézmények közül néhányat kiemelt, kultúrstratégiai intézményként kezel. Ezzel egyidejűleg létrehozta a Nemzeti Kulturális Tanácsot.¹⁵³ A 2019. évi CXXIV. törvényben Magyarország felelősséget vállal a nemzeti kultúra megőrzéséért és a nemzeti identitás megerősítéséért, amely keretében biztosítja a nemzeti kultúra és a kulturális értékek egyenlő esélyű hozzáférhetőségét és megőrzését a jövő generációi számára, a magyar állampolgárok számára a kulturális alapellátást, a nemzet szellemi és közösségi fejlesztését a kulturális közszolgáltatásokon keresztül, továbbá támogatja az olyan új, kiemelkedő kulturális értékek létrehozását, amelyek az innováción keresztül hozzájárulnak a kreatív ipar, valamint a nemzetgazdaság teljesítményének fokozásához.¹⁵⁴ A törvény célja, hogy egyes intézmények körében erősítse és egyesítse a nemzeti kultúrát, illetve a Nemzeti Kulturális Tanács életre hívásával a kormányzat megfelelő kultúrpolitikai stratégiákat, intézkedéseket és a szervezet munkája nyomán összehangolja az ágazat fejlesztési terveit. A Kulturális Tanács elnökét kormányhatározat jelöli ki, míg társelnöke a mindenkori kulturális miniszter. További tagjait is nevesíti a törvény, mint a Magyar Művészeti Akadémia elnökét, a kultúrstratégiai intézmények vezetőit, és a Nemzeti Kulturális Alap alelnökét. Fontos kiemelni, hogy a Kulturális Alap elnöke a kulturális miniszter.¹⁵⁵

A kiemelt kultúrstratégiai intézmények hat ágazatba tagolódnak, úgymint előadó-művészet ágazat: Nemzeti Színház, Magyar Állami Operaház, Budapesti Operettszínház, a Nemzeti Artista- Előadó- és Cirkuszművészeti Központ, a Művészetek Palotája, a Honvéd Művészegyüttes, az alkotóművészet ágazatba a Petőfi Irodalmi Múzeum került. A közgyűjtemény és emlékezetpolitika ágazatban: Nemzeti Múzeum, Szépművészeti Múzeum, Országos Széchényi Könyvtár, Magyar Nemzeti Levéltár, valamint a Magyarságkutató Intézet szerepel. Népi hagyományok ágazatban a Hagyományok Háza, a Néprajzi Múzeum, továbbá a Szabadtéri Néprajzi Múzeum foglal helyet. Van még közösségi művelődés ágazat, amiben egyként az NMI, azaz a Nemzeti Művelődési Intézet

¹⁵³ <https://jogkodex.hu/doc/2336940>

¹⁵⁴ u.o. V. fejezet

¹⁵⁵ u.o. III. fejezet

került. A vizuális művészet ágazatban pedig a Nemzeti Filmintézet szerepel.¹⁵⁶ Talán árnyalja a hiányérzetet, hogy a törvény megszületésekor még nem készült el a Magyar Zene Háza, ugyan a Nemzeti Balett már működött előtte is. A kiemelt intézmények az állami költségvetésből öt évre meghatározott, kiemelt finanszírozást kapnak. Érdekessége azonban az intézményi sornak, hogy az emlékezetpolitika és nemzeti identitás vizsgálatára, fejlesztésére 2019 előtt létrehozott intézmények, a Magyarságkutató Intézetten kívül (ami 2019 év elején létesült) nem kaptak szerepet. Az is lényeges értékelési szempont az enkulturáció folyamatában, hogy a kiemelt intézmények milyen kulturális tartalmakat és értékeket közvetítenek a magyar nemzeti identitás vélt vagy valós értékrendszeréből. A különböző műfaji és művészeti terület vezetői több helyen is betöltenek vezető szerepeket, tehát ebből következtethetünk arra, hogy az általuk a Nemzeti Kulturális Tanácsban képviselt nemzetformáló és a magyar kultúrát képviselő értékek és stratégiák saját intézményrendszerükben is megvalósulnak. Az azonban elgondolkodtató, hogy a magyar nemzeti identitás formálására deklaráltan kiemelt intézmények csak Budapesten vannak (kivételt képez a Szentendrei Skanzen, melyet Szabadtéri Néprajzi Múzeumként találunk a felsorolásban). Így a vidék kulturális igényeit, sokszínűségét nem minden esetben hivatottak képviselni. Ebben az esetben komoly kihívásnak kell megfelelni ha a törvényben meghatározott célt kívánják elérni, miszerint biztosítaniuk kell a nemzeti kultúra és a kulturális értékek egyenlő esélyű hozzáférhetőségét és megőrzését a jövő generációi számára, a magyar állampolgárok számára a kulturális alapellátást, a nemzet szellemi és közösségi fejlesztését. A későbbiekben bemutatott nagymintás kérdőíves felmérésben már külön kíváncsi voltam, hogy a jövő generációja számára sikeres e az adott intézmények programterve, látogatottsága vagy ismertsége. A Nemzeti Kulturális Tanács munkáját akár segítheti is az, hogy az intézmények vezetői egyben a tanács tagjai is, hiszen egy központi, összehangolt stratégiát alkothatnak, amiben nem válik el a néprajz az irodalomtól vagy a filmművészet a közgyűjteményekben fellelhető adatok, témák feldolgozhatóságától, továbbá a színházművészet az opera és a képzőművészet komplex művészeti hatásai is kivitelezhetők. Mindez a magyar értékek feldolgozásával, újra gondolásával és az enkulturáció rendszerével összhangba rendezve. Hogy eredményességük a magyar fiatalok nemzeti kulturális ismereteit miképpen bővítik, vagy nemzeti identitásának formálódó folyamatába be tudnak-e kapcsolódni egy későbbi, a kutatásban is szereplő eredmények mentén elemzem.

¹⁵⁶ https://jogkodex.hu/jsz/2019_124_torveny_2174567?ts=kozlony

A törvény által meghatározott stratégiai intézmények közül az emlékezetpolitika ágazatban szereplők közül mindegyiket tárgyaltam a 4. fejezetben, így a következőkben inkább az enkulturációs folyamatban aktívan jelenlévő kulturális termékeket elemzem a dolgozat témájának megfelelően.

A kormányzat elképzelése szerint a köznevelésen túl komoly feladatot szánna a közművelődési és művészeti intézményeknek. Mindegyik számára, mikor kiemelt intézménnyé nyilvánították, egyértelműen feladatkörként jelölte meg a jogalkotó a nemzeti identitás formálását, valamint a nemzeti kultúra megtartását, népszerűsítését. Vizsgálatom tárgyává tettem, hogy a kiemelt stratégiai intézmények közül hányan foglalkoznak fiataloknak szóló tartalommal, használják a társadalmi diskurzus formáló erejét, tematizálják saját eszköztárukkal.

Szinte minden intézménynek vannak kimondottan gyermekeknek szánt programjaik, inkább a falaikon belül, saját meghirdetett programként. A célcsoport inkább a köznevelésben tanulók, azon belül is az általános iskolások köre. Szervezett csoportokat sokan fogadnak eseményeikre, előadásaikra, kiállításokra. Ez utóbbi esetében a múzeumpedagógia egyre nagyobb számban éri el a magyar fiatalokat, igaz, nem elsősorban a magyar képzőművészet alkotásaival ismerkednek, mint inkább az aktuális időszakos neves kiállítás gyűjteményével. Ez pedig inkább nemzetközi témájú, elenyészően a magyar kulturális örökséget bemutató tárlat. A sorból az ágazaton belül kilóg a Magyar Nemzeti Levéltár, az Országos Széchenyi Könyvtár és a Magyarságkutató Intézet, ők valószínűsíthető, hogy elsősorban a felnőtt lakosságot megcélzó programokat tartják szem előtt, semmilyen kimondottan fiataloknak szánt eseményük nem volt a vizsgált időszakban.

A zenei műveltség terén a stratégiai intézmények közül kiemelkedik a MŰPA és a Magyar Állami Operaház. A vizsgált elmúlt négy évben az Operaház kisgyermekeknek kínál 3-4 félé előadást, ami inkább a gyermekek által játszott vagy táncolt felnőtt változat leegyszerűsített verziója. Ebben a sorban egyetlen eredeti meseopera Szőnyi Erzsébet: A makrancos királynő című előadása. A többi mind az eredeti mű részleteit magyarázó produkció, gyerekszereplőkkel. Ami a magyar műveket illeti, mindösszesen öt magyar zeneszerző található a kínálatban- Kodály Zoltán: Székelyfő, Bartók Béla: Fából faragott királyfi, Erkel Ferenc: Bánk bán és Hunyadi László, illetve a 2024-re tervezett Eötvös Péter: Valuska című Krasznahorkai regény zenés adaptációja. Műsoron van Szörényi Levente-Bródy János: István a király, junior című az eredeti rockopera „operásított” verziójából készült, fiatalok által előadott produkció, valamint Kacsóh Pongrácz: János vitéze, ami Petőfi költeményéből készült daljáték, és nem maradhatott el a 2023-as Petőfi bicentenáriumi év programsorából.

Tapasztalható az a tendencia, hogy a kisgyermeknek akad néhány előadás, amit családosan megtekinthetnek, aztán a felnőtt közönség is meríthet, akár magyar remekművekből is, noha a választék nem túl színes és változó, de a fiatalok, különösen, akik kevesebb zenei ismeretet, szeretet hoztak a családi körből, nehezen szólíthatók meg ezzel a műsortervvel.

A Művészetek Palotája szeptembertől júniusig minden vasárnap teljes délelőtti családi eseményekkel és zenei beavató programokkal fogadja ingyenesen az érdeklődőket, Cifra Palota címmel. A repertoár számos lehetőséget nyújt a fiataloknak a különböző zenei élmények és stílusok megtekintésére, igaz a magyar szerzők művei csupán a kínálat egyharmadát teszik ki.

A stratégiai kulturális intézmények állandó szereplői az emlékéveknek, melyek a vizsgált időszakban a következők voltak: 2023- Petőfi bicentenáriumi év, 2024- Magyar-török kulturális évad, 2025- Jókai bicentenáriumi év volt. A tematikus évek elemzésére a dolgozat keretei nem adnak lehetőséget, de jelentős állomásai az enkulturációs folyamatnak.

5.2. Magyar Művészeti Akadémia, mint kiemelt kulturális erőter

A Magyar Művészeti Akadémia (továbbiakban: MMA) történetisége a rendszerváltás utáni időkre nyúlik vissza. 1992. január 31-én 22 jeles magyar művész társadalmi szervezetként megalakította a Magyar Művészeti Akadémiát.¹⁵⁷ Az MMA alapító tagjai: Bak Imre festőművész, Balassa Sándor zeneszerző, Bertha Bulcsu író, Bodonyi Csaba építész, Bozay Attila zeneszerző, Csaba László építész, Deim Pál festőművész, Finta József építész, Gerzson Pál festőművész, Gyarmathy Tihamér festőművész, Gyurkovics Tibor író, Kerényi József építész, Kokas Ignác festőművész, Makovecz Imre építész, Melocco Miklós szobrászművész, Páskándi Géza író, Schéner Mihály festőművész, Schrammel Imre keramikus iparművész, Somogyi József szobrászművész, Szokolay Sándor zeneszerző, Tornai József író, Vigh Tamás szobrászművész. Az MMA megalakulásától elnöke 2011. szeptember 27-én bekövetkezett haláláig Makovecz Imre építész volt, akinek munkáját a szervezet titkáráként dr. Kovács Flórián segítette. A társadalmi szervezet legfontosabb célja volt, hogy mindent megtegyen a magyar művészeti élet értékeinek megbecsüléséért és a köztestületi elismertetésért.

¹⁵⁷ <https://www.mma.hu/az-mma-torteneterol>

2010 őszén a magyar kormány elhatározta, hogy az új Alaptörvényben nevesítetten deklarálja a Magyar Művészeti Akadémia működésének törvényi kereteit. Az MMA-ról szóló törvény indoklása szerint: „A törvényi szabályozást indokolja az az elvárás, hogy a kultúra és kiemelten a különféle művészeti ágak képviselői egyre fontosabb szerepet töltsenek be a társadalom alakításában, és aktív szerepvállalással járuljanak hozzá a kulturális értékek hatékony érvényesítéséhez. A kulturális értékek védelme, a nemzet művészeti hagyományainak megőrzése, átörökítése és bemutatása, az új alkotások létrehozásának ösztönzése, a magas színvonalú alkotómunka közösségi feltételeinek megerősítése, a művészeti együttműködés fokozott igénye ma olyan jelentőségű feladatokká váltak, amelyek joggal vetik fel egy, az MMA-hoz hasonló szerepkörű és súlyú művészeti köztestület megalapításának szükségességét.”

Az Országgyűlés 2011. július 11-én fogadta el az a 2011. évi CX. törvényt a köztestületként működő Magyar Művészeti Akadémia létrehozásáról.¹⁵⁸ A törvény rendelkezése szerint azok vehettek részt az MMA megalakulásában, akik az 1992. január 31-én alapított Magyar Művészeti Akadémia egyesület rendes tagja voltak 2011. január 1-jén. Ennek értelmében 2011. november 5-én 157 taggal, Budapesten, a Magyarság Háza Corvin termében megalakult a Magyar Művészeti Akadémia, mint autonóm köztestület. Első elnöke: Fekete György volt. Fő feladata, hogy elősegítse a magyar és az egyetemes kultúra értékeinek érvényesülését, megóvását, a magyar művészeti élet hagyományainak tiszteltetését, új, értékes alkotások születését. Segíti a művészetoktatást és a művészképzést, valamint a művészeti tárgyú tudományos tevékenységet. Kutatja, dokumentálja és népszerűsíti a magyar művészeti életet, amelynek érdekében folyóirat-, könyv- és digitális kiadói tevékenységet folytat és támogat. Részt vesz a magyar kulturális értékek nemzeti nyilvántartásában.¹⁵⁹

A Magyar Művészeti Akadémia (MMA) a nemzeti emlékezet formálásában és fenntartásában kiemelt kulturális és intézményi szerepet tölt be. Alapvető célja a magyar művészeti értékek védelme, ápolása és továbbadása, amellyel hozzájárul a kollektív identitás megszilárdításához. Az MMA tevékenysége révén kanonizál bizonyos művészeti teljesítményeket, művészeket és stílusokat – ezzel meghatározza, mit tekint a nemzet reprezentatív kulturális örökségének. A nemzeti emlékezet szempontjából különösen fontos az Akadémia által támogatott kiállítások, életművek, művészeti albumok, konferenciák és díjak rendszere, amelyek keretezik és újraértelmezik a kulturális múltat, illetve átörökítik azt

¹⁵⁸ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100109.tv>

¹⁵⁹ <https://www.mma.hu/az-akademiáról> vö. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100109.tv> 2. fejezet

a következő generációknak. Az MMA – különösen az állami együttműködés révén – diskurzusteremtő pozícióba került, és így a kánonképzés egyik intézményesített aktorává vált a kortárs Magyarországon. Ugyanakkor kritikus hangok is felmerülnek az MMA működésével kapcsolatban, főként a pluralizmus és esztétikai sokszínűség hiánya miatt. A nemzeti emlékezet formálása ugyanis nem lehet kizárólag egy központilag irányított művészeti narratíva eredménye – szükséges a kritikai reflexiók, alternatív kulturális hagyományok és kisebbségi hangok integrálása is ahhoz, hogy a kollektív emlékezet hiteles és befogadó maradhasson.

5.3. Kulturális programok a nemzeti identitás erősítésére

Az állam 2015 után egyre több olyan kulturális programot hozott létre, komoly forrásokat rendelve hozzájuk, melyek az enkulturációt és a nemzeti identitást formáló, a kultúra értékközvetítő erejét kiaknázó lehetőséget ígérték. A következőkben ezeket a programokat tárgyalom, alakulásuk időrendjében.

5.3.1. Csoóri Sándor Alap Program

A kormány 2017-ben hozta létre a Csoóri Sándor Programot¹⁶⁰, amely az utóbbi évtized egyik legjelentősebb támogatási formája a népi kultúra területén. A Kulturális és Innovációs Minisztérium megbízásából a Nemzeti Kulturális Támogatáskezelő nyílt és meghívásos pályázatot hirdet minden esztendőben a Csoóri Sándor Alapból a népi kultúra közösségteremtő műfajainak támogatására. A Program célja: a hazai magyar és nemzetiségi, valamint a határon túli magyar néptánc-, népzenei együttesek és népdalkörök, tárgyalkotó népművészeti alkotóközösségek tudásátadásának elősegítése, szakmai munkájának fejlesztése, a közösségek megerősítése. A magyar népi kultúra, népművészeti értékek társadalmi elfogadottságának, beágyazódásának fokozása, alapértékként való kezelése.¹⁶¹ A Csoóri Sándor Program az elmúlt években megkerülhetetlen támogatási és szakmai keretté vált a magyar népművészeti életben, jelentős anyagi forrásokat és szervezeti lendületet biztosítva határon innen és túl. A különböző nézőpontok és adatforrások egyértelműen azt mutatják, hogy a Program a közösségek és az identitás megerősítésében, az utánpótlás nevelésében, a minőségi alkotómunka feltételeinek megteremtésében, valamint a határokon

¹⁶⁰ <https://njt.hu/jogszabaly/2017-40-20-5H>

¹⁶¹ <https://emet.gov.hu/csoori-sandor-program-2024/>

átnyúló kapcsolatok elmélyítésében is kiemelkedő szerepet játszik. A program keretében a Hagyományok Háza által készített kutatások eredményei arra is rámutatnak, hogy a Program létrejöttével kialakult szakmai, kulturális „ökoszisztéma” további bővítése lehetővé tenné, hogy a magyar népi kultúra a 21. században is mindinkább rugalmasan és innovatívan tudjon megszólalni, akár nemzetközi kontextusban is.¹⁶²

5.2.2. Lázár Ervin Program

A nemzeti identitás erősítését célzó programokról szóló 1042/2019. (II. 18.) Korm. határozat alapján Magyarország Kormánya egyetértett azzal, hogy az ezeréves magyar kultúra a jelen állampolgárainak és a jövő nemzedékeinek művelődése, önkifejezése és nemzeti identitása, valamint Magyarország kulturális fennmaradása szempontjából fundamentális jelentőségű érték, ennél fogva kiteljesítése az állam kiemelt felelőssége. Ennek jegyében a Kormány 2019-ben életre hívta a Lázár Ervin Programot.¹⁶³ A program támogatója a Kulturális és Innovációs Minisztérium. A Program célja a fenntartó iránymutatásai szerint, hogy az előadó-művészeti produkció élménye - szociális helyzettől és területi elhelyezkedéstől függetlenül - minden köznevelésben részt vevő, általános iskolás korosztályú diák számára egyenlő feltételek mellett hozzáférhető legyen. A szakpolitika elképzelése szerint a Lázár Ervin Program hosszú távon kedvezően befolyásolja majd a felnövekvő generáció felnőttkori kulturális intézmény-látogatási hajlandóságát és szokásait. Két félé programelem közül választhatnak az intézmények, vagy az iskolában, helyi kulturális helyszínen megvalósuló előadói vagy bábművészeti, népzenei és színházi előadások kerülhetnek megtartásra, ez esetben nem kell utazniuk a nézőknek. A program lebonyolításáért, a művészeti produkciók szervezéséért a szintén állami finanszírozású A Dérné Művészeti Közhasznú Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság felel.¹⁶⁴ Hozzájuk lehet pályázni a köznevelési intézményeknek, háromféle megvalósításban: Oktatási intézményi, kulturális helyszínen: 1, 2, 3. évfolyam: színház-és bábművészeti, táncművészeti, illetve népzenei produkciókra, illetve 6, 7. évfolyam: színházművészeti, táncművészeti, komolyzenei és népzenei produkciókra. Továbbá színházban megvalósuló helyszínen 4. évfolyam: színházművészeti vagy bábművészeti produkciókra, 5. évfolyam: színházművészeti produkciókra. A harmadik változat a 8. évfolyam részére biztosított valamelyik

¹⁶² https://real.mtak.hu/218338/1/Apjoketal_Azelsokutatasiev_NepmuveszetiJelentes2025.pdf

¹⁶³ <https://nit.hu/jogszabaly/2019-1042-30-22>. A programot jelenleg a Klebelsberg Központ jegyzi és a Dérné Program keretében bonyolítják le.

¹⁶⁴ <https://deryneprogram.hu>

kultúrstratégiai intézménybe. (Magyar Állami Operaház, Nemzeti Színház, Művészetek Palotája, Budapesti Operettszínház, Honvéd Művészegyüttes, Nemzeti Artista- Előadó- és Cirkuszművészeti Központ)¹⁶⁵ A program elsődlegesen tehát nem a fiatalokat, mint inkább a köznevelésben tanuló gyermekeket érinti. A Program alapvető célja, hogy az előadó-művészeti előadások által kínált gazdag élmények és inspirációk elérhetővé váljanak minden olyan diák számára, aki része a köznevelés rendszerének, szociális helyzetű és területi elhelyezkedéstől függetlenül. A cél az, hogy a művészeti élmény ne legyen kiváltság, hanem egyenlő feltételek mellett minden általános iskolás korú tanuló számára hozzáférhető legyen. A Lázár Ervin Program egyfajta küldetést teljesít, melyben igyekszik felvenni a harcot a társadalmi egyenlőtlenségekkel, melyek sok gyermeket megfosztanak az előadó-művészeti kulturális élményektől. A megvalósult események által teremtett lehetőségek segíthetnek a diákokban felébreszteni a művészet iránti szeretetet és érdeklődést, valamint ösztönözhetik őket a kreativitás kibontakozására és az önkifejezés fejlesztésére. Egy olyan eszköz, amely hozzájárulhat a társadalmi és kulturális sokszínűség előmozdításához, valamint a jövő generációinak szellemi és érzelmi fejlődéséhez.¹⁶⁶

5.2.3. Határtalan Program

Hasonló céllal jött létre 2025-től megvalósuló Határtalan Program, mely a Kárpát-medencében már nem csupán iskolás korú egyéneket szólít meg, és ad lehetőséget a kultúra általi önazonosság megélésére. Ezen program célja a környező országokban élő magyar közösségek kulturális életének támogatása, nemzeti identitásuk erősítése, színházi előadások és művészetpedagógia foglalkozások elérhetővé tételével a társadalmi és kulturális esélyegyenlőtlenség mérséklése. A program keretében Erdély, Felvidék, Kárpátalja és Vajdaság magyarok lakta településein szerveznek kulturális eseményeket óvodás, általános és középiskolás, valamint a felnőtt és családi korosztály számára. A határon túli tematikus napok megrendezése - közösségépítő szerepén túl - lehetőséget kínál a csatlakozó alkotók és alkotóközösségek számára meglévő előadásaik tovább játszására, ugyanakkor támogatja a helyi oktatási és kulturális intézményeket a programok igénybevételeének lehetőségével.¹⁶⁷

¹⁶⁵ <https://lep.deryneprogram.hu>

¹⁶⁶ <https://lep.deryneprogram.hu/programismerteto/>

¹⁶⁷ <https://deryneprogram.hu/programismerteto/hatartalan/>

5.2.4. Petőfi Kulturális Ügynökség

A Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (a továbbiakban: Petőfi Kulturális Ügynökség) 2020-tól lebonyolító és kezelő szervként is segítette és jelenleg is segíti az Emberi Erőforrások Minisztériuma (jogutódja a Kulturális és Innovációs Minisztérium) munkáját, tekintettel az 1805/2020. (XI.17.)¹⁶⁸ és a 1108/2021. (III. 10.) Kormányhatározatokban¹⁶⁹ foglaltakra. 2022-től a kultúrstratégiai feladatellátásáról szóló 1073/2022. (II. 16.) Kormányhatározat értelmében biztosított forrásból Magyar Kultúraért Alapítvány által ellátandó közfeladat megvalósításába a Petőfi Kulturális Ügynökséget vonta be. A Petőfi Kulturális Ügynökség a 21. századi igényeknek és kihívásoknak megfelelően kialakított, hiánypótló elemeket is tartalmazó pályázati felhívásokat hirdet meg, szóljon az a nyomtatott és online formában megjelenő folyóiratok kiadóinak, a magyar irodalom képviselőinek vagy a könnyűzenei, világzenei és jazziparág előadóművészeinek és a produkcióikat segítő menedzsmenteknek, producereknek, háttérpári szakembereknek.¹⁷⁰

A magyar kultúra mi magunk vagyunk hirdeti a Petőfi Kulturális Ügynökség küldetése kapcsán. Egy nép addig marad meg, amíg a saját kultúrájában él, azt megőrzi. Mindez azt jelenti, hogy a magyar kultúra léte vagy nem léte a mi választásainkon múlik. Saját kultúrában élni azt jelenti, hogy mi vagyunk a saját kortársaink. A Petőfi Kulturális Ügynökség (PKÜ) által létrehozott írott és audiovizuális tartalmak, valamint programok ezt a választást segítik. „*A modern magyar kultúra nemzeti kultúra.*” Nemzeti identitásunk kulturális identitásunk is egyben. Magyarságunk sajátos megkülönböztető jelleg, olyan érték, amely versenyképes a globális térben. Kultúránk ebben a tágabb kontextusban egységes és organikus. Kultúránk és nemzeti identitásunk alapja a magyar nyelv. A PKÜ társadalmi küldetése az, hogy biztosítsa az anyanyelvi kultúrához való hozzáférés lehetőségét. A PKÜ célja, hogy kultúrafogyasztóból a kultúrahordozóvá válás irányába mozdítsa el a magyarokat. Ehhez a kultúra közösségteremtő funkcióját hangsúlyozza. Mindezek eredményeként beszélünk a válságálló kultúra megteremtéséről.¹⁷¹

¹⁶⁸ <https://njt.hu/jogszabaly/2020-1805-30-22>

¹⁶⁹

<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A2100016.TV&targetdate=&printTitle=2021.%20évi%20XVI.%20törvény>

¹⁷⁰ <https://petofi.hu/tamogataskeszeles/altalanos-tudastar>

¹⁷¹ <https://petofi.hu/kuldetesunk>

5.3. A nemzeti kánon intézményes konstruálódása a kulturális emlékezet struktúráin keresztül

A nemzeti kánon – legyen szó irodalmi, történelmi, zenei vagy művészeti kánonról – nem valamiféle magától értetődő, spontán módon kialakuló kulturális örökség, hanem intézményes szelekció és megerősítés eredménye. Ennek értelmében egy adott közösség múltjából azok az elemek kerülnek kiemelésre, archiválásra, megjelenítésre és átörökítésre, amelyeket az adott korszak hatalmi, tudományos vagy kulturális intézményei értékesnek, reprezentatívnak, sőt normatívnak tartanak.

Pierre Nora elmélete a *lieux de mémoire* (azaz „emlékezeti helyek”) fogalmán keresztül hívja fel a figyelmet arra, hogy a kollektív emlékezet nem organikus módon, hanem tudatos és szervezett struktúrák mentén épül ki. Ezek az emlékezeti helyek lehetnek konkrét terek (pl. múzeum, könyvtár, nemzeti emlékhely), szimbólumok (pl. a Szent Korona), események (pl. 1848. március 15.), vagy éppen személyek (pl. Petőfi, Széchenyi, Kossuth), amelyeket az állam, az oktatás, a kultúrpolitika és a tudományos élet közösen kanonizál (Nora, 1989). Nora szerint ezek a *lieux de mémoire* olyan helyek, ahol az emlékezés intézményesedik, mert „ott, ahol már nincs valódi emlékezet, ott emlékezeti helyeket hoznak létre” – vagyis az emlékezet nem természetes, hanem kulturális gyakorlatokban és intézményekben újatermelt struktúra (Nora, 1989, 7–25). A nemzeti kánon éppen ilyen módon jön létre: a könyvtárak, múzeumok, levéltárak, nemzeti tankönyvek és kiállítások működése során bizonyos történelmi vagy irodalmi elemek előtérbe kerülnek, mások pedig marginalizálódnak vagy feledésbe merülnek. A magyar kontextusban például az Országos Széchényi Könyvtár vagy a Petőfi Irodalmi Múzeum nem csupán őrzik a nemzeti örökséget, hanem tudatosan formálják is azt, amikor döntéseket hoznak arról, milyen szerzőket digitalizálnak, milyen évfordulókat ünnepelnek, vagy milyen tematikus kiállításokat rendeznek. Ily módon az intézményi struktúrák válogatják és stabilizálják a nemzeti emlékezet tartalmait, amelyek aztán kánonként rögzülnek a kollektív tudatban. Ez a folyamat nem mentes a politikai és ideológiai befolyástól sem: a különböző történelmi korszakokban eltérő kánonok alakultak ki, az aktuális hatalom értékválasztása, emlékezetpolitikája és kulturális stratégiái szerint (Erl, 2011). Ennek egyik példája a 20. századi magyar történelem emlékezetének radikális újírása a rendszerváltást követően, vagy a nemzeti Alaptanterv tartalmi módosításai, amelyek direkt módon hatnak arra, mit tekint a társadalom „fontosnak” a múltból.

A nemzeti kánon építésével és vizsgálatával számos magyar és nemzetközi akadémiai szereplő foglalkozott. Ezek a kutatók különféle szempontokból – irodalomtudomány, kultúratudomány, történelem, szociológia, emlékezetkutatás – vizsgálták a kánonban résztvevő szereplőket, másként definiálták a társadalmi rituálékban betöltött szerepét. (17.ábra)

Szerző	Fő fogalmak / modell	A kánon értelmezése	Intézményi struktúra szerepe
Pierre Nora	<i>Lieux de mémoire</i> (emlékezeti helyek)	A kánon térhez, eseményhez és szimbólumhoz kötött nemzeti emlékezet struktúrája; a kollektív emlékezet lokalizált formája	Nagyon hangsúlyos: iskolák, múzeumok, emlékhelyek formálják az emlékezeti „tájképet”
Jan Assmann	<i>Kulturális emlékezet, kommunikációs emlékezet</i>	A kánon szövegek, rítusok, képek által fenntartott emlékezeti rendszer, amely stabilizálja a nemzeti identitást hosszú távon	Közepes hangsúly: az intézmények rögzítik, de a kultusz, szertartás is fontos
Benedict Anderson	<i>Imagined Communities</i> (képzelt közösség)	A kánon a nyelvi közösség révén jön létre; a nyomtatott sajtó és közösen olvasott szövegek konstruálják a nemzeti narratívát	Közvetett: a „print capitalism” révén, kevésbé konkrét intézményi analízis
Pierre Bourdieu	<i>Kulturális mező, tőke, habitus, hegemonia</i>	A kánon a kulturális hatalmi mező terméke: a művészetek, akadémiák,	Kiemelten hangsúlyos: intézmények,

		állami intézmények versengenek a legitimációért	állam, művészeti és tudományos szféra közötti erőtér
Gyáni Gábor	<i>Társadalmi emlékezet, történelem és tapasztalat</i>	A történelmi kánon emlékezetpolitikai konstrukció, amely a múlt társadalmi feldolgozásához kötődik, nem „objektív” reprezentáció	Kiemelten hangsúlyos: az oktatás, a közgyűjtemények és a politika szerepe az emlékezet formálásában
Schein Gábor	<i>Identitás és irodalmi narratívák, nyelvi önkép</i>	A kánon az irodalmi identitásrendszerek működése révén jön létre; nemzeti identitás és irodalmi nyelv kapcsolata a fókuszban	Közepes hangsúly: kánon mint nyelvi és társadalmi gyakorlat, irodalmi oktatás
Bényei Tamás	<i>Emlékezet és irodalom, újracontextualizálás</i>	A kánon nem végleges, hanem folyamatos újaértelmezés tárgya; a kulturális emlékezet újrastrukturálja a múlt szövegeit	Közepes hangsúly: a kanonizáció kulturális és kritikai újaértékelése, különösen posztmodern környezetben

17.ábra

Nemzeti kánon értelmezési kereteinek összehasonlító táblázata

Forrás: saját szerkesztés

A táblázatban szereplők közül a nemzeti identitás és emlékezetpolitika szempontjából releváns négy gondolkodó megközelítését elemeztem tovább. Nora, Assmann, Anderson és Bourdieu különböző aspektusokból világítják meg a kánon és a nemzeti identitás kapcsolatát:

- **Térbeli és szimbolikus dimenzió:** Nora emlékezhelyei konkrét fizikai és szimbolikus helyekhez kötik az identitást.
- **Időbeli és rituális dimenzió:** Assmann kulturális emlékezete a hosszú távú, intézményesített emlékezeti formákra épül.
- **Nyelvi és narratív dimenzió:** Anderson képzelt közössége a közös nyelv és narratívák révén teremt nemzeti identitást.
- **Társadalmi és hatalmi dimenzió:** Bourdieu kulturális tőkéje a kánonok hatalmi struktúrák általi kialakítását hangsúlyozza.

Ezek a megközelítések együtt mutatják be, hogy a kánon nem csupán kulturális értékek gyűjteménye, hanem aktív szereplő a nemzeti identitás kialakításában és fenntartásában. (18.ábra)

Szerző	Kánon mint...	Hangsúly	Relevancia a nemzeti identitás szempontjából
Nora	szimbolikus tér és emlékezhely	tér és rituálé	nemzeti szimbólumok és emlékhelyek értelmezése
Assmann	időben rögzült kulturális memória	szöveg, szertartás, vallás	hosszú távú nemzeti identitás stabilizálása
Anderson	nyelvi-narratív közösség	irodalom és nyelv	a nemzet narratív kohéziója és „képzelt egysége”
Bourdieu	hatalmi mező és kulturális tőke	intézmények és legitimáció	kritikai elemzés, miért épp „azok” a kánon részei

18. ábra

A nemzeti kánon és a nemzeti identitás viszonya Nora, Assmann, Anderson és Bordieu elméleti modellje alapján
Forrás: saját szerkesztés

6.Új megközelítések a nemzeti szimbólumok szerepének kvantitatív módszerekkel történő kutatásában a fiatalok körében

6.1.Nemzetközi és hazai gyakorlatok

Az identitáskategóriák fejlődésével foglalkozó kutatások eredményei szerint már gyermekkorban, kb. az 5. életév környékén megjelennek a különböző identitáskategóriák a gyermekek énrendszerében. Elsősorban azok a kategóriák alakulnak ki, amelyek a mindennapi emberi kapcsolatokban megjelennek, számukra könnyen értelmezhetőek, és jól látható, fizikai különbségek azonosíthatók a különböző kategóriák tagjai között.(Dancs 2016) Ilyen kategóriáknak tekinthetők a nemi, az életkorhoz kötődő vagy éppen családi identitáskategóriák (pl. gyermek, anya, apa) (Bennett - Sani, 2010). A nemzeti önkategorizáció esetében is az 5. életévet tekintik fontos állomásnak, ebben az életkorban egyértelműen meg tudják nevezni azt az országot, amelyben élnek és önmagukat a nemzeti csoport tagjaként kategorizálják (Barrett, Lyons - del Valle, 2004). A kutatási eredmények szerint a 6. életév után a nemzeti identitás megjelenik az énrendszer stabil elemeként, azonban más identitáskategóriákhoz képest szerepe nem jelentős, ellenben 6-12 éves kor között egyre fontosabbá válik (Barrett, 2007). A tanúsítják a legerősebb nemzeti azonosulást. A leggyengébb azonosulás 14 éves korban jellemző, majd ezt követően némi erősödés tapasztalható. Lam és Corson (2013) hasonló eredményre jutott angol gyerekek esetében. Inguglia és Musso (2013) saját csoport iránt tanúsított preferenciát talált olasz gyerekek körében, más csoportok negatív értékelése inkább az idősebb életkorban volt jellemző. A fiatalabbak a nemzeti csoportot értékelték a legkedvezőtlenebbül, míg az idősebbeknél a németek megítélése volt a legkedvezőtlenebb. Születtek olyan eredmények is, amelyek arra utalnak, hogy a nemzeti kontextus, a nemzeti enklavizáció sajátosságai figyelhetők meg az egyes országokban. Gallagher és Cains (2011) katolikus és protestáns ír diákok nemzeti identitásának vizsgálatakor jutott arra, hogy a nemzeti azonosulás erősségét mérő kérdések nem egy konstruktumot alkotnak, hanem eltérően működnek a különböző felekezeti válaszadók esetében. Oppenheimer- Midzic (2011) Boszniában élő szerb és bosnyák gyerekek vizsgálata során jutott hasonló következtetésre. A

szerzők eredményeiket azzal magyarázták, hogy a fiatalok nemzeti identitása eltérő elemekből építkezik. Stavrinides és Georgiou (2011) ciprusi görög gyerekek körében kapott hasonló eredményeket, azonban ők az eltérő szocializációs hatások helyett azzal magyarázták eredményeiket, hogy a válaszadók nem rendelkeztek konzisztens nemzeti identitással. Több külföldi vizsgálat a szocializációs tényezők feltárását tűzi ki célul. Egy longitudinális kutatás során az Egyesült Királyságban élő kisebbségi tanulókat vizsgálták (Rutland et al., 2012). Eredményeik szerint a kortárs kapcsolatokban sikeres fiatalokat inkább jellemzi kettős identitás, azaz egyszerre azonosultak etnikai és nemzeti közösségükkel. Ez arra utal, hogy az intézményes identitásközvetítés mellett a családi hatások is fontosak, hiszen ezek játszhatnak elsődleges szerepet az etnikai identitás konstrukciójában. Verkuyten, Thijs és Stevens (2012) ezzel ellentétes eredményre jutott Hollandiában élő marokkói bevándorló fiatalok és szüleik esetében: szüleikhez viszonyítva a fiatalok erősebb nemzeti azonosulást mutattak. Ez azt erősíti meg, hogy a család mellett a társadalmi hatások (köztük például az iskola) is jelentősek. Montvilaite, Mazolevskiene és Kerulienė (2015) külföldön élő litván szülőket és óvodás gyermekeiket vizsgálták. Eredményeik szerint a gyerekek kettős identitással rendelkeztek, több esetben etnikai identitásról vagy az aktuális lakóhelyüknek megfelelő nemzeti identitásról számoltak be. Az ismertetett nemzetközi kutatások eredményei olykor ellentmondanak egymásnak. Bizonyos esetekben azonosítanak életkori, nemi különbségeket, változók közötti összefüggéseket, más esetekben nem. Azonban például a saját csoport iránt táplált erős pozitív viszonyulás általános jelenségnek tűnik. Az eredményekben mutatkozó variancia nem meglepő, ha figyelembe vesszük az SSCMT feltételezéseit. A társadalmi és intézményi szintű változókat eltérő működés jellemezheti az egyes országokban, így különböző enkulturációs hatások érik a tanulókat, egyedi tudáskészlet alakul ki bennük. Emellett számolni kell a kulturális különbségekkel is, melyek szintén befolyásolják az enkulturációs ágensek által közvetített hatásokat. Mindezek alapján indokolt a továbbiakban a nemzeti enkulturáció sajátos nemzeti mintázatairól beszélni. A nemzetközi tendenciákhoz viszonyítva a következő megállapításokat tehetjük a hazai kutatásokkal kapcsolatban. A hazai vizsgálatok száma kevés, további fontos jellemzőjük, hogy sok esetben széles életkori intervallumot vizsgálnak, azonban elsősorban a serdülőkre fókuszálnak. Sokféle, a nemzeti identitáshoz kapcsolódó jelenséget vizsgálnak, de van olyan elem (pl. a nemzethez tartozás kritériumainak megítélése), amelynek vizsgálata végigvonul az évtizedeken. A legkorábbi hazai

munka (Szabó - Csepeli, 1984) az anyanyelv és a nemzeti jelképek (Himnusz, zászló, címer) iránt tanúsított viszonyulást vizsgálta, és erős preferenciát mutatott. A téma szociológiai szempontú kutatása a rendszerváltás után, az 1990-es években indult meg igazán. Csepeli és Závecz (1995) a csoporttagság meghatározása mellett arra kereste a választ, hogy mely történelmi személyek a legpreferáltabbak. A kulturális szempontok (pl. nyelv, önbesorolás) mellett a jogi kritériumok (pl. állampolgárság, lakóhely) is jelentős szerephez jutott a gyerekek nemzeti tagsággal kapcsolatos gondolkodásában, így nem sikerült egyik rendezőelv túlsúlyát sem kimutatni. A nemzeti múlt jeles képviselőinek megítélése során került sor először a nemzeti szimbólumként funkcionáló történelmi személyiségekre (Mátyás király, Kölcsey Ferenc, Deák Ferenc, Széchenyi István és Kodály Zoltán) azonosítására. A válaszok alapján gondolkodási profilokat is felállítottak, melyek között az egyiket, a válaszadók 9%-át adó csoportot, nemzetieknek nevezték el. Rájuk a nemzeti és európai dimenzió pozitív értékelése, a nemzeti kudarcok külső tényezőkné tulajdonítása és a csoporttagság önbesoráláshoz való kötése jellemezte. A korai kutatások között megjelentek az első iskolai vonatkozású vizsgálatok is (Horváth, 1997), azonban ezek a tanulók véleményének megismerésén túl nem vállalkoztak többre.

Az általam végzett kutatás is azt erősíti, hogy a válaszadók elsősorban az általános és középiskolai tanulmányaik alapján valamint a kulturális élmények (rajzfilmek, filmek, dalocskák, vagy iskolai ünnepek, évfordulók) mentén állítják fel a nemzeti múlt jeles képviselőinek sorrendjét. Ennek legjellemzőbb reprezentációja a korábban már tárgyalt magyar történelmi személyek, melyek közül a magyar fiatalok legnagyobb többsége Mátyás királyt jelölte meg első helyen. Nyilvánvaló, hogy Hunyadi Mátyás, nem a történelmi vívmányai miatt került az élre, sokkal inkább az a gyermekkortól megismert narratíva, amit a rajzfilmek, a filmek és a történetek építettek fel. Igazságos Mátyás, Mátyás áruházban járja az országot és segíti a szegényeket, Mátyás az eszes, a jó. A sorrend első helyezetje szándékosan szerepel Mátyás királyként. Ugyanis elemszámban nagyobb ez az elnevezés (Mátyás király 298), mint Hunyadi Mátyás (204). A névhasználat arra enged következtetni, hogy a gyermekkorban már mesékben, rajzfilmekben megismert Mátyás király, aki népszerű, aki jó, igazságos és ezáltal a történelmünk legjelentősebb alakja. Beszédes az is, hogy a kutatások közötti fókuszcsoporthoz tartozók beszélgetésekben a hozzászólók nem tudtak megnevezni Hunyadi Mátyás intézkedéseiből egyet sem, csupán a Fekete sereg és egy fő részéről

a corvinák jelentek meg. Mátyás jellemzőiként azonban együttesen sorolták: igazságos, jó király, erős hadsereggel megvédte az országot. Nincs okunk azt feltételezni, hogy a válaszdók is hasonlókra gondolhattak, mikor őt jelölték a legjelentősebb figurának. Ezek a jellemzők azonban nem tesznek naggyá egy uralkodót, azt pedig semmiképpen nem indokolja a magas elemszám, hogy ő legyen történelmünk legjelentősebb alakja. Népszerűségét és pozitívan meghatározott erős helyzetét a kulturális szférából már kora gyerekkorból hozott értékkapcsolat jelöli. Azaz az enkulturációs folyamat sokszor felülírhatja a lexikális ismereteket, és az identitás asszertív összetevőjeként sokkal mélyebben és hosszabb idejig meghatározó az egyén számára.

Ezt a gondolatot erősíti tovább a negyedik helyen álló Petőfi Sándor. Akit a magyar irodalom jeles költőjeként tartunk számon, és nem történelmi hősként. Ebben az esetben nem a korai audiovizuális élmény és az asszertív tényezők a meghatározók, hanem az identitás másik eleme a viselkedéses összetevő. Azaz Petőfi neve szinte összefonódik március 15.-e eseményeivel, a nemzeti ünnep állandó szereplője a Nemzeti Múzeum lépcsőjén. Egészen kis korban találkozunk vele az egyén, gyakorta egy-egy rituálé (koszorúzás, ünnepség, vagy faliújság készítése) keretezi az ismereteket. Ebben az évről évre ismétlődő cselekménysorban Petőfi szerepe, történelmi szereplőként rögzül, az irodalom órákon tanult ismeretek ellenére.

Az állampolgári műveltséghez kapcsolódóan Szabó és Örkény (1998) vizsgálta a nemzetfogalom jellemzőit, azt, hogy milyen ismeretekkel rendelkeznek a tanulók a határon túli magyarokról, és miként értékelnek más népeket a magyarsághoz viszonyítva. Az általános és középiskolás válaszolók Erdélyt, valamint a Felvidéket nevezték meg mint magyarok lakta határon túli területet. A magyarságkritériumok négyféle dimenzióba rendeződtek: a jogi-államnemzeti felfogással a gimnazisták értenek leginkább egyet, a kulturális kritériumok támogatása inkább a szakmunkás tanulókat jellemzi. Az egyéntől független kulturális elemek (pl. anyanyelv, születési hely) és az önbesoroláson alapuló vélekedés minden iskolatípus esetében egyaránt jellemzi a válaszdókat. A kisebbségekhez való viszony esetében egyezés mutatható ki a felnőttek vélekedésével, mivel a legelutasítottabbak a romák és a románok. A csoportok elfogadása és a tanulók etnocentrizmusa együttjárást mutat: a nemzeti elfogultságot kevésbé mutató tanulók elfogadóbbak a kisebbségekkel kapcsolatban.

Murányi (2006) a magyarságkép konzisztens és inkonzisztens, valamint nyílt és zárt típusát azonosította a válaszdokban. Kevésbé bizonyultak elutasítónak a cigánysághoz való tartozást az

önmeghatározással összefüggésbe hozók. Az eredmények tehát azt mutatják, hogy akik az önmeghatározás alapján önmagukat magyarnak tekintőket is a magyarság részeként értelmezik, azaz nyílt magyarságképpel rendelkeznek, kevésbé előítéletesek. A válaszadók egy része zárt magyarságfogalommal rendelkezett, és származási vagy kulturális kategóriaként értelmezte a magyarságot. A pszichológiai szempontú kutatások megindulására az ezredforduló után került sor. Páskuné és Harmatiné (2011) eredményei szerint jelentős egyéni különbségek tapasztalhatók abban, hogy a serdülők énjében mennyire játszik központi szerepet a nemzeti azonosságtudat. Hidegkuti és Münnich (2012) további érdekes szemponttal gyarapítja a hazai identitáskutatások adatait. Az ismeretek eredetének és identitásképző funkciójának meg- ragadásához a szerzők az emlékezhely régi-új fogalmával gyarapítják a hazai szakirodalmat. Az emlékezhely fogalma (Nora, 2009) a történettudományból került a pszichológiába, és a kollektív emlékezet azon csomópontjait jelöli, amelyek kiemelkednek a nemzeti narratívából. A szerzők a nemzeti emlékezhelyek közötti kapcsolatok vizsgálatával sikeresen azonosították az emlékezhelyek három nagy csomópontját: az államalapítástól Mátyás uralkodásáig tartó időszak, az 1848–1949-es forradalom és szabadságharc és a 20. század.

Szabó, Nguyen, Szabó és Fliszár (2012) munkája nemcsak a többségi tanulókra fókuszál, hanem a kisebbségi helyzetben lévő fiatalok (német, szlovák, roma, vietnámi) identitáskonstrukcióját is vizsgálta. A magyarságkritérium esetében az önbesorolás bizonyult a legtámogatottabbnak, ebben a tanulók egyetértettek. A legkevésbé az állampolgárság és a nyelvtudás esetében polarizáltak a vélemények. A többségi tanulók egyaránt erős nemzeti és európai identitásról számoltak be, a kisebbségi tanulók esetében a válaszok eltérőbbek voltak. Viszont szinte általános tendencia, hogy az európai azonosságtudatot tartották a legfontosabbnak, ezt követte a nemzeti és az etnikai identitás. A klasszikusnak számító csoporttagság-kritériumok mellett a tanulók nemzeti attitűdjeit, autosztereotípiáját és a nemzeti szimbólumokkal kapcsolatos ismereteit is vizsgálták (Dancs, 2014). Ezen vizsgálat eredményei szerint a tanulókat erős nemzeti preferencia jellemzi, ami szoros összefüggésben áll a nemzeti attitűdökkel. A kutatásban kérdőív mellett tudásmérő tesztet is alkalmaztak, ami lehetővé tette a tanulók ismereteinek pontszámmal való kifejezését. Megállapítható, hogy a nemzeti identitás hazai kutatása pár évtizedes múltat tekint vissza, azonban a kutatásokból kirajzolódó kép meglehetősen töredezett. Sokféle identitásösszetevőt azonosítottak eddig, ám ezeket csak egy-egy kutatás vizsgálta, így nem kaphatunk összefüggő képet ezek

jellemzőiről és fejlődéséről. A hazai kutatásoknak mindenképpen nyitniuk kellene a fiatalabb tanulók felé, ahogy a 15 év feletti fiatalok ezirányú ismereteit is szükséges pontosan felmérni. Nincsen információnk arról, hogy az életkorral párhuzamosan mely identitáselemek jelennek meg, melyek szilárdulnak meg a leghamarabban, melyeket jellemez dinamizmus. A hosszú távú fejlődésre vonatkozó ismeretekkel sem rendelkezünk. (Hidegkuti-Münnich 2012, Dancs 2016.). Összefoglalva pedig jól körvonalazható, hogy az elsősorban gyermekekre vonatkozó nemzetközi kutatás, illetve fiatalokat megszólító hazai kutatások keresztmetszete igen kicsi, a nemzeti identitásra vonatkoztatva inkább az általános iskolai korosztály kutatásai tartanak előbbre, mintsem a magyar fiatalok identitásmintázatainak, attitűdjeinek vizsgálata.

6.2. Az online felméréseket megelőző interjúk módszertana

Az interjúk hasznos eszközei a kutatásnak, amikor az adott témát alaposan meg kell magyarázni, vagy két esetenként több személy közötti beszélgetést igényel. Egy másik forráskönyv, amelyben az interjúk hasznosak, amikor a kutatás magában foglalja annak a folyamatnak a leírását, amelynek során egy jelenség bekövetkezik, például azt, hogy az emberek hogyan jutnak el a következtetéseikhez. (McGrath, 2019). Számomra ez a momentum különösen lényeges volt egy-egy összefüggés feltárásához. A történelmi múlt, annak szereplői, ehhez fűződő attitűdök, az emocionális és kognitív kötődések arányainak megértéséhez szükség volt a válaszadókkal való eszmecserére és beszélgetésre. Amikor a válaszadók elkezdtek megosztani tapasztalataikat, gyakran új kérdések merültek fel bennem, amelyekre az interjú előtt nem gondoltam, mivel minden egyén egyedi. Ezenkívül a zárt végű felmérési kérdések tűntek hasznosak a jelenségek jobb megértéséhez szükséges összetett adatok gyűjtésére.

Az interjúkészítő és az interjúalany közötti beszélgetések az interjúk legelterjedtebb formája, és ezeknek a beszélgetéseknek gyakran van valamilyen funkciójuk. McGrath (2019) Az interjút személyesen, illetve zoom segítségével folytattam le. Az interjúk azt is lehetővé tették, hogy a felmérések eredményeinél messzebbre tekintsek, és bizonyos kérdéseket mélyebben vizsgálhassak meg egyéni attitűdöket. Összefoglalva, az interjúk jobbakk voltak a fókuszcsoporthoz vagy a felmérésekhez a személyesebb témák kezelésére, a megkérdezettek nézőpontjának mélyreható

megismerésére, valamint a különböző tapasztalatok feltérképezésére a családi mintákra, továbbá egyéni véleményük többoldalú kifejezésére is intimebb környezetet biztosított.

A célzott kiválasztás során 18 fiatallal készítettem interjút, a nemek aránya egyenlő volt: 9 fiú, 9 lány. Lakóhelyüknek megfelelően Budapesti, nagyvárosi és falusi fiatalokat válogattam a mintába, keleti és nyugati országrészekből. Az esetemben az interjúalanyok összeállításában három fő szempont dominált. Elsőként, hogy a nemek aránya megegyező legyen, illetve, hogy születési éveikben minimum 2-3 év eltéréssel szólítsam meg őket, azaz ne legyen ugyanazon évben született, a harmadik a földrajzi változékony jelleg.

A kutatás vagy adatgyűjtés során gyakran felvetődik a kérdés, hogy melyik interjústílus a leghatékonyabb. Magam a részben strukturált interjútypust választottam. Roulston és Choi (2018) szerint a félig strukturált interjúk olyan beszélgetések, amelyek mérsékelten formátlanok, és amelyek segítségével kapcsolat és könnyedség alakítható ki a válaszadóval. Továbbá ez a forma ad leginkább lehetőséget arra, hogy olyan összetett témákat vizsgáljak, amelyek érzéseket, érzelmeket és reakciókat váltanak ki. A kötetlen beszélgetésben, a fiatalabb korosztályt képviselő interjúalanyokat igyekeztem kötetlen formában és könnyedebb beszédstílusban a komfortzónán belül tartani. Lényeges szempont volt számomra, hogy egy pillanatra se érezzen elvárást vagy személyem, szavaim ne a kötelező sztereotípiák megfogalmazására sarkallják.

A későbbi fókuszcsoporthoz adatfelvételnél (2021) is részben strukturált interjút alkalmaztam. 4 fókusz-csoportot állítottam össze, melyből egyet személyesen a további 3-at a Google Meet alkalmazásán keresztül bonyolítottam a Covid- járvány korlátozó nehézségei miatt. A fókuszcsoporthoz közül egy 7, a további három 9 főből álltak, így első körben 34 fiatallal volt alkalmam beszélgetni. A csoportok megoszlása nemek szerint: 20 nő, 14 férfi. A kérdések elsődlegesen történelmi, nemzeti ismeretekre vonatkoztak, családi történetekre, rituálékra, nemzeti ünnepekhez kapcsolható iskolai vagy városi/ országos megemlékezésen való részvételre, valamint nemzeti szimbólumok, intézmények és emlékhelyek ismeretére. Érzelmekre, attitűd mérésére alkalmas kérdéseket is sikerült jól átgondoltan és nem irányítottan feltennem. Így a válaszok jelentős előrelépést és irányt jelöltek ki a későbbi kérdőívben szereplő kérdésekben.

6.3. Az interjúk és a fókuszcsoportos beszélgetések eredményei a későbbi kutatás előkészítéseként és kiegészítőjeként

A tartalomelemzés nem más, mint közlemények, szövegek meghatározott célú elemzése. Azokat az elemeket tárja fel nemcsak szövegekben, hanem képek, filmek közlés jellegű megnyilatkozásaiban, amelyek nincsenek nyíltan kimondva, esetleg az alkotóban sem tudatos közlésként jöttek létre, mégis a dekódolóban akár csak a sejtés szintjén is, de megjelenik a jelentésük. Ez a sorok közötti, sorok mögötti olvasás, értelmezés képessége, amely a kódolás módjában van elrejtve (Antal 1976). A tartalomelemzés módszerének a megismételhetőség kritériumait úgy kell biztosítani, hogy az egyes elemzési egységek kódolása és értelmezése a leírt metodika alapján ismét elvégezhető legyen. Ez különösen lényeges volt számomra, hiszen az első körben elvégzett interjúfelvételek továbbá a három fókuszcsoportos adatfelvételt, a tartalomelemzést szerettem volna megismételni a későbbiekben, mikor kiegészítettem az orientációt az első kérdőíves kutatási eredmények fényében.

Az elméletnek megfelelően előre meghatároztam, milyen elemek, szimbólumok, szavak kerüljenek az egyes kategóriákba. Minden tartalomelemzés két munkafázisra bontható. Az első fázist nevezik durván a kódolás fázisának. (Juhász, 2008) Ebben a fázisban a szöveget kódoltam, a szimbólumait, szavait előre megállapított kategóriákhoz soroltam.

Az első szakaszban nyert mennyiségi eredmények értelmezésére, magyarázatára, a mélyebb rejtett összefüggések feltárására, kikövetkeztetésre került sor. Fontos tartalmi mutatóvá vált valaminek a hiánya is, amiképpen erre Nagy külön utal a módszertani írásában. (Nagy, 2019)

A forgalomban lévő szoftverek közül a magyar szakirodalomban viszonylag kevésre van utalás a tartalomelemzéssel végzett kutatásokban. Csakúgy, mint az adatokban és eljárásokban, a szoftverekben is alapvetően kétféle programcsomagot kínálnak a fejlesztők, vagy ezek kombinációit: az egyik a kvantitatív kutatásokhoz nyújt segítséget, a másik a kvalitatívhoz. (Juhász, 2008) A dolgozatban szereplő elemzéshez az ATLAS/ti programot használtam, hazánkban ez az egyik legelterjedtebb szövegelemző szoftver.

A fókuszcsoportos beszélgetés lejegyzetelése és elemzése tehát elsősorban tendenciákat, összefüggéseket mutatott, melyek alapján nekiállhattam a kérdőív összeállításának.

Későbbiekben a kutatás reprezentatív mintavétele és a 2021-22-ben vételezett online kérdőíves adatok elemzése között eltelt időben készítettem újabb 2 fókuszcsoporthoz beszélgetéseket. Ezek az alkalmak lehetőséget adtak az orientáló kérdések finomhangolására illetve az összefüggések árnyaltabb feltárására. Ilyen terület volt a történelmi személyek megismerésének csatornája, a legismertebb magyar zeneszerzők szerzeményeinek felsorolása, az állam szerepvállalásának pontos területeire történő kiterő kérdések. A magyarságról alkotott értékek, ágensek pontosítása valamint a közéleti és politikai aktivitás közötti különbségek definiálása. Lényeges kiemelni az intézményekről alkotott szubjektív véleményeket, amiképpen az iskolai ünnepek minősítésének árnyaltabb és pontos elemek felsoroló összetevők megnevezése.

6.4. Az online közvélemény-kutatások és felmérések számos előnye, különösen a fiatalok körében

A modern technológia fejlődésével az online felmérések kényelmes és hatékony módszerré váltak az adatgyűjtésre, az adatok összeállítására és elemzésére. Az online felmérések adminisztrációjának számos előnye van, amelyek a módszert a jelenleg elérhető egyik legmegbízhatóbb és legproduktívabb adatgyűjtési formává emelik. A technológiai fejlődés lehetővé tette, hogy a kérdőíveket gyorsan és egyszerűen eljuttassuk nagy számú résztvevőhöz, anélkül hogy utazásra, személyes interjúkra vagy toborzási költségekre lenne szükség.

Speciálisan kialakított felméréseket is készíthetünk, amelyek az internetes technológiák – például a HTML5 – által biztosított hozzáférhetőség révén könnyen elérhetők a fiatalabb, digitálisan aktív célcsoportok számára. A kérdőívek többféle platformon is elérhetők, így az adminisztráció egyszerű és skálázható. A résztvevők önkéntes alapon vesznek részt a felmérésekben, azaz „önálló válaszadáson” alapul a részvétel. Ez azt jelenti, hogy a válaszadók saját döntésük alapján vesznek részt a kutatásban, általában azért, mert érdeklődnek az adott téma iránt. Ennek következtében az így gyűjtött adatok sok esetben pontosabbak lehetnek, mint a véletlenszerű mintavétellel nyert eredmények.

Az online felmérések egyik fontos előnye az anonimitás: mivel a résztvevők nem azonosíthatók, nagyobb valószínűséggel adják meg őszinte válaszaikat, mintha személyes interjúban kellene nyilatkozniuk. A felmérések tehát bárki számára elérhetők, aki rendelkezik internet-hozzáféréssel.

Ugyanakkor az online felméréseknek vannak korlátai is. Mivel nincs lehetőség kérdezőbiztos általi irányított szondázásra vagy a válaszok azonnali validálására, a módszer elsősorban a gondosan előkészített kérdések és megbízható mérési skálák minőségétől függ (Babbie, 2020). Éppen ezért különösen fontos, hogy az adatgyűjtést követően alaposan ellenőrizzük a kérdőívek tartalmát annak érdekében, hogy megbizonyosodjunk arról: a kérdések világosak voltak, és pontos válaszokat eredményeztek.

6.5. Kutatási módszertan bemutatása

Empirikus kutatásaim három egymásra épülő szakaszból álltak, amelyek célja az volt, hogy fokozatosan mélyítsem el a fiatalok nemzeti identitásához, emlékezetkultúrájához és szimbolikus gondolkodásához kapcsolódó vizsgálataimat.

1. Kvalitatív előkutatás: interjúk és fókuszcsoportos beszélgetések

Kutatásom első fázisában, ahogy az a korábbi bekezdésekben leírtam, 18 félig strukturált mélyinterjút és 6 fókuszcsoportos beszélgetést végeztem. A beszélgetések során főként a nemzeti ünnepekhez, történelmi eseményekhez, szimbólumokhoz és családi hagyományokhoz való viszonyukról kérdeztem a résztvevőket. A kvalitatív adatok elemzése tartalomelemzési módszerekkel történt, és ezek az eredmények alapvetően meghatározták a későbbi kérdőíves vizsgálatok irányát.

2. Első kérdőíves adatfelvétel (előtanulmány)

A kvalitatív eredmények alapján készítettem el az első kérdőívet, amelyet több mint 300 fő töltött ki 2021–2022 között, online és papíralapon egyaránt. Ez az előtanulmányként szolgáló adatfelvétel lehetőséget adott arra, hogy a kérdőívem kérdéseit éles helyzetben teszteljem, valamint első mintázatokat azonosítsak az ifjúság attitűdjei, ismeretei és identitásformái mentén.

3. Második, reprezentatív kérdőíves kutatás

A harmadik szakaszban került sor egy országos, 800 fős reprezentatív kérdőíves kutatásra, amelyet 2023 május–júniusában bonyolítottam le a Pollfish kérdőíves platform segítségével, a Dél-Alföldi

Regionális Társadalomtudományi Kutatási Egyesület lebonyolításában.¹⁷² A minta reprezentatív volt a 16–30 éves korosztályra nem, korcsoport és régió szerint. A kérdőív véglegesítése során beépítettem az első kutatási fázisok tanulságait: például módosítottam több kérdést, bővítettem a vizuális szimbólumokra vonatkozó szakaszokat, és finomítottam az attitűdkérdések megfogalmazását. Az így kialakított kérdéssor hat kérdésblokkot tartalmazott: szociológiai háttér, általános történelmi ismeretek, nemzeti ünnepekhez való viszony, kulturális tudás, nemzeti identitás és információszerzési szokások.

Ez a háromlépcsős kutatási felépítés lehetővé tette számomra, hogy egyrészt alaposan feltérképezzem a vizsgált társadalmi jelenségeket, másrészt biztosítsam, hogy a kvantitatív adatok értelmezését mély kontextuális tudás alopozza meg. A kvalitatív és kvantitatív megközelítések összehangolása így hozzájárult a fiatalok nemzeti tudatához kapcsolódó komplex attitűdstruktúrák megértéséhez.

6.5.1. Előtanulmány módszertana és eredményei

Az első kérdőíves adatfelvétel, mely előtanulmányként szolgált a későbbi prezrentatív felméréshez, 2021-22-ben készült, amikor egy több, mint 300 fős egyetemista és középiskolás kört szólítottunk meg. Az online felmérés a Google Űrlap (docs.google.com) megszerkesztésével és megküldésével történt. A megkérdezettek körét részben a Neptun rendszeren keresztül részben a social média nyilvános megosztásán (FB, Instagram, Messenger) keresztül értük el. A minta (N=230), valamint a papíralapon kitöltők (N=87) az interjúk és a fókuszcsoporthoz résztvevők számával együttesen meghaladja a 320 főt.

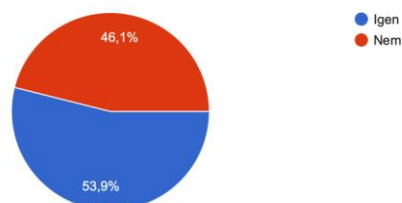
A következőkben saját kutatási eredményeim által mutatom be, miképpen ábrázolható e témában a fiatalok jelenlegi tudása és attitűdjei: miképpen gondolkodnak iskolai megemlékezésekről, állampolgári feladatokról, emlékhelyekről, ünnepekről? A kutatás során kvalitatív és kvantitatív módszertant egyaránt alkalmaztam. Ebben a részben bemutatott kutatásom korlátozott, kisebb elemszámú, így nem lép fel a reprezentativitás igényével. ugyanakkor kutatói dilemmák megfogalmazására, alapvető mintázatok azonosítására a magas elemszám miatt alkalmas. Célom

¹⁷² A kutatás finanszírozását a Kooperatív Doktori Program keretében elnyert KDP2020 pályázat keretében valósítottam meg.

az volt az adatfelvétellel, hogy egyrészt előzetesen teszteljem kérdőívemet (mely egy nagymintás kutatás adatfelvételi eszközeként szerepel a céljaim között), másrészt a kis mintán megvizsgálhassak olyan állításokat, amelyek a hazai ifjúságkutatások eredményei alapján megfogalmazhatóak és melyet a kutatók ezen fogalmakkal írnak le: 1. „Arctalan (?) nemzedék” (Bauer–Szabó 2011), 2. ”csendes nemzedék” (Székely 2014), 3. „racionálisan lázadó hallgatók” (Szabó 2014), 4. „történelemtől elidegenedett nemzedék” (Jancsák 2020).

A hagyományok, rituálék kialakítása, az edukációban megjelenő, a nemzeti identitásra erősen ható helyszínek és az emlékezet elemeinek, hőseinek, szimbólumainak megismertetése egyike az államok által gyakorolt funkcióknak. Vajon ezek ismerete mennyire élő a fiatal generáció kollektív emlékezetében? A következőkben közölt kutatás közbeni adatokkal a felsőoktatásban résztvevő fiatalok válaszait mutatom be 2021-22-ből. A bemutatott példák a korábbiakban tárgyalt intézmények ismeretére (19- 20.a – b, 21.ábra), a nemzeti kulturális örökség fontosságára (22.ábra) mutat rá, reprezentálja a nemzeti emlékezet létezését, illetve a nemzeti szimbólumokról és emlékhelyekről kapunk képet általa.

Hallott már a Nemzeti Örökség Intézetéről?
230 válasz

19. ábra

Forrás: saját kutatás

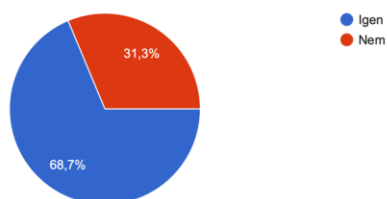
Látható, hogy a válaszadók kicsit több, mint fele találkozott már a Nemzeti Örökség Intézetével, legalább is a neve ismerősen hangzik számukra. Ennél többen ismerik a Terror Háza Múzeumot,

#167

1083 Budapest, Üllői út 82. | +36 1 432 9000
POSTACÍM 1441 Budapest, Pf. 60. | kdi@uni-nke.hu, antik.uni-nke.hu

aminek látogatottsága esetében egyértelmű, hogy az iskolai szervezések felül reprezentáltak, mint saját vagy családi eseményként tervezve.

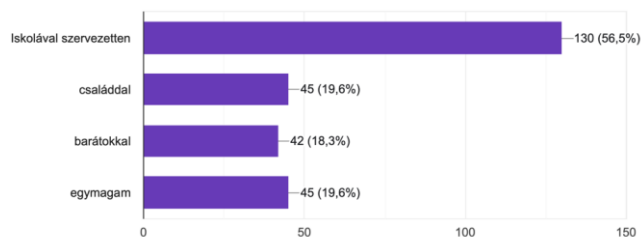
Járt már Terror Háza Múzeumban?
230 válasz

20.a ábra

Terror Háza Múzeum látogatottsága

Ha járt ott: milyen formában?
230 válasz

20.b ábra

A Terror Háza Múzeum látogatásának módja

#168

1083 Budapest, Üllői út 82. | +36 1 432 9000
POSTACÍM 1441 Budapest, Pf. 60. | kdi@uni-nke.hu, antik.uni-nke.hu

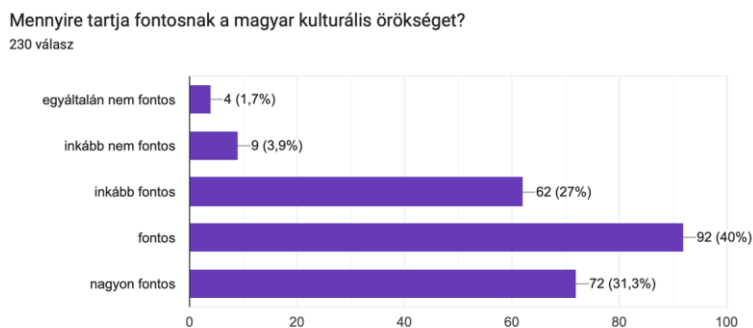
A megkérdezett nemzeti emlékezettel és nemzeti identitással foglalkozó intézmény közül (Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Nemzeti Kegyeleti Bizottság, Veritas Intézet, Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Magyarságkutató Intézet) nem ismertként a Veritast 56,7% és a Magyarságkutató Intézetet 63,1% valamint a Nemzetstratégiai Kutatóintézetet 65,9% -ban jelölték, míg a Nemzeti Kegyeleti Bizottságot 73,2 %-ban. (18.ábra)

21.ábra

Részlet az emlékezetpolitikai intézmények ismertségének eredményeiből

Forrás: saját kutatás, 2021-22.

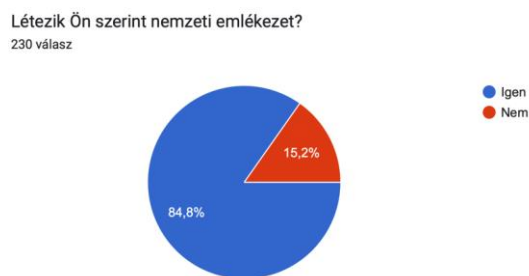

22. ábra

A magyar nemzeti kultúra örökségének jelentősége a magyar fiatalok körében 2021-22.

A 22. ábra adataiból jól látszik, hogy a magyar fiatalok a korábbi megállapításokkal szemben (Szabó-Székely 2016, Székely 2020), miszerint kevésbé fontos számukra a kulturális örökség, egyre kevesebb minőségi kultúrát fogyasztanak, ezt árnyalja a kutatási kérdésre adott válasz, azaz, hogy a minta több, mint 70,5% fontosnak illetve nagyon fontosnak tartja ezt a hagyatékot. A válaszadók mintegy 4 %-a ítéli meg úgy, hogy nem fontos a kulturális örökség számára.

Jelentős állomása volt a kutatási kérdéseknek és a fókuszcsoportos beszélgetésnek a nemzeti emlékezetéről alkotott vélemény, egyáltalán a létezésének kérdése. Mit jelent ennek a generációnak, hogy nemzeti emlékezet? Definálni tudja, akarja e, vagy csupán a kollektív emlékezet fontos számára. Az adatok azt mutatják, hogy közel 16 %-nak nem létező fogalom a nemzeti emlékezet (23.ábra), ez azonban lehetséges, hogy a következő definíciós nyitott kérdésből is fakad, egyszerűen nem akarta vagy nem tudta meghatározni a szót, de ne hagyjuk figyelmen kívül azt sem, hogy lehetséges a teljes tagadása a nemzeti emlékezetnek.

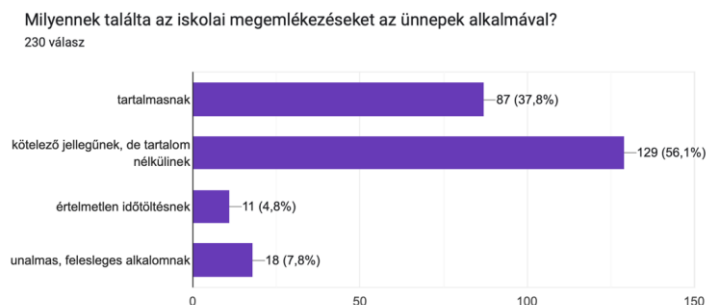

23. ábra

A nemzeti emlékezet meglétének százalékos megoszlása

Az is érdekes mutató a nemzeti emlékezet fényében, hogy a rituális elemek egyáltalán nem épülnek be, vagy ennek a korosztálynak nem sikerült elsajátítania a közös megemlékezések, ünnepek rituáléit. Persze felvetődik a kérdés, hogy vajon létezik e nemzeti rituálé a közös múlt ünnepi meglevenítésére, a nemzeti identitás részeként értelmezve, vagy politikai keretek között

megtartott nemzeti ünnepek világát éljük. Ezt támasztják alá az iskolai megemlékezések minőségére, tartalmára tett kérdésre adott válaszok. (24.ábra)

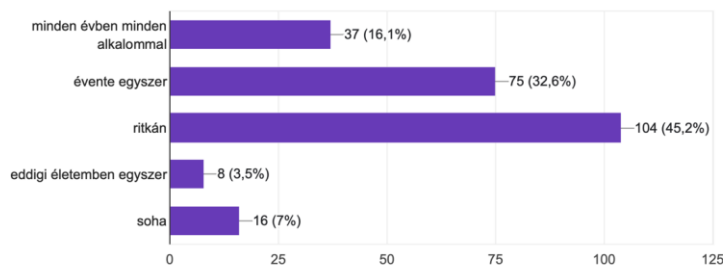
24. ábra

Az iskolai megemlékezések minőségi kategóriái a fiatalok véleménye alapján

A válaszadók több, mint a fele kötelező, tartalom nélküli, értelmetlen vagy éppen unalmas felesleges alkalomként emlékeznek ezekre az eseményekre. Mindösszesen egyharmaduk válaszolt pozitívan. Az is jól látszik, hogy a városi vagy az állam által megrendezésre kerülő nemzeti ünnepeken, megemlékezéseken nagyon ritkán fordulnak meg (25.ábra), egyfajta politikai elköteleződésnek titulálják, a rituálékon való részvételt- mint például augusztus 20-án a Tisztavatás vagy március 15-én a Múzeumkerti megemlékezés- a tűzijáték már az. önfeledt ünnep részeként jelenik meg náluk, de kevésbé köthető a Szent István ünnephez. Inkább egy látványos show, ami önmagában érték és nem az augusztus 20-ai megemlékezés záró eseményeként.

Hányszor járt nemzeti ünnep alkalmával ünnepi megemlékezésen?

230 válasz

25. ábra

Nemzeti ünnepi megemlékezések részvétele

A kérdésfeltevés egyfajta attitűdöt kívánt feltérképezni. A válaszok alapján nehéz arra következtetni, hogy a legnagyobb számban szereplők közül az ünnepi megemlékezésbe beletartozhat-e az iskolai megemlékezés vagy a fókusz-csoportos tapasztalatok alapján itt is megállapíthatjuk, hogy az ünnepi megemlékezés alatt egyfajta központi, az állam vagy a város által szervezett ünnepséget értenek. Ezáltal az sem súlyozható pontosan, hogy az évente egyszer résztvevők mely nemzeti ünnepen vettek részt, pontosabban rendszeresen egy ünnep (március 15 vagy október 23, esetleg augusztus 20), amin megfordulnak vagy ez évente változó. A kérdésfeltevés nem ad pontos adatot, így a későbbiekben erre nagyobb hangsúlyt kell fektetni a nagy kutatásban, ha árnyaltan kívánjuk az összképet látni. Valószínűsíthető, hogy erre a kérdésre inkább ad hoc formában voksoltak a kérdőív kitöltői. A válaszok esetlegessége arra is enged némi következtetést, hogy a fiatalok nem tudják a nemzeti ünnepeket, és a direkt kérdést, ahol nekik kellett felsorolni az általuk ismert ünnepi alkalmakat- kiértékelve komoly tévedések és tudásbéli hiányosságok mutatkoztak.

Ami azonban komoly ismereti hiányosságot mutat, az a 301-es parcellához köthető. Függetlenül, hogy a fiatalok mind felsőtagozatban, mind gimnáziumban tananyagként találkoznak a történelmi helyszínnel, sokszor kerül elő a nemzeti megemlékezések alkalmával a társadalmi diskurzusban,

ennek ellenére a válaszadók több, mint fele *nem ismeri* a 301-es parcellát! (26. ábra) Sajnos ez a kérdés a fókusz-csoportos alkalmakkor is nagyon alul reprezentált volt.

26.ábra

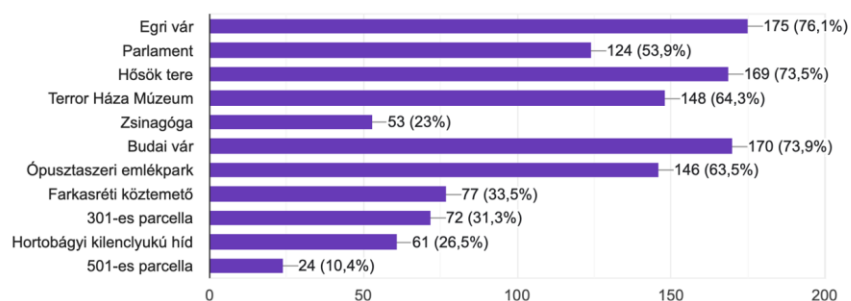
A 301-es parcella, mint történelmi ismeret

A kérdések között szerepeltettük a 301-es illetve az 501-es parcellát, mint nem hiteles történelmi valóságot. A válaszadók több, mint 10%-a valós történelmi emlékhelyként jelölte az 501-es parcellát (27. ábra), ami arra enged következtetni, hogy a jövőben érdemes alternatív valóságként, a médiában szerepeltetett, vagy filmekben megfogalmazott adatokat becsempészni, és az adatok alapján megvizsgálni, hogy mennyire felszínes az ismeretük, vagy miképpen alakítható percepcióvá, ha az adat történelmi környezetben jelenik meg.

A nemzeti emlékhelyekre vonatkozó kérdések elsősorban az ismeretekhez illeszkedett. A kérdést nem nyílt végű, szabad válaszadásra szerkesztettük- érdemes a jövőben ezen is változtatni- előre megadott emlékhelyek vagy hamis emlékhelyek közül lehetett választani a kérdőív kitöltőinek.

Véleménye szerint, melyek nemzeti emlékhelyek Magyarországon? (több válasz is lehetséges)

230 válasz

27. ábra

Történelmi emlékhelyek ismerete 2021-22-ben a fiatalok körében

A másodík fázisban megszületett nagymintás kutatás (N=800) esetében megvalósított módosított kérdőív eredménye a következő változókat hozta (28. ábra). Ebben az esetben ugyan újra választaniuk kellett, hogy melyek a nemzeti emlékhelyek Magyarországon. Ebből a kérdéssorból azonban az 501-es parcellát kihagytuk.

28. ábra

*A nemzeti emlékhelyek ismerete, előre megadott válaszok jelölése alapján
Forrás: saját kutatás, 2023.*

Itt a Hősök tere szerepel az első helyen, míg az előző kérdéskörben csak a harmadik helyen állt a Budai várral együtt. Ez utóbbi a nyílt válasz esetében a 4. helyre csúszott. Megelőzte az Egri vár és a Mohácsi csata helyszíne. Lényegesen hátrébb került a jelölési listán az Ópusztaszeri Emlékpark és a Farkasréti köztemető is. A Fiumei úti sírkertet és a Farkasréti temetőt gyakran összekeverték a fókusz-csoportos felmérés alkalmával, így a kérdőívben szándékosan a Farkasréti köztemetőt szerepeltettük, amit gyakrabban hallanak a médiában, amikor egy-egy művész temetésének közvetítésekor megemlítenek. Még egy változtatás szerepel az újabb lekérdezésnél, mégpedig a Szent István Bazilikát is beemeltük a választható emlékhelyek közé. Érdekes az a jelenség, hogy a Bazilika megelőzte a Parlamentet, ami azért is meglepő, hiszen a Parlament már Kiemelt Nemzeti Emlékhely évek óta, de ennek tényéről a válaszadói körben láthatóan kevesen tudnak. Az is jelentős eltérést mutat, hogy a jelenlegi megkérdezetti körben a fiatalok egyharmada még nem járt az Országházban (29a. ábra), míg az előző esetben azt láttuk, hogy jelentős százalékuk (az igen választ jelölte meg. (29.b ábra). Ennek elsősorban a megkérdezettek száma és abból fakadó arány lehet az oka, illetve az, hogy a 2021-es évben nagyobb volt a felsőoktatásban

tanulók kitöltöttségi aránya. A tényleges kép azonban a 2024-es kutatási eredményből rajzolódhat ki!

Jártál-e valaha az Országházban?					
		Esetszámok	%	Érvényes válaszok %-ai	Kumulált (Halmazott) %
Érvényes válaszok	Igen	510	63,8	63,8	63,8
	Nem	290	36,3	36,3	100,0
	Összesen	800	100,0	100,0	

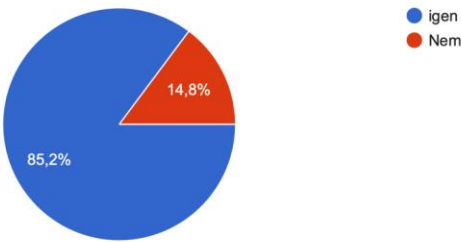
29.a ábra

Kutatási eredmény a 2024-es kérdőív alapján

A 2021-22-es kutatási eredményt mutató 29.b ábra:

Járt e valaha az Országházban?

230 válasz

Összeségében feltételezhetjük, hogy a felsőoktatásban tanulók nagyobb arányban ismerik és látogatták már meg a Parlamentet.

6.5.2.A második fázisban készült reprezentatív kutatás

Az előzetes tapasztalatokat összefoglalva, a folytatásban biztosítani kellett, hogy a megkérdezettek lelkesedéssel vegyenek részt a felmérésben. Néhány kérdésen változtattunk, például az előre megadott válaszokat a nemzeti szimbólumok esetén, nyitott kérdéssé kellett tenni, valamint a

kommunikációra vonatkozó kérdéscsoportot szükséges volt tovább árnyalni és újabb kérdéseket megfogalmazni. Ebben az esetben néhány vizuális elemmel bővítve kicsit érdekesebb, figyelemmegtartóbb lett a kérdőív. Továbbá mérhettük a vizuális ismeretek rögzült változóit is. Az országos mintavételt a szakmai szttenderdeknek megfelelően 800 főre terveztük, és valósítottuk meg- jelen formában 6 item-csoportra osztva (szociológiai adatok, általános ismeretek, nemzeti ünnepekhez kapcsolható attitűd, kulturális tudás, nemzeti identitás, a kommunikációs szokások és információszerzés módja). Ennek a kutatásnak a mintavételezése 2023. május-júniusában készült, online formában, a Pollfish nemzetközi kérdőíves alkalmazás keretében.

A minta reprezentatív Magyarország lakosságára a 16-30 éves kor között (régio, nem, korcsoport), az alábbi táblázat szerint (30.ábra):

		Esetszámok	%	Érvényes válaszok %-ai	Kumulált (Halmazott) %
Érvényes válaszok	Budapest	223	27,9	28,1	28,1
	Baranya megye	24	3,0	3,0	31,1
	Bács-Kiskun megye	46	5,8	5,8	36,9
	Békés megye	26	3,3	3,3	40,2
	Borsod-Abaúj- Zemplén megye	45	5,6	5,7	45,8
	Csongrád megye	40	5,0	5,0	50,9
	Fejér megye	40	5,0	5,0	55,9
	Győr-Moson- Sopron megye	32	4,0	4,0	59,9
	Hajdú-Bihar megye	37	4,6	4,7	64,6
	Heves megye	26	3,3	3,3	67,9

	Komárom-Esztergom megye	17	2,1	2,1	70,0
	Nógrád megye	12	1,5	1,5	71,5
	Pest megye	81	10,1	10,2	81,7
	Somogy megye	17	2,1	2,1	83,9
	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	32	4,0	4,0	87,9
	Jász-Nagykun-Szolnok megye	29	3,6	3,7	91,6
	Tolna megye	19	2,4	2,4	94,0
	Vas megye	12	1,5	1,5	95,5
	Veszprém megye	20	2,5	2,5	98,0
	Zala megye	16	2,0	2,0	100,0
	Összesen	794	99,3	100,0	
Adathiány	nincs megadva	6	0,8		
Összesen		800	100,0		
Régió (NUTS2)					
		Esetszámok	%	Érvényes válaszok %-ai	Kumulált (Halmazott) %
Érvényes válaszok	Közép-Magyarország	304	38,0	38,3	38,3
	Közép-Dunántúl	76	9,5	9,6	47,9
	Nyugat-Dunántúl	64	8,0	8,1	55,9
	Dél-Dunántúl	56	7,0	7,1	63,0

	Észak-Magyarország	83	10,4	10,5	73,4
	Észak-Alföld	98	12,3	12,3	85,8
	Dél-Alföld	113	14,1	14,2	100,0
	Összesen	794	99,3	100,0	
Adathiány	nincs megadva	6	0,8		
Összesen		800	100,0		
Nem					
		Esetszámok	%	Érvényes válaszok %-ai	Kumulált (Halmazott) %
Érvényes válaszok	férfi	423	52,9	52,9	52,9
	nő	377	47,1	47,1	100,0
	Összesen	800	100,0	100,0	
Korcsoport 5 évenként					
		Esetszámok	%	Érvényes válaszok %-ai	Kumulált (Halmazott) %
Érvényes válaszok	16-20 éves	211	26,4	26,4	26,4
	21-25 éves	321	40,1	40,1	66,5
	26-30 éves	268	33,5	33,5	100,0
	Összesen	800	100,0	100,0	

30. ábra
Forrás: saját kutatás 2024. (N=800)

A 800 fős kutatást a Dél -Alföldi Regionális Társadalomtudományi Kutatási Egyesület készítette, a mintafelvétel ideje 2023 májusában volt, a Pollfish rendszerét alkalmazták az online lekérdezésben. |

Az adatokat feldolgozva a következő lényeges újabb ismeretekhez jutottam, ami a magyar fiatalok nemzeti identitásának mintázatát árnyalja. Az alább ismertetett deskriptív statisztikai elemzések jól mutatják a mintában szereplő válaszok eloszlását és az általános trendeket, míg a kereszttáblás elemzések néhány lehetséges összefüggésre – vagy azok hiányára – világítanak rá.

A megkérdezettek tájékozottságát a közéletben a következő táblázat foglalja össze. Jól látható, hogy a legmagasabb érték az inkább tájékozott vagyok válasznál szerepel. (31. ábra) Arra enged következtetni, hogy nincs egyértelmű meggyőző válaszuk a tájékozott kisebb esetszámban jelenik meg, mint ennek árnyalt verziója az inkább tájékozott. Azaz nem annyira tartják tájékozottnak magukat, de nem is vallják, hogy tájékozatlanok lennének. Ez a szubjektív, nehezen értelmezhető kategória nagyon jellemző erre a generációra. Az igenis, de nem annyira fogalmak a fókusz-csoportos válaszoknál is gyakran elhangzottak. A nagyon tájékozott választ mindösszesen 7,6% jelölte meg, igaz ez alacsonyabb elemszámot mutat, mint a 8,1%-os egyáltalán nem vagyok tájékozottat megjelölökhöz képest.

[DM1] megjegyzést írt: ezeket kivettem mivel ezeknek nincs köze a reprezentativitáshoz; pont azért reprezentatív mert leképezi a valós (= aránytalan) arányokat.

[DM2] megjegyzést írt: ide be kell írni a céget aki készítette!

Mennyire tartod magad tájékozottnak a közéleti-politikai témákban?					
		Esetszámok	%	Érvényes válaszok %-ai	Kumulált (Halmazot %
Érvényes válaszok	egyáltalán nem vagyok tájékozott	65	8,1	8,1	8,1
	inkább nem vagyok tájékozott	208	26,0	26,0	34,1
	inkább tájékozott vagyok	293	36,6	36,6	70,8

	tájékozott vagyok	173	21,6	21,6	92,4
	nagyon tájékozott vagyok	61	7,6	7,6	100,0
	Összesen	800	100,0	100,0	

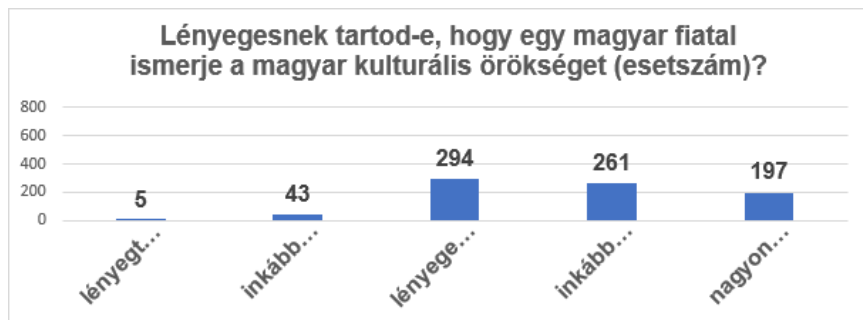
31. ábra

A fiatalok tájékozottsága politikai és közéleti kérdésekben

Forrás: 2024., saját kutatás

A vélt tájékozottság mellett fontos megvizsgálni, hogy a fiatalok vajon milyen környezetben, kulturális közegben élnek a 21. század Magyarországon. A tudományos narratívát egyre gyakrabban meghatározza, hogy a nemzetek komoly kihívással néznek szembe, részben a globális trendek egyre nagyobb és dominánsabb hatásai végett továbbá a nemzeti jelleg ezen folyamat mellett egyre inkább háttérbe szorul. Amiképpen az ifjúságkutatások eredményei is egyre inkább a kiszámíthatatlan jövőt, az egzisztenciális szorongásokat, a fiatalok céltalanságát, a megváltozott médiakörnyezetet és a hagyományoktól való eltávolodást emelik ki. Meghatározó volt tehát, hogy a nagy kutatás részeként megvizsgáljuk a fiatalok nemzeti kultúra és hagyományok iránti elköteleződését. (32.-33. ábra) Az eredményt két kérdésből és annak összehasonlításából értékeljük.

Az első esetben a magyar kulturális örökség ismeretére kérdeztünk rá, míg a másodikban a globális trendek mellett a magyar kultúra és hagyomány ápolásának fontosságára vonatkozó válaszokat kellett megadniuk a megkérdezetteknek. Ez utóbbit tovább elemezve a nemek közötti változót is láthatjuk, miszerint a válaszadók közül a nők gondoskodóbbnak, a hazai kultúra erősebb őrzőinek bizonyultak. (34. ábra)

32. ábra

Forrás: saját kutatás, 2024.

A kérdésre a likert skála által meghatározott válaszokat adhattak a megkérdezettek. Ahogy a diagramból látszik, a 800 főből mindösszesen 5-en választottak lényegtelennek. A válaszadók nagyobb része, összesen 555-en inkább lényegesnek vagy lényegesnek ítélték a kulturális örökség ismeretét. 197-en pedig, ami igen jelentős szám a másik véglet 5 főhöz képest, nagyon lényegesnek látja a nemzeti kultúra fiatalok körében történő ismeretét.

Ahogy azt a következő (34. ábra) bemutatja, a válaszadók 77,7%-a vallja, hogy fontos vagy nagyon fontos a globalizációval szembeni nemzeti kultúra védelme, mindösszesen 13,2 % látja úgy, hogy nem lesz rá szüksége vagy nem fontos tényező számára. A nem fontos és a nagyon fontos válaszok között mintegy 10%-os különbséget látunk, ami elsősorban abból adódhat, hogy az öt fokozatú válaszadás során még mindig többen érzékelik úgy, hogy inkább fontos a hagyományaink tisztelete és őrzése, mint a globális trendek térhódítása. Ez magyarázható abból is, hogy a globalizáció számos negatív hatást hozott a fiatalok életében, így azzal szemben bizalmatlanabbak, így elképzelhető, hogy a 10 %-os eltérés inkább ennek szól, mint a nemzeti kultúra védelmének.

Véleményed szerint a jelenlegi globális trendek mellett fontos-e a magyar kultúra és hagyományok ápolása a fiatalok körében?

		Esetszámok	%	Érvényes válaszok %-ai	Kumulált (Halmazott) %
Érvényes válaszok	egyáltalán nem fontos, nem lesz rá szükség	13	1,6	1,6	1,6
	nem fontos	93	11,6	11,6	13,3
	fontos	457	57,1	57,1	70,4
	nagyon fontos	165	20,6	20,6	91,0
	a legfontosabb dolog a jövő szempontjából	72	9,0	9,0	100,0
	Összesen	800	100,0	100,0	

33. ábra
Összesített válaszok és arányaik az első táblában
Forrás: saját kutatás, 2024.

		Nem		Összesen
		férfi	nő	
Véleményed szerint a jelenlegi globális trendek mellett fontos-e a magyar kultúra és hagyományok ápolása a fiatalok körében?	egyáltalán nem fontos, nem lesz rá szükség	2,1%	1,1%	1,6%
	nem fontos	13,5%	9,5%	11,6%
	fontos	52,7%	62,1%	57,1%
	nagyon fontos	22,0%	19,1%	20,6%
	a legfontosabb dolog a jövő szempontjából	9,7%	8,2%	9,0%
Összesen		100,0%	100,0%	100,0%

34. ábra
*A globális trendek mellett fontos e
a magyar kultúra és hagyományok ápolása a fiatalok körében?*
Nemek szerinti eloszlás
Forrás: saját kutatás, 2024. szeptember

A 29-30-as ábrát összehasonlítva a következő tendenciát láthatjuk. A nemek megoszlását figyelembe véve majd feleannyi nő, azaz kétszer annyi férfi érzékeli úgy, hogy nem lesz fontos a jövője szempontjából a globális tendenciák mellett a nemzeti hagyomány és kulturális örökség. A vélemények szélsőséges voltát mutatja az is, hogy a férfiak azt is nagyobb százalékban jelölték meg, hogy a jövő szempontjából az egyik legfontosabb dolog. Ez inkább a férfiak kultúra hatásaival szembeni bizonytalanságát sugallja, mint a realitást. A nemzeti hagyományok megőrzésének fontosságát leginkább megint csak a női válaszadók hangsúlyozták.

6.7. A „narratíva nemzedék” ismeretei a köznevelésben szereplő, az emlékezetkultúrában kiemelkedő személyiségek kapcsán

A zenei műveltség terén vizsgálódásom beigazolta a hipotézisemet, miszerint a komolyzenei ismereteket elsősorban a köznevelésben tanultak határozzák meg, mint az élményalapú tapasztalás. A kép azonban ennél a feltételezésnél színesebbre formálódott, hiszen az emlékezet és a jelentőséget már nem csupán a tanulmányok határozták meg - noha kétséget kizáróan reflexszerűen adták meg a választ a kérdőívet kitöltők. Amikor a meghatározó személyiségekre kérdeztünk rá, érzékelhető volt annak a hatása, amit a köznevelésben sajátítottak el, mint „értékes” és „jelentős” kategória, de nagyon erős jelenlétet mutatott a trend és a médiában szereplő személyek kiemelése. Különösen a korosztálynak megfelelő zenei szereplők előtérbe helyezése. A kutatásban szereplő kérdésre, miszerint Nevezd meg az általad legjelentősebbnek tartott három magyar zeneszerzőt! – a következő sorrend alakult az országos válaszadók körében (35.ábra) :

Sorrend	Név	Elemszám
1.	Liszt Ferenc	487
2.	Erkel Ferenc	439
3.	Kodály Zoltán	402

4.	Bartók Béla	396
5.	<i>Kölcsey Ferenc</i>	327
6.	Azehriah	299
7.	Egressy Béni	211
8.	Majka	163
9.	Zámbó Jimmy	159
10.	Presser Gábor	134

35.ábra

Forrás: saját kutatás 2024. (N=800)

Az első négy helyezett a listában egyértelműen igazolta a feltételezést, azaz Liszt, Kodály, Erkel és Bartók a válaszadók több, mint fele, de legalább fele szerint a legjelentősebb magyar zeneszerző. Az ötödik hely igazi érdekessége a listának, hiszen a válaszadók majdnem fele Kölcsey Ferencet zeneszerzőként tartja számon. Feltételezhető az a tárgyi tévedés, miszerint a Himnusz és Kölcsey együttállása olyan közös értelmezést rejtenek, amit a fiatalok jelentős része összekapcsol, hibásan. A hatodik helyezett Azahriah, mai könnyűzenei előadó, a fiatalok nagy kedvence közel kétszáz vokssal elmarad az elsőnek megjelölt Liszt Ferentől, de jelentősen megelőzi Egressy Bényt, a Szózat megzenésítőjét. Majka, Zámbó Jimmy és Presser Gábor hármasából ketten élő, aktív szereplői a könnyűzenei életnek, Majka a televíziós csatornák, bulvár lapok, social média csatornák állandó szereplője, Presser pedig zeneszerzőként, előadóként szintén sokak számára jelentős. Zámbó Jimmy botrányos életével, valamint a közelmúltban bemutatott filmsorozatban megjelenített emlékével a megkérdezettek közel egynegyede azonosul, és kiemelkedő szereplővé emeli. Ezt a képet árnyalhatja az is, hogy Zámbó Jimmyt játszó Nagy Ervin színművész sok fiatal által kedvelt, és sokan követik a művész oldalait, ahol népszerűsítette ezt a szerepét. Ezt nem tudom adatokkal alátámasztani, hiszen Nagy Ervin személyére nem kérdeztünk rá a kérdőívben. A Fókusz-csoportos beszélgetésekben azonban mindenki ismerte és a neve gyakran előkerült.

A folytatásban érdekesen keverednek a fiatal generáció popkultúrából merített kedvelt szereplői továbbá a szüleik által ismert előadók és zenészek, akiknek ikonikus dalait szinte minden mai zenekar, művész feldolgozta. Óriási utat járunk be a komoly és könnyűzene világában, nehéz rendszert találni a sorrend további szereplőinél. A sort Marics Peti és Ábrahám Pál követi, majd Máté Péter és Korda György jön, utánuk ByeAlex, Manuel, Rúzs Magdi, Tinódi Lantos Sebestyén, Tankcsapda, és Horváth Tamás. A felsorolásban a mai kortárs popzenészek mellett, akikkel fesztiválokon, tehetségkutató zenés vetélkedőkben, az online platformok széles skáláján jelen vannak. Tinódi Lantos Sebestyén kilóg ebből a sorból, erre igazán megint csak tanulmányaikból emlékeznek, egy jeles történelmi korhoz kapcsolva.

A megkérdezettek mintegy 14 %-a magyar zeneszerzőként jelölte Mozartot, Bachot és Beethovent is.

7.Mit jelent a szimbolizáció és az állampolgári aktivitás a fiatalok számára napjainkban

7.1. Nemzeti szimbolizáció és aktív állampolgárság

Igen kevés kutatás foglalkozik azzal, hogy a fiatalok hogyan reprodukálják a nemzeteket a szimbólumok használata révén. A serdülőkor legmeghatározóbb feladata az identitásalakítás folyamata (Erikson, 1968), ami egyéni és társas szinten egyaránt vizsgálható, azonban az identitás változása, fejlődése a fiatal felnőttkori fejlődésben is központi szerepet játszik (Marcia, 1987), mivel az ebben az időszakban meghozott döntések már sokkal stabilabbak, és a hosszú távú tervekhez vonatkoznak.

A hagyományok, rituálék kialakítása, az edukációban megjelenő, a nemzeti identitásra erősen ható helyszínek és az emlékezet elemeinek, hőseinek, szimbólumainak megismertetése egyike az államok által gyakorolt funkcióknak. Vajon ezek ismerete mennyire élő a fiatal generáció kollektív emlékezetében?

Ha a nemzetközi tudományos térben keresünk példát a válaszra, az egyik legjelentősebb munkát ebben a témában Alistair Ross készítette. A London Metropolitan Egyetem professzora széles körű

kutatást végzett az európai fiatalok identitásáról és politikai szocializációjáról. Az itt bemutatott tanulmányában 12 kelet-európai ország fiataljainak fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetéseit használta adatgyűjtési módszerként. Az adatfelvételt 2010-12 között végezte. Ross fő célja az volt, hogy megértse, hogyan konstruálják a fiatalok saját nemzeti és európai identitásukat, valamint miként látják saját generációjukat szüleik és nagyszüleik történelmi tapasztalatainak tükrében. Ross hangsúlyozza, hogy a fiatalok nem passzív befogadói a politikai diskurzusoknak, hanem aktívan részt vesznek azok formálásában. Kutatásai szerint a fiatalok képesek kritikus és reflektív módon viszonyulni politikai környezetükhöz, és tudatosan alakítják identitásukat. Ross magyarországi adatainak ismeretében a következő következtetésre jutunk: „A fiatalok többsége erős kulturális kötődést mutatott országhoz, amely nyelvre, hagyományokra, irodalomra és nemzeti értékekre épült. A történelmi örökséget, mint az 1848-as szabadságharcot és az 1956-os forradalmat, gyakran említették a nemzeti identitás szerves részeként. A népzene, népi táncok és a magyar konyha is a kulturális identitás kiemelkedő elemei voltak.” (Ross, 2016) A fiatalok tisztában voltak azzal, hogy szüleik és nagyszüleik életét jelentősen meghatározta a kommunista időszak és a rendszerváltás. A magyar fiatalok gyakran említették, hogy szüleik nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a politikai eseményeknek, míg ők inkább a mindennapi életükre, például tanulmányaikra és karrierjükre fókuszálnak. A szülői nemzeti identitás inkább a szuverenitásért való harcra épült, míg a fiatalok identitása inkább kulturális kötődésként jelenik meg. A generációs narratíva szerint a fiatalok inkább kulturális kapcsolódásban élték meg magyarságukat, míg az idősebb generációk a politikai küzdelmekben látták identitásuk központját. (Ross, 2016) Ross később bővítette kutatását 29 ország 11-19 év közötti fiataljait vona be az adatfelvételbe, ahol a nemzeti tudat mellett európai elköteleződésüket vizsgálta. (Ross, 2021)

Ezek az elméletek és kutatások összességében megmutatják, hogy a fiatalok identitása nemcsak a társadalmi és politikai kontextus eredménye, hanem aktív folyamat, amelyben az érintettek tudatosan vesznek részt. A bemutatott szerzők különböző perspektívái segítenek megérteni, hogy az identitásépítés miként zajlik különböző társadalmi, történelmi és politikai kontextusokban.

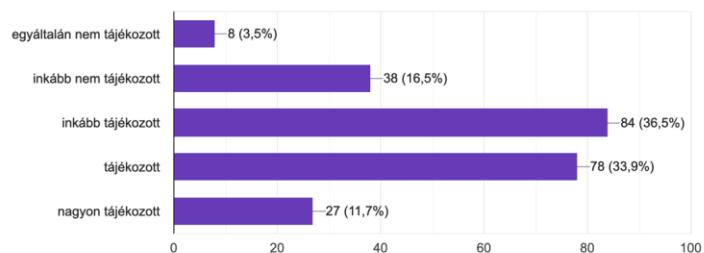
7.2. A magyar fiatalok történelmi ismeretei és állampolgári attitűdje

A 2016-os magyar ifjúságkutatásból még az a kép rajzolódott ki, miszerint a hazai fiatalok elfordulnak a politikától, elveszítették a demokratikus intézményekbe vetett bizalmukat (Székely–Szabó 2016). Az ifjúság világát jellemző aktivitás, illetve a döntésekbe való bevonódás igényének dinamikus formálódása, pulzálása rajzolódik ki előttünk, amikor a „racionálisan lázadó hallgatók” (Szabó 2014) vagy az „új csendes generáció” (Székely 2014) életvilágát ábrázoló kutatások eredményeit olvassuk, ugyanakkor Nagy és Fekete kérdésként fogalmazza meg (Megszólal-e az új csendes generáció?, 2020), amit Szabó és Oross korábban (Csendesek vagy lázadók?, 2017), valamint Bauer és Szabó szintűgy, kérdőjellel kifejezett kutatói dilemmaként vetett fel (Arctalan (?) nemzedék, 2011) – mégpedig az ifjúsági szcenárió hagyományos pillanatfelvételekkel talán megfoghatatlanul gyors változásait, adoptálódását a fiatalok referenciakeretét jelentő társadalmi környezet változásaihoz (Somlai 1997, 2011; Jancsák 2013, Székely 2020). Erre az „egyre élesebb lencse, vagy új kamera” felvetésre (Chisholm 2006), tehát a kutatóeszközök-béli innovatív módszertani megújulás szükségszerűségére az ifjúságkutatások nemzetközi tématerületében két évtized óta folyik új az ifjúsági paradigma és a konceptuális válaszok formálódása (Jancsák 2011). Adataimból úgy tűnik, mintha megszólalna a csendes(nek vélt) generáció.

Mikrokutatásunk adatai alapján az jelenik meg előttünk, hogy a válaszadók 72%-a tartja magát valamilyen szinten tájékozottnak közéleti-politikai kérdésekben, és a magát nagyon tájékozottak tartó fiatalok e kör több, mint egytizedét alkotják. A mintában nem csupán a tájékozottságról való vélekedések, hanem az magyar politika iránti érdeklődésük is mást mutat a korábban publikált eredményekhez képest, amely (bár itt egy első fázisú mikrokutatás eredményeit ismertetem!). A terveim szerinti nagyobb mintán, a felsőoktatási hallgatókra specifikált kutatáshoz fontos indítószikraként használható, legalább „alapos gyanú” jelleggel felvethető, hogy a 2021-ben látható kép egy a közéleti kérdésekben aktívan formálódó ifjúság világát mutathatja, amelyek túlmutatnak a „csendes” és a „racionálisan lázadó” fiatalok nemzedéki sajátosságain. (36.ábra)

Mennyire tartja tájékozottnak magát közéleti-politikai kérdésekben?

230 válasz

36.ábra

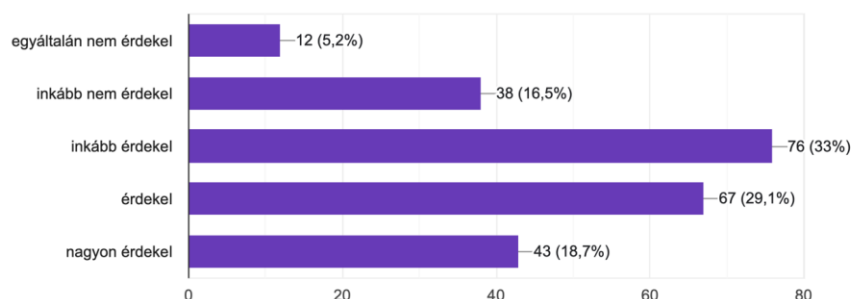
A fiatalok közéleti aktivitásáról vett kismintás adat 2021-22.

A válaszadók összetétele dominánsan egyetemista, kevesebb a középiskolai korcsoport. De jól érzékelhető, hogy érdeklődésük és tájékozottságuk saját megítélésük alapján 81%-ban pozitív irányt mutat az intenzitást tekintve.

A magyar politika kapcsán az egyáltalán „nem érdekel” és az „inkább nem érdekel” válaszadók a minta közel egyötödét teszik ki. A hazai politikai közéletben tehát érzékelhető egy szélesebb eloszlás, ami az egyáltalán nem érdekel 5,2 %tól az érdekel vagy nagyon érdekel 47,8 %ig terjed a likert skála szerinti bontásban. (37. ábra)

Mennyire érdekli Önt a magyar politika?

230 válasz

37.ábra

A fiatalok magyar politika iránti érdeklődéséről vallott eloszlás 2021-22.

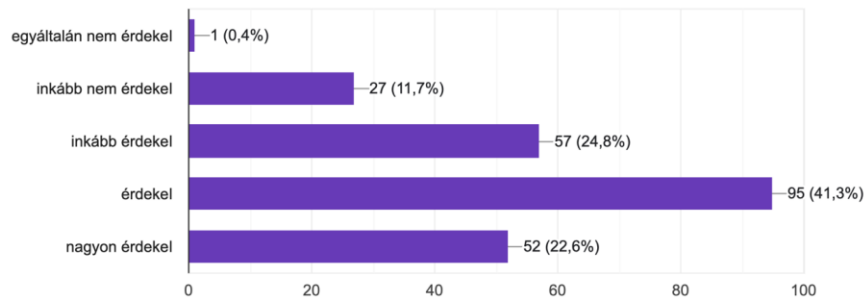
Forrás: saját kutatás

A különbözőségek magyarázatára utalhatnak a felsőoktatási hallgatói minta rétegének belső mintázata, válaszadók megoszlása nemek szerint (a nők alkotják a minta közel kétharmadát), illetve a lakóhely településtípusa szerinti eltolódás az országosan reprezentatív kutatásoktól (Budapest 36,2%, megyeszékhely 14,7%, város 29,5% község/falu 21,9%), mert a mintában felülreprezentáltak a fővárosi fiatalok. A mintában szintűgy felülreprezentáltak a nőhallgatók. Az ifjúságkutatások által ez a közéleti érdeklődésben kevésbé aktív rétegnek konstatált csoport, de ezzel ellentétes kép jelenik meg az adatainkban: a nők körében is többségben vannak a politika iránt érdeklődő válaszadók.

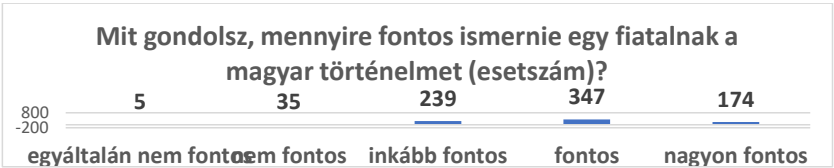
Ezen vizsgálat fényében különösen érdekes a fiatalok kis és nagymintás kutatási adataiban a magyar történelemhez való viszonya. Az első esetben a történelem iránti érdeklődésükre kérdeztem rá, majd a második mintában kicsit árnyalva a kérdéskört a történelem ismeretének fontosságára kellett válaszolniuk, mindkét esetben a likert skála lapján ötfokozatú minősítésben. A két táblázat azért hasonlítható össze, mert szépen ábrázolja mindkettő dinamikájában a hasonló jellemzőket. A válaszadók mindkét esetben csekély számban jelölték meg az egyáltalán nem

fontos (800-ból 5 fő) vagy az egyáltalán nem érdekel (230-ból 1 fő) végletes kifejezést. Mindkét diagramm rámutat arra, hogy a megkérdezettek 64,3 %-a (38. ábra) vallja, hogy nagyon vagy érdeklő a magyar történelem, továbbá 65,2% -a (39. ábra), hogy fontos illetve nagyon fontos ismerni a fiataloknak a magyar történelmet. Ez az arányosítás azért is kiemelendő, mert a nagymintás kutatás visszaigazolta, hogy nem csupán a kvalifikáltabb egyetemi és középiskolás közeg, hanem az országos minta is hasonló eredményeket és arányokat mutat.

Mennyire érdeklő Önt a magyar történelem?
230 válasz

38. ábra
2021-22-es minta
Forrás: saját kutatás

39. ábra
Forrás: Nagymintás kutatás- 2024.

Noha a fiatalok többsége lényeges és fontosnak vallja a történelmi ismereteket, az eredmények egy másik kérdés esetén mást mutatnak. Arra a nyitott kérdésre, hogy „Kiket tart a magyar történelem három legfontosabb szereplőjének?” a következő sorrendet adták ki az érvényes válaszok. (40. ábra)

Sorrend	Név	Elemszám
1.	Hunyadi Mátyás	637
2.	Szent István	621
3.	Széchenyi István	513
4.	Petőfi Sándor	509
5.	Horthy Miklós	408
6.	Kossuth Lajos	399
7.	Attila a hun, II. Rákóczi Ferenc	394
8.	Deák Ferenc	368
9.	Kádár János	216
10.	Mária Terézia/ Árpád fejedelem	209

40. ábra

A legjelentősebb történelmi személy a magyar fiatalok válaszai alapján –(N=800)

Forrás: saját nagymintás kutatás 2024.

Első helyen Mátyás király szerepel, amit csupán néhány válasz esetében szerepeltették Hunyadi Mátyásként. Több helyen Mátyás az igazságosként szerepelt. Másodikként Szent István, majd harmadikként Széchenyi István neve áll. Külön érdekessége ennek a sorrendnek, hogy negyedik helyen történelmi személyként Petőfi Sándor szerepel. Őt követi Horthy Miklós nagyobb elemszámcsökkenéssel, illetve Kossuth Lajos már hatodikként. Folytatja a sort Attila a hun, továbbá II. Rákóczi Ferenc, nyolcadik helyen Deák Ferenc szerepel . Ezt követően meglepetésként Kádár János áll a sorban, tizedik holt versenyben Árpád vezér és Mária Terézia. Kádár kilóg a történelmi régmúlt szereplőinek sorából, de ahhoz nagy elemszámmal szerepel, hogy csupán heccként, vagy jópofának tűnő válaszként értelmezzük a feldolgozásnál. A válaszadók több, mint

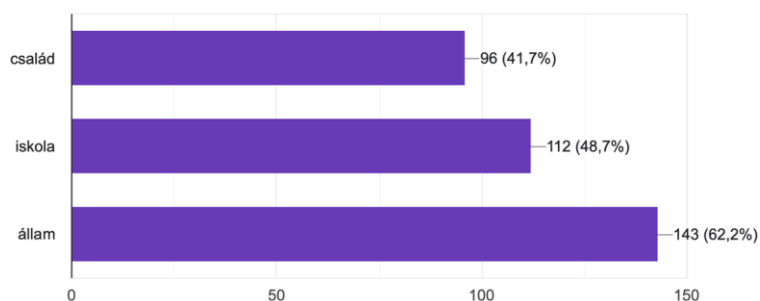
¼-e nyitott válaszként Kádárt is megemlíttette. A magyar néplélek kettősségét a fiatalok szemléletmódja is jól reprezentálja, amikor egyszerre fontos és jeles szereplőként definiálják Árpád vezért és Mária Teréziát, mint a monarchia, a Habsburg-ház egyik kiemelkedő alakját, német-római császárnét, Ausztria főhercegnőjét, magyar és cseh királynőt. A válaszok alapján a következő sorrend alakult ki a továbbiakban: Nagy Imre és Orbán Viktor, Hunyadi János, Kölcsey Ferenc, IV. Béla, II. András, Ferenc József és Károly Róbert, Bethlen István és Géza fejedelem, Batthány Lajos, Rákosi Mátyás, Dobó István, Göncz Árpád, Dózsa György, Álmos vezér valamint Semmelweis Ignác is történelmi szereplőként jelent meg, igaz utolsóként ebben a felsorolásban. Szükséges látnunk az eredményben a múlt és a jelen érdekes vegyületét, továbbá azon fogalmi tévedéseket, miszerint Petőfi és Kölcsey is a magyar történelem kiemelkedő alakja. Némi eklektika jelenik meg ebben a priorizált sorrendben, hiszen nehéz logikai kategóriákba sorolni a megjelenő neveket. Kirajzolódn látszik azonban az a dominancia, hogy a lexikális tudásuk valamint a filmekből, mesékből, ünnepi megemlékezésekből felsejlő szereplők nagyobb hangsúlyt kaptak, élesebben van tudásukban jelen a magyar történelmi szereplők fontossága, jelentősége, minthogy átgondolt válaszok és értékek mentén értelmezhetnénk az eredményt.

A fiatalok reflektáltsága és ellentmondásos véleményvilágának egyik magyarázata az ifjúságkutatók szerint, hogy egyre inkább a család, a kortársak és a média határozza meg világképüket, az iskola és a társadalmi kultúra egyre kisebb szerepet játszik ebben a folyamatban. Az adatimban az látszik, hogy a nemzeti emlékezet létezése a válaszadók 85 százaléka szerint része a mindennapi valóságnak, ugyanakkor az emlékezetpolitika a válaszadók kétharmada számára nem érvényes (nem értelmezhető) fogalom. Ugyanakkor meglepő eredményt mutatnak az adatok a nemzeti emlékezet ápolásában való társadalmi intézményekről vallott hallgatói vélekedések esetében. A válaszadók leginkább az állam és az iskola szerepét határozták meg, mint annak formálóját, és ezeken kívül még a család intézményét.

Előbbi kettőt a válaszadók fele, míg az utóbbit a válaszadók egyharmada jelölte, mint a nemzeti emlékezet ápolásában fontos tényezőt. (41. ábra)

Ön szerint a nemzeti emlékezet ápolásában kinek van a legfontosabb szerepe?

230 válasz

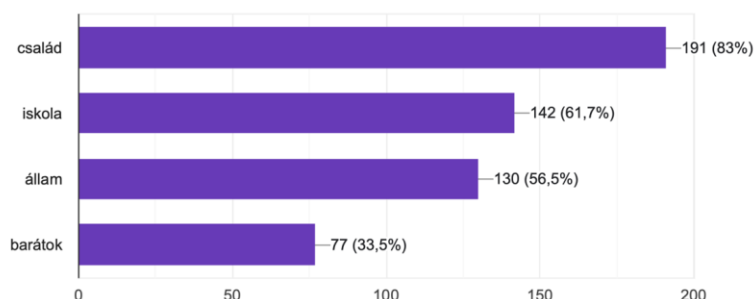
41. ábra

Forrás: saját kutatás 2021-2022.

Mindez megerősíti a szocializációs elméletek által leírtakat, amelyek a család, mint primer csoport közösségi-közéleti szocializációs funkciója keretében hangsúlyozzák a generációk közötti értékátadási folyamatok szerepét, köztük a családtörténeteken keresztül való kollektív emlékezet megőrzését (Somlai 1997, 2011, 2013; Jancsák 2020), ugyanakkor ezen adatok erősen hangsúlyozzák a nemzeti (kollektív) emlékezet, mint konstrukció (Rüsén 2004; Seixas 2016) által az iskolára és az emlékezetpolitika aktoraira tett felelősséget. Mikrokatásunk adatai megerősítik ezen állításokat. Tíz válaszadó közül nyolc jelezte, hogy számára a család az, amely a magyarságáról vallott vélekedéseit meghatározza. (42. ábra)

Ki lehet hatással a magyarságomról való elképzelésekre?

230 válasz

42.ábra

Magyarságtudat formálásának szereplői a magyar fiatalok körében

Forrás: saját kutatás, online kérdőív 2021-22.

Az iskola esetében a válaszadók kétharmada, míg az állam esetében ezt a véleményformáló hatást csak a válaszadók több, mint fele jelezte. A válaszadók szerint a legkevésbé a baráti kör van hatással a magyarságáról való elképzeléseire. Tehát itt nem feltétlenül generációs hatást érzékelhetünk, talán, mert saját közösségük témái középpontjában nem a hazafias és történelmi témájú diskurzusok állnak. Ez egy újabb dilemmát vet fel, mégpedig azt, hogy a kutatásomban szisztematikusan árnyalni szükséges a kortárs csoport identitásformáló hatását vizsgáló kérdéseket, a nemzedéki hatások mélyebb megértése céljából.

7.3.A nemzeti szimbólumok ismerete a fiatalok körében

A nemzeti szimbólumokkal kapcsolatosan nagyobb a bizonytalanság a tudásukban. A bizonytalanság miben tetten érhető? A nemzeti szimbólumok viszonyítását, pontosabban meghatározását az Alaptörvényben megfogalmazott szimbólumokhoz mértem. Azaz: Magyarország címere, nemzeti lobogója, a Szent Korona, és a Himnusz. Szokásjogi elemként

szerepel még a Szózat. E kérdéscsoportban több válasz lehetőségét adtam meg. A válaszadó hallgatók bizonytalanságát abban látom, mert ugyan a jelölések számossága miatt az első helyeken állnak a jogszabályban is definiált szimbólumok, de azok is kaptak „jelölést”, amelyek valamely ünnepkörhöz kapcsolódnak (pl. az 1848-as forradalom szimbóluma a kokárda, az 1956-os forradalom szimbóluma a lyukas zászló). Sokan a kokárdát és a lyukas zászlót vagy Szent István palástját is szimbólumnak jelölték. Igaz, ezek a szimbólumok jelentéstartalmakkal bírnak és utalnak a nemzeti emlékezet megőrzése szempontjából az „emlékezetmágnesként” viselkedő jelentéshordozó szimbólumok szerepére. Ezen eredmény alapján felvetődött bennem e kérdés zárt kérdésből nyílt kérdéssé alakítása. (43. ábra)

Melyek Ön szerint a nemzeti szimbólumaink? (fő, %)

Korona	70 (89%)
Nemzeti lobogó	66 (84%)
Címer	65 (83%)
Himnusz	64 (82%)
Kokárda	51 (65%)
Szózat	46 (59%)
Szent István palástja	37 (47%)
Szent jobb	26 (33%)
Lyukas zászló	21 (26%)
Alaptörvény	15 (19%)

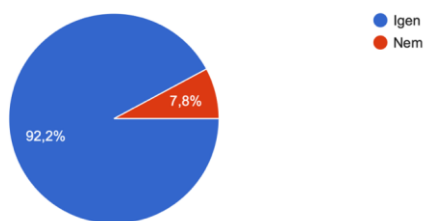
43.ábra

Forrás: saját kutatás 2021-2022.

Ez az érdekes kettősség rajzolódik ki előttünk, amikor az iskolai megemlékezésekről vallott vélekedéseikről kérdezzük a fiatalokat. A válaszadók közel fele értékeli úgy, hogy az ünnepi iskolai megemlékezések tartalmasak és ugyanilyen arányban voltak azok, akik szerint kötelező jellegűek és tartalom nélküliek egyszerre, de a többi válaszadó esetében sem pozitív a kép. A többség tapasztalatai szerint értelmetlen időtöltés és unalmas, felesleges dolog egy iskolai megemlékezés. Ezt a kérdést szükségesnek tartom a kutatásomban mélyebb mintázataiban is

vizsgálni, és keresni azon komponenseket, amelyek a fiatal korosztályok számára a tartalmas vs. tartalmatlan, értéktelített vs. értékmentes, a történelmi múlt iránt érzelmet keltő vs. attitűdök nélküli, a hagyományokat tisztelő vs. posztmodern, a múltban gyökerező jelen viszonyrendszer megértését segítő iskolai, települési, állami megemlékezések megszületését támogatják. Mindez arra is utal, hogy a szakirodalmakban leírt történelemtől, történelmi múlttól való elidegenedés jelensége (Jancsák 2020) a történelmi interpretációk megértése, a nemzeti kulturális örökség és a honismeret tématerületének oktatási-nevelési dilemmái, kihívásai (Kaposi 2020, Kojanitz 2019, 2021) és az ezekből levonható feladatkörök a család intézménye mellett, (bővülő szerepelvárások szerint) az iskola és a közösségek, de az állami emlékezetpolitikai szereplők feladatvállalása is, a szakemberek (történelemtanárok, történészek, múzeumpedagógusok, élménypedagógusok, stb.) együttműködésének eredményeként lehet hatékony értékörző, a kollektív emlékezet, illetve a nemzeti enkulturáció vonatkozásában az új nemzedékek számára. Ezt a gondolatot erősíti az az adat (44. ábra), melyet a kitöltők a nemzeti szimbólumok megismertetésével kapcsolatosan jelöltek meg. Több, mint 90 %-a a válaszadóknak megjelölte az állami szerepvállalást ebben a folyamatban. Igaz, a magyar társadalom szocializációjában az állam, mindig központi megoldó szerepet töltött be, így a fókuszcsoporthoz tartozóknál, ami a konkrét feladatra kérdezett rá (*Milyen módon ismertetheti meg a fiatalokkal a nemzeti szimbólumokat, amikor az oktatásban megjelennek?*) egyöntetűen hallgatás volt a válasz. Megállapítható, hogy az elvárás az állammal szemben azonnali, de különösebb érdeklődés, elköteleződés az egyén szintjén nem fogalmazódik meg.

Ön szerint van az államnak feladata a nemzeti szimbólumok megismertetésével kapcsolatosan?
230 válasz

#197

1083 Budapest, Üllői út 82. | +36 1 432 9000
POSTACÍM 1441 Budapest, Pf. 60. | kdi@uni-nke.hu, antik.uni-nke.hu

44. ábra

Forrás: saját kutatás – online kérdőív 2021-22.

Azt, hogy hol őrzik a Szent Koronát, feltételezhető, hogy mindenki tudja. Ennek ellenére az egyik legjelentősebb magyar nemzeti szimbólummal kapcsolatosan az őrzés helyének megjelölése, ami nyitott kérdés volt, a válaszadók 97%-ának sikerült, egy-egy ember Székesfehérvárt vagy a Szent István Bazilikát jelölte meg. Keresztábrás vizsgálatban megállapítható, hogy ők azon csoporthoz tartoznak (a megkérdezettek 14,8%-a), akik nem jártak a Parlamentben, de egyetemisták, valamint állami fenntartású gimnáziumban végeztek. A nemzeti szimbólumok ismeretében azonban fontos hangsúlyozni, hogy nincs szignifikáns különbség az egyházi fenntartású vagy állami felügyeletű középiskolások tudása között.

7.4. Vizuális szimbólumok felértékelődő jelentősége

A vizuális képek reprezentációk; egy szék képét nem lehet megérinteni vagy ráülni, mert az csak a szék reprezentációja, nem pedig maga a szék. A kép számos üzenetet közvetít, amelyek mindegyikét elemezni kell a megértéshez (Hall, 1997). Geertz (1973,216) szerint a szimbólumok olyan kulturális rejtjelek, amelyek lehetővé teszik, hogy a jelenségekhez jelentéseket rendeljünk, és hogy emberek és dolgok között kötődéseket hozzunk létre.

Maguk a képek és a dolgok nem örökkévaló entitások (Sturken és Cartwright, 2009). Aktív ágensek, mert arra késztetnek bennünket, hogy egy bizonyos módon nézzünk, érezzünk vagy beszéljünk. A dolgokat nemcsak azáltal ruházzuk fel jelentőséggel, ahogyan használjuk őket, hanem azáltal is, amit róluk mondunk, gondolunk és érzünk, valamint ahogyan ábrázoljuk őket (Hall, 1997). A jelentés nem olyasvalami, ami természetes módon van jelen a világban vagy a benne létező dolgokban; sokkal inkább olyasvalami, amit elő kell állítani és meg kell konstruálni. "A jelentés egy jelölő gyakorlat eredménye". Egy olyan cselekvésmód, amely értelmet ad a dolgoknak és értelmet ad a dolgoknak (Hall, 1997). A kép tehát abban a pillanatban jön létre, amikor az egyének látják, és lehetséges, hogy ez a kép a nézők közötti tárgyalások eredményeként változik (Sturken és Cartwright, 2009). A szimbólumok esetében nem követelmény, hogy

következetesek legyenek (Jenkins, 2007). „Az egyének képesek közös nevezőre jutni a kollektív bűvöletében” (Jenkins, 2007:59), annak ellenére, hogy azok absztraktak és gyakran önkényesek, ami lehetővé teszi számukra, hogy ezt anélkül tegyék, hogy vizsgálniuk kellene az egymástól való egyéni különbségüket. Az emberek képesek elképzelni, hogy a sok minden ellenére, ami elválasztja őket, van bennük valami közös, és ennek eredményeként valóban van közös - vagy a jövőben lesz közös -, mert a szimbólumok ezt lehetővé teszik számukra (Jenkins, 2007).

Felvetődik a kérdés, hogy a mai fiatal generáció - nemkülönben a felnőtt társadalom is – milyen forrást és eszközt választ leggyakrabban érték kategóriáinak felállításához, ha a korábbiakban megfogalmazott családi történetek, oral history által adott hitelesnek vélt primer tapasztalások, egy adott konkrét közösség hagyományai, továbbörökített meggyőződéseik eltűnőben vannak. Az együtt eltöltött időkben is gyakran betolakodik a social media, a digitális eszközök sokszínű, izgalmas világa, szinte újabb családtagként átveszi az értékdefiníciós folyamatot, meghatározza az egyén számára, miképpen gondolkodjon jóról, rosszról, szépről, csúnyáról, igazról vagy a hazug kategóriákról. Egyfajta narratívát képez a fiatal generáció számára, pótolva a családi történeteket, gyakorta szerepeket, szinte már az első körben belép a családi enkulturációs szerepbe. Miképpen teheti meg, vagy ennek a folyamatnak milyen szociológiai, pszichológiai törvényszerűségei léteznek, hatásuk miképpen érvényesül, Szécsi Gábor foglalja össze talán a legplasztikusabban.

A történetekben való gondolkodás és a kommunikáció egymással összefüggő, énteremtő folyamatokról Szécsi a narratizált valóság 21. századi elemzésében pontos magyarázatot ad. Véleménye szerint a történetalkotás és -feldolgozás, az észlelt eseményeket, jelenségeket narratív módon elrendező és ezáltal jelentéssel felruházó gondolati sémák alkalmazása olyan alapvető kognitív képesség, amelynek kulcsszerep jut a kommunikációs szándékok azonosításában is. (Szécsi, 2020) Ezért az enkulturációs folyamatok vizsgálatában elengedhetetlenül az előtérbe tolokodik a média érték közvetítő szerepe és azok jellemzői. Az adó, jelen esetben a különböző médiumok narratívákat közvetítve jelenítik meg indítékokat, vágyakat, hitrendszereket a vevő számára. Történeteket osztanak meg arról, hogy szereplőik, „hőseik” mit tehetnek, illetve mit tesznek az adott kommunikációs szituációban. A történetek által sugallt kommunikációs intenciók a tudat narratív struktúrája révén válnak megragadhatóvá a vevő számára. A kódolt, dekódolt jelentéseket meghatározó fogalmi viszonyok narratív módon strukturálódnak, és jelenítenek meg különböző komplexitású cselekvési szituációkat az elmében. A legelemibb cselekvési helyzetektől

a legkomplexebb szituációkig történetek építőelemeiként elrendeződő eseménystruktúrák fogalmi reprezentációi biztosítják a megértés feltételeit. E fogalmi viszonyokat konstituáló narratívák révén az információkat történetekbe rendező és ily módon feldolgozó ember voltaképpen történetként éli meg saját életét is. *„A megértés folyamatában maga is egy, a kommunikációs partnerrel közösen felépített narratíva részévé válik. Kommunikációs céljainak megfelelően történeteket használ fel, és a vele történetekre parabolikusan rávetítve azokat értelmezési keretet, magyarázatot keres, hogy beazonosítsa a vele történt események okait, megtalálja bennük saját szerepét.”* (Szécsi,2020)

A narratíva nem egyszerűen a megértés felétele, de jelentésformáló, fogalomalkotó struktúra is. Fogalmaink narratív szerkezetekbe ágyazottan kapcsolódnak egymáshoz, és válnak tudásunk alapegységeivé. A legelemibb cselekvési tapasztalatainkat és a legösszetettebb gondolati konstrukcióinkat is narratív módon rendezzük el. A megismerés folyamatában történeteket alkotunk, közvetítünk magunkról és a világról, és narratívák segítségével értelmezzük a különböző kommunikációs helyzetekben betöltött szerepeinket is.

Történetekben kommunikálunk önmagunkról és egyéniségünk közösségi integrációjáról. A történetekben való gondolkodás képessége összekapcsol bennünket közösségünk más tagjaival, lehetővé teszi, hogy a közösség többi tagjának nézőpontját az énünkhöz való viszonyban értelmezzük. A történetek befogadásának és elbeszélésének képességét kialakítva egyúttal megtanuljuk azt is, hogyan kapcsoljuk össze egy eseménysor elejét és végét úgy, hogy ezzel kifejezzük egy adott társadalmi, erkölcsi vagy jogrendhez való tartozásunkat, kulturális kötődéseinket.

Történetek strukturálják számunkra a múltat és a jövőt; narratívák segítségével válnak múltbeli tapasztalataink a jövőre vonatkozó terveink, elvárásaink pilléreivé. Történetekben rendeződnek el a helyes és helytelen cselekedetekkel, lényeges és lényegtelen dolgokkal kapcsolatos képzeleteink. Azaz tapasztalatainkat narratívák segítségével értékeljük, rendszerezzük. Bizonyos tapasztalataink az azokat keretbe foglaló történetek révén válnak kiemelkedővé, fontossá, a különböző entitások és cselekvések értelmezésének és értékelésének kiindulópontjaivá. Narratívák szolgálnak a cselekvések morális értékelésének keretétül is. Mint Georges Lakoff és Srinivas Narayanan tanulmányában olvashatjuk, *„narratívák teszik lehetővé számunkra, hogy értelmesen funkcionáljunk a világban, és központiak legyünk az öntudat számára”* (Lakoff, Narayanan, 2010).

A médiumokban fellelhető narratíva gyakran sajátos, elsősorban vizuális szimbólumokat hoz létre, mely kulturális-szignálként funkcionál a fiatalok nemzeti érzületében. Egy-egy tanulmány, cikk, film vagy sorozat egyértelmű meghatározást közvetít számukra a magyar értékről, a magyarság jellemzőiről, az alkotó felkészültsége vagy ideológiai nézetei alapján. Ez később a narratívák sztereotípiák mentén leegyszerűsített szituációként, történelmi eseményként vagy politikai kategóriaként képeződik le a fiatal médiafogyasztóban. Saját családjá, szűkebb életközösségei által aztán hasonló narratívákat valóságként és egyöntetű igazságként képesek elkönyvelni. Ennek mértéke a tartós léte az interpelláció minőségétől és mértékétől függ. Ez a jelenség különösen tetten érhető a filmek, sorozatok, klipek világában, hiszen a vizualitásnak nem csupán a kidolgozottsága és komplexitása, de a képsorozatok gyors egymásutánisága már a tudatalattiban rögzül, hiszen az emberi érzékszerveknek már feldolgozhatatlanul gyors és komplex. Ha belegondolunk, hogy az elmúlt évtizedekben a mozgóképek világában két snitt közötti képkockák száma a nyolcszorosára emelkedett, akkor jól kódolható az a tendencia, miszerint az ember csupán részleteket kódol tudatosan a látottakból, sokkal több üzenet és szignál rögzül a tudatalattiban.

Louis Althusser francia filozófus, aki a marxista elméletet újra értelmezte, különösen a politikai ideológia és a társadalmi struktúrák összefüggését vizsgálta. Bár Althusser elsősorban a politikai filozófiájáról ismert, a fiatalok nemzeti identitása témájában is alkalmazhatóak az elvei. Althusser szerint az ideológia nem csupán a tudás vagy a politikai diskurzus formájaként felfogható, hanem mint olyan struktúra, amely befolyásolja az egyének identitását és viselkedését. A fiatalok nemzeti identitása is formálódik az ideológiai államapparátus (pl. iskolarendszer, média) révén, amely hatással van arra, hogy hogyan látják magukat és a közösségüket, továbbá e kettő viszonyát.

A fiatalok identitásának alakulásában fontos szerepet játszanak a társadalmi és kulturális kontextusok, amelyekben élnek. Althusser ideológiai elmélete segíthet megérteni, hogy a fiatalok hogyan internalizálják a nemzeti narratívákat, és hogyan építik fel saját identitásukat ezen narratívák mentén. Mindezek mellett Althusser hangsúlyozza a "helyettesítő" ideológiák szerepét, amelyek alternatív identitásformákat kínálhatnak a fiatalok számára, és lehetőséget adnak számukra, hogy kritikusan viszonyuljanak a domináló nemzeti diskurzushoz. A kutatás során fontos figyelembe venni ezeket a tényezőket, hogy megértsük a fiatalok komplex identitásformálódási folyamatait. (Althusser, 1970) Az 1970-es években politikai és médiaelméleti szakemberek népszerűsítették az "*interpelláció*" kifejezést, amely szerint a nézőket

képekkel lehet meggyőzni. „A képeknek megvan a módjuk arra, hogy felhívják a figyelmünket, és úgy tűnik, hogy ránk szállnak” (Sturken és Cartwright, 2009: 50). „A szimbólumok többszólamúak és többértékűek, ami azt jelenti, hogy különböző emberek számára különböző időpontokban különböző dolgokat jelenthetnek” (Fox és Miller-Idriss 2008:71).

7.5. Nemzeti emlékezet és a szimbolizáció kapcsolata a 21. században

Althusser interpellációjának gondolata, melyet az előző fejezet végén tárgyaltam, segít megérteni, hogyan hatnak a nemzeti szimbólumok a fiatalokra. Például az amerikai zászló és himnusz különböző emberek számára különböző jelentéstartalommal bírnak. Egyesek a szabadság és a hazaszeretet szimbólumaként, míg mások a rasszizmus és a diszkrimináció jelképeként tekinthetnek rájuk. Azonban mindkét csoport valószínűleg megfordult, amikor a látóterükbe kerültek. Más szóval a zászló és a himnusz képeinek, mint minden képnek, mágneses hatása van az emberekre. Felhívják a figyelmet, és lehetővé teszik az egyének számára, hogy részt vegyenek a kollektív képzelgésekben, még akkor is, ha nem hisznek abban, hogy ezek a képzelgések 100%-ban igazak.

A tanulók identitása ezekben a közösségekben való részvételük révén alakul ki (Jenkins, 2007). Amikor az emberek nemzeti szimbólumokkal foglalkoznak, egy elképzelt amerikai közösségben vesznek részt. Még ha nem is osztják e közösség minden hitét, a rituálékban való részvétel - például a himnusz éneklése vagy a zászló tartása - a hovatartozás érzését kelti bennük. Ez az összetartozás érzése erőteljes volt. David Riesman egyszer azt írta: *"Az ember legnagyobb szükséglete, hogy egy csoporthoz tartozzon"* (Riesman, 1954: 118). A hovatartozás fontos a pedagógusok számára, mert megteremtheti a biztonság és a bizalom érzését. Amikor a fiatalok részt vesznek az olyan rituális tevékenységekben, mint a himnusz vagy a zászlószertartás, tiszteletet mutatnak mások iránt az osztályteremben. Még ha nem is hiszik el az e rituálékhoz kapcsolódó összes üzenetet, a mások iránti tisztelet kimutatása akkor is fontos érték, amelyet meg kell erősíteni.

A másik erős reformra szoruló módszertan, a történelmi múlthoz való visszatekintésben és annak érzelmi megközelítésén múlik. A magyar irodalmi, történelmi múlt feldolgozása nem lehet csupán adatalapú, informális és lexikális. A magyar irodalmi, történelmi szereplők számos esetben olyan személyes történeteket, érzelmi, morális helyzeteket, döntéseket rejtenek, melyek a ma emberének,

állampolgárának is aktuális, élő dilemma. A kognitív tartalom elsajátítása azonban nem von még maga után értést, átlátást vagy felismerhetőséget. A múlt eseményei csupán béklyóként nehezednek a fiatal generáció érvényesülési céljaira. A közvélemény egyre több pszichológiai, szociálpszichológiai, spirituális témákkal találkozik a médiában, az új média felületein vagy a könyvesboltokban. Megjelentek a transzgenerációs szorongás, séma kifejezések, melyek egyértelmű hátrányként csapódnak az amúgy sem stabil identitással élő fiatalok érvényesülésébe, jövőképebe. A múlt számukra leginkább akadály, szomorúság, veszteség, tragédia vagy „szívás”, ahogy ők fogalmaztak. Csupán néhány esetben jelent meg a hősiesség vagy dicső kifejezés, mint pozitív fogalom. Mind a fókuszcsoporthoz tartozó interjúkban, mind a kérdőívben komoly hátránynak és hátrányos indulásnak definiálták a történelmi múltunkat, ami sokszor kimondatlanul is meghatároz bennünket, tehát őket is. Ráadásul visszafordíthatatlan, tehát sokszor tehetetlenek vagyunk a veszteségeinkkel történő szembesülésekkel, de élményként szeretnének győztesek és pozitív szereplők, meghatározó figurák lenni saját történelmüknek. Ezt mutatja meg az a szövegrész (45. ábra), melyet abból a kérdésre adott válaszból készítettem, mely a kérdőívben így szerepelt: Milyen szóval, fogalommal tudná jellemezni a magyar történelmet?

45.ábra

Szófelhő:

A milyen szóval, fogalommal tudná jellemezni a magyar történelmet? -válaszaiból

Forrás: saját kutatás 2021-22.

John Gross egy tanulmányában (Gross 1996) a globalizációs folyamat veszélyeként azt emeli ki, hogy a történeti emlékezet veszélybe kerül, az európai ember elvesztheti azt. Gross nem optimista az európai kultúra jövőjével kapcsolatban, annak gyökérvesztését látja – meglátása szerint az egyre kevésbé „európai” lesz. Ebben a helyzetben a múlt ismerete, a múlt eseményeiből és hibáiból tanulni tudás kardinális kérdéssé, kvázi morális kötelességgé válik, éppen a kultúra megőrzésnek okán. Gross példákon keresztül rámutat a történelem tanításának jelentőségére is, az egyes kurikulumok szűkülésével, az átalakuló ismeretanyaggal kapcsolatos dilemmákra, az új generációk kultúrával – különösképpen a magaskultúrával kapcsolatos – ismereteinek csökkenésére. Ez kapcsolódik a George Ritzer által (Ritzer 2009) a társadalom *mcdonaldsizációjaként* leírt folyamathoz. A gyorsétterem-láncolatnál alkalmazott szervezési elvek a társadalom mind több területén kapnak szerepet, így az oktatásban és kultúrában is. Az ismeretanyagok racionalizálása, hasznos és haszontalan kategóriákba sorolása, az ismeretátadás „hatékonyságának” növelése és minél több területen mérhetővé tétele, a költséghatékonyság egyre hangsúlyosabb vezérlő elve - mind ennek a szemléletnek a termékei. A történelemtanítás ebben a kulturális kontextusban könnyen válik a racionalizáció áldozatává, különösen olyan társadalmakban, ahol a hivatalos, standard történelemkép negyedszázad alatt többször változott. (Szilágyi, 2023)

Érdekes a múlt és a történetírás viszonyát is megvizsgálunk mielőtt az európai emlékezetkultúra sajátosságaira kitérnénk. Keith Jenkins (1991) a *Re-Thinking history* címet viselő kötetében egy komplex történelemdefiníciót ad meg, amiben egy ideológiák és hatalmi-uralkodó viszonyok mentén szerveződő diskurzusként tekint a történelemre, annak objektív, független valósággént való értelmezését kétségbe vonva. A jelen politikai, hatalmi viszonyai határozzák meg a múlt szemléletét és maga a történész sem marad független ebben a folyamatban, azaz habár a múlt egységes marad, az értelmezésének a lehetőségei végtelenné nőnek. Gyáni Gábor (2013) említi meg, hogy a modern történelmi tudat lényegében a történészek konstrukciója és kezdetektől fogva szorosan kapcsolódik a nemzeti identitás kérdésköréhez. A politika emiatt is igyekezett a történelmet és a történetírást, mint a múltból való tudományos beszédmódot instrumentalizálni, saját céljai érdekében felhasználni. A hatalomgyakorlás modern formáinak kialakulása, a modern államok megszületése szorosan összekapcsolódik az új nemzetek megszületésével és egyúttal az

új nemzeti hagyományok és nemzeti történeti kánonok létrejöttével. Hobsbawm (1987) rámutat, hogy konkrét politikai célok elérésének érdekében hagyományok sokaságát találják ki és terjesztik el a XIX. század közepétől a történétírók, propagandisták és erre specializálódott bürokraták. Ezek a „kitalált hagyományok” segítették az identitás közérthető és egyszerű megformálását, egyúttal a múltkép megkonstruálását is. Politikai kezdeményezésre történik későbbiekben is – gondoljunk csak az államszocializmus időszakára – a történelmi események és folyamatok kontextusának átértékelése, újraalkotása, aminek eredményeképpen az uralkodó ideológiának megfelelő új történelemkép kerül kialakításra. Többek között ezzel magyarázható, hogy a történétírással és a történelemírók által megrajzolt történelemképpel szemben nagyfokú bizalmatlanság alakult ki, a rendszerváltást követően a közép-európai társadalmakban. (Szilágyi, 2023)

Különösen a közép-európai történétírás kontextusában látszik igazoltnak az is, hogy a nemzeti hovatartozás alapjaiban határozza meg a történeti reflexiót. Ez nem csupán a hivatalos történétírás, hanem különösen az ún. *public history* (nyilvános- vagy köztörténelem) esetében van így. A *public history* a múltnak azon képe, amelyet a képviselői a közösség számára alkotnak meg és amely a közösség szükségleteiből táplálkozik. A *public history* sok esetben a múlt közvetlen politikai célokra történő felhasználása, a kollektív emlékezetre támaszkodik, annak hagyományait hozza működésbe (Gyáni 2006). Megjelenési formái is változatosak: ismeretterjesztő lapok, hagyományörző csoportok, fesztiválok, videojátékok, filmek. Meghatározó a közönség igényeinek és a fogyasztói elvárásoknak a figyelembevétele, amelyek formálják a kollektív emlékezeti hagyományt. Ennek a *public history*-nak a legkedveltebb toposzai azok, amelyek a Gyarmati György (Gyarmati 2016) által *pre-scientific* („tudomány-előtti”) történeti kultúrának a gerincét jelentik. Gyarmati felhívja a figyelmet arra, hogy a *pre-scientific* történeti közgondolkodás és a professzionális történétírás között aszinkron állapítható meg: előbbinek „más az időszámítása”. Éppen ez, ami ezt a nyilvános történeti gondolkodást a politika számára jól hasznosíthatóvá teszi, mivel kiszolgálja a közgondolkodást formálni kívánó politikai-ideológiai szándékot. A szélesebb társadalom számára is ezek kínálják a kényelmesebb megoldást: a zavaros és sok esetben egymásnak ellentmondó elméletek, magyarázatok és megkonstruált hagyományok egyfajta panelekként funkcionálnak, amelyekből bárki jelentősebb erőfeszítések nélkül összeállíthatja saját identitását. Persze ezen identitások a *bricolage*-jellegükből (Szilágyi, 2023:105) kifolyólag sérülékenyek, emiatt a védelmük könnyen válik programmá és ölt szinte vallási jelleget, ahogy ezt

néha tapasztalhatjuk. A múltinterpretációk pluralizmusa azt is eredményezi, hogy az professzionális történetírásnak egy olyan közegben kell pozicionálnia magát, ahol a szaktudományos metodológiai megközelítés egyértelmű „versenyhátrányt” jelent. Gyáni (Gyáni 2015:65) figyelmeztet arra, hogy: „a történészek történelme eredendően nem egy bizonyos hagyomány szentesítése és további gazdagítása, rögzített kánonként való újrateremtése, hanem a múltat illető racionális tudás előállítás”, azonban a történészekkel szemben – a politika, mint „megrendelő” részéről – megjelenő elvárások, az ideológiai befolyásoktól mentes tudományművelés lehetőségeinek kereteit feszegetik számos országban. A nemzeti történetírás második világháború utáni háttérbe szorulását követő re-nacionalizálási kísérletek – többek között az egységesülő Európa-gondolat térnyerése miatt – nem voltak sikeresek, ami azzal is együtt járt, hogy „egyre kevésbé képes a történész hozzájárulni a kollektív, jelesül a nemzeti identitás szellemi konstrukciójának a megteremtéséhez és szüntelen ápolásához” –írja Gyáni (Gyáni 2006:266). Ahogy a szaktudomány szintjén erős ellenállás alakult ki az instrumentalizáló tendenciák ellen, úgy ezt a feladatot felvállalta a *public history*, átvéve a korábban történészekre szabott szerepet. Globális szinten az identitások fragmentálódása mellett, a történeti tudat heterogenizációját is elhozta ez a korszak, a kétezres évek közepétől azonban a nemzeti identitás is fokozott szerepet kap újra. Láthatjuk azt, hogy az átpolitizált emlékezet és az alternatív múltkonstrukciók könnyen konfliktusba kerülnek a történettudománnyal. Izgalmas kérdés az, hogy az emlékezetpolitika – amely alapvetően erősen a nemzethez, mint imaginárius kerethez köthető –, milyen módon működhet nemzetek feletti politikai entitásokban, az emlékezetpolitika és a történettudomány közötti konfliktusok csökkenthetők-e leválasztva az emlékezetpolitikát annak nemzeti kötődéseiről? Az, hogy a múlt ilyen módon történő osztályozása európai szinten mennyire működik, mint identitásképző faktor – egyelőre még megjósolhatatlan. Nemzeti szinteken azonban az emlékezetpolitikai kánon bizonyosan másként szerveződik és ez a közös emlékezetkultúra szempontjából nem vezet rövid távon konszenzushoz.

Kende Péter (Kende, 2003) Bibóra hivatkozik, amikor felhívja a figyelmet arra, hogy a nemzetnek, mint demokratikus közösségnek mindenhol sikerült maga felé fordítania azt az érzelmi melegséget, amely korábban a kisebb, szűkebb lokális közösségeknek volt fenntartva, és szerinte innen eredeztethető a nacionalizmus „hőfoka” is. Számára a kérdés az marad, hogy a nemzetalakulásokra jellemző érzelmi transzfer megismételhető-e az európaiság új kontextusában:

„Van-e kilátás arra, hogy Európához, mint politikai nagycsaládhoz ugyanolyan« meleg és közvetlen érzelmek »fűződjének, mint valaha a nemzethez?». A „közvetlen és meleg érzelmek” mellett egy nagyon fontos kérdés a politikai identitás kérdésköre is, amely kapcsán Kende szkeptikus (Kende 2003:11): „Attól, hogy civilizációs közösséget képez, még sem Európa, sem a szélesebb értelemben vett Nyugat nem áll össze olyan entitássá, amellyel politikailag azonosulni lehetne”. A közös emlékezet vajon segítheti-e ezt a folyamatot? Európa, mint civilizációs közösség kollektív emlékezetében sem egységes, az Európai Uniót alkotó államok nemzeti emlékezetei mozaikszerűen állnak össze egy vizionált „európai emlékezeté”.

Claus Leggewie (2008) szerint ezt a nemzetek feletti emlékezetet koncentrikus körökként kell elképzelnünk, amelynek fókuszában a holokauszt áll. A holokauszt-emlékezet kortárs jelentőségét adja a xenofóbia, az antiszemitizmus és a rasszizmus európai szintű növekedése – ezek kontextusában a holokauszt emlékezete pedagógiai szereppel bír. Kortárs kérdés továbbá a holokauszt-tagadás és relativizálás kérdése is, amelyet számos európai országban jogilag is szankcionálnak. A második körben a szovjet kommunizmus bűnei állnak – ezek tagadását, kétségbevonását szintén számos országban büntetik. Fontos kérdés a két totalitárius rendszer bűneinek versengő jellegű összevetése, amely egyes politikai narratívákban felbukkan, és az európai emlékezetben megjelenő aszimmetriájuk. Ennek okai több forrásra vezethetők vissza: a holokauszt történelmi egyedülállósága és a Szovjetunió területén élő népcsoportok szenvedése egyfajta kollektív „vakságot” idézett elő a vörös terror jelentőségével kapcsolatban a háború utáni Nyugat-Európában. Második okként felhozható az, hogy a zsidóság második világháborús tragédiája transzparensebb, az európaiak számára láthatóbb volt – míg a nácik áldozatai zömmel európaiak voltak, más nemzetekhez tartozók, addig a kommunista terror elsősorban a „sajátjaikat” sújtotta. Harmadrésről a kommunista terror földrajzi meghatározottságát kell kiemelni: a kommunista terror nem érintette a nyugati államokat, arról tényleges tapasztalatuk nem volt.

Az európai kollektív emlékezetben domináns elem az etnikai tisztogatások, erőszakos kitelepítések és lakosságcserek emléke, amelyek közül számosnak a történelmi emléke nem teljeskörűen feldolgozott még nemzeti szinteken sem - ilyenek például a második világháborút követő magyarok ellen elkövetett délvidéki atrocitások (Forró 2007). Ez az emlékezet harmadik köre. A nemzeti emlékezet-narratívák sok esetben eltérő elemeket őriznek egyes események kapcsán – európai szinten többek között emiatt is fontos egy egységes emlékezet-koncepció kialakítása.

Negyedik körben a háborús emlékezet áll: gondoljunk csak az első világháború (a „Nagy Háború”) kitörésének századik évfordulóján szerveződött nemzetközi megemlékezés-sorozatára, a második világháború megítélésére („Nagy Honvédő Háború”) vagy éppen visszatérő mediatizálására (National Geographic-sorozatok, mozifilmek, könyvsorozatok) – háborús emlékezet ma számos európai országban fontos identitásképző faktor, a jelentősége a kollektív történelmi narratívumokban nem elhanyagolható.

Az ötödik kör a gyarmatosítás bűnei köré szerveződik. Ezek az európai emlékezet újrafelfedezett elemei, amelyek az európai gyarmattartó hatalmak (Belgium, Németország, Franciaország) által elkövetett népirtások köré csoportosulnak. A gyarmatokon történt atrocitások, az európai gyarmatosítók kegyetlenkedései sokáig az európai történelem elfeledett (vagy eltitkolt) fejezetei közé tartoztak. Az elmúlt évtizedekben kapott figyelmet és vált az európai emlékezeti kánon részévé például a németek által Délnyugat-Afrikában (a mai Namíbia) elkövetett mészárlások sorozata, amelynek egyértelműen rasszista jellege a huszadik század későbbi nagy tragédiáinak előképeként jelenik meg. A hatodik körben a migráció, a bevándorlások története jelenik meg – ez több ponton kapcsolódik a gyarmati múlt kérdésköréhez. Európa huszadik századi történetében a migráció kiemelt szerepet tölt be: a gyarmatbirodalmak széthullását követő migrációs hullámok éppúgy részei az európai emlékezetnek, mint a kommunista uralom elől menekülő kelet-európai milliók története vagy éppen a balkáni háborúk során elinduló menekült-hullám. Napjainkra a migráció kérdésköre különösen fontossá vált az európai politikában, emiatt az európai emlékezetkultúrában is újrapozícionálódik a bevándorlás történeti tapasztalata és ennek feldolgozottsága-feldolgozatlansága.

Végül a hetedik körben az európai integráció áll. Az ötvenes évektől elinduló politikai folyamat, amely a kétezres évekre a posztkommunista államok integrációjához és egy nemzetek feletti gazdasági-politikai alakulat létrejöttéhez vezetett, egyértelműen egy sikertörténet. Az, hogy az Európai Unió mai működése kapcsán megfogalmazott kritikák mennyire helytállóak vagy éppen a migrációs-krízis által felszínre hozott problémák hosszú távon milyen helyzetet idéznek elő, az emlékezetkultúra szempontjából irreleváns faktorok. A nemzetek közötti gazdasági és kulturális kapcsolatok sikeres kialakítása és fenntartása, az átmeneti társadalmak demokratizálódása, az egységesülő európai értékrend és orientáció – ezek válnak fontos elemeivé az európai emlékezetkultúrának.

Látható az, hogy a felsoroltakból az első öt a huszadik század nagy tragédiái közül kerül ki, a hatodik (a migráció) ambivalens természetű és pozitívként egyedül az európai integrációs folyamat jelenik meg. Az emlékezetnek ezen körei, egyértelműen egy gyakorlatias emlékezetpolitikai megfontolásból szerveződnek és egy közös európai identitás formálódását hivatottak szolgálni. Az, hogy a múlt ilyen módon történő osztályozása európai szinten mennyire működik, mint identitásképző faktor – egyelőre még megjósolhatatlan. Nemzeti szinteken azonban az emlékezetpolitikai kánon bizonyosan másként szerveződik és ez a közös emlékezetkultúra szempontjából nem vezet rövid távon konszenzushoz.

Aleida és Jan Assmann, akik a kollektív emlékezet elkötelezett kutatói voltak, az emlékezés definícióját kezdve felhívják a felejtésre a figyelmet. A felejtésnek felépített narratívái jelennek meg a nemzetek történelmében, különben nehezen azonosítaná magát a nemzet tagjaként egy következő generáció, aki az aktív megélésben érintett.

A bolgár származású francia filozófus és irodalomtudós, Tzvetan Todorov több művében is elemezte a kollektív emlékezet és identitás kérdéseit, és felhívja a figyelmet az emlékezet torzulásaira: „A XX. század totalitárius rendszerei rámutattak arra, hogy létezik egy veszély, amelynek létéről e rendszerek előtt senki nem tudott: az emlékezet eltűntetése. (...) A XX. század zsarnokságai, miután megértették, hogy a földeket és az embereket az információ és a kommunikáció meghódításával lehet leigázni, szisztematikusan fennhatóságuk alá vonták az emlékezetet, és egészen legrejtettebb zugaiig ellenőrzésük alatt akarták tartani” (Todorov 2005:109) A *Memory as Remedy for Evil* című tanulmányában (Todorov 2009) az emlékezet, az igazságszolgáltatás és az emberi társadalomban rejlő rossz közötti összetett kapcsolatot vizsgálja. Todorov a jó és a rossz történeteiről szóló narratívák, a múltbeli atrocitások emlékezésének folyamatát és az igazságszolgáltatás és megbékélés következményeit elemzi. Az író négy fő szereplőt azonosít a jó és rossz narratíváiban: a villain, az victim, a hero és a beneficiaries, valamint rámutat arra, hogy az emlékezés gyakran arra készíten bennünket, hogy magunkat a hősökkel vagy áldozatokkal azonosítsuk, miközben a gonosztevőket távol tartjuk magunktól. Todorov szerint a múltbeli rossz emlékezetének megőrzése önmagában nem elegendő, ha azt úgy használjuk, hogy elválaszthatatlan falat húzunk magunk és a rossz közé, és kizárólag feddhetetlen hősökkel és ártatlan áldozatokkal azonosulunk. Hangsúlyozza, hogy a rossz megértéséhez, megfékezéséhez és megszelídítéséhez fel kell ismernünk, hogy az is bennünk is jelen van. Todorov úgy véli, hogy az

igazi remény nem a rossz végleges kiirtásában rejlik, hanem a megértésében, korlátozásában és szelídítésében, elismerve, hogy az is része nekünk. Todorov megállapítja, hogy a múltbeli rossz emlékezetének helyes kezelése nemcsak az áldozatok vigasztalásában, hanem a tettesek és a leendő elkövetők befolyásolásában is segíthet, hogy a jövőben ne ismételjék meg tetteiket. Azt javasolja, hogy az emlékezetnek és az igazságszolgáltatásnak figyelembe kell vennie az emberi természet összetettségét és képességét a rosszra, valamint azt, hogy a jó és a rossz ugyanabból a forrásból ered, és a legtöbb történelmi eseményben nem válnak el tisztán.

Aleida Assmann, a kollektív emlékezet és kulturális emlékezés kutatásának egyik legismertebb szakértője, hangsúlyozza, hogy a múlt traumáinak beépítése a kollektív emlékezetbe kulcsfontosságú a csoportok közötti megbékélés folyamatában. Assmann szerint az emlékezés és a felejtés dinamikájának megértése elengedhetetlen a társadalmi konfliktusok feloldásában és a közös jövőkép kialakításában. „When thinking about memory, we must start with forgetting” írja a Canon and Archive című tanulmányában (Assman 2010:97). A felejtés társadalmi és kulturális keretek között kap értelmet, így az emlékezés és a felejtés dinamikáját konkrét társadalmi-történelmi kontextusokban érdemes vizsgálni. A felejtés, mint alapvető emberi és társadalmi jelenség, a kulturális evolúció elengedhetetlen részét képezi, amelynek révén a múltbeli események, tárgyak és tapasztalatok idővel kikerülnek a közös emlékezetből. Az emlékezés tudatos erőfeszítést igényel, míg a felejtés gyakran automatikusan végbemegy, mint például a társadalmi és technikai változások eredményeként. A társadalmi és kulturális kontextusok változásaival együtt az emlékezés és a felejtés formái és funkciói is átalakulnak, amelyek a társadalmi fejlődés, a technológiai innovációk és az etikai normák változásait tükrözik. Az emlékezés és a felejtés közötti dinamika tehát egy bonyolult, többretegű folyamat, amely kulcsfontosságú szerepet játszik az egyéni és közösségi identitás, a történelmi tudatosság és a kulturális örökség alakításában. (Assmann 2014).

Assmann rámutat, hogy a múlt megosztó, traumatikus eseményeinek az elhallgatása, elfelejtése nem vezet a konfliktusok feloldásához és a társadalmi megbékéléshez. Éppen ellenkezőleg, a felejtés politikája konzerválja és újratermeli a csoportok közti szembenállásokat, ellentéteket. Ehelyett a traumatikus múlt integrálása a közös emlékezetbe segítheti a sérelmek feldolgozását és a kiengesztelődést. Csak a múlttal való őszinte, kritikus szembenézés révén jöhet létre a csoportok közti párbeszéd és megértés. A közös európai emlékezetkultúra kialakítása komoly kihívást jelent

az EUs intézmények számára. Az elmúlt másfél évtizedben többféle megoldási javaslat született, figyelembe véve az eltérő nemzeti narratívák közötti szakadékot és az EU integráció sikerében kulcsfontosságú egységes európai identitás kialakításának szükségességét.(Szilágyi, 2023; Balatoni,2024) Az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján egyértelműen látszik, hogy az eltérő nemzeti narratívákat kutató történészek párbeszédének előmozdítása elkerülhetetlen a közös európai emlékezetkultúra kialakításában. A tudományos párbeszéd lehetővé teszi az egyes nemzeti narratívák közötti eltérések okainak feltárását és az álláspontok közelítését, elősegítve a kölcsönös megértés kialakulását. A történelmi események komplex, több perspektívából történő megközelítése, amely segít a különböző nemzeti narratívák sokszínűségének bemutatásával megjeleníteni egyes történéseket, kulcsfontosságú a kulturális és történelmi kérdések objektív értékelésének előmozdításában. A közös antik-keresztény gyökerek és értékek hangsúlyozása szintén fontos alapja lehet egy közös európai identitásnak, mivel ez a közös hivatkozási pont segíthet a kulturális és etikai alapok megteremtésében, amely áthidalja az eltérő földrajzi, történelmi és politikai múltból fakadó különbségeket. A jövőorientált szemlélet, amely a jövőbeli kihívásokra koncentrál és nem a múlt sérelmeinek felemlegetésére szintén elősegítheti az együttműködést és a közös célkitűzések felé való elmozdulást. A civil társadalom szereplőinek együttműködése, a közös szakmai és kulturális programok kiemelten fontosak az összetartozás érzésének erősítésében, mivel közvetlen kapcsolatot teremtenek az emberek között, elősegítve az előítéletek lebontását és a közös értékek megélését. Azok a programok, amelyek a közös kulturális örökség hangsúlyozására és művészeti együttműködésekre összpontosítanak, szintén hozzájárulhatnak a kulturális diverzitás megértéséhez és a közös európai identitás erősítéséhez. Végül a saját nemzeti narratívák kritikus szemléletének előmozdítása és a történelmi események objektív, elfogulatlan vizsgálatára való nevelés kulcsfontosságú az objektív történelemértelmezés és a kulturális nyitottság elősegítésében.

Mindezek összességében a kulcsot jelenthetik egy elfogulatlan, a jövőre összpontosító közös narratíva kialakításához, amely előmozdíthatja a még szorosabb európai integrációt és a közös európai identitás megerősítését.

8.MEGVÁLTOZOTT MÉDIAKÖRNYEZET, MINT ENKULTURÁCIÓS TÉNYEZŐ

8.1.Digitális történetmesélés a 21. században

A tömegkommunikáció narratíva képzése nem újkeletű dolog. A történetmesélés médiumainak száma folyamatosan bővül. Történeti perspektívában a médiumok használata és társadalmi hatása alapján Barbier és Lavenir¹⁷³ szerint három korszak különíthető el: „A beszélt nyelv és a kéziratos írás korának (a logoszféra) jellemző intézményei a királyság, az egyház, a hit szóbeli prédikáció; a nyomtatás médiaszférájának (a graphoszféra) az állampolgárok köztársasága, a világi állam, a filozófia, a nyomtatvány és a választott vezetők felelnek meg;[...] az audiovizuális médiaszféra (a videoszféra) jellemzői pedig a „katodikus” demokrácia, az esemény csábítása, a politikai érzelmek győzelme a politikai értelem felett.”

A 20. század történetmesélő vívmánya a mozgóképek és a rádió. Eleinte a rádióhallgatás, majd később a televíziós műsorok ismétlődő megtekintése a családi rítusok részévé vált. A valóság illúzióját erősíti a képi, hangzó vagy audiovizuális narráció.¹⁷⁴ A nézők meghatározó élménye volt az 1969-es, első holdraszállás feledhetetlen pillanata, vagy a román diktátor, Ceaușescu élőben közvetített kivégzése 1989-ben. A látvánnyal erősen lehet befolyásolni. A néző úgy érzi a valóság részévé válik, betekintést nyerhet bárhol és bármikor a folyamatokba, és átélheti azt az élményt. Legyen szó háborús közvetítésről, családi hírekről, vagy sporteseményekről. A világ minden valós eseményéről képtelenség tájékoztatást adni, hiába nőtt a médiumok száma rohamosan. A verbális tájékoztatás mellett a vizuális közlésformák dominanciáját tapasztaljuk, továbbá érdekes annak vizsgálata, hogy mely események, személyek kerülnek a tömegkommunikáció révén a közvélemény beszédtemái közé. Griffin féle témameghatározás elmélete¹⁷⁵ szerint a tömegkommunikációban szereplő maximum három-négy téma az, ami meghatározza a közbeszédet is.

Megjelenik az explicit történetmesélés is a tömegkommunikációban, a televízió - és rádióműsorok színházi közvetítéseiben, kabaréelőadásokban, továbbá a filmsorozatokban. A hatvanasévekben

¹⁷³ BARBIER - LAVENIER (2004):305.

¹⁷⁴ LANSZKI (2022): 32.

¹⁷⁵ GRIFFIN (2001): 34-64.

Magyarországon *A tenkes kapitánya*, a hetvenes évek végén a *Sándor Mátyás*, vagy az amerikai sorozat, a *Dallas*, amely a texasi olajmágnás, Ewing család mindennapjaiba engedett bepillantani. A történet minden sorozat esetében jól követhető volt, a részek egymásra épültek. A szereplők karakterei könnyen beazonosítható kódok mentén formálódtak. A 80-as évek végén, 90-es években megjelenő Szomszédok címet jegyző sorozat, a Dallashoz hasonlóan a mindennapi életet mutatta be, de egy lakótelep közösségén keresztül. Megjelent benne a kor propagandája, a megkomponált üzenetek a részek végén egy-egy mondatban, mint különösen jelentős üzenet fogalmazódott meg egy adott szereplő interpretációjában. Ez egy újfajta audiovizuális megjelenés volt, ebben az esetben nem az előző részek tartalmát foglalták össze, hanem a végén egy-egy rész politikai vagy társadalmi jellemzőit nyomatékosította és egyértelműsítette az alkotó.

Az ezredfordulón megjelentek az audiovizuális tartalomszolgáltatók, az adásidőtől független televíziózás. Ahol már nem csupán az időt, de a tartalmat is kiválaszthatta a fogyasztó. A kultikus filmeket és sorozatokat a rajongók korlátlanul, bármilyen időpontban megnézhatték, akár egyszerre több epizódot egyszerre. Napjainkban erre külön fogalmat használunk, miszerint ledaráljuk a sorozatot. A nézők egyre inkább ezt a szolgáltatási formát választották, ugyanis a megnövekedett reklámok okán, egyre többeket zavart, hogy az elbeszélések befogadásában megakasztják őket ezek a direkt tartalmak. A csatornák és műsoraik nézettsége csökkent, ezzel párhuzamosan a nézők komplexebb narratívájú sorozatokra vágytak.¹⁷⁶ A minőségi történetmesélést és zavartalanságot az európai televíziózásban a közszolgálatiág jelentette, az amerikai rendszerben pedig az előfizetett filmszatórnák.¹⁷⁷ Az ezredfordulótól globálisan hozzáférhetőek lettek azok az amerikai tartalomszolgáltatók (HBO, Netflix), melyek lehetővé tették a korlátlan és zavartalan befogadást. Ezek a szolgáltatók a nézők egyre türelmetlenebb attitűdjének és a történetéhségének köszönhetik gazdasági profitjukat. A sorozatfelépítés dramaturgiája megváltozik, az elsődleges cél a nézők figyelmének hosszútávú fenntartása, az elköteleződés kialakítása.

Az internet világában ezzel párhuzamosan megjelent és egyre gazdagabb kínálattal rendelkezik a YouTube, mely nem a nem a történetmesélést tűzi zászlajára, mint inkább a történeteket kiegészítő

¹⁷⁶ MITTEL (2006): 32.

¹⁷⁷ LANSZKI (2022): 34.

tartalmakra (ajánlók, háttérbeszélgetések, kulisszák), véleményformálásra, információközlésre és szórakoztatásra. Közös lehetőség a streamingszolgáltatók piacán, hogy bármikor, bármeddig, bármit választhatunk. Átéltve a szabad választásnak az illúzióját, az alkalmazkodást nélkülöző, tervezhető időbeosztást felcserélő korlátlan szórakozás és információ- és történetbefogadás lehetőségét.

8.2. Transzmédia- történetmesélés

A transzmédia-történetmesélés a média-, a film -és videójátékipar, továbbá a marketing és a márkázás világában kialakult komplex narratív architektúra, melynek konvencióiban egyesül korunk részvételiségen alapuló médiakultúrája és a médiakonvergencia.¹⁷⁸ Jenkins (2006) definíciója¹⁷⁹ szerint a transzmédia- történetmesélés az a folyamat, amely során egy fiktív elbeszélés elemei szisztematikusan többféle csatornán keresztül kerülnek nyilvánosságra, és ezeknek az összehangolt befogadásával valósul meg a szórakoztatás. Ennek a történetmesélésnek egyértelmű célja a célközönség elköteleződésének fenntartása, amelyet a cselekményvilág más aspektusból történő megvilágításán keresztül érnek el az alkotók. „Minél több narratív transzmédia-kiegészítést fogyaszt a felhasználó, annál jobban el tud mélyülni az általa kedvelt cselekményvilágban.”¹⁸⁰ Ismert transzmédia-kiegészítés például a tehetségkutató műsorokhoz kapcsolt közönségzavazás, ahol a versengés története igazán a közönség véleménye után válik csak befejezetté. Fikciók rendszerében a cselekményvilág kiterjesztése jelentős profitot termel a gyártó cégeknek, noha igen költséges vállalkozás. Egyik kiemelkedő példája a transzmédia-történetmesélésnek a Marvel filmek univerzuma. A Pókember, a Bosszúállók című filmek cselekménye jelentősen eltér a könyv vagy a képregény történetétől. Újabb hősök, karakterek, sőt cselekmény szálak is megjelentek a sokak által nagyon kedvelt részekben. Vagy a Gyűrűk ura, ahol a film J.R.R. Tolkien fantasyregényének adaptációja, de a feldolgozott verzióban már sokkal színesebb világ és figurák jelennek meg. Hasonló példát látunk számos történelmi film esetében,

¹⁷⁸ U.o: 58.

¹⁷⁹ „Transmedia storytelling represents a process where integral elements of a fiction get dispersed systematically across multiple delivery channel for the purpose of creating a unified and coordinated entertainment experience. Ideally each medium makes its own unique contribution tot he unfolding of the story”.(Jenkins, 2006.)

¹⁸⁰ LANSZKI (2022.): 58.

kiemelném a Netflix saját fejlesztésű sorozatát, a *Bridgerton családot*, ami Julia Quinn bestseller regénysorozata alapján készült, de a szereplők karaktere, vagy az alkotók szereplőválasztása, a cselekmény „aktualizálása” már átkeretezi az eredeti szándékot, és eltér a valós történelmi tényektől. Másik érdekes példája a transzmédia-történetmesélésnek *A szolgálólány meséje* című sorozat, melyet az HBO Max mutatott be. Itt az első évad epizódjai Margaret Atwood 1985-ben írt regényére épülnek, de a további évadok cselekményvilága már egy transzmediális kiterjesztéssel jött létre. Az író nő megírta a regény folytatását, a *Testamentumok* (2019) története azonban eltér a sorozat további évadainak történetétől.¹⁸¹

A transzmédia-történetmesélés- ugyan nem feltétlenül csak digitális felületeken érvényesülhet, de képes arra, hogy ezeken a legújabb digitális platformokon megjelenjen és a narratívák mentén alkalmazkodjon a kiterjesztett cselekményvilágok alakításában. Ezen történetmesélés meghatározásában a kiterjesztés egy kulcsfogalom, amelyhez az újmédia-platformok rendszere kiválóan illeszthető. Miller úgy látja, hogy a mindenből csipegető, gyorsan és könnyen hozzáférhető *snackkultúránkban* a régi és az új találkozásának eredményeként a digitális felületeken létrejövő minimális terjedelmű és tömörített elbeszélésű formátumok, narratív szilánkok a jellemzőek.¹⁸² Az információk és a kultúrafogyasztásnak új szokásrendszere ez: az egyén utazás vagy várakozás, akár tanulás közben rövid idő alatt fogad be töredékes mikronarratívumokat, esetleg reagál azokra. A tömörített, töredékes narratívák egyik legkiemelkedőbb megtestesítője: egy film trailere.

Az egyén történetmesélésében pedig az az instastory, mely összefoglalja az élményeinek vagy egy hónap eseményeinek pillanatait, és bemutatja a közönségének. Itt maga az felhasználó a történetmesélő, ő közvetíti a mikronarratívumokat, gyakran már a technika által adott lehetőségeket teljes tárházát felhasználva, szinte filmszerűen.

Az is gyakori az utóbbi idők audiovizuális rendszerében, amikor egy videojáték kis idő elteltével filmsorozat formájában, kiterjesztett világban, újabb szereplőkkel, cselekményszálakkal kiegészülve kerül bemutatásra. Erre példa *The Last of Us* videojáték sorozat, melyből sikeres

¹⁸¹ LANSZKI(2022): 61.

¹⁸² MILLER (2007)

tévéfilmsorozatot készítettek az alkotók. Mindkét médiaplatformon nagy sikernek örvendett, a filmes feldolgozás újabb érdeklődőket szólított meg.

Összefoglalva a transzmédia-történetmesélésnek nem a tényeken alapuló hitelesség vagy pontosság az elsődleges célja, a narratívaképzés történhet pusztán képek sorozata alapján, a hatáselemek jól megkomponált, előre megtervezett rendszerek (pl. forgatókönyvek) mentén épülnek, transzmédia-kiegészítőkkal tarkítva, a fogyasztók általános, de jól körvonalazható fizikai, erkölcsi és érzelmi állapotához igazodva.

Ez a folyamat könnyen kulminálódik a jövőben egyfajta történelmi tények mentén újraalkotott művészeti produktumok elsokasodása következtében egy hamis történelmi és kulturális emlékeztető. Egy új narratíva felépítése a történelmi figurák megjelenítésével, vagy finom változtatással lehet alkotói cél vagy eszköz, de a produktum szempontjából egy alternatív valóság képe jelenik meg, amit több médiumból származóan már tényként és nem művészi megfogalmazásként konstatál a befogadó.

A történelmi filmek népszerűek a magyar fiatalok körében is. (46.ábra)

Kedveled-e a történelmi filmeket?					
		Esetszámok	%	Érvényes válaszok %-ai	Kumulált (Halmazott) %
Érvényes válaszok	Igen	627	78,4	78,4	78,4
	Nem	173	21,6	21,6	100,0
	Összesen	800	100,0	100,0	

46.ábra

Forrás: saját nagymintás kutatás- 2024.

A válaszadók közel 80%-a kedveli a történelmi filmeket, vagy inkább a történelmi filmnek javasolt audiovizuális tartalmat, amit a szolgáltató határoz meg. Hogy a film tartalma, a figurák eredetisége

milyen mértékben felel meg a valóságnak, nem jelöli az alkotó vagy a tartalomszolgáltató, de a kultúrafogyasztók nagy részét sem foglalkoztatja. Ők ugyanis nem a történelmi tények megismerése okán indítják el vagy válasszák ki az adott tartalmat, hanem korábbi élmények, hasonló tartalmak szerint. Történethez egyre inkább emocionális, mint kognitív ismeretek mentén kapcsolódik a néző. A fiatalok, akik eleve azon generációhoz tartoznak, akik ebben a digitális környezetben, transzmédia-történetmesélés világában szocializálódtak, könnyedén átsiklanak a múlt eseményeinek tanult tényein vagy a látottak kritikus szemléletén.

8.3. A vizualitás varázsa, a szavak hiánya

Bizonyára sokak által ismertek azok a nagy számban elérhető videók, melyek a figyelmünkkel játszanak, és rádobbenenek minket arra, hogy miképpen csatlakozik meg a szemünk által rögzített kép. Az egyik legismertebb ilyen felvétel, mikor kosárlabdázó fiatalokat látunk, ahol arra kérnek bennünket, hogy a következőkben számoljuk meg a fehér mezes játékosok passzait. Annyira koncentrálnak a labda menetére, a pontos számolásra, hogy nem vesszük észre, egy barna medvének öltözött férfi betáncol a kosárlabdázók közé, majd eltűnik onnan. Miután megnyugodtunk, hogy nagyon figyelmesek vagyunk, hiszen pontos volt a számolásunk a passzok terén, a videó készítője megkérdezi, láttuk-e a medvét? Ekkor következik a döbbenet: milyen medvét? Hiszen mi csak passzoló fiatalokat láttunk és a labda útját követtük a fehér mezes játékosoknál.¹⁸³ A videó remekül bemutatja, hogy ahol a figyelem, a koncentráció, ott az éles kép. Mint mindennapos tapasztalataink és laboratóriumi kísérletek sokasága mutatja, annak ellenére, hogy élményeinkben a világ részletesen, színesen, három dimenzióban jelenik meg, még jelentős változásokat sem veszünk észre, ha azokra nem irányul a figyelem fókusza (változási vakság).¹⁸⁴ Ez történik, mikor a videót, vagy más digitális tartalmat figyelünk, nézünk.

A figyelem az külső és belső környezetünkből jövő ingerek közötti szelekció. Azt, hogy az ingerek áradatából mit észlelünk, a figyelem határozza meg. A figyelem kiemeli, pontosabbá, élesebbé teszi észlelésünket, optimális feltételeket teremtve ezzel az információk felfogásához és

¹⁸³ <https://www.youtube.com/watch?v=b7e7aj2WuA4>

¹⁸⁴ CZIGLER (2022): 768.

feldolgozásához.¹⁸⁵ Amikor egy videót, egy fotót, reklámot nézünk, észleljük annak elemeit, amely részére figyelünk, azon információk érkeznek meg hozzánk. Nem következik tehát abból, hogy nézünk egy filmet, akkor annak minden képkockája az egyén számára értelmezetté, érthetővé válik. Az ember gyakorta a látványnak csupán néhány elemét, ami az adott fogyasztónak optimális, rögzíti.

Több tudományterület vizsgálja, hogy mégis miként érzük el az átélhető látványt, kezdve a retina képfeldolgozási szerepével, az agykéreg alatti struktúrák és az agykéreg sejtjei és sejtegyütteseinek működésének elemzéséig.¹⁸⁶ A médiatartalmak vizuális világa egyre színesebb, tempója gyorsabb. Két snitt, azaz két vágás között sokszor 200-240 képkocka sem ritka, szolgálva ezzel a néző igényeit. Nem csupán a fiatalok, a felnőtt populáció sem képes már olyan filmeket, videókat élvezni, melyet 30-40 évvel ezelőtt készítettek. Lassúnak és unalmasnak érzékeli a tartalmat a néző. Felgyorsult világunknak, megosztott figyelmünknek egyik következménye, hogy igényünk van arra, minden harmadik másodpercben történjen valami új, más a képernyőn. Márpedig minél gyorsabb a tartalomátvitel, legyen az vizuális vagy verbális, annál kevesebb részletre tudunk figyelni. Ez azonban nem azt jelenti, hogy nem hat ránk! Sőt az emberi elme rögzíti a képek sorozatát, és elraktározza azokat. Amit lát az egyén, elhiszi, hogy az létező. Egy képet az agyunk tizenháromezerszer gyorsabban fogadja be, mint a szöveges információkat. Hogyan és mivel hatnak ránk a képek? Hill szerint a kép: egy olyan élénk információ¹⁸⁷, mely minél nagyobb, minél izgalmasabb, annál jobban hat ránk. S ha a képeket kiegészítjük történetekké, a képek sorozatában egy-egy „hős”, kedves figura számunkra érzéseket, gondolatok közvetít, megragadunk a mélyinformációknál. A történetekhez való kapcsolódás során elsősorban „érezünk”, csak utána „értünk”. A kettő gyakran ki is egészíti egymást. Ha például egy szívfacsaró kutyás történetet nézünk a televízióban, de ki kell mennünk a szobából egy pillanatra és néhány perc múltán folytatjuk a filmet, képesek vagyunk a kimaradt eseményeket az érzelmi állapotunknak megfelelően pótolni, nincs szükségünk érteni a nem látott részletet, mert érzelmileg belehelyezkedünk az addigi narratíva világába. Hasonlót élünk át akkor, amikor egy videóklip

¹⁸⁵ CZIGLER (2019): 135.

¹⁸⁶ CZIGLER (2022):769.

¹⁸⁷ HILL (2004):28.

megtekintésekor, kedvenc előadónk új számát nézzük és hallgatjuk. Nem a megjelenített storyt figyeljük, hanem a zeneszám hangulati világába helyezkedünk és aszerint értelmezzük vagy keretezzük át a látott történetet.

8.4. Az újmédia globális hatása, hibrid szimbólumok és identitás

A 21. század digitális fordulata alapvetően alakította át a kommunikációt, a kultúrát, valamint az egyéni és kollektív identitásformálást. A digitalizáció térhódítása nyomán a mindennapi élet szinte minden színterén – az oktatástól kezdve a szociális kapcsolatokig – egyre dominánsabb szerepet tölt be az online jelenlét. A közösségi média platformjai nemcsak új csatornákat teremtenek az információáramlásban, hanem új társadalmi normákat, viselkedésmintákat és identitásképző modelleket is létrehozhatnak. A digitális eszközök tömegessé válása, különösen az okostelefonok, valamint a közösségi média szolgáltatások (TikTok, Instagram, YouTube stb.) napi használata mélyen beépült a fiatalok életmódjába. Mindezek következtében egy új típusú kulturális tér jött létre, amelyben a kommunikáció nemcsak gyorsabbá, hanem interaktívabbá, látványosabbá és ugyanakkor manipulálhatóbbá is vált. A Z generáció – azok a fiatalok, akik már beleszülettek ebbe a digitális világba – egyfajta "digitális benszülöttekké"¹⁸⁸ váltak, akiknek identitása és önmeghatározása szorosan összefonódik a közösségi média gyakorlatával. A legújabb hazai és nemzetközi társadalomkutatások a digitális kultúra túlsúlyára mutatnak rá, továbbá, hogy az információs társadalomban a digitális jelenlét nem csupán eszköz, hanem a társadalmi státusz és önértékelés alapja lett. , hogy a fiatalok „hibrid identitása” – amely egyszerre épül fizikai és digitális jelenlétre – egyre inkább a képernyőn megjelenő reprezentációkhoz igazodik. A közösségi médiában létrehozott online „személyes márka” az identitás fontos kiterjesztésévé vált. Ezzel párhuzamosan nő a szorongás, az elvárások és a kognitív túlterhelés, melyek hosszú távon befolyásolhatják a fiatalok mentális állapotát és társadalmi beilleszkedését. A fejezetrész célja, hogy feltárja, milyen módon formálja át a digitális kultúra – különösen a közösségi média és annak mitikus narratívái – a fiatalok mentális egészségét és identitását. Ennek érdekében egyrészt elméleti keretet nyújt James W. Carey kommunikációs rítuselmélete és Guld Ádám

munkásságából a Z generáció médiahasználatának kutatási eredményei. Külön figyelmet fordítottam arra, hogyan jelennek meg identitásformáló mítoszok a digitális térben, milyen hatást gyakorolnak ezek a nemi különbségekre, és hogy milyen pszichés és társadalmi kockázatokat hordoznak magukban. A digitális eszközök tömegessé válása és a közösségi média térhódítása megváltoztatta az értékközvetítés, az önkifejezés és a kapcsolatteremtés módjait. A digitális kultúra túlsúlyba kerülése különösen a fiatalabb generációk számára jelent kihívást, mivel identitásuk és mentális egészségük még formálódik. A következőkben azt vizsgálom, hogyan hat a digitális kultúra túlsúlya a fiatalok énképére, társadalmi kapcsolatainak minőségére, és milyen média mítikus struktúrákon keresztül jelenik meg ez a hatás. James W. Carey szerint a kommunikáció nem csupán információátvitel, hanem kulturális rítus is. A "Communication as Culture"¹⁸⁹ című művében (Carey, 1989) kifejti, hogy a média narratívái mítikus struktúrákba rendeződnek, amelyek az identitás, a normalitás és a közösségi összetartozás érzetét konstruálják. A digitális térben ezek a mítikus narratívák már nemcsak passzívan fogyasztott történetekké válnak, hanem aktív felhasználói részvétellel teremtett és megerősített valósággá. Carey fogalmi kerete segít annak megértésében, hogyan válnak a közösségi médiafelületeken futó trendek, kihívások és narratívák kollektív értelmezési keretökké, amelyekhez a fiatalok az önértelmezésüket igazítják. Például a TikTok platformon terjedő testkép-trendek ("bodycheck", "whatleatinaday") olyan életstílusokat reprezentálnak, amelyek mítikus erővel bírnak: a felhasználók ezekhez mérik saját testüket, életüket. Carey koncepciója szerint ezek a szimbolikus aktusok a digitális közegben végig rituáléként funkcionálnak. Guld Ádám médiakutató a Z generáció sajátos médiahasználati szokásaira hívja fel a figyelmet. Megállapítása szerint e generáció tagjai az állandó online jelenlét állapotában élnek, ahol a média nemcsak információforrás, hanem identitásképző tér is. A Z generáció tagjai a tartalomfogyasztás és -előállítás aktív résztvevői: nemcsak nézik, hanem kommentelik, remixelik, újrakódolják a tartalmakat. Guld szerint ez a "részvételi média"¹⁹⁰ kultúrája, ahol a közösségi platformok (pl. Instagram, TikTok, YouTube) egyfajta identitáspiaccá válnak, ahol a láthatóság, a figyelem és az önreprezentáció kulcskategóriákká lépnek elő.

¹⁸⁹

¹⁹⁰ Guld, 2021: 27.

8.5.Új platformok és hívások a fiatalok állampolgári értékeinek alakításában

A közösségi média felületek manapság a mindennapi életünk részét képezik, még korábban a reggeli újság olvasása által tájékozódunk, napjainkban a digitális tartalmak pár kattintással történő elérése új típusú információbővséget jelent mindannyiunk számára.

Manuel Castells szerint a hálózatalapú kommunikáció a modern információs társadalom alapvető kommunikációs formáját jelenti, amely digitális technológiákra és hálózatokra épül. Ezen kommunikációs forma jellemzője, hogy decentralizált, sokirányú, rugalmas és globális, szemben a korábbi, tömegmédia-alapú, egyirányú és hierarchikus modellekkel.¹⁹¹ A közösségi média ennek az új kommunikációs logikának a gyakorlati megvalósulásaként értelmezhető, amely lehetővé teszi, hogy az állampolgárok aktívan bekapcsolódjanak a politikai diskurzusba, egyszerre legyenek tartalomkészítők és befogadók. Castells „*space of flows*” fogalma utal arra, hogy a társadalmi és politikai interakciók napjainkra már nem fizikai helyhez, hanem digitális kapcsolatokhoz kötődnek, így a kommunikáció globálissá és időtől függetlenné válik. A hálózatalapú kommunikációs rendszerek nagyfokú rugalmassággal képesek alkalmazkodni új információkhoz és szereplőkhöz, ami elősegíti a társadalmi és politikai innovációkat, például az online aktivizmust. Mindez hozzájárul ahhoz, hogy a politikai részvétel új formái alakuljanak ki, ezáltal a közösségi média nem csupán kommunikációs eszköz, hanem a digitális politikai részvétel egyik fő színtere.¹⁹²

A hálózatalapú információs társadalom kontextusában Theocharis - de Moor - van Deth szerzői hármas vizsgálta a *Digitally Networked Participation (DNP)* jelenségét, mint újfajta politikai részvételi formát, amely főként a közösségi médiában jelenik meg. Lényege, hogy az egyének saját hálózataikat aktiválják, politikai tartalmakat osztanak meg, és ezzel próbálnak társadalmi vagy politikai változást elérni. A DNP nem azonos a hagyományos online politikai részvétellel (mint pl. e-kormányzati fórumokon való részvétel), hanem sokkal inkább a hálózati alapú, személyes, önkifejező akciókon keresztül realizálódik. Különösen vonzó a fiatalok, a demokráciával elégedetlenek, valamint az alacsonyabb politikai bizalommal és szociális biztonsággal rendelkező

¹⁹¹ Manuel Castells, *Az információ kora I. – A hálózati társadalom kialakulása*, Budapest, Gondolat, 2005, 78–81

¹⁹² Castells, Manuel: *The Rise of the Network Society*, Second Edition, Oxford, Wiley-Blackwell, 2010

egyének számára. A közösségi média spontaneitása, interaktivitása és az alulról jövő szerveződés lehetőségei alapvető szerepet játszanak benne, amely így egyre fontosabb eszközzé válik a kortárs politikai részvételben.¹⁹³

Megállapítható tehát hogy a hagyományos, egyirányú tömegkommunikációs modelleket fokozatosan felváltotta az interaktív, decentralizált tartalomközvetítés. A változás a politikai kommunikáció természetében is megmutatkozik, a politikai szereplők, véleményvezérek és állampolgárok a különféle közösségi média felületeken, egyfajta új, digitális nyilvánosságon keresztül fejezik ki politikai identitásukat, fejtik ki véleményüket és élik meg a politikai részvételüket.¹⁹⁴ Ez a digitális kommunikációs forma azonban nem csak új csatornák megjelenését jelenti, hanem a politikai kommunikáció logikájának változását, a politikai részvétel és reprezentáció paradigmaváltását is. Andrew Chadwick a *The Hybrid Media System: Politics and Power* című könyvében a jelenséget a hibrid médiarendszer koncepcióján keresztül fogalmazta meg, eszerint a régi és új média nem különül el, mint azt sokan a téma tudományos diskurzusa során feltételezik, hanem folyamatos kölcsönhatás által, egymás logikáját formálva működik együtt, például a kampányesemények online közvetítése (*streaming*) során vagy épp a politikai töltetű botrányok tematizálásán keresztül.¹⁹⁵

A különféle közösségi média felületek népszerűsége lehetőséget teremtett egy új típusú kommunikációra az alkotó (tartalomgyártó) és felhasználó (tartalomfogyasztó) viszonyában. Megjelentek az influenszerek, azaz az online véleményvezérek.¹⁹⁶ Az influenszereket csoportosíthatjuk a gyártott tartalmak szerint, például a travel, life style vagy épp politikai influenszer kategóriákba. Ők olyan közösségimédia-szereplők, akik politikai kérdésekről

¹⁹³ Yannis Theocharis, Joost de Moor, Jan W. van Deth : Digitally Networked Participation and Lifestyle Politics as New Modes of Political Participation. Policy & Internet, 2013. 13(1), 30–53. Elérhető: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/poi3.231> (letöltés dátuma:2025.03.20.)

¹⁹⁴ Bene Márton: *Közösségi média és politikai kommunikáció*. Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2023. Elérhető: <https://tk.hun-ren.hu/kozossegi-media-es-politikai-kommunikacio> (letöltés dátuma: 2025.03.21.)

¹⁹⁵ Chadwick, Andrew: *The Hybrid Media System: Politics and Power*. Oxford University Press, 2013. 9-15.

¹⁹⁶ „Az influencerek (vagy influenszerek) olyan internetes hírességek, akik véleményükkel és viselkedésükkel hatással vannak az emberekre.” Elérhető: <https://lexiq.hu/influencer> (letöltés dátuma: 2025.03.20.)

nyilvánítanak véleményt, tartalmakat állítanak elő, és képesek jelentős hatást gyakorolni követőik politikai attitűdjeire. A politikai véleményvezérek és a közösségi médiában aktív politikusok nem csupán a politikai diskurzus alakítói, hanem a figyelemgazdaság szereplői is.

A figyelemgazdaság fogalmát még az új típusú média térnyerése előtt alkották meg. Herbert A. Simon pszichológus és közgazdász nevéhez köthető, aki már 1971-ben arra figyelmeztetett, hogy „az információbőség a figyelem szegénységét eredményezi”, vagyis minél több információ ér bennünket, annál nagyobb értékű válik maga a figyelem, mint szűkös erőforrás. Aczél Petra a médiaműveltség kontextusában világít rá Thomas H. Davenport és John C. Beck figyelemgazdaság tézisére, mely szerint a fizetőeszköz maga a figyelem, amely az információs túlterhelés miatt egyre értékesebbé válik.¹⁹⁷

A TikTok például csupán néhány másodperces döntési ciklusokon alapszik, tehát egy felhasználó átlagosan 3-6 másodperc alatt dönt arról, hogy tovább nézi-e a videót vagy inkább tovább pörget a következő tartalomra. Ez drasztikusan lerövidíti az információ mélyebb befogadásának és értelmezésének lehetőségét.

Enhez alkalmazkodva, politikai szereplőknek úgy kell alakítaniuk az üzeneteiket, hogy azok minél nagyobb eséllyel ragadják meg a felhasználó figyelmét ezáltal minél nagyobb elérést, minél több reakciót, kommentet és megosztást generáljanak. Ez a megváltozott elvárás a tartalmak figyelemfelkeltő vizualizációjához és az üzenetek leegyszerűsítéséhez vezet. A magyar politikusok közösségi média felületeken megosztott tartalmait vizsgálva is ezt a láthatjuk. Orbán Viktor, aki 1.3 millió Facebook követővel jelenleg a legnagyobb követőbázissal rendelkező magyar politikus megosztott üzenetei rövidek, lényegre törőek és egyszerű megfogalmazásúak.¹⁹⁸ A vizuális tartalmakat tekintve láthatjuk, hogy a képek szöveggel ellátottak, a videókban feliratozzák az elhangzottakat és jellemzően aláfestő zenét is használnak, melyek mind az üzenet befogadását hivatottak elősegíteni a felhasználókban.

Mindezek arra engednek következtetni, hogy digitális platformokon a politikai kommunikáció egyre inkább a „mediatizált politika” logikája szerint működik, ahol a politikai aktorok az újmédia

¹⁹⁷ Aczél Petra (szerk.) - Andok Mónika - Bokor Tamás: *Műveljük a médiát*, Budapest, Wolters Kluwer, 2015. 141-147

¹⁹⁸ Orbán Viktor (n. é.): Facebook-oldal. Elérhető: <https://www.facebook.com/orbanviktor> (letöltés dátuma: 2025.04.05.)

logikáját sajátítják el és alkalmazzák annak érdekében, hogy üzeneteik minél hatásosabbak legyenek megnyerve az állampolgárok figyelmét. A politikai influenszerek kulcsszerepet játszanak ebben a folyamatban. A 2023-as Eurobarometer kutatás szerint a magyar internetezők 46%-a követ politikai vagy közéleti kérdésekben megnyilvánuló influenszereket. Ez a szám csupán 3 százalékkal alacsonyabb az első helyen álló Finnország és Írország kettősétől (49%), mindemellett jóval meghaladja az EU 37%-os átlagát.¹⁹⁹

A közösségi médiaplatformok folyamatos fejlődésével párhuzamosan új típusú szereplők jelentek meg a digitális nyilvánosságban, az úgynevezett mesterséges intelligencia által generált influenszerek (MI-influenszerek). Hazánkban az MI-influenszerek még nem jelentek meg érdemi szereplőként a közösségi médiában, ugyanakkor a technológia rohamos fejlődése alapján várható, hogy a közeljövőben ez a jelenség itthon is megjelenik majd. Ezek az mesterségesen létrehozott, emberi külsővel és életszerű személyiségjegyekkel felruházott digitális karakterek, mint például Lil Miquela, Shudu vagy Imma, aktívan jelen vannak az Instagramon és más platformokon, együttműködéseket és hirdetéseket vállalnak, mindemellett több százezres, akár milliós követőtáborral rendelkeznek.²⁰⁰ Az MI-influenszerek megjelenése nem csupán technológiai újításként értelmezhető, hanem társadalmi és kulturális kérdéseket is felvet, különösen akkor, amikor marginalizált társadalmi csoportok - például afroamerikai nők - vizuális jellemzőit imitálják, miközben azokat nem az érintett közösségekhez tartozó személyek, hanem a profitorientált alkotók irányítják. Ez a fajta kulturális kisajátítás és hiteles reprezentáció hiánya hozzájárul a társadalmi egyenlőtlenségek digitális elmélyüléséhez, továbbá felveti az etikai szabályozás szükségességét is.²⁰¹ Az MI-influenszerek jelenleg még nem töltenek be meghatározó

¹⁹⁹ Európai Parlament (2023): Flash Eurobarometer media & news survey 2023: European citizens' news consumption. Elérhető: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5aaa5092-9d5b-11ee-b164-01aa75ed71a1/language-en> (letöltés dátuma: 2025.02.25.)

²⁰⁰ *Top 10 AI Influencers Making Waves on Instagram* (2025), Influencer Marketing Hub. Elérhető: <https://influencermarketinghub.com/ai-influencers-instagram/> (letöltés dátuma: 2025.04.07.)

²⁰¹ Khaki, Ateqah - Srivastava, Vinita: *AI-generated influencers: a new wave of cultural exploitation*, The Conversation. 2025. Elérhető: <http://theconversation.com/ai-generated-influencers-a-new-wave-of-cultural-exploitation-248956> (letöltés dátuma: 2025.04.07.)

szerepet a közösségi média platformjain, a technológia várható térnyerése a politikai kommunikáció logikájában is változást idézhet elő, tovább árnyalva a digitális térben zajló politikai véleményformálás, reprezentáció és részvétel lehetőségeit.

8.6. Politikai szocializáció és annak kihívásai digitális környezetben

A digitális média és a közösségi oldalak térhódítása, mint láthattuk, hatással van a kommunikációs szokásokra, azonban ezen túlmenően a politikai szocializáció mechanizmusára is átalakító hatással bír. A közösségi média platformok - különösen azok, amelyek a fiatalabb korosztály körében népszerűnek számítanak, például a TikTok – új szintéreként jelennek meg, amelyben a politikai tartalmak nem intézményi keretekben, hanem szórakoztató, személyes és vizuálisan vonzóbb, intenzív formában jelennek meg. Ebben a korábbiaktól eltérő, új környezetben a politikai tanulás, attitűdformálás és identitásalakítás nem tudatos, célzott folyamatként, hanem sokkal inkább spontán módon zajlik.

A digitális térben történő politikai szocializáció értelmezéséhez elengedhetetlen a pszichológia megközelítés alkalmazása. Leon Festinger amerikai szociálpszichológus kognitív disszonancia elmélete szerint az emberek alapvetően törekednek a belső következetességre. Ennek eléréséhez az egyén hajlamos elkerülni azokat az információkat, amelyek ellentmondanak a saját meggyőződéseinek, mert azok belső feszültséget, egyfajta önmagunkkal zajló vívódást keltenek.²⁰² Mráz Katalin találó megfogalmazásában, kognitív disszonancia, „amikor a viselkedésünk nincs összhangban azzal, ahogyan egy adott dologról vagy helyzetről vélekedünk.”²⁰³ Egy politikai példával szemlélítve, kognitív disszonancia lehet mikor valaki belső meggyőződéséből fakadóan támogat egy pártot annak ellenére is, hogy tudja valamiben ellentétesen cselekszik a saját értékeivel.

Ez a dinamika a digitális politikai szocializációban is megfigyelhető. A közösségi médiában megjelenő tartalmak, ezekben a politikai töltetűek, gyakran ütköznek a felhasználók

²⁰² Festinger, Leon: *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford University Press, 1957.

²⁰³ Mráz Katalin: *Pszichológia és önismeret. Kognitív disszonancia – amikor nem azt teszed, amit gondolsz.*

Elérhető: <https://pszichologus.mrazkata.com/kognitiv-disszonancia> (letöltés dátuma: 2025.03.12.)

meggyőződéseivel és értékeivel, különösen akkor, ha ezek nem intézményes politikai kontextusban jelennek meg, hanem például egy mém vagy egy híres influenszer véleményének formájában. Ez kognitív disszonancia érzését keltheti a felhasználóban melynek Festinger alapján különféle jelei lehetnek, ez az elkerülés, a fontosság vitatása és a hiteltelenítés.

A felhasználók idővel elkerülhetik az ellentétes nézetű tartalmakat, például kikövetik azokat a személyeket, akik más véleményt képviselnek. Megerősítő torzítással (*confirmation bias*) értelmezhetik a látottakat, például csak azokat az információkat fogadják el, amelyek alátámasztják meglévő nézeteiket, illetve olyan tartalomgyártókat követnek, akik megerősítik a saját álláspontjukat vagy nézeteiket. Ez különösen veszélyes lehet hiszen az információk elfogadása azok hitelességének kritikai mérlegelése nélkül hozzájárul az álhírek és dezinformációk terjedéséhez is. Mindemelllett a felhasználók racionalizálhatják a disszonáns információt, például „csak vicc volt”, „úgysem ért a témához”, így csökkentve a kognitív feszültséget, amelyet a sajáttól eltérő nézetek váltanak ki.

A digitális térben történő politikai szocializáció során tehát az egyén megpróbálja kialakítani és megerősíteni a saját politikai identitását. Amennyiben ennek során olyan tartalmakat lát, amelyek kognitív disszonanciát váltanak ki, a fentebb említett torzító mechanizmusok jöhetnek létre válaszul, egyfajta tudatos vagy tudatalatti védekezésként. A közösségi média felületeken jelenlévő algoritmusok felerősíthetik ezt a jelenséget. Ha ezzel a dominanciával az államilag felügyelt kommunikációs csatornák, intézményi külső kommunikáció nem tart lépést, egyre kevésbé lesz képes ellennarratívát képezni, vagy a fiatalok számára érdekes, a figyelmüket felkeltő, tudásukat árnyaló információkat a célcsoportnak eljuttatni. A nemzetről gondolkodó aktív állampolgárok nevelésében hatékonyan és felelősen jelenlévő állami szerepvállalásra van szükség, ami napjainkban egyre sürgetőbbé és hangsúlyosabbá válik.

8. Összegzés

Az állam szerepe a kulturális emlékezet és a nemzeti identitás formálásában napjainkban is meghatározó. A disszertáció anyagából egyértelműen kirajzolódik, hogy az állam intézményesített emlékezetpolitikai stratégiái, az enkulturációs folyamatok és a nemzeti szimbólumok, ünnepek célzott használata egy komplex, szimbolikus és szocializációs hálózatot alkot. E folyamatok különösen nagy hatást gyakorolnak a fiatal generáció nemzeti identitásának alakulására.

Az állam a nemzeti kultúra közvetítésének elsődleges ágense, amely az oktatási rendszeren, a múzeumokon, archívumokon, emlénapokon és szimbolikus eseményeken keresztül alakítja a kollektív emlékezet tartalmait. Az oktatás különösen kiemelt eszköz: a Nemzeti Alaptanterv egyértelmű célként tűzi ki a hazafias nevelést és a nemzeti öntudat fejlesztését (110/2012. Kormányrendelet). A tankönyvek, tananyagok, pedagógiai programok és az iskolai ünnepségek egyaránt ennek a célkitűzésnek alárendelten működnek, és az állam által támogatott emlékezeti narratívák közvetítői.

Az enkulturáció - amely túlmutat a szocializáción - a nemzeti kultúra olyan belsővé válási folyamata, melyben nemcsak explicit tudás, hanem attitűdök, érzelmi kötődések és identifikációs minták is beépülnek az egyénbe. A Barrett-féle társadalmi-kognitív-motivációs elmélet (SSCMT) alapján az enkulturáció szintjei a társadalmi diskurzustól az oktatási intézményeken át egészen az egyéni élményfeldolgozásig vezetnek. Ebben a keretben a fiatalok – különösen azok, akik gyenge családi kötődésű kulturális háttérrel rendelkeznek – elsősorban az állami intézményektől kapják meg azokat az értékalapú orientációkat, amelyek nemzeti identitásukat megalapozzák.

A szimbolikus politika – például a nemzeti ünnepek, rítusok, emlénapok és ikonikus terek használata – fontos eszköze ennek az enkulturációs folyamatnak. A múzeumok, mint például a Magyar Nemzeti Múzeum vagy az Országos Széchényi Könyvtár, nem csupán tárgyi örökséget őriznek, hanem aktívan konstruálják a nemzeti múlt narratíváit. A kiállítási döntések, a digitalizálási prioritások, valamint az évfordulós rendezvények tematikája mind az aktuális politikai kurzus memóriapolitikáját tükrözik.

A nemzeti szimbólumok – zászló, címer, himnusz, a Szent Korona – érzelmi és identitásképző ereje kiemelt fontosságú. Ezek a szimbólumok a közösségi összetartozás érzését erősítik, és ritualizált eseményeken keresztül újra és újra megerősítik a kollektív identitást. A fiatalok számára

ezek akkor válnak élővé, ha saját élményeiken keresztül kapcsolódhatnak hozzájuk – például sporteseményeken, nemzeti ünnepeken, ahol a közös érzelm és vizuális reprezentáció is érvényesül. Az állam nemcsak kulturális, hanem politikai szerepet is betölt e folyamatban. Az emlékezetpolitikai döntések – például új emléknapok bevezetése vagy emlékművek állítása – normatív módon hatnak arra, mit tekintünk fontosnak a múltból. A történelmi események, személyek és eszmék reprezentációja gyakran politikai üzenetet is közvetít, amely a nemzeti identitás narratíváját is meghatározza.

A kvalitatív elemzések alapján elmondható, hogy az állam nem csupán háttérszereplője az emlékezetpolitikának, hanem annak aktív alakítója és koordinátora is. A nemzeti identitás formálása tehát nemcsak egyéni élmények, hanem intézményesített, kulturálisan és politikailag strukturált folyamatok révén történik. Az állam ebben a rendszerben egyszerre szimbolikus, edukatív és normatív szereplő, amely hosszú távú kulturális-stratégiai célokat követ, miközben reagál az aktuális társadalmi és generációs kihívásokra is.

Az állam szerepe az enkulturáció szintjeiben

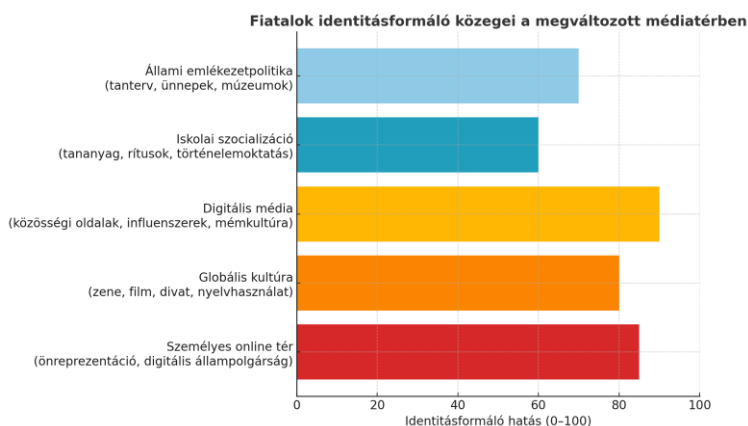
47. ábra
Forrás: saját szerkesztés

Az alábbi 47. ábra vizuálisan összefoglalja, hogy az állam miképpen van jelen a kulturális emlékezet és a nemzeti identitás formálásának folyamatában, különös tekintettel az enkulturáció három szintjére. Az ábrában megkülönböztetett makro-, mezo- és mikroszint Pierre Bourdieu (1992) kulturális mezőelméletéből, illetve Barrett társadalmi-kognitív-motivációs elméletéből (SSCMT) kiindulva került felvázolásra (Barrett 2000; Gyáni 2020).

A makroszintet az állam emlékezetpolitikai szerepvállalása jellemzi, ahol a különböző szimbolikus döntések - például nemzeti ünnepek kijelölése, új emlékművek felállítása vagy történelmi események hivatalos újra értelmezése - révén az állam a kulturális emlékezet szabályozott és kodifikált struktúráját alakítja ki (Assmann, 1999; Nora, 1989). Ilyen módon az állam nem csupán passzív örökségkezelő, hanem aktív értelmező és normatív szereplő is, amely kulturálisan és politikailag is strukturálja a kollektív emlékezetet.

A mezoszint az állam által fenntartott vagy támogatott közvetítő intézményeket foglalja magában - mint például az oktatási rendszer, múzeumok, nemzeti könyvtárak, emlékhelyek és a közmédia, amelyek révén az emlékezetpolitikai tartalmak közvetlenül eljutnak a társadalom tagjaihoz. Az iskolai tananyagok, a Nemzeti Alaptanterv és az iskolai rituálék (például a nemzeti ünnepek) a nemzeti identitás kognitív és emocionális enkulturációját egyaránt szolgálják (Mezey, 2021; Gyáni, 2020).

A mikroszint az egyéni szocializáció és belsővé válás terepe. Ezen a szinten történik meg az állami diskurzusokkal való személyes azonosulás vagy éppen az azokkal való kritikai szembenézés. Itt jelennek meg a „nemzeti identitás egyéni ágensei”, azaz azok az egyének, akik az intézményesült kulturális hatásokat – például a szimbólumokat, rítusokat, narratívákat - saját életvilágukhoz igazítva értelmezik. Ez a szint dinamikusan változik, különösen a fiatal generációk esetében, ahol az online tér, a közösségi média és az alternatív emlékezetformák is jelentős hatással bírnak. Az enkulturáció ezen háromszintű modellje rávilágít arra, hogy a nemzeti identitás nem pusztán „öröklött” vagy „tanított” tartalom, hanem egy komplex, többszintű interakció eredménye, amelyben az állam szimbolikus, normatív és infrastrukturális szinten is formáló erőként van jelen. Végezetül megvizsgáltam, hogy a megváltozott médiakörnyezet a 21. században milyen dominanciával van jelen és hat a fiatalok nemzeti tudatára, ennek az összefoglaló táblázata (48. ábra) lehetőséget ad arra, hogy a közeget és a hatás mértékét össze tudjuk hasonlítani.

#230

1083 Budapest, Üllői út 82. | +36 1 432 9000
 POSTACÍM 1441 Budapest, Pf. 60. | kdi@uni-nke.hu, antik.uni-nke.hu

48. ábra

Forrás: *saját szerkesztés AI segítségével*

A digitális médiaforradalom és a globalizált információs tér gyökeresen átalakította a fiatalok identitásformálódásának közegét. A 21. században az állam identitásformáló szándéka egy erősen mediatizált, versengő térben kell hogy érvényesüljön, ahol a nemzeti értékrend, szimbólumrendszer és kulturális emlékezet már nem kizárólagosan intézményi közvetítéssel jut el a fiatalokhoz, hanem egy komplex, globális digitális hálózatban értelmeződik újra. Az állam a nemzeti identitás alakításában továbbra is aktív szerepet vállal – különösen az oktatás és a kulturális intézményrendszer keretében. A Nemzeti Alaptanterv például konkrét célként határozza meg a hazafias nevelést és a nemzeti öntudat fejlesztését (110/2012. Kormányrendelet). Emellett a múzeumok, emlékhelyek, nemzeti ünnepek és a történelmi narratívák is az emlékezetpolitikai eszköztár részét képezik.

Ugyanakkor a fiatalok napjainkban egyre kevésbé a hagyományos iskolai és családi szocializációs csatornákon keresztül szereznek identitástudati élményeket. A közösségi média, videómegosztók, memkultúra és influenszerek világa olyan új, párhuzamos identitásnarratívákat kínál, amelyek gyakran nem illeszkednek az állami emlékezetpolitika kontextusába. A digitális környezetben szocializálódó Z generáció identitása egyre inkább hibrid jellegű: egyszerre kötődik nemzeti és globális közösségekhez, egyszerre része lokális kultúráknak és nemzetközi értékrendeknek. Ez az identitás nem statikus, hanem fluid, kontextusfüggő és performatív – a közösségi média személyes márkaként való önprezentációját is magában foglalja.

A dolgozat alapján is jól látható, hogy míg a szülők nemzeti identitása gyakran a politikai múlt és harc (pl. rendszerváltás, '56) köré épül, a fiatalok inkább kulturális élmények, nyelv, zene, étkezés, irodalom mentén kapcsolódnak a nemzethez. Ez a kötődés kevésbé ideológiai, inkább esztétikai és emocionális jellegű. A média nemcsak közvetítő, hanem identitásformáló aktor is. Althusser nyomán elmondható, hogy a média ideológiai apparátusként működik: a fiatalokat „interpellálja”, megszólítja, pozicionálja és identitásra készíti. A TikTok, Instagram vagy YouTube platformjai nemcsak szórakoztatnak, hanem kulturális normákat, viselkedésmintákat és identifikációs modelleket is közvetítenek.

Ez a közeg ugyanakkor új típusú állampolgárságot is szül: a „digitális állampolgárság” fogalma azt jelenti, hogy a fiatalok a társadalmi diskurzusok résztvevői az online térben, akár határoktól függetlenül. Egy virtuális közösség tagjaként kötődnek egy témához, mozgalomhoz vagy identitásformához – így tehát a politikai szocializáció nemcsak nemzeti keretek között történik. Az állam igyekszik jelen lenni az online térben is: az utóbbi években több kormányzati vagy nemzeti intézmény hozott létre digitális oktatóanyagokat, történelmi narratívákat bemutató weboldalakokat, közösségi kampányokat. Ugyanakkor a disszertáció is rámutat: ezek gyakran túl szakmai nyelvezetűek, „felnőtt logikát” követnek, nem rezonálnak a fiatalok médiahasználati szokásaival és esztétikai érzékenységgel. A globális médiatérben megjelenő történelmi témák sokszor szórakoztató formában, hollywoodi narratívák mentén kerülnek közvetítésre, így a fiatalok azonosulása nem a történelmi hűség, hanem az érzelmi bevonódás és esztétikai élmény mentén alakul ki.

Az állam továbbra is kulcsszereplője a nemzeti identitás alakításának, de versengő diskurzustérbe került a digitális média által kínált alternatív, globális és szórakoztató identitásformákkal. Az állami emlékezetpolitika hatékonysága azon múlik, mennyiben képes belépni ebbe a mediált kulturális térbe, alkalmazkodni a fiatalok médiafogyasztási mintáihoz, és hitelesen, a kortárs esztétikai és értékrendi viszonyok mentén közvetíteni a nemzeti kulturális tartalmakat.

A fiatalok identitása nem pusztán nemzeti vagy globális, hanem ezek sajátos, újra formált, szituatív kombinációja - a hibrid identitás, amely egyaránt magában hordozza a lokalitást, a digitális közösség és a személyes márkaépítés elemei.

A doktori értekezés elején felállított hipotézisekre adott válaszok az elméleti és empirikus kutatások nyomán:

T1 Az állam jogalkotói szerepe és befolyása egyre intenzívebbé vált a nemzeti megemlékezések és a kiemelkedő események rögzítésében, a nemzeti emlékezet meghatározásában.

T2 A rendszerváltás óta folyamatosan nőtt az állami szerepvállalás súlya az emlékezetpolitikában.

T3 A magyar fiatalok tudatossága az intenzívebb állami emlékezetpolitika és többretegű enkulturációs folyamatok ellenére sem mutat növekedést.

T4 Az empirikus vizsgálatok tükrében kétséges a nagyobb jogalkotói intenzitás és a megnövekedett intézményi háttér hatékonysága a fiatalok nemzeti identitásának formálásában .

Irodalomjegyzék

- A. GERGELY András: *A nemzet antropológiája*. - In. Hofer Tamás köszöntése. A. Gergely András(szerk.) Budapest: Új Mandátum, 2002.-p.12.
- ALABÁN Ferenc: *A kulturális identitás metamorfózisai*. Komárom: Selye János Egyetem, 2016. – p.17- 61.
- ASSMANN, Jan : *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest: Atlantis, 1999.- p. 15.
- ALTHUSSER, Louis : *Ideology and the State*. - In. Lenin and philosophy and other essays,1971. 2.sz.
- ANDERSON, Benedict: *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. - In. Verso books. anthropology. New York: Pluto Press 2006.
- ANDERSON, Benedict : *Képzelt közösségek*. - In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek* (szöveggyűjtemény) Budapest: Retjel Kiadó, 2004.
- ANDERSON, Benedict: *Imagined Communities Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London: Verso, 1983. - p. 9-37.
- ANTAL László : *A tartalomelemzés alapjai*. Budapest: Magvető, 1976.
- ARONSON, Elliot (2008): *A társas lény*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- ÁGOSTON Gábor : „A kezdetektől a török uralom végéig” -In. Budapesti Negyed, 1998/2–3sz., -p. 9-10.
- BABBIE, Earl : *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó, 2008.
- BALATONI Monika : *Enkultúráció, állampolgári értékek a fiatalok körében-egy kismintás kutatás alapján*. In: Juhász- Katteín-Pornói (szerk.): *Oktatás egy változó világban- Kutatás, innováció, fejlesztés*. Debrecen: HERA évkönyv. 2022.
- BALATONI Monika – PAP Melinda Patrícia (2024): *Identitásformáló kulturális eszközök az Európai Unió megközelítésében*. Kultúra és Közösség 3. -p. 119-129.
- BALOGH László (1995): *Gyerekek és Iskolák*. In. Iskolapedagógia. *Az embernevelés iskolapedagógiai alapjai*. Eger. -p. 171-187.

http://www.mateh.hu/tehetsegkonyvtar/Dr_Balogh_tanulmanyok/Gyerekek_es_iskolak.pdf

BALOGH Zsolt - HOLLÓ András - KUKORELLI István – SÁRI János: *Az Alkotmány magyarázata*, Budapest: KJK-Kerszöv, 2003. - p. 719.

BARABÁS Zoltán - TIBA Zsolt: „A főváros közigazgatásának továbbfejlesztése” -In. Magyar Közigazgatás, 1995.- 4 sz. -p. 193.

BARABÁSI Albert-László (2021): *Rejtett mintázatok- A hálózati gondolkodás nyelve- Barabási Lab*. Budapest: Open Books.

BARTH, Frederick: *Models of social organization*. London: Royal Anthropological Institute.1966.

BARRETT, M., - LYONS, E. - del Valle, A. : *The development of national identity and social identity processes: do social identity theory and self-categorization theory provide useful heuristic frameworks for developmental research?* In. Bennett, M. & Sani, F. (Eds.), *The Development of the Social Self Hove: Psychology Press*. 2004.- p. 159-188.

BARRETT, Martin: *Children's understanding of, and feelings about, countries and national groups*. - In. Barrett, M & Buchanan-Barrow, E. (Eds), *Children's Understanding of Society* 2005. Psychology Press. - p. 251-285.

BARRETT, Martin (2007): *Children's knowledge, beliefs and feelings about nations and national groups*. Hove: Psychology Press.

Barnhoorn, J. S., Haasnoot, E., Bocanegra, B. R., - van Steenbergen, H. (2015). *QRTEngine*: An easy solution for running online reaction time experiments using Qualtrics. *Behavior research methods*, p.918-929

BAYER József: *Globalizálódás, európai integráció és nemzeti identitás*. - In. Politikaitudományi Szemle, 1999. 1.sz.- p. 5-22.

BECK, Ulrich: *Mi a globalizáció?* Szeged: Belvedere Meridionale, 2005.

BECK, Ulrich: *Világkockázat-társadalom*. Szeged: Belvedere Meridionale, 2008.

BENNETT, M.- SANI, F.: *Introduction: Children and social identity*. - In. Bennett, M. & Sani, F. (Eds.), 2004. *The Development of the Social Self Hove & New York Psychology Press*. - p. 1-26.

BERNÁTH Ágnes : *A történelmi múlt megőrzésének természetes formái avagy a kollektív emlékezet és a társas reprezentációk.* – In: Münnich, Á. és Hunyady, Gy. *A nemzeti emlékezet vizsgálatának pszichológiai szempontjai.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2010. p. 117–134.

BILLIG, M.: *Banal nationalism.* *Banal nationalism*, 1995. -p. 1-208.

BOGÁR László: *Magyarország és a globalizáció.* Budapest: Osiris, 2006.

BOGNÁR Adrienn – SZABÓ Andrea (2017): *Politikai szocializációs modellek Magyarországon, 1990–2016.* In: Szabó Andrea–Oross Dániel (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? – A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)* Budapest, Szeged, Belvedere Meridionale, MTA TK PTI,- p.14–34.

BOURDIEU, P. (1992): *Les règles de l'art.* Éditions du Seuil.

BUCHOLTZ, M. (2011): *White kids: Language, race, and styles of youth identity.* Cambridge: Cambridge University Press

BURKE, Peter (1991): *Népi kultúra a kora újkori Európában.* Budapest: Századvég.

CALHOUN, Craig (2004): *Nacionalizmus és etnicitás.* In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény)* Bp., Retjel Kiadó 364-378p

CAREY, J. W. (1989): *Communication as Culture: Essays on Media and Society.* Boston: Unwin Hyman.

CERULO Karen A. (1993): „Symbols and the World System: National Anthems and Flags” *Sociological Forum* 1993/2, 243–271p

CUMMINS, Sally N. (2009): *Domestic and International Perspectives on Kyrgyzstan's 'Tulip Revolution.* Taylor & Francis.

Csákó Mihály (2004): *Ifjúság és politika. A politikai szocializáció kutatásáról.* Budapest: Educatio, 4. sz., -p. 535–550.

CSÁKÓ Mihály (2018): *Iskolai szocializáció serdülőkorban.* Budapest: METSZETEK Társadalomtudományi Folyóirat 7.évf. 3.
<https://ojs.lib.unideb.hu/metszetek/article/view/11965>

CSÁKÓ M.- MURÁNYI I.-SÍK D.-SZABÓ I. (2010): *A családi politikai szocializációról. Vizsgálati szempontok egy empirikus kutatáshoz.* Budapest: Társadalomkutatás, - p. 419– 446.
<https://doi.org/10.1556/Tarskut.28.2010.4.6>

CSEPELI György :*Szociálpszichológia.* Budapest: Osiris Kiadó, 1997.

CSEPELI György (2005): *A meghatározhatatlan állat*. Budapest: Jósöveg Műhely Kiadó, 2005.
– p. 214-215.

CSEPELI Gy.- ÖRKÉNY A.- SZÉKELYI M. - POÓR J.: *Nemzeti identitás Magyarországon az ezredfordulón*. In Kolosi, T., Tóth, I. Gy. & Vukovich, Gy. (Eds.), *Társadalmi Riport*
Budapest: TÁRKI. 2004. – p. 471–483.

CSEPELI Gy. – ZÁVECZ T. : *Európai és nemzeti kötődések a magyar tizenévesek körében*.
In: Gazsó Ferenc - Stumpf István (Eds.), *Vesztesek. Ifjúság az ezredfordulón* Budapest:
Ezredforduló Alapítvány. 1995. -p. 139–156.

DANCS Katinka: *Kultúra – iskola – nemzeti azonosságtudat. A nemzeti identitás értelmezése és vizsgálatának lehetőségei általános iskolások körében*. - In. *Magyar Pedagógia*, 2016.-p. 403–425.

ECKHARDT Sándor (szerk.), (1918.): *Úr és paraszt. A magyar élet egységében*. Budapest,
Magyarságtudományi Intézet Kiadása

EREKY István (1935): *Közigazgatási reform és a nagyvárosok önkormányzata*, Budapest,
Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 173p

Eriksen Thomas Hylland (1993): *Being Norwegian in a shrinking world: Reflections on Norwegian identity*. Continuity and change: Aspects of contemporary Norway, 11- 37p

ERIKSEN Thomas Hylland (2011): *Etnicitás és nacionalizmus*. Budapest, Gondolat-PTE BTK
Kommunikáció és Médiatudományi Tanszék

RIKSENERŐSS Gábor: *A történelmi filmek szociológiája*. Budapest: L’-Harmattan, 2018.

Evans, C., & Lewis, J. (2018): *Analysing semi-structured interviews using thematic analysis*:
Exploring voluntary civic participation among adults.

FALYUNA Nóra (2019): *Esettanulmány a magyar laposföld-hívők online közösségének diskurzusáról* . Médiakutató XX. évfolyam 4. szám: 65-82 p

[phttps://www.mediakutato.hu/cikk/2019_04_tel/05_esettanulmany_a_magyar_laposfold-hivok.pdf](https://www.mediakutato.hu/cikk/2019_04_tel/05_esettanulmany_a_magyar_laposfold-hivok.pdf)

FEISCHMIDT Margit: *Szimbólumok -avagy Mátyás király és Matei Corvin harca*. Hítel, Erdélyi Szemle, 1.sz.-p.31-48.

FEISCHMIDT Margit: *Nemzet a mindennapokban : Az újnacionalizmus populáris kultúrája*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2014.

FÖLDES Györgyi: *Identitás.* - In. Média- és kultúratudomány, Budapest: Ráció Kiadó, 2018. -p. 92.

FURTADO, Peter : *Nemzettörténetek – Hogyan alakult ki a nemzetek identitása.* Budapest: Móra, 2014. -p.7.

GÁVA Krisztián - SMUK Péter - TÉGLÁSI András: *Az Alaptörvény értékei. Értékkatalógus,* Budapest: Dialóg Campus, 2017.-p. 7-11.

Gabriella Elgenius (2007): „*The origin of European national flags*” In T. H. ERIKSEN – GEERTZ, Clifford: *Ideology as a cultural system.* Ideology and discontent, 1964. -p. 55.

GELLNER, E. : *Nations and Nationalism.* Ithaca, NY: Cornell University Press. 1983.

GELLNER, E.: *A nacionalizmus kialakulása: a nemzet és osztály mítoszai.* In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény)* Bp., Retjel Kiadó. 2004. 45-78p

GIDDENS, Anthony (1990): *The Consequences of Modernity.* - In. Stanford University Press, Stanford, - p. 1-53.

GOTTMAN, J. : „The Role of Capital Cities” *Ekistics*, 1977/November, 240–243p

GÖRÖMBEI András: *Az irodalom szerepe a magyar nemzeti tudat alakításában,* Debrecen: In: Kultúra és identitás, A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus plenáris előadásai, 2006.

GULD Ádám: *Z generáció a közösségi média tükrében.* Budapest: Médiakutató Alapítvány. 2021.

GYÁNI Gábor: *Nemzet, kollektív emlékezet és public history.* -In.Történelmi Szemle . 2012.- 54.sz.

GYÁNI Gábor: *Nemzet, kollektív emlékezet és public history.* -In. Történelmi Szemle, 2013. LIV. 3. sz. 357–375.

HABERMAS, Jürgen (2011): *Állampolgárság és nemzeti identitás.* Honderű folyóirat:1844. február 24. 8. sz. -p. 244–245.

HABERMAS, Jürgen (1989): *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society.* MIT Press.

HALÁSZ Iván- SCHWEITZER Gábor: *Szimbolika és közjog. Az állami és nemzeti jelképek helye a magyar alkotmányos rendszerben.* Pozsony: Kalligram, 2010.

HALÁSZ Iván- BALATONI Monika (szerk.): *Az alkotmányozás és az alkotmányok művészeti népszerűsítése Magyarországon*. Budapest: Gondolat Kiadó-Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2022.

HALBWACHS, M.: *Az emlékezet társadalmi keretei*. Budapest: Atlantisz, 2018.

HALL, S.: *A kulturális identitásról*. - In. Fleinschmidt Margit (szerk.): *Multikulturalizmus*. Budapest: Láthatatlan Kollégium- Osiris, 1997. -p. 60-85.

HALMY Kund: *Stagnálás vagy devalválódás? Kulturális tendenciák*. - Budapest: -In. Rendszerváltó Archívum 2020/V. évfolyam/4. Szám

HANKISS Elemér: *Egy ország arcai. Válogatott szociológiai írások 1977-2012*. Budapest: L'Harmattan - Könyvpont Kiadó. 2012. p. 261-272.

HARCSA István: *A nemzedékek közötti társadalmi mobilitás trendjei. Konzerválódás, zártabbá válás nélkül*. - In. Társadalomtudományi Szemle, XII. évf. 3. sz. 2022.- p. 92-119.

HERSKOVITS J. M., : *Cultural anthropology*. Science and Math. 1963

HOBBSAWM, Eric: *A nacionalizmus kétszáz éve*. Budapest: Maecenas. 1991/1997

HOBBSAW, Eric: *Nations and nationalism since 1780: Programme, myth, reality*. Cambridge university press. 2012.

HOBBSAWM, Eric J.(1987): Tömeges hagyománytermelés: Európa 1870-1914. In: Hofer Tamás-Nidermüller Péter: *Hagyomány és hagyományalkotás*. MTA Néprajzi Kutató Csoport, Budapest, 127-197.

HOBBSAWM, Eric J., - RANGER, T.: *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.1983.

HORVÁTH Zsolt : *Magyarország állami és nemzeti szimbólumai*. -In. Glatz Ferenc (szerk.) *Állami és nemzeti szimbólumok az Európai Unióban*. Budapest: Europa Institut- MTA Történelemtudományi Intézet. 2005.-p. 199-214.

HOSKINS, A. : *Digital Memory Studies: Media Pasts in Transition*. Routledge. 2018.

HÓDI Sándor: *Azonosságkeresés, identitástudat*. -In. Híd folyóirat, 51. évfolyam, 2. szám, Budapest.1987. -p. 209-226.

HUNTINGTON, P. Samuel: *Kik vagyunk mi? Az amerikai nemzeti identitás dilemmái*. Budapest: Európa, 2005.

HUNTINGTON, P. Samuel: *A civilizációk összeesése és a világrend átalakulása*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2019.-p.112-119., -p.195-205.

INGLEHART, F. Ronald (1997): *Modernization and Postmodernization*. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies. Princeton University Press.-p. 269-316.

JANCSÁK Csaba: *A személyes narratívák és a történelemtanítás értékvilága*. -In.Kovács Gusztáv- Lukács Ottilia (szerk.) *Az elbeszélés ereje*. Pécs: PPHF. 2016. - p. 7-22.

JANCSÁK Csaba: *Az ifjúságkutatás nemzetközi tendenciái*. – In. Bauer Béla- Szabó Andrea (szerk.) *Arctalan(?) nemzedék. Ifjúság 2000-2010*. Budapest: Nemzeti és Család- és Szociálpolitikai Intézet. 2011.-p. 315-329.

JANCSÁK Csaba (2013): *A serdülőkor (kamaszkor)*. In. Jancsák Csaba: Ifjúsági korosztályok korszakváltásban Debreceni Református Hittudományi Egyetem Neveléstudományi Tanszék - DARI FIT Kft. - p. 41- 51.

http://www.darifit.hu/wp-content/uploads/2021/11/Jancsak-2013-Ifjusagi_korosztalyok_korszakvaltasban.pdf

Jenkins, Keith: *Re-thinking History*. Routledge, London and New York. 1991. 31-32.

Lakoff, George, Narayanan, Srin (2010): *Toward a Computational Model of Narrative*. In *Computational Models of Narrative: Papers from the AAAI Fall Symposium*, 21–28.

JENKINS, Richard (szerk.): *Flag, Nation and Symbolism in Europe and America*, London – New York, Routledge, -p. 23–28

JENKINS, Richard. (2007): *Inarticulate speech of the heart: Nation, flag and emotion in Denmark*. In *Flag, Nation and Symbolism in Europe and America*. Routledge. 129-149p

JUHÁSZ Valéria: *A MAXQDA szövegelemző program*. In: Nádor O. (szerk.) *A magyar mint európai és világnyelv. XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. Budapest, MANYE, Balassi Intézet. 2008. 52-56p

KAPITÁNY Ágnes- KAPITÁNY Iván : *Értékválasztás 2002*. Budapest: Új Mandátum, 2003.

KAPITÁNY Ágnes- KAPITÁNY Iván: *A tömegkommunikáció szimbolikus üzenetei*. Budapest: Dialóg Campus-Sajtóház Kiadó, 2006.

KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor: *Nemzeti és politikai szimbólumok változásai a 20. században*. -In. Voigt, V. (Ed.), *A magyar jelrendszerek évszázadai* Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság, 1998. – p.121–150.

KAPITÁNY Ágnes - KAPITÁNY Gábor: *Magyarság-szimbólumok*. Budapest: Európai Folklór Központ-Teleki László Alapítvány, 1999.

KAPITÁNY Ágnes -KAPITÁNY Gábor: *A szimbolizáció. Hogyan cselekszünk szimbólumokkal?* Budapest: Ventus Commerce , 2021. -p. 198-209.

KAPOSÍ József (2020): *Issues concering education for democracy in comtemporary Hungary*. - In. International Journal of Research on History Didactics, History Education, and History Culture. - p. 219-242.

KAPOSÍ József (2016) : *Állampolgárságra, demokráciára nevelés*.

<https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2016/02/kaposi-jozsef-allampolgarsagra-demokraciara-neveles-06-03-02/>

KARÁDY Viktor: *Önazonosítás, sorválasztás- A zsidó csoportazonosság történelmi alakváltozásai Magyarországon*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 2001.-p. 11.

KÁNTOR Zoltán: *A nemzeti identitás sajátosságairól*. In: Kántor – Majtényi(szerk.): Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről. Budapest: Rejtjel, 2005. -p.167-175.

KÁNTOR Zoltán: *A nemzeti identitást formáló intézményrendszerek*. – In. Kántor – Majtényi (szerk.): Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről. Budapest: Rejtjel, 2005. - p.167-175.

KISANTAL Tamás: *A történelem mint fogyasztási cikk, egzotikum és rejtély - megjegyzések a hétköznapi történelemről*. *Anyanyelvi Kultúráközvetítés*, 2012/1

KOVÁCS Á.A., – NAGY Á.,- NAGY-CSERE Á.: *Terekbe írt múlt. Nemzeti és történelmi emlékhelyek Magyarországon*. Bp., Nemzeti Örökség Intézete, 2014.

KÖRMENDI Tamás: *A Szent Korona szerepe a magyar alkotmányos rendben*. In: Történeti Szemle. 2020/

KVALE, S.: *Interviews: An introduction to qualitative research interviewing*. Sage Publications, Inc. 1994.

KVALE, S., - BRINKMANN, S. : *Interviews: Learning the craft of qualitative research interviewing*. sage. 2009.

LANGLEY, A., - MEZIANI, N. (2020): *Making interviews meaningful*. The Journal of Applied Behavioral Science, 56(3), 370-391p

LÉVI-STRAUSS, C.: *Strukturális antropológia I.*, Budapest: Osiris Kiadó, 2001. -p. 37-73.

LETTUS, H.: *The Chroniele of Henry Of Livonia*. University of Wisconsin Press, 1961.

LYNN, W.: *National Identity and the Nation State*. In: (szerk: Keith Cameron) *National identity*, UK, Intellect Ltd, 1999. 7-17p

McGrath, C., - Palmgren, P. J., - Liljedahl, M. (2019): *Twelve tips for conducting qualitative research interviews*. *Medical teacher*, 41, 1002-1006p

MERKOVITY Norbert: *Európai identitás: a netpolgárok válasza egy nem létező fogalomra*. -In. Nemzetiségi-nemzeti-európai identitás c. Konferencia Kötet, Szeged:2009.

MEZEY Barna: *Előszó*. In: Mezey Barna: *A szimbólumok üzenete*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2011.

MEYROWITZ, Joshua (2005): *The rise of glocality*. *New Senses of Place and Identity in the Global Village*. http://www.hunfi.hu/mobil/Passagen_engl4_Meyrowitz.pdf

Miller-Idriss, C., - Rothenberg, B. (2012). *Ambivalence, pride and shame: conceptualisations of German nationhood*. *Nations and nationalism*, 18(1), p. 132-135.

Montvilaite, S., Mazolevskiene, A. & Kerulienė, I. (2015): *Expression of National Identity of Pre-school Lithuanian Children in Emigration*. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 877–884p

NAGY Ádám: *“Az emlékezet forrásai”* -In. „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” tanulmány, Eger: 2020.

NAGY Ádám – TRENCSENYI László (20): *Szocializációs közegek a változó társadalomban. A nevelés esélyei: család, iskola, szabadidő, média*. Budapest: ISZT Alapítvány.

NAGY Dóra : *Történelmi filmek identitásképzése Magyarországon 1945-től napjainkig*. - In: Rendszerváltó Archívum 2020/V. évfolyam/4. Szám

NAGY Péter Tibor (2020): *Az emlékezetpolitikáról való beszéd paradoxona*. -In: B. Kádár Zsuzsanna (szerk.): *Populizmus és emlékezetpolitika*. Budapest: Wesley konferencia kötetek 21.

NIEMI, Richard G.-HEPBURN, Mary A. (1995): *The Rebirth of Political Socialization*. *Perspectives on Political Science*, Volume 24.-p.7-16.

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10457097.1995.9941860>

OPPENHEIMER, L.(2011) :*National identification of Dutch youth: An exploratory study*. *Journal of Adolescence*.- p. 445–453.

OPPENHEIMER, L.: *Comparative analyses: Are there discernable patterns in the development of and the relationship among national identification and in-group/out-group*

attitudes. European Journal of Developmental Psychology, 2011. p.116–132

URBÁN Csilla: *Rendszerváltás és szimbolikus kommunikáció*. Médiakutató 2009.ősz
https://mediakutato.hu/cikk/2009_03_osz/05_rendszervaltas_szimbolikus_kommunikacio

PANDULA Attila: „Vexillológia” In: Kállay István (szerk.): *A történelem segédtudományai*, Budapest, ELTE BTK, 1986. 230–234p

PALKÓ Katalin: *Az identitás területi dimenzió a politika tükrében*. Doktori értekezés.- Pécs: PTE Közgazdaságtudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, 2011. -p. 14-20.

PATAKI Ferenc: *Kollektív emlékezet és emlékezetpolitika*. - In: Magyar Tudomány . Budapest: 2010/07.sz.

PATAKI Ferenc (1982): *Az én és a társadalmi azonosságtudat*. Budapest:Kossuth Könyvkiadó, 1982. -p. 25.

PÁL Gábor (2018): *Az állampolgár*. In. Pál Gábor (szerk.): *Politológia. Betekintés a politika világába*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó. - p. 67-72.
https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12644/web_PDF_EKM_Politologia.pdf?sequence=1

PÁL Judit: „Színek »háborúja«. A zászló mint nemzeti jelkép Erdélyben 1848-ban és az erdélyi politikai elitek” *Századok* 2013/3, 689p

PERCHERON, Annick (1999): *Az egyén politikai formálódása*. In. Szabó-Csákó (szerk.):*A politikai szocializáció. Válogatás a francia nyelvterület szakirodalmából*. Budapest: Új Mandátum Kiadó.

Pesti Hírlap 1843. május 25. 250. sz. 344p

POÓR János: „Buda, Pest, Óbuda a 18. században” *Budapesti Negyed*, 1998/2–3,-p. 53–61.

PRENSKY, Marc: *Digital Natives, Digital Immigrants*. On the Horizon, 2001/9(5). p. 1–6.

RICO, Guillem–JENNINGS, M. Kent (2012): *The Intergenerational Transmission of Contending Place Identities*. Political Psychology, Vol. 33, No. 5, -p. 723–742.
<http://www.jstor.org/stable/23324183>.

Riesman, D., - Glazer, N., - Denney, R. (2020): *The lonely crowd. In The Lonely Crowd*. Yale University Press.

RICOEUR, P.: *Emlékezet-felejtés-történelem*. Budapest, In: Thomka Beáta- N. Kovács Tímea (szerk.): *Narratívák 3. A kultúra narratívái*. Kijárat 1999.

RINALDO, R., - GUHIN, J.: *How and why interviews work: Ethnographic interviews and meso-level public culture*. In. *Sociological Methods & Research*, 51. 2022.-p. 34-67.

ROBERTSON, R.: *The compression of the world and the intensification of the consciousness of the world as a whole* Globalization Social Theory and Global Culture 1992.

ROSS, A.,(2022): *Young Europeans and their emerging ideas about political identities in an age of authoritarian dissent and fabricated news: What can we do to encourage their political understanding?*
https://www.researchgate.net/publication/363214871_Young_Europeans_and_their_emerging_id_eas_about_political_identities_in_an_age_of_authoritarian_dissent_and_fabricated_news_What_can_we_do_to_encourage_their_political_understanding

ROSS, A., (2016): [Constructing Narratives of Political Identities: Young People in the “New” European States](https://www.researchgate.net/publication/303484161_Constructing_Narratives_of_Political_Identities_Young_People_in_the_New_European_States).
https://www.researchgate.net/publication/303484161_Constructing_Narratives_of_Political_Identities_Young_People_in_the_New_European_States

ROULSTON, K., - CHOI, M.: *Qualitative interviews*. The SAGE handbook of qualitative data collection, 2018. 233-249p

SALAT Levente : *A politikatudomány néhány sarkalatos fogalma és a kulturális megosztottság körülményei között uralkodó identitásstruktúrák közötti feszültség*, In: *Etnikai identitás, politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötődések* (szerk. Kovács Nóra, Osvát Anna, Szarka László), Budapest: Balassi Kiadó, 2005.

Sampson, H., & Johannessen, I. A. (2020): *Turning on the tap: the benefits of using ‘real-life’ vignettes in qualitative research interviews*. *Qualitative Research*, p.56-72.

SCHÖPLIN György (2004): *Nemzet, modernitás, demokrácia*. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek* (szöveggyűjtemény) Bp., Retjel Kiadó.

SCRUTON, R. : *A világ lelke*. Bp., MCC Press Kiadó 2022. p.156

SISA József (szerk.): *Az Országház építése és művészete*. Bp., Országház Könyvkiadó 2021.

SKEY, M. (2009): *The national in everyday life: A critical engagement with Michael Billig's thesis of Banal Nationalism*. *The Sociological Review*, 2009. p. 331-346

SMITH, A.: *A nemzetek eredete*. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek* (szöveggyűjtemény) Bp., Retjel Kiadó. 2004. p.204-228

SMITH, A. : *National Identity*. Reno: University of Nevada Press. 1991.

SMUK Péter: *A szuverenitás jelképei és alkotmányos védelmük*. Budapest, In.:MTA Law Working Papers 2014/37.

SOMOGYVÁRY Ákos : *A reformkori Nemzeti Színház kezdeményezései. A Szózat és a Hymnus megzenésítése, kései utóéletük*. Zeneszó 2010. január 24.

STURKEN, M.,- CARTWRIGHT, L. :*Practices of looking* (Vol. 2009). Oxford: Oxford University Press. 2001.

Summerfeldt, L. J., Ovanessian, M. M., & Antony, M. M. (2020). Structured and semistructured diagnostic interviews.

SZABÓ Andrea (2019): *A 2019-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana*. In: Szabó Andrea– Susánszky Pál–Oross Dániel (szerk.): *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikaiaktivitása, politikai orientációja Magyarországon*. Budapest: Heinrich Böll Stiftung–TKPTI–Belvedere Meridionale, -p. 295–299.

SZABÓ, M., LAN, N. L., SZABÓ, Á., FILISZÁR, É.(2012) : *Magyarországon élő fiatalok többségi és kisebbségi identitás egy kérdőíves vizsgálat tükrében*. In Lan Anh, N. L. & Szabó, M. (Eds.), *Identitás a kultúrák kereszttüzében*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. -p. 55-91

SZENTE Zoltán: *A historizáló alkotmányozás problémái – a történeti alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben*. In: Közjogi Szemle 2011/3. szám Bp., 2011.

SZÉCSI Gábor: *A történetekbe zárt elme. Tudat-, kommunikáció- és történetfilozófiai adalékok a narratív én elméletéhez*. Budapest, Akadémia Kiadó. 2020. -p. 8-24.

SZÉCSI Gábor (2024): *Glokális identitás és változó hagyományfogalom az információ korában*. In. Szécsi Gábor- Tóth I. János(szerk.) *Kulturális identitása globalizáció korában*. Budapest: Gondolat Kiadó.-p. 15-30.

SZÉKELY Levenete (2014): *A magyarországi 15-29 évesek nemzeti identitása*. In Székely, L. (Ed.), *Magyar identitás határon innen és túl Budapest: Új Ifjúsági Szemle Alapítvány*. p. 135–145.

SZILÁGYI Tamás (2023): *In the Labyrinth of Remembrance: Historical Thinking and the Pluralism of past-interpretation*. ACTA CULTURA ET PAEDAGOGICAE 3 : 1 -p. 100-109.

SZŐKE Anna: *Az azonosságtudat fogalma és a nevelés tárgykörének egybefonódása*. Budapest: 2009. <http://magyarutca.org/nyeomszsz/orszavak/pdf/SzokeAzonosság.pdf>

SZÚCS Jenő: *A magyar nemzeti tudat kialakulása*. Budapest: Osiris Kiadó, 1997.- p. 301.

TEGZES Ferenc: „Egy tér a revíziós politika szolgálatában – A Pécsi Országgyűlés szerepe a város társadalmi életében” In: Márfi Attila (szerk.): *Utcák, terek, épületek Pécsen*, Pécs, Baranya Megyei Levéltár, 2010. p. 267.

TOMORY Ibolya: *Enkultúráció és identitás- egy városi cigány mikroközösség vizsgálata*. https://www.researchgate.net/profile/Ibolya-Tomory/publication/292608114_Enculturation_and_Identity_A_Gypsy_Micro_Community_in_the_City/links/56b9d89608ae9d9ac67f34c0/Enculturation-and-Identity-A-Gypsy-Micro-Community-in-the-City.pdf

TRENCSENYI Klára: *Régmúlt történetek- Fiatal narratívák. Emlékek őrei és más filmek vitt családtörténetek*. Budapest: Színház és Filmművészeti Egyetem Doktori értekezés, 2023. – p.5.

WEISS, Julia (2020): *What Is Youth Political Participation? Literature Review on Youth Political Participation and Political Attitudes*. *Frontiers in Political Science*. -p. 523-528. <https://www.frontiersin.org/journals/political-science/articles/10.3389/fpos.2020.00001/full>.

WELLER, S. C.- Vickers, B.- Bernard, H. R.- Blackburn, A. M.- Borgatti, S.- Gravlee, C. C., - Johnson, J. C. (2018): *Open-ended interview questions and saturation*. *PloS one*, 13(6),

Yang, C., Tao, X., Zhao, F., & Wang, Y. (2020): *Secure data transfer and deletion from counting bloom filter in cloud computing*. *Chinese Journal of Electronics*, 29(2), -p. 273-280.

WILDNER Ödön : *A főváros közigazgatásának története a kiegyezéstől a millenniumig*, Budapest, Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 1939. p.67.

WILTGREN, K. L.(2014): *Youth using national symbols in constructing identities*. *Journal of Youth Studies* Vol. 17., 3.-p. 308-323. https://www.researchgate.net/publication/263527962_Youth_using_national_symbols_in_constructing_identities

Zhang, J., Zhong, S., Wang, T., Chao, H. C., & Wang, J. (2020): *Blockchain-based systems and applications: a survey*. *Journal of Internet Technology*, 21(1), p. 1-14.

ZOMBORY Máté: *Traumatársadalom. Az emlékezetpolitika történeti-szociológiai kritikája*. Budapest: Kijárat, 2019.

ONLINE letöltések:

https://mediakutato.hu/cikk/2009_03_osz/05_rendszervaltas_szimbolikus_kommunikacio

https://pf.uj.ssk/documents/2016.06.29_Alaban_Belivek_Nyomdaesz.pdf

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/szucs-jeno-a-magyar-nemzeti-tudat-kialakulasa-osiris-konyvtar-szucs-jeno-muvei-1997/?pg=0&layout=s>

<https://real.mtak.hu/116850/1/nemzeti-jelkepek.pdf>

<http://beszelo.c3.hu/cikkek/allampolgarsag-es-nemzeti-identitas>

<https://kormany.hu/hirek/jelentosen-no-a-kulturstrategiai-intezmenyek-tamogatasa>

<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=92400014.TVI&targetdate=&printTitle=1924.++C3%A9vi+XIV.++t%C3%B6rv%C3%A9ny+cikk+indokol%C3%A1sa&referer=1000ev>

https://www.honvedelem.hu/cikk/38243_a_magyar_hosokra_emlekezunk -utolsó letöltés ideje:

2022. április 6.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0100063.TV>

https://konyvtar.parlament.hu/nyitolas/-/asset_publisher/LFDc8ychJkFW/content/az-aradi-vertanuk-napja-nemzeti-gyasznapi

<https://web.archive.org/web/20150824131501/http://inforadio.hu/hir/belfold/hir-751256>

<https://1956osintezet.hu/hu/beszamolok?page=2>

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1900009.kor>

<https://www.parlament.hu/web/orszaggyulesi-muzeum>

https://www.parlament.hu/web/orszaggyulesi-muzeum/pedagogiai-programok_2

<https://www.parlament.hu/web/orszaggyulesi-muzeum/kiallitasok>

https://www.researchgate.net/publication/363214871_Young_Europeans_and_their_emerging_ideas_about_political_identities_in_an_age_of_authoritarian_dissent_and_fabricated_news_What_can_we_do_to_encourage_their_political_understanding

<https://wmn.hu/ugy/64584-megosztott-nemzet-magyarok-magvarsagukrol>, utolsó letöltés:

2025.04.07.

ASSMANN, Jan : *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest: Atlantis, 1999.- p. 15.

- Barrett, M. (2000). The development of national identity in childhood and adolescence. *International Journal of Educational Research*, 33(1), 1–21.
- Gyáni, G. (2020). *A múlt mint történet és tapasztalat*. Napvilág Kiadó.
- Mezey, B. (2021). *Az állami emlékezetpolitika intézményes keretei Magyarországon*. ELTE Eötvös Kiadó.
- Nora, P. (1989). *Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire*. *Representations*, 26, 7–25.

ALTHUSSER, Louis : *Ideology and the State*. - In. Lenin and philosophy and other essays, 1971. 2.sz.

ANDERSON, Benedict: *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. - In. Verso books. anthropology. New York: Pluto Press 2006.

ANDERSON, Benedict : *Képzelt közösségek*. - In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek* (szöveggyűjtemény) Budapest: Retjel Kiadó, 2004.

ANDERSON, Benedict: *Imagined Communities Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London: Verso, 1983. - p. 9-37.

ANTAL László : *A tartalomelemzés alapjai*. Budapest: Magvető, 1976.

GIDDENS, Anthony (1990): *The Consequences of Modernity*. - In. Stanford University Press, Stanford, - p. 1-53.

ÁGOSTON Gábor : „A kezdetektől a török uralom végéig” -In. Budapesti Negyed, 1998/2–3sz., -p. 9-10.

BABBIE, Earl : *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó, 2008.

BALATONI Monika : *Enkultúráció, állampolgári értékek a fiatalok körében-egy kismintás kutatás alapján*. In: Juhász- Katteín-Pornói (szerk.): *Oktatás egy változó világban- Kutatás, innováció, fejlesztés*. Debrecen: HERA évkönyv. 2022.

BALATONI Monika (2024):

BALOGH Zsolt - HOLLÓ András - KUKORELLI István – SÁRI János: *Az Alkotmány magyarázata*, Budapest: KJK-Kerszöv, 2003. - p. 719.

BARABÁS Zoltán - TIBA Zsolt: „A főváros közigazgatásának továbbfejlesztése” -In. Magyar Közigazgatás, 1995.- 4 sz. -p. 193.

BARRETT, M., - LYONS, E. - del Valle, A. : *The development of national identity and social identity processes: do social identity theory and self-categorization theory provide useful heuristic frameworks for developmental research?* In. Bennett, M. & Sani, F. (Eds.), *The Development of the Social Self* Hove: Psychology Press. 2004.- p. 159-188.

BARRETT, Martin: *Children's understanding of, and feelings about, countries and national groups*. - In. Barrett, M & Buchanan-Barrow, E. (Eds), *Children's Understanding of Society* 2005. Psychology Press. - p. 251-285.

Barrett, M. (2007, Ed.): *Children's knowledge, beliefs and feelings about nations and national groups*. Hove: Psychology Press.

Barnhoorn, J. S., Haasnoot, E., Bocanegra, B. R., - van Steenbergen, H. (2015). *QRTengine*: An easy solution for running online reaction time experiments using Qualtrics. *Behavior research methods*, p.918-929

BECK, Ulrich: *Mi a globalizáció?* Szeged: Belvedere Meridionale, 2005.

BECK, Ulrich: *Világkockázat-társadalom*. Szeged: Belvedere Meridionale, 2008.

BENNETT, M.- SANI, F.: *Introduction: Children and social identity*. - In. Bennett, M. & Sani, F. (Eds.), 2004. *The Development of the Social Self* Hove & New York Psychology Press. - p. 1-26.

BERNÁTH Ágnes : *A történelmi múlt megőrzésének természetes formái avagy a kollektív emlékezet és a társas reprezentációk*. – In. Münnich, Á. és Hunyady, Gy. *A nemzeti emlékezet vizsgálatának pszichológiai szempontjai*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2010. p. 117–134.

BILLIG, M.: *Banal nationalism*. *Banal nationalism*, 1995. -p. 1-208.

BOGÁR László: *Magyarország és a globalizáció*. Budapest: Osiris, 2006.

Bucholtz, M. (2011). *White kids: Language, race, and styles of youth identity*. Cambridge: Cambridge University Press

BRIGGS, Asa - BURKE, Peter: *A média társadalomtörténete. Gutenbergről az internetig*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2004.

BURKE, Peter: *Népi kultúra a kora újkori Európában*. Budapest: Századvég, 1991.

CALHOUN, Craig (2004): *Nacionalizmus és etnicitás*. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek* (szöveggyűjtemény) Bp., Retjel Kiadó 364-378p

Cerulo Karen A. (1993): „*Symbols and the World System: National Anthems and Flags*” *Sociological Forum* 1993/2, 243–271p

Claude Lévi-Strauss (2001): *Strukturális antropológia I.*, Budapest, Osiris Kiadó, 37-73.p

Csákó- Murányi-Sík- Szabó A.: *A családi politikai szocializációról*. Vizsgálati szempontok egy empirikus kutatáshoz. *Társadalomkutatás*, 2010. - p. 419– 446.

CSEPELI György :*Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó, 1997.

CSEPELI György (2005): *A meghatározhatatlan állat*. Budapest, József Műhely Kiadó, 2005. – p. 214-215.

CSEPELI Gy.- ÖRKÉNY A.- SZÉKELYI M. - POÓR J.: *Nemzeti identitás Magyarországon az ezredfordulón*. In Kolosi, T., Tóth, I. Gy. & Vukovich, Gy. (Eds.), *Társadalmi Riport* Budapest: TÁRKI. 2004. – p. 471–483.

CSEPELI Gy. – ZÁVECZ T. : *Európai és nemzeti kötődések a magyar tizenévesek körében*. In: Gazsó Ferenc & Stumpf István (Eds.), *Vesztesek. Ifjúság az ezredfordulón* Budapest: Ezredforduló Alapítvány. 1995. -p. 139–156.

DANCS Katinka: *Kultúra – iskola – nemzeti azonosságtudat. A nemzeti identitás értelmezése és vizsgálatának lehetőségei általános iskolások körében*. - In. Magyar Pedagógia, 2016.-p. 403– 425.

GYÁNI Gábor: *Nemzet, kollektív emlékezet és public history*. -In. Történelmi Szemle, 2013. LIV. 3. sz. 357–375.

Eckhardt Sándor (szerk.), (1918.): *Úr és paraszt. A magyar élet egységében*. Budapest, Magyarságtudományi Intézet Kiadása

Elliot Aronson (2008): *A társas lény*. Budapest, Akadémiai Kiadó

Erekly István (1935): *Közigazgatási reform és a nagyvárosok önkormányzata*, Budapest, Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 173p

Eriksen Thomas Hylland (1993): *Being Norwegian in a shrinking world: Reflections on Norwegian identity*. Continuity and change: Aspects of contemporary Norway, 11- 37p

Eriksen Thomas Hylland (2011): *Etnicitás és nacionalizmus*. Budapest, Gondolat-PTE BTK Kommunikáció és Médiatudományi Tanszék

ERŐSS Gábor: *A történelmi filmek szociológiája*. Budapest: L’-Harmattan, 2018.

Evans, C., & Lewis, J. (2018): *Analysing semi-structured interviews using thematic analysis: Exploring voluntary civic participation among adults*.

Falyuna Nóra (2019): *Esettanulmány a magyar laposföld-hívők online közösségének diskurzusáról* . Médiakutató XX. évfolyam 4. szám: 65-82 p
https://www.mediakutato.hu/cikk/2019_04_tel/05_esettanulmany_a_magyar_laposfold-hivok.pdf

FÖLDES Györgyi: *Identitás*.- In. Média- és kultúratudomány, Budapest: Ráció Kiadó, 2018. -p. 92.

GÁVA Krisztián - SMUK Péter - TÉGLÁSI András: *Az Alaptörvény értékei. Értékkatalógus*, Budapest: Dialóg Campus, 2017.-p. 7-11.

Gabriella Elgenius (2007): „*The origin of European national flags*” In T. H. ERIKSEN – Richard Jenkins (szerk.): *Flag, Nation and Symbolism in Europe and America*, London – New York, Routledge, 23–28p

GEERTZ, Clifford: *Ideology as a cultural system*. Ideology and discontent, 1964. -p. 55.

Gellner, Ernest(2004): *A nacionalizmus kialakulása: a nemzet és osztály mítoszai*. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény)* Bp., Retjel Kiadó 45-78p

Gottman, Jean (1977): „The Role of Capital Cities” *Ekistics*, 1977/November, 240–243p

Hobsbawm, Eric J.: (2012). *Nations and nationalism since 1780: Programme, myth, reality*. Cambridge university press.

Hobsbawm, Eric J.(1987): Tömeges hagyománytermelés: Európa 1870-1914. In: Hofer Tamás-Niedermüller Péter: *Hagyomány és hagyományalkotás*. MTA Néprajzi Kutató Csoport, Budapest, 127-197.

Hobsbawm, Eric J.: (1991/1997): *A nacionalizmus kétszáz éve*. Budapest: Maecenas.

GÖRÖMBEI András: *Az irodalom szerepe a magyar nemzeti tudat alakításában*, Debrecen: In: Kultúra és identitás, A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus plenáris előadásai, 2006.

GYÁNI Gábor: *Nemzet, kollektív emlékezet és public history*. -In.Történelmi Szemle . 2012.-54.sz.

HABERMAS, Jürgen: *Állampolgárság és nemzeti identitás*, 2011.

[http:// beszelo.c3.hu/cikkek/allampolgarsag-es- nemzeti-identitas](http://beszelo.c3.hu/cikkek/allampolgarsag-es-nemzeti-identitas) Honderü folyóirat:1844. február 24. 8. sz. -p. 244–245.

HALÁSZ Iván- SCHWEITZER Gábor: *Szimbolika és közjog. Az állami és nemzeti jelképek helye a magyar alkotmányos rendszerben*. Pozsony: Kalligram, 2010.

HALÁSZ Iván- BALATONI Monika (szerk.): *Az alkotmányozás és az alkotmányok művészeti népszerűsítése Magyarországon*. Budapest: Gondolat Kiadó-Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2022.

HALL, Stuart: *A kulturális identitásról*. - In. Fleinschmidt Margit (szerk.: *Multikulturalizmus*. Budapest: Láthatatlan Kollégium- Osiris, 1997. -p. 60-85.

HALMY Kund: *Stagnálás vagy devalválódás? Kulturális tendenciák*.- Budapest: -In. Rendszerváltó Archívum 2020/V. évfolyam/4. Szám

HARCSA István: *Kit érdekel még a társadalmi tények és cselekvések magyarázata? Néhány ajánlat.* - In. Társadalomtudományi Szemle, XII. évf. 3. sz. 2022.- p. 92-119.

HORVÁTH Zsolt : *Magyarország állami és nemzeti szimbólumai.* -In. Glatz Ferenc (szerk.) *Állami és nemzeti szimbólumok az Európai Unióban.* Budapest: Europa Institut- MTA Történelemtudományi Intézet. 2005.-p. 199-214.

HÓDI Sándor: *Azonosságkeresés, identitástudat.* -In. Híd folyóirat, 51. évfolyam, 2. szám, Budapest.1987. -p. 209-226.

JANCSÁK Csaba: *A személyes narratívák és a történelemtanítás értékvilága.* -In.Kovács Gusztáv-Lukács Otília (szerk.) *Az elbeszélés ereje.* Pécs: PPHF. 2016. - p. 7-22.

JANCSÁK Csaba: *Az ifjúságkutatás nemzetközi tendenciái.* – In. Bauer Béla- Szabó Andrea (szerk.) *Arctalan(?) nemzedék. Ifjúság 2000-2010.* Budapest: Nemzeti és Család- és Szociálpolitikai Intézet. 2011.-p. 315-329.

Jenkins, Keith: *Re-thinking History.* Routledge, London and New York. 1991. 31-32. Idézi és fordítja Kisantal Tamás: *A történelem mint fogyasztási cikk, egzotikum és rejtély - megjegyzések a hétköznapi történelemről.* *Anyanyelvi Kultúráközvetítés,* 2012/1

Lakoff, George, Narayanan, Srini (2010): *Toward a Computational Model of Narrative.* In *Computational Models of Narrative: Papers from the AAAI Fall Symposium,* 21–28.

Jenkins, R. (2007): *Inarticulate speech of the heart: Nation, flag and emotion in Denmark.* In Flag, Nation and Symbolism in Europe and America. Routledge. 129-149p

Juhász Valéria (2008): *A MAXQDA szövegelemző program.* In: Nádor O. (szerk.) *A magyar mint európai és világnyelv. XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai.* Budapest, MANYE, Balassi Intézet. 52-56p

KAPITÁNY Ágnes- KAPITÁNY Iván : *Értékválasztás 2002.* Budapest: Új Mandátum, 2003.

KAPITÁNY Ágnes- KAPITÁNY Iván: *A tömegkommunikáció szimbolikus üzenetei.* Budapest: Dialóg Campus-Sajtóház Kiadó, 2006.

KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor: *Nemzeti és politikai szimbólumok változásai a 20. században.* -In. Voigt, V. (Ed.), *A magyar jelrendszerek évszázadai* Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság, 1998. – p.121–150.

KAPITÁNY Ágnes - KAPITÁNY Gábor: *Magyarság-szimbólumok.* Budapest: Európai Folklór Központ-Teleki László Alapítvány, 1999.

KAPITÁNY Ágnes -KAPITÁNY Gábor: *A szimbolizáció. Hogyan cselekszünk szimbólumokkal?* Budapest: Ventus Commerce , 2021. -p. 198-209.

KAPOSI József: *Issues concering education for democracy in comtemporary Hungary.* - In. International Journal of Research on History Didactics, History Education, and History Culture. 2020.- p. 219-242.

Kvale, S. (1994). *Interviews: An introduction to qualitative research interviewing.* Sage Publications, Inc.

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009): *Interviews: Learning the craft of qualitative research interviewing.* sage.

KARÁDY Viktor (2001): *Önazonosítás, sorválasztás- A zsidó csoportazonosság történelmi alakváltozásai Magyarországon.* Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 2001.-p. 11.

Kántor Zoltán (2005): *A nemzeti identitás sajátosságairól.* In: Kántor – Majtényi(szerk.): Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről. Bp.: Rejtjel 167-175p

KÁNTOR Zoltán: *A nemzeti identitást formáló intézményrendszerek.* – In. Kántor – Majtényi (szerk.): Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről. Budapest: Rejtjel, 2005. - p.167-175.

Langley, A., & Meziani, N. (2020): *Making interviews meaningful.* The Journal of Applied Behavioral Science, 56(3), 370-391p

Lynn Williams (1999): *National Identity and the Nation State.* In: (szerk: Keith Cameron) National identity, UK, Intellect Ltd, 7-17p

McGrath, C., Palmgren, P. J., & Liljedahl, M. (2019): *Twelve tips for conducting qualitative research interviews.* Medical teacher, 41(9), 1002-1006p

Melville Jean Herskovits (1963): *Cultural anthropology.* Science and Math.

MERKOVITY Norbert: *Európai identitás: a netpolgárok válasza egy nem létező fogalomra.* -In. Nemzetiségi-nemzeti-európai identitás c. Konferencia Kötet, Szeged:2009.

MEZEY Barna: *Előszó.* In: Mezey Barna: *A szimbólumok üzenete.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó , 2011.

Miller-Idriss, C., & Rothenberg, B. (2012). Ambivalence, pride and shame: conceptualisations of German nationhood. Nations and nationalism, 18(1), 132-135p

Montvilaite, S., Mazolevskiene, A. & Keruliene, I. (2015): *Expression of National Identity of Pre-school Lithuanian Children in Emigration.* Procedia – Social and Behavioral Sciences,

877–884p

NAGY Ádám: *“Az emlékezet forrásai”* -In. „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” tanulmány, Eger: 2020.

NAGY Dóra : *Történelmi filmek identitásképzése Magyarországon 1945-től napjainkig.* Budapest:- In: Rendszerváltó Archívum 2020/V. évfolyam/4. Szám

Nagy Péter Tibor (2020): *Az emlékezetpolitikáról való beszéd paradoxona.* Budapest, In: B. Kádár Zsuzsanna (szerk.): Populizmus és emlékezetpolitika. Wesley konferencia kötetek (21.)

OECD (2010). *PISA 2009 Results (Volume II): Overcoming social background – Equity in learning opportunities and outcomes.* Paris: OECD.

Oppenheimer, L. (2011): *National identification of Dutch youth: An exploratory study.*

Journal of Adolescence, p.445–453

Oppenheimer, L. (2011): *Comparative analyses: Are there discernable patterns in the development of and the relationship among national identification and in-group/out-group attitudes.* *European Journal of Developmental Psychology*, p.116–132

Pandula Attila (1986): *„Vexillológia”* In Kállay István (szerk.): *A történelem segédtudományai*, Budapest, ELTE BTK, 230–234p

Palkó Katalin (2011): *Az identitás területi dimenzió a politika tükrében.* Doktori értekezés.- Pécs: PTE Közgazdaságtudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, -p. 14-20.

PATAKI Ferenc: *Kollektív emlékezet és emlékezetpolitika.* - In: Magyar Tudomány . Budapest: 2010/07.sz.

PATAKI Ferenc (1982): *Az én és a társadalmi azonosságtudat.* Budapest:Kossuth Könyvkiadó, 1982. -p. 25.

Paul Ricoeur (1999.): *Emlékezet-felejtés-történelem.* Budapest, In: Thomka Beáta- N. Kovács Tímea (szerk.): *Narratívák 3. A kultúra narratívái.* Kijárat

Pál Judit (2013): *„Színek »háborúja«.* A zászló mint nemzeti jelkép Erdélyben 1848-ban és az erdélyi politikai elitek” *Századok* 2013/3, 689p

Pesti Hírlap 1843. május 25. 250. sz. 344p

FURTADO, Peter: *Nemzettörténetek- Hogyan alakult ki a nemzetek identitása.* Budapest: Móra Könyvkiadó, 2014.

Poór János (1998): *„Buda, Pest, Óbuda a 18. században”* *Budapesti Negyed*, 1998/2–3, 53–61p

Riesman, D., Glazer, N., & Denney, R. (2020): *The lonely crowd*. In *The Lonely Crowd*. Yale University Press.

Rinaldo, R., & Guhin, J. (2022): *How and why interviews work: Ethnographic interviews and meso-level public culture*. Sociological Methods & Research, 51(1), 34-67.

Roulston, K., & Choi, M. (2018): *Qualitative interviews*. The SAGE handbook of qualitative data collection, 233-249p

Roland Robertson (1992): *The compression of the world and the intensification of the consciousness of the world as a whole* Globalization Social Theory and Global Culture

Salat Levente (2005.): *A politikatudomány néhány sarkalatos fogalma és a kulturális megosztottság körülményei között uralkodó identitásstruktúrák közötti feszültség*, Budapest, In: Etnikai identitás, politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötidések (szerk. Kovács Nóra, Osvát Anna, Szarka László), Balassi Kiadó

Sally N. Cummings (2009.): *Domestic and International Perspectives on Kyrgyzstan's 'Tulip Revolution'*. Taylor & Francis.

Samuel P. Huntington (2005.): *Kik vagyunk mi? Az amerikai nemzeti identitás dilemmái*. Budapest, Európa

Samuel P. Huntington (2019): *A civilizációk összeesése és a világrend átalakulása*. Budapest, Európa Könyvkiadó 112-119p, 195-205p

Sampson, H., & Johannessen, I. A. (2020): *Turning on the tap: the benefits of using 'real-life' vignettes in qualitative research interviews*. Qualitative Research, p.56-72.

Schöpflin György (2004): *Nemzet, modernitás, demokrácia*. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény)* Bp., Retjel Kiadó

Skey, M. (2009). *The national in everyday life: A critical engagement with Michael Billig's thesis of Banal Nationalism*. The Sociological Review, p. 331-346

Smith, Anthony D (2004): *A nemzetek eredete*. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek (szöveggyűjtemény)* Bp., Retjel Kiadó p.204-228

SMUK Péter (2014.): *A szuverenitás jelképei és alkotmányos védelmük*. Budapest, In.:MTA Law Working Papers 2014/37.

Somogyváry Ákos (2010): *A reformkori Nemzeti Színház kezdeményezései. A Szózat és a Hymnus megzenésítése, kései utóéletük*. Zeneszó 2010. január 24.

Sturken, M., & Cartwright, L. (2001). Practices of looking (Vol. 2009). Oxford: Oxford University Press.

Summerfeldt, L. J., Ovanessian, M. M., & Antony, M. M. (2020). Structured and semistructured diagnostic interviews.

Szabó, M., Lan Anh, N. L., Szabó, Á. & Filiszár, É. (2012): *Magyarországon élő fiatalok többségi és kisebbségi identitás egy kérdőíves vizsgálat tükrében*. In Lan Anh, N. L. & Szabó, M. (Eds.), *Identitás a kultúrák kereszttüzében* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, p. 55-91

SZENTE Zoltán (2011): *A historizáló alkotmányozás problémái – a történeti alkotmány és a Szent Korona az új Alaptörvényben*. In: Közjogi Szemle 2011/3. szám

Szécsi Gábor (2020): *A történetekbe zárt elme. Tudat-, kommunikáció- és történetfilozófiai adalékok a narratív én elméletéhez*. Budapest, Akadémia Kiadó. -p. 8-24.

SZÉKELY Levenete: *A magyarországi 15-29 évesek nemzeti identitása*. In Székely, L. (Ed.), *Magyar identitás határon innen és túl* Budapest: Új Ifjúsági Szemle Alapítvány. 2014. p. 135–145.

SZILÁGYI Tamás (2023): *In the Labyrinth of Remembrance: Historical Thinking and the Pluralism of past-interpretation*. ACTA CULTURA ET PAEDAGOGICAE 3 : 1 - p. 100-109.

SZŐKE Anna (2009): *Az azonosságtudat fogalma és a nevelés tárgykörének egybefonódása*. <http://magyarutca.org/nyeomszsz/orszavak/pdf/SzokeAzonossag.pdf>

Tegzes Ferenc (2010): „Egy tér a revíziós politika szolgálatában – A Pécsi Országgyűlési szerepe a város társadalmi életében” In: Márfi Attila (szerk.): *Utcák, terek, épületek Pécsen*, Pécs, Baranya Megyei Levéltár, 267p

TRENCSÉNYI Klára: *Régmúlt történetek- Fiatal narratívák. Emlékek őrei és más filmre vitt családtörténetek*. Budapest: Színház és Filmművészeti Egyetem Doktori értekezés, 2023. – p.5.

Weller, S. C., Vickers, B., Bernard, H. R., Blackburn, A. M., Borgatti, S., Gravlee, C. C., & Johnson, J. C. (2018). Open-ended interview questions and saturation. PloS one, 13(6), e0198606.

Yang, C., Tao, X., Zhao, F., & Wang, Y. (2020). Secure data transfer and deletion from counting bloom filter in cloud computing. Chinese Journal of Electronics, 29(2), 273-280 p

Wildner Ödön (1939): *A főváros közigazgatásának története a kiegyezéstől a millenniumig*, Budapest, Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 67p

Zhang, J., Zhong, S., Wang, T., Chao, H. C., & Wang, J. (2020). Blockchain-based systems and applications: a survey. Journal of Internet Technology, 21(1), 1-14 p

ZOMBORY Máté: *Traumatársadalom. Az emlékezetpolitika történeti-szociológiai kritikája.*
Budapest: Kijárat, 2019.

Internetes források:

http://real.mtak.hu/119128/1/181_196_Nagy.pdf utolsó letöltés: 2022. október 18.
https://mersz.hu/hivatkozas/m720atze_8 utolsó letöltés: 2023. november 2.
<https://nori.gov.hu> utolsó letöltés 2022. október 18.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300144.kor> utolsó letöltés: 2022. október 18.
<https://neb.hu/hu> utolsó letöltés: 2022. október 19.
<https://neb.hu/hu/a-nemzeti-emlekezet-bizottsaga-megalakulasatol-eltelt-idoszak-eredmenyeirol-feladatairol> utolsó letöltés: 2022. október 19.
<https://www.kneb.hu> utolsó letöltés: 2022. szeptember 20.
<https://veritasintezet.hu/hu/> utolsó letöltés: 2022. szeptember 20.
<https://www.terrorhaza.hu/hu> utolsó letöltés: 2022. augusztus 17.
<https://oroksegvedelem.kormany.hu/nemzeti-emlekhelyek> utolsó letöltés: 2022. augusztus 18.
<http://acta.bibl.szeged.hu/72104/1/beszed-es-nyelvelemzo-szoftverek-tanulmanykotet-2019-05-3-063.pdf> utolsó letöltés: 2022. október 5.
<http://real.mtak.hu/119224/1/magyar-ifjusag-2016-2-A4.pdf> utolsó letöltés: 2022. október 30.
https://www.mediakutato.hu/cikk/2019_04_tel/05-esettanulmany-a-magyar-laposfold-hivok.pdf utolsó letöltés: 2022. november 4.
<https://bgazrt.hu/nemzetpolitikai-kutatointezet/> utolsó letöltés: 2023.március 30.
<https://magyarsaghaza.net> utolsó letöltés: 2022. november 20.
<https://mki.gov.hu/hu/> utolsó letöltés: 2022. november 20.
https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4180851/mod_resource/content/1/Levitt%20Globalizati-on%20Mar-kets.pdf utolsó letöltés: 2022. november 4.
Identitás címszó, link: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/i-i-F266A/identitas-F267C/>, utolsó letöltés: 2023. február 10.

Identité címszó, link: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/identit%C3%A9/41420>,
utolsó letöltés: 2023. március 17.

<https://szotar.sztaki.hu/angol-magyar/utolsó/letöltés:2023>, március 28.

<http://magyarutca.org/nyeomszsz/orszavak/pdf/SzokeAzonosság.pdf> utolsó letöltés: 2023.
március 28.

<https://magyarnemzet.hu/belfold/2023/02/itt-vannak-az-elso-nepszamlalasi-adatok> utolsó
letöltés: 2023. március 28.

<https://alkotmanybirosag.hu/alkotmany-1989/> utolsó letöltés: 2023. március 30.

<https://web.archive.org/web/20131203002359/http://dunaharaszti.hu/?p=9643#> utolsó letöltés
ideje: 2023. március 30.

https://www.eremkibocsato.hu/index.php?option=com_snv2&view=product&id=1650 utolsó
letöltés: 2023. április 10.

<https://honismeret.hu/honismeret-folyoirat/175-eves-a-megzenesített-himnusz> utolsó letöltés:
2023. április 10.

<https://olimpia.hu/hirek/magyarország-olimpiai-es-sport-himnusz> utolsó letöltés: 2023. április
10.

<https://mnmm.hu/hu/kiallitasok/allando> utolsó letöltés ideje: 2023. október 27.

<http://erkeltarsasag.hu/index.php?page=menupont&oldal=208> utolsó letöltés: 2023. április 10.

<https://cultura.hu/kultura/anekdota-estere-a-himnusz-esete/> utolsó letöltés: 2023. április 10.

<https://www.kolcsey.org/kolcsey-himnusz/himnusz-szobor/> utolsó letöltés: 2023. április 10.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1900124.TV> utolsó letöltés ideje: 2023. április 15.

<https://ijoten.hu/szocikk/nemzeti-jelkepek#block-1566> utolsó letöltés ideje: 2023. április 15.

<http://www.corvinlanc.hu/node/6> utolsó letöltés ideje: 2023. április 20.

<https://koronazopallast.hu/a-szobraszt/> utolsó letöltés ideje: 2023. november 10.

https://real.mtak.hu/120086/7/uploads/files/mtalwp/2014_37_Smuk.pdf utolsó letöltés ideje:
2024. január 16.

https://bmkszf.hu/dokumentum/2626/Alaptörvény_ertekekatalogus.pdf utolsó letöltés ideje: 2024.
január 9.

<https://njt.hu/jogszabaly/2014-45-30-41> utolsó letöltés ideje: 2024. március 3.

<https://nemzetiunnepek.hu> utolsó letöltés ideje: 2024. február 25.

<https://hdke.hu> utolsó letöltés ideje: 2024. március 25.

<https://njt.hu/jogszabaly/2014-1098-30-22> utolsó letöltés ideje: 2024. március 25.

#258

1083 Budapest, Üllői út 82. | +36 1 432 9000
POSTACÍM 1441 Budapest, Pf. 60. | kdi@uni-nke.hu, antik.uni-nke.hu

A 2021-es online kérdőív kérdései

50 kérdés, (N=230), valamint papíralapú kitöltők (N= 84)

1. Mennyire tartja tájékozottnak magát közéleti-politikai kérdésekben?
egyáltalán nem tájékozott
inkább nem tájékozott
inkább tájékozott
tájékozott
nagyon tájékozott
2. Mennyire érdekli Önt a magyar történelem?
egyáltalán nem érdekel
inkább nem érdekel
inkább érdekel
érdekel
nagyon érdekel
3. Mennyire fontos ismerni egy magyar fiatalnak a magyar történelmet?
egyáltalán nem fontos
nem fontos
inkább fontos
fontos
nagyon fontos
4. Mennyire érdekli Önt a magyar politika?
egyáltalán nem érdekel
inkább nem érdekel
inkább érdekel
érdekel
nagyon érdekel
5. Kit tart a magyar történelem három legfontosabb szereplőjének? (szöveges válasz)
6. Milyen szóval, fogalommal tudná jellemezni a magyar történelmet? (szöveges válasz)
7. Hallott már a Nemzeti Örökség Intézetéről?
igen
nem
8. Hallott már a Nemzeti Kegyeleti Bizottságról?
igen
nem

#259

1083 Budapest, Üllői út 82. | +36 1 432 9000
POSTACÍM 1441 Budapest, Pf. 60. | kdi@uni-nke.hu, antik.uni-nke.hu

9. Hallott már a Veritas Intézetéről?
igen
nem
10. Járt már a Terror Háza Múzeumban?
igen
nem
11. Ha járt ott: milyen formában?
iskolával szervezeten
családdal
barátokkal
egyedül
12. Hallott már a 301-es parcelláról?
igen
nem
13. Létezik Ön szerint nemzeti emlékezet?
igen
nem
14. Ha igen, mit ért a fogalom alatt? (szöveges válasz)
15. Melyek a nemzeti ünnepeink? (szöveges válasz)
16. Hányszor járt nemzeti ünnep alkalmával ünnepi megemlékezésen?
minden évben minden alkalommal
évente egyszer
ritkán
eddig életemben egyszer
soha
17. Milyennek találta az iskolai megemlékezéseket az ünnepek alkalmával?
tartalmasnak
kötelező jellegűnek, de tartalom nélkülinek
értelmetlen időtöltésnek
unalmas, felesleges alkalomnak
18. Hol őrzik a Szent Koronát? (szöveges válasz)
19. Melyek Ön szerint a nemzeti szimbólumaink? (több válasz is lehetséges!)
Himnusz

#260

1083 Budapest, Üllői út 82. | +36 1 432 9000
POSTACÍM 1441 Budapest, Pf. 60. | kdi@uni-nke.hu, antik.uni-nke.hu

Szózat
Kokárda
Nemzeti lobogó
Korona
Címer
Szent István palástja
Szent jobb
Alaptörvény
Lyukas zászló

20. Kitenne e nemzeti ünnep alkalmával a házára vagy ablakába a nemzeti lobogót?

egyáltalán nem
inkább nem
inkább igen
igen
biztosan

21. Hallott e már nemzeti vagy történelmi emlékhelyekről?

igen
nem

22. Ha igen, írjon néhány példát! (szöveges válasz)

23. Milyen emlékevet tud felsorolni az elmúlt évekből? (szöveges válasz)

24. Mi a véleménye az iskolai oktatásban a magyar történelemmel és irodalomtanítással kapcsolatosan?

elégedetlen vele
inkább nem elégedett vele
inkább elégedett vele
elégedett vele
nagyon jónak tartja

25. Mennyire tartja fontosnak a magyar kulturális örökséget?

egyáltalán nem fontos
inkább nem fontos
inkább fontos
fontos
nagyon fontos

26. Mennyire tartja lényegesnek az ünnepi, évfordulós megemlékezéseket?

Lényegtelen
nem annyira lényeges
inkább lényeges

lényeges
nagyon fontos

27. Ön szerint a nemzeti emlékezet ápolásában kinek van a legfontosabb szerepe?

család
iskola
állam

28. Lényeges e, hogy az állam megszólítsa a fiatalokat a nemzeti ünnepek alkalmával?

teljesen felesleges
inkább nem lényeges
inkább lényeges
lényeges
nagyon fontos

29. Van e Önnek okostelefonja?

igen
nem

30. Jellemzi e Önt a következő megállapítás: nemzetközi hírportálokat olvasok csak kizárólag?

igen
nem

31. Fontos számomra a magyar hírportálokból történő tájékozódás?

fontos
nem fontos

32. Nevezze meg az Ön által legjelentősebbnek tartott három magyar zeneszerzőt? (szöveges válasz)

33. Mi az Ön neme?

nő
férfi

34. Melyik évben született? (évszámot írjon) (szöveges válasz)

35. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

általános iskola
szakmunkás
szakgimnáziumi érettségi
gimnáziumi érettségi
főiskola

#262

1083 Budapest, Üllői út 82. | +36 1 432 9000
POSTACÍM 1441 Budapest, Pf. 60. | kdi@uni-nke.hu, antik.uni-nke.hu

egyetem

36. Mi az Ön lakóhelye?

Budapest
megyeszékhely
város
község, falu

37. Milyen fenntartású középiskolába jár/ járt?

állami
egyházi

38. Hallott már Magyarország Alaptörvényéről?

igen
nem

39. Mit gondol? Fontos, hogy a fiatalok (15-29) megismerkedjenek Magyarország Alaptörvényével?

igen
nem

40. Ön szerint van az államnak feladata a nemzeti szimbólumok megismertetésével kapcsolatosan?

igen
nem

41. Hallott már emlékeztetpolitikáról?

igen
nem

42. Járt e valaha az Országházban?

igen
nem

43. Mit jelentenek a nemzeti ünnepek Önnek?

munkaszüneti nap
ünnepi alkalom
kötelező iskolai program/megemlékezés
semmit

44. Mit gondol, van Önnek nemzeti identitása?

nincs
inkább nincs
inkább van
biztosan van

#263

1083 Budapest, Üllői út 82. | +36 1 432 9000
POSTACÍM 1441 Budapest, Pf. 60. | kdi@uni-nke.hu, antik.uni-nke.hu

nem tudom mi az

45. Ki határozza meg a nemzeti tudatomat?

saját magam

család

iskola

állam

46. Ki lehet hatással a magyarságomról való elképzelésemre?

család

iskola

állam

barátok

47. Mit jelent az Ön számára az a kifejezés, hogy nemzeti? (röviden fogalmazza meg!)

(szöveges válasz)

48. Milyenek vagyunk mi magyarok? (írjon három jellemzőt, ami hirtelen eszébe jut)

(szöveges válasz)

49. Írja le az Ön számára legismertebb három magyar irodalmi művet! (vers, próza, regény-

bármelyik lehet!) (szöveges válasz)

50. Véleménye szerint, melyek nemzeti emlékhelyek Magyarországon? (több válasz is lehetséges)

Egri vár

Parlament

Hősök tere

Terror Háza Múzeum

Zsinagóga

Budai vár

Ópusztaszeri emlékpark

Farkasréti Köztemető

301-es parcella

Hortobágyi kilenclyukú híd

#264

1083 Budapest, Üllői út 82. | +36 1 432 9000
POSTACÍM 1441 Budapest, Pf. 60. | kdi@uni-nke.hu, antik.uni-nke.hu

III. A 2023 májusában alkalmazott kérdőív adatai, kérdései

(N=800)

Szociológiai adatok:

megye (a kitöltők lakhelye szerint)

nem

életkor

korcsoport

Kérdések:

1. Mennyire tartod magad tájékozottnak a közéleti-politikai témákban?
egyáltalán nem vagyok tájékozott
inkább nem vagyok tájékozott
inkább tájékozott vagyok
tájékozott vagyok
nagyon tájékozott vagyok
2. Mit gondolsz, mennyire fontos ismernie egy fiatalnak a magyar történelmet?
egyáltalán nem fontos
nem fontos
inkább fontos
fontos
nagyon fontos
3. Kedveled e a történelmi filmeket?
igen
nem
4. Jártál e már a Terror Háza Múzeumban?
igen
nem
5. Létezik e szerinted a „magyar nemzeti kollektív emlékezet”?
igen
nem
6. Melyek szerinted a nemzeti szimbólumaink? (több válasz is lehetséges)
Himnusz
Szózat
Kokárda

#265

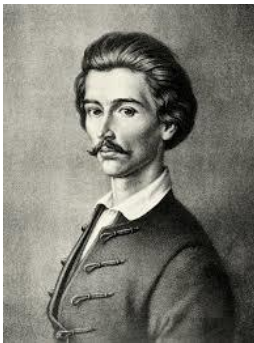
1083 Budapest, Üllői út 82. | +36 1 432 9000
POSTACÍM 1441 Budapest, Pf. 60. | kdi@uni-nke.hu, antik.uni-nke.hu

Nemzeti lobogó
Korona
Címer
Szent jobb
Nemzeti dal
Alaptörvény
Lyukas zászló

7. Lényegesnek tartod e, hogy egy magyar fiatal ismerje a magyar kulturális örökséget?
lényegtelennek
inkább lényegtelennek
lényegesnek
inkább lényegesnek
nagyon lényegesnek
8. Mit gondolsz, fontos e, hogy a fiatalok (15-29 évesek) megismerkedjenek Magyarország Alaptörvényével?
Igen
nem
9. Véleményed szerint a jelenlegi globális trendek mellett fontos e a magyar kultúra és hagyományok ápolása a fiatalok körében?
egyáltalán nem fontos,nem lesz rá szükség
nem fontos
fontos
nagyon fontos
a legfontosabb dolog a jövő szempontjából
10. Jártál e valaha az Országházban?
igen
nem
11. Mit jelentenek a nemzeti ünnepek számodra?
munkaszüneti/iskolaszüneti napot kapok
ünnepi alkalom/ünnepi hangulatba kerülök
kötelező iskolai programon/megemlékezésen kell részt vennem
semmit
12. Véleményed szerint a felsoroltak közül melyek nemzeti emlékhelyek Magyarországon?
(több válasz is lehetséges)
Egri vár
Parlament
Hősök tere
Terror Háza Múzeum

Dohány utcai Zsinagóga
Budai vár
Ópusztaszeri emlékpark
Farkasréti köztemető
301-es parcella
Hortobágyi kilenclyukú híd
Mohácsi csata helyszíne
Szent István Bazilika

13. Ki látható a következő képen? (fotóillusztráció volt)

József Attila
Petőfi Sándor
Ady Endre
Bánffy Miklós

14. Melyik történelmi eseményhez kapcsolható leginkább a képen látható személy?

I. Világháború
II. Világháború
1956-os forradalom és szabadságharc
Teheráni béke

#267

1083 Budapest, Üllői út 82. | +36 1 432 9000
POSTACÍM 1441 Budapest, Pf. 60. | kdi@uni-nke.hu, antik.uni-nke.hu

15. Kikre/mikre vagy a legbüszkébb, ha magyar sikerekről van szó? (többet is megjelölhetsz)

művészekre
sportolókra
politikusokra
tudományos élet szereplőire
intézményi sikerekre
üzleti eredményekre
bármire, amit magyarként ér el valaki itthon vagy a nagyvilágban

16. Az alábbiakban felsorolt szervezetek közül szerinted melyek játszottak vagy játszanak szerepet a magyar történelem és identitás alakulásában a 19-21. században? (többet is megjelölhetsz)

cserkészlet
sportklubok
iskolák
vallási szervezetek/egyházak
szabadkőművesség
múzeumok, könyvtárak, művészeti galériák
civil szervezetek: egyesületek, alapítványok
politikai pártok és mozgalmak

17. Mennyire játszottak vagy játszanak szerinted az alábbi vallási közösségek jelentős szerepet a magyar történelem és identitás alakulásában a 19-21. században?

Magyar Katolikus egyház
Magyar Református egyház
Magyar Evangélikus Egyház
Zsidó vallási szervezetek
Ortodox Egyházak

#268

1083 Budapest, Üllői út 82. | +36 1 432 9000
POSTACÍM 1441 Budapest, Pf. 60. | kdi@uni-nke.hu, antik.uni-nke.hu

Kisebb keresztény egyházak (unitáriusok, baptisták, adventisták stb.)

18. Nevezd meg az általad legjelentősebbnek tartott három magyar zeneszerzőt! (szöveges válasz)
19. Kik a magyar történelem legjelentősebb alakjai? (hármát nevezz meg) (szöveges válasz)
20. Hogyan jellemeznél minket, magyarokat? (írd le legalább egy tulajdonságot)

#269

1083 Budapest, Üllői út 82. | +36 1 432 9000
POSTACÍM 1441 Budapest, Pf. 60. | kdi@uni-nke.hu, antik.uni-nke.hu